

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર (પૂર્વાર્ધ)

इदमागमसिद्धत्वात् प्रत्यक्षफलदर्शनात् ।
मेवमयत्संप्रयोक्तव्यं न भीमांस्यंकथंचन ॥

卐

સપ્તનાર :

વૈદ્ય ગોપાલજી કુંવરજી હંકુર આયુર્વેદાચાર્ય

સંપાદક: “આરોગ્યસિન્ધુ” અને “શ્રીદાણાજીવન”

સંપાદક: વૈદ્યક ચિકિત્સાપદ્ધતિ, અનૂભૂત પ્રયોગાવલી,

રસાયનસાર સંગ્રહ, મહારશ્વજી રહસ્ય, કુપીપદ્ધતિ

રસાયન, આસવારિષ્ટ વિજ્ઞાન, ઉપયોગી પેટન્ટ

દવાઓ, આયુર્વેદિક પ્રીત્કીપશનો વગેરે.

માલિક: ડૉ સિન્ધ આયુર્વેદિક શર્માસી (રજીસ્ટર્ડ)

કસબી અને મુંબઈ નં. ૨.

卐

દ્વિતીય ત્રીયા તથા.

પ્રકાશક :

વૈદ્ય ગોપાલજી કુંવરજી દેકુર
મોતક સિન્ધ આયુર્વેદિક શાસ્ત્રી
નાનકવાડા, કરાચી.

— મર્ અધિકાર લેખકને સ્વાધિન છે :—

મુદ્રક
શ્રી રામજી કુંવરજી દેકુર
મોતક સિન્ધ આયુર્વેદિક શાસ્ત્રી
નાનકવાડા, કરાચી.

અપેણપત્ર

તિર્થસ્વરૂપ, સ્વર્ગવાસી,

પૂજ્ય પિતાશ્રી કુંવરજી પેરાજ કતીરા,

આપને વૈદ્યક વિદ્યા તથા શિક્ષણ પ્રત્યે પૂર્ણ
પ્રેમ હોતો, અને આપે મને વૈદ્યક વિદ્યા પ્રાપ્ત
કરાવવા માટે અધ્યાગ શ્રમ લઈ વૈદ્યક
પ્રવૃત્તિમાં પ્રવેશ કરાવ્યો, પરિણામે
હું આ ક્ષેત્રમાં પ્રવૃત્ત થઈ મારી
અદ્ય સેવા બખવી રહ્યો છું
એ સર્વ સેવાનું પૂણ્ય
આપના ચરણોમાં
અર્પણ છે.

આપની
પૂણ્ય સ્મૃતિ
આ લઘુ પરંતુ
લોકપ્રિય પુસ્તક સાથે
જળવાઈ રહે એમ સમજી
આપના ચરણોમાં આ પુસ્તક
અર્પણ કરી આનંદ માનું છું.

આપનો બાગક
ગોપાલજી
અન્યક્તા

પહેલી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

ચાલુ જમાનામાં વૈદ્યક શિક્ષણના અભાવે આપણા દેશમાં અનેક પ્રકારના રોગો ફેલાય છે અને તેથી લાખો મનુષ્યો અકાળે મરણને શરણુ થાય છે વળી અનેક મનુષ્યો રોગથી પીડાય છે તેમજ સમય અને પૈસાનો ખર્ચ પણ ઘણો મોટો એ દિશામાં થઈ જાય છે. આ સર્વ થતું અટકાવવાનો મુખ્ય ઉપાય એજ છે કે આરોગ્ય અને વૈદ્યક શિક્ષણનો પ્રચાર જેમ અને તેમ મોટા પ્રમાણમાં કરવાની જરૂર છે. પરંતુ આવા પવિત્ર કાર્યને માટે ભારતવર્ષમાં ગણ્યા ગાંધ્યા ચિકિત્સિકાજ સાદસ ખેડી આ કાર્ય કરે છે. ત્યારે મોટા સમુદાય કેવળ રોગોના ઉપાય કરી પોતાની આજીવીકા ચલાવી પૈસા મેંચ્ય કરવામાંજ રોકાયેલા દેખાય છે. ચિકિત્સિકાની પહેલી ફરજ તો એ છે કે જેમ અને તેમ લોકોને રોગના પંજમાં સપડાતા બચાવવા, પરંતુ દુઃખની વાત છે કે જેની રીતે વૈદ્યક જાણનાર સમુદાય આ બાબતમાં મુસ્તી બતાવે છે તેવીજ રીતે જનસમાજ પણ ઘણીજ બેદરકારી રાખી હેરાન થયા કરે છે

એકાદ કુટુંબમાં વૈદ્યક જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાથી કાર્ય પુરેપુરું થઈ જાય તેમ નથી. પરંતુ આખા જનસમાજને એ શિક્ષણ મળે તેવી રીતે તેનો પ્રચાર કરવાની જરૂર છે. ગુજરાતમાં માત્ર બે-ચાર વૈદ્યકનાં માસિકપત્રો પ્રગટ થાય છે અને તે સર્વ ધણે લાગે ખોટ વેળેને પ્રગટ થતાં જણાય છે. માસિકપત્ર વડે વૈદ્યકના પવિત્ર વિદ્યા-રોતું વાતાવરણુ ઘેર ઘેર દરેક મનુષ્યને પહોંચતું કરવાનું બની રહે એમ છે જેથી મેં મારા તે વિદ્યાગેને અમલમાં મુકવા આજે ચાર વર્ષ થયાં કરાનીમંથી “આરોગ્યસિન્ધુ” નામનું ગુજરાતી વૈદ્યક માસિક

કે શાસ્ત્રિય પ્રયોગોનો કંઈપણ બેદ રાખેલ નથી માત્ર જેમાં મને પુરી ખાત્રી છે તે અને જે વૈદ્યોના અનુભવમાં યોગ્ય જણાયું છે તેજ આમાં મેં દાખલ કરેલ છે.

આવી ઢબનાં સરળ ભાષામાં વૈદ્યકનાં પુસ્તકો પ્રગટ થવાથી સાધારણ જનસમાજ કે જે દેશી દવાઓ વાપરવાની ઇચ્છા રાખે છે તેને અત્યુચ્છ ઉપયોગી થઈ પડેલ છે. વિદેશી દવા વાપરનારા ડૉક્ટરો અને ખીજા ગૃહસ્થો પણ આમાંથી ફીક લાભ ઉઠાવી શક્યા છે, તેનું કારણ કે સરળ ભાષામાં અને હંકાણુમાં, ખાસ ઉપયોગી બાબતોની માહિતી સાથેજ આ પુસ્તકમાં દરેક પ્રયોગ ગોઠવાયા છે. જેથી કોઈ પણ પ્રયોગ બનાવી વાપરતાં તેમને જરાપણ તકલીફ જણાતી નથી અને તેથી તેમને કાયદો પણ થયો છે, ખર્ચમાં કાયદો થવાની સાથે તેઓ દેશી દવા વાપરવા પણ અવસ્ય લક્ષ્યાય છે. આથી મને પુરી ખાત્રી થઈ છે કે આવી શૈલીનાં પુસ્તકો સાધારણ શિક્ષીત વર્ગમાં અને ડૉક્ટરોમાં આધુનિક ઔષધોનો પ્રચાર જલદી અને સરળતાથી થઈ શકે છે ખરો.

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર ભાગ ૧ લો અને ૨ જો પ્રથમ જે રીતે લખીને પ્રગટ કરવામાં આવ્યા તેવીજ શૈલી અને તેવીજ ઢબનું આ તેના અનુભંધાનમાં ૩ જો ભાગ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. આ ભાગમાં પણ મેં મારા ખાનગી પ્રયોગો કે જે મારા મુરખ્ખી પાસેથી પ્રાપ્ત થયા છે તે તેમજ ખીજા જે કંઈ સારા અને અનુભવી જણાયા તે દરેક દાખલ કરી તેનું યોગ્ય વર્ણન અને તેટલું સરળ કરવામાં આવ્યું છે.

૧ લો અને ૨ જો ભાગ વાંચનારાઓમાં જેટલો રૂચીકર અને આદરને પાત્ર થવા પામ્યા છે તેના કરતાં આ ત્રીજો ભાગ વિશેષ આદર પાત્ર થાય તે માટે બનતું દરેક ઉપયોગી લખાણજ નેમા લીધું છે જેથી મને પુરી આશા છે કે તે લોકપ્રિય થશે.

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર—એ ઘરમાં વાપરવા લાયક નાનાં દુયકા-
ઓનો અંમદ અથવા મોટા અને ખરીદવા તથા વાંચવા ભારે પડે
તેવા મહાન અન્યોથી નિરાળીજ વસ્તુ છે. એતો ચોવીસે કલાક વૈદ્યોના
ટેબલપર રહી વારંવાર માર્ગદર્શક થઈ પડે તેવો સરળ અને ટુંકો
અન્ય છે. અને તેવાજ ખુલા હૃદયથી તેનું લેખનકાર્ય થયું છે. અને
આ લેખનકાર્યમાં મેં મારું આપ્યું છે તેના કરતાં તો અનેકગણું
વધારે મારા મુરખીઓ અથવા ગુરૂવર્ય યાદવજીભાઈ ત્રિકમજી
આચાર્ય જેવાઓનું જીંદગીમાં દુખરોના ખર્ચે મેળવેલ અનુભવ
બધું મારી પાસે હતું તે આમાં આપી દીધેલ છે. અનેક ગુરૂવરો
પાસેથી તથા સ્નેહી વૈદ્યો પાસેથી મેળવેલું જીંદગીનું નાણું આમાં છે.
જેવી રીતે અનેક વૈદ્યો પોતાના અનુભવને જાહેરમાં ન મુકતાં છુપાવી
રાખે છે તેમ મેં સંકાપ રાખેલ નથી. અને જેવી રીતે હૃદયરૂપાથી
મળ્યું તેવીજ ઉત્તમ ભાવનાની મેં આમાં અનુભવ કરી પ્રત્યક્ષ થયું
તે આપી દીધેલ છે, એમાં જે કંઈ સત્ય હોય તો તેનો યશ તેવા
મહાનુભાવોને છે. જ્યારે જૂલથૂક કે કંઈ ખામી હોય તો તે મારી છે
એમ સમજી વાંચક મને ક્ષમા કરશે.

અંતમાં આ કાર્યમાં હમેશાં ઉત્સાહિત કરનાર માહકવર્ગનો
તથા સ્નેહીવર્ગનો આભાર માનવાની સાથે પરમકૃપાળુ પરમાત્માનો
ઉપકાર માની યોગ્ય વખતમાં ઉત્તરાર્થ પ્રગટ કરવા ઈશ્વર દરેક
સદાયતા કરે એવી આશા રાખતો.

આપનો નમ્ર સેવક,

વૈદ્ય ગોપાલજી ઠક્કર.

આચાર્યનું અને પ્રાચીન આયુર્વેદશાસ્ત્રમાં સિદ્ધ કરેલું જે કંઈ લેવા યોગ્ય હતું તે સર્વનો સંગ્રહ છે. આ સંગ્રહ બિનઅનુભવી નહિ પણ પૂર્ણ અનુભવ કર્યા પછીજ તે અમારી ખાતરી સાથે લખાયું છે.

વૈદ્ય ચિકિત્સાસાર જેવા હળવા સાહિત્યની રચના ખાસ કરી મોટા વિદ્વાનો કે પંડિતો માટે નહિ પરંતુ સામાન્ય વૈદ્ય સમુદાય તથા જનસમાજ માટે પૂર્ણ વિચાર અને અનુભવ કર્યા પછી કરવામાં આવી છે. અને છેલ્લા સાત વર્ષમાં તે વાત નજરે નોંધ ખાતરી કરી છે કે તેની રચના સૌને પસંદ થઈ છે અને તે પુસ્તકનો સત્કાર નાના મોટા દરેક વૈદ્યોમાં તથા આયુર્વેદના સાહિત્યમાં રસ લેનાર સામાન્ય જનસમુદાયમાં સારા પ્રમાણમાં થયો છે. જો કે આટલો સત્કાર થશે કે કેમ? તેની ખાતરી પ્રથમ મને ન હતી, પણ વાંચક-વર્ગના અભિપ્રાયો તથા વિદ્વાનોના ઉદ્ગારો પછી એ ખાતરી થઈ કે આજના જમાનામાં મોટા મોટા પંડિતોના સંગ્રહ ગ્રંથો કે બીજા ગ્રંથો પ્રગટ થાય છે અને તેનો જે કંઈ સત્કાર થાય તેના કરતાં આ પુસ્તકનો સત્કાર અવશ્ય વધારેજ થયો છે. એ હકીકત લેખક માટે વધારે ઉત્સાહકારક કહી શકાય.

પ્રથમ ત્યારે આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં આવ્યું ત્યારે તેમાં દરેક ભાગમાં ૧૨૫ પ્રયોગો લેવામાં આવેલા, એ મળીને ચાર ભાગમાં ૫૦૧ પ્રયોગો થયેલા પણ એ ગુચણી મનને ખરાબર પસંદ ન હતી. આ વખતે એ છુની રીત અંધ કરી બીજા આશ્રિતમાં આખા ગ્રંથની રચનામાં ખૂબ ફેરફાર કરી લેવામાં આવ્યો છે અને તે એટલે સુધી કે જાણે આ ગ્રંથ નવોજ કેમ ન લખાયો હોય? તેવી રીતે તમામ ખાતોમાં ફેરફાર, સુધારો-વધારો તથા પદ્ધતિસરની નવી ગોઠવણ થઈ ગઈ છે જે આ પ્રમાણે છે:—

તથા કપડાનું બાઈન્ડીંગ સાથે ગ્રન્થમાં વપરાયલા તમામ હપાઈકામ માટે ટાઈપિ પણ નવા મંગાવી પૂર્ણ સ્વચ્છ તથા સુંદર બનાવવા ખૂબ કાળજી રાખી છે. આખો દિવસ વારંવાર વપરાય તેવું આ પુસ્તક હોવાથી તે વધુ ખરાબ ન થાય, ટકી રહે એમ સમજી આ આવૃત્તિ માટે બનતી કાળજી લેવામાં આવી છે.

વૈદિક ચિકિત્સાસાર ગુજરાતિ ભાષામાં હોવા છતાં તેનો ઉપયોગ બંગાળ, સી. પી., યુ. પી., મદારાષ્ટ્ર, પંજાબ અને રાજપૂતાનાના વૈદ્યોમાં છુટથી થયો છે તેમની ઇચ્છા તો પ્રાંતિક ભાષામાં અનુવાદ કરી ગ્રન્થનો વધુ પ્રચાર થાય તેમ છે પરંતુ ધન અને સમયનો અભાવ હોવાથી તે કાર્ય હાલ તુરતમાં કદાચ નહિ થાય પરંતુ અમારી ઇચ્છા તેનું અંગ્રેજી તથા હિંદી ભાષાંતર બનાવી એ એ ભાષામાં છપાવવાની બને તેટલું તરતમાં થાય તેવી છે. પરમાત્માની કૃપા તથા માહક ભાઈઓની લાગણી હશે તો જરૂર આ કાર્ય પણ થઈ જશે ખરું.

સામાન્ય ગૃહસ્થો તથા વૈદ્યો સિવાય આ ગ્રન્થને શિક્ષીત ડોક્ટરો તરફથી પણ સારો આવકાર મળ્યો છે. પાસ થયેલા અનેક ડોક્ટરોએ આ પુસ્તક ખરીદ કરી આયુર્વેદની ઉપયોગી અને મહત્વની દવાઓનું જ્ઞાન, બનાવટની સમજણ, વાપરવાની માહિતી વગેરે મેળવી લેવા આ ગ્રન્થને ગાહડરૂપ સમજી પોતા પાસે હમેશાં રાખવાનું ખર્ચ કર્યું છે.

પહેલી આવૃત્તિ વેચવા માટે અમેએ ખાસ કોઈપણ જાનની બહેરાત કે મહેનત કરી નહોતી, છતાંપણ જોણે આ ગ્રન્થ જોયો તેણે તરતજ મંગાવી લીધો એ આ ગ્રન્થના મેળ ગુણને લીધેજ તેનું વેચાણ થઈ રહ્યું છે. વળી ગ્રન્થ ખરીદ કરનાર નમામ વર્ગ-

દવાઓની જનાવટના વર્ગ પ્રમાણે લુદા લુદા પ્રકરણ જનાવી
૨૦ પ્રકરણ કરેલા છે. પરિશિષ્ટ લુદા લુદા દના તેનું એક પ્રકરણ
સુધાગ-વધારા માથે જનાવી પરિભાષા પ્રકરણ ૨૨ મું દાખલ
કરેલ છે. દરેક પ્રકરણમાં અકારાદિ અનુક્રમવાર દવાઓનાં નામ
આપેલાં છે. અનુક્રમ નંબર એકથી પંચમોએક સુધી ચડેલો રાખેલો
છે. વાંચકવર્ગની મરજત માટે પ્રથમ અનુક્રમણીકા પ્રકરણની સમજ
માટે ૫મી કોષ્ટ પ્રયોગ દેવા માટે અકારાદિ અનુક્રમ અને રોગવાર
૧૪ દવા ૧૪૫ પેન્ડમાં આપેલી છે તે ૫મું જનાવવામાં આવેલ છે, આ
આખી ગ્રંથણી મન્યનો ઉપયોગ કરનાર માટે અનિચય મરજા થઈ
પડે તેની રક્ષા છે.

બીજી રોગવાર પ્રથમની આ.મનિમાં રોગવાર ઉપયોગી અને
મામ નવ વધારાના પ્રયત્નિન પ્રયેનો આપવાનું રહી મધુ દનુ જેની
અ.મને દોરે આ મન્ય પુરે ઉપયોગી ન થઈ પડેલ તે તે માટે
જાણ મન્યની માત્ર દેલી પડતી દલી તે દુર કરવા એ પ્રયોગ
દિશિત જાણવા. એટલે: દાખલ કરી આપવા છે અને બીજી રોગવાર
પ્રયેને રોગવાર તે ન ઉપર ક ન આપે તેવા, મદમન મરજી, જના. ૧૮૦
ન ૩ એ ૧ ઉપર ન. આપવા પૂર્વે રોગવાર નદિ આપવા જાણવા તે
અર્થ ૧૧૨૦ મદમન ૧૮. ન ૧૧૨૩ આપવા છે કદી નાખવાનો
તેનું એટલે ૧૮ ૩ મદમન ૧૧ ૧૧૨૩ ન ૧૮. ૧૧૨૩ તે મદમ ૧૮૩
૧૧૨૩ આ. ૧૮ ૩ એ ૧ ૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩, ૧૮. ૧૧૨૩ ૧૧૨૩ થવા
ચાહે ને

એ દિશિત ન. ૧૧૨૩ ૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩
૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩
૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩
૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩ ન ૧૧૨૩

તથા કપડાનું બાઈન્ડીંગ સાથે ગ્રન્થમાં વપરાયલા તમામ છપાઈકામ માટે ટાઈપિંગ પણ નવા મંગાવી પૂર્ણ સ્વચ્છ તથા સુંદર બનાવવા ખૂબ કાળજી રાખી છે. આખો દિવસ વારંવાર વપરાય તેવું આ પુસ્તક હોવાથી તે વધુ ખરાબ ન થાય, ટકી રહે એમ સમજી આ આવૃત્તિ માટે બનતી કાળજી લેવામાં આવી છે.

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર ગુજરાતિ ભાષામાં હોવા છતાં તેનો ઉપયોગ બંગાળ, સી. પી., યુ. પી., મહારાષ્ટ્ર, પંજાબ અને રાજપૂતાનાના વૈદ્યોમાં છુટથી થયો છે તેમની ઇચ્છા તો પ્રાંતિક ભાષામાં અનુવાદ કરી ગ્રન્થનો વધુ પ્રચાર થાય તેમ છે પરંતુ ધન અને સમયનો અભાવ હોવાથી તે કાર્ય હાલ તુરતમાં કદાચ નહિં થાય પરંતુ અમારી ઇચ્છા તેનું અંગ્રેજી તથા હિંદી ભાષાંતર બનાવી એ એ ભાષામાં છપાવવાની બને તેટલું તરતમાં થાય તેવી છે. પરમાત્માની કૃપા તથા માહકે ભાઈઓની લાગણી દર્શે તો જરૂર આ કાર્ય પણ થઈ જશે ખરૂં.

સામાન્ય ગૃહસ્થો તથા વૈદ્યો શિવાય આ ગ્રન્થને શિક્ષીત ડોક્ટરો તરફથી પણ સારો આવકાર મળ્યો છે. પાસ થએલા અનેક ડોક્ટરોએ આ પુસ્તક ખરીદ કરી આયુર્વેદની ઉપયોગી અને મહત્વની દવાઓનું જ્ઞાન, બનાવટની સમજણ, વાપરવાની માહિતી વગેરે મેળવી લેવા આ ગ્રન્થને ગાઈડબુક સમજી પોતા પાસે હમેશાં રાખવાનું પસંદ કર્યું છે.

પટેલી આવૃત્તિ વેચવા માટે અમેાએ ખાસ કેઠપિલુ જાતની જાહેરાત કે મહેનત કરી નહોતી, છતાંપણ જોણે આ ગ્રન્થ જોયો તેણે તરતજ મંગાવી લીધો એ આ ગ્રન્થના મૂળ ગુણને લીધેજ તેનું વેચાણ થઈ રહ્યું છે. વળા ગ્રન્થ ખરીદ : તમામ વર્ગ-

હેવટે અન્યને લગતી તથા અમારી સ્થિતિ અને વિચાર રજુ કરતી આ પ્રસ્તાવના પૂરી કર્યા પહેલાં આ અન્યમાં સહાયતા આપનાર મુરબ્બી વર્ગનો, જે જે પુસ્તકોની મદદ લેવાઈ હોય તેના ક્તનો તથા ગ્રાહકવર્ગ કે જેમની કૃપાથી આ બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ શકી છે તે સર્વનો આ સ્થળે આભાર માનવાનું ભૂલી શકાય તેમ નથી. ખૂબ કાળજી રાખી આ આવૃત્તિ તૈયાર કરી છે છતાં મનુષ્ય ભૂલને પાત્ર છે એ ન્યાયે પ્રથમની તમામ ભૂલો સુધારી લેવાઈ છે, છતાં પણ ક્યાં સમજદાર, નજરચૂક કે ટાઇપની ખામીને લીધે ભૂલ રહી જવા પામી હોય તો વાંચકવર્ગ સુધારી લેવાની કૃપા કરી તેની ખબર અમોને આપશે તો તે સુધારી લેવાનું ધ્યાનમાં રહે.

હેવટે 'એક વાત ખુશી થવા જેવી અર્ધિ જણાવવી જરૂરી છે, અને તે એ કે વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર પૂર્વાર્ધની સાઈઝ અને કદમાં જમમગ તેના જેવડુંજ વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર-ઉત્તરાર્ધ અમારા તરફથી ચોડે થોડે તૈયાર થઈ રહ્યું છે. સમય અને સંજોગોની અનુકૂળતા મળતાં તે ૫૦૧ પ્રયોગોનું આના જેવુંજ અતિ ઉપયોગી નવીન પુસ્તક અમો પ્રગટ કરી આપની સમક્ષ રજુ કરશું. પરમાત્મા તે 'શુભ દિવસ સત્વર લાવે એવી આશા સાથે અત્યારે રજા લઉં છું.

કરાચી

અયાડ શુદી ૨, શા. ૧૯૮૮

આપનો નમ્ર સેવક,
વૈદ્ય ગોપાલજી કું. ઠક્કર
તત્ત્વી: "આરોગ્યસિન્ધુ"

વૈદ્યક ચિકિત્સાસારમાં આવેલા પ્રયોગોની :: અકારાદિ અનુક્રમણિકા ::

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
અમૃતકલરમ	૧	અમૃતાગુગળ	૧૫૩
અમ્લિકુમાર	૧૪	અર્કોદિકવાય	૧૫૬
અમ્લિરસ	૧૫	અભયાદિકવાય	૧૫૬
અબ્જર્ણકંટકરસ	૧૬	અર્કમૂલત્વગાદિચૂર્ણ	૧૭૧
અતિસારનાશકરસ	૧૬	અમ્લિમૂખચૂર્ણ	૧૭૧
અનંગકુમ્ભાકરરસ	૧૬	અપામાગેમિશ્રણ	૧૭૨
અપૂર્વ માલિનીવસેત	૧૭	અવિપતિકરચૂર્ણ	૧૭૨
અશ્વચોળા	૧૭	અષ્ટાંગચૂર્ણ	૧૭૩
અષ્ટામૃતપર્પટી	૮૨	અર્જુનારિષ્ટ	૨૧૪
અર્કવટી	૮૨	અભયારિષ્ટ	૨૧૪
અજમોદાદિવટી	૮૨	અમૃતારિષ્ટ	૨૧૫
અતિસારહરવટી	૮૩	અરોગારિષ્ટ	૨૧૬
અરીષ્ટ છોડવાની ગોળા	૮૩	અહિરેનાસવ	૨૧૬
અભયાદિવટી	૮૪	અશ્વગંધારિષ્ટ	૨૧૭
અમકવટી	૮૫	અષ્ટાંગઅવસેદ	૨૪૧
અમરમુંદરીચુટીકા	૮૫	અશ્વગંધાદિઅવસેદ	૨૪૧
અમૃતપ્રભાવટી	૮૬	અર્કલવણુચાર	૨૮૬
અભલપિત્તાનકવટી	૮૬	અસ્થિપ્રધાનકસેપ	૨૮૦
અરોગીનીવટી	૮૭	આ	
અહિરેનવટી	૮૭	આનંદભરવરસ	૧૮
		આરોગ્યવર્ધની ન. ૧	૧૮

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
કાસીસાદિતેલ	૨૭૫	ખદિરાચરિત્ર	૨૨૧
કિશોરગુગળ	૧૫૪	ખરજવાનોમલમ	૨૬૬
કુમારકલ્યાણુરસ	૩૦	ખસનોમલમ	૨૬૬
કુલવધુ	૩૦	ખાંસીની ગોળીઓ	૧૦૭
કુટખદિવટી	૧૦૪	ગ	
કુમકુમવટી	૧૦૪	ગર્ભપાળરસ	૩૧
કુષ્ઠનાશકપ્રયોગ	૧૭૪	ગર્ભવિનોદરસ	૩૨
કુટખચરિત્ર	૨૨૦	મહાણીકપાટરસ	૩૨
કુમાર્યાસવ	૨૨૧	ગુદમકુટારરસ	૩૩
કુટખવલેહ	૨૪૪	ગુડમ્યાદિવટી	૧૦૮
કુર્મીજનઅવલેહ	૨૪૫	ગુડાદિવટીકા	૧૦૮
કુખ્યાંડઅવલેહ	૨૪૫	ગુલાબીચૂર્ણ	૧૭૪
કુમકુમાઘતેલ	૨૭૫	ગોમુરાદિઅવલેહ	૨૪૭
કુટખદિકવાથ	૧૬૦	ગોમુરાદિગુગળ	૧૫૫
કેશરીવટી	૧૦૫	ગૌદંતી (હરતાલ) ભરમ	૩
કેશરાદિવટી	૧૦૫	નંધકરસાધન	૩૩
કેશરાદિચૂર્ણ (ખટીકાદિચૂર્ણ)	૧૭૪	નંધકવટી	૧૦૬
કેશરાદિઅવલેહ	૨૪૬	નંધાધરચૂર્ણ	૧૭૫
કેશવર્ધક મસાલો	૨૬૫	નંધકપ્રયોગ	૧૭૫
કોડીભરમ	૨	ગાંક પકવવાનો લેપ	૨૬૦
કોલેરાની ગોળી	૧૦૬	ચ	
કંટકાર્યાવલેહ	૨૪૭	ન્યવનપ્રાણાવલેહ	૨૪૮
કાંચનારગુગળ	૧૫૪	ચવિકાસવ	૨૨૨
ખ		ચિન્તામણીરસ	૩૪
ખદિરાદિવટી	૧૦૭	ચિત્રકાદિવટી (૧)	૧૦૬

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
ચિત્રકાદિવત્રી (૨)	૧૧૦	જલ્પવત્રી	૧૧૩
ચૈતન્યવ્રત	૩૫	જ્વારખીવત્રી (૧)	૧૧૪
ચોપનીનીપાદિક્ષુર્ણ	૧૭૬	જ્વારખીવત્રી (૨)	૧૧૫
ચોપનીનીપાદિક્ષુર્ણ	૧૧૧	જ્વારંતકવત્રી	૧૧૫
ચંદ્રામૃત	૩૫	જ્વારનાયકવ્રુર્ણ	૧૭૭
ચંદ્રામૃત	૩૬	જ્વારનિન્દુ	૧૭૮
ચંદ્રોદયમિશ્રણ	૩૬	જ્વારખાતરવ્રુર્ણ	૧૭૮
ચંદ્રોદય-મહાશય	૭૫	જ્વારનતો અયમ	૨૧૭
ચંદ્રોદયની ને નામો	૧૧૦	જ્વારિયાદિવત્રી (૧)	૧૧૧
ચંદ્રજ્વારની નં. ૧	૧૧૧	જ્વારિયાદિવત્રી (૨)	૧૧૧
ચંદ્રજ્વારની નં. ૨	૧૧૨	જ્વારિયાદિક્ષુર્ણ	૧૧૨
ચંદ્રજ્વારની નં. ૩	૧૧૨	જ્વાર દિવન	૨૮૪
ચંદ્રજ્વારવ્રુર્ણ	૧૧૩	જ્વારજ્વારિયાદિક્ષુર્ણ	૧૧૨
ચંદ્રજ્વાર	૨૨૩	જ્વાર ના. વત્રી મે. ની	૧૧૭
ચંદ્રજ્વાર	૨૨૪	જ્વાર	
ચંદ્રજ્વાર	૨૨૫	જ્વારજ્વાર	૪
		જ્વારજ્વાર	૧૧૧
	૧૨	જ્વારજ્વાર	૧૧૧
	૧૧૧	જ્વારજ્વાર	૧૧૧
	૧૧૨	જ્વારજ્વાર	૧૧૧
	૧	જ્વારજ્વાર	૧૧૧
		જ્વારજ્વાર	૧
	૧૧	જ્વારજ્વાર	૧૧
	૧	જ્વારજ્વાર	૧૧૧
	૧	જ્વારજ્વાર	૧૧૧

द्वानुं नाम	पृष्ठ	द्वानुं नाम	पृष्ठ
त्रैलोक्यार्थ	१८२	क्षान्तिदशांगकवाय	१६३
त्रैलोक्यसायन	१८२	ध	
त्रिदशारिष्ट	२२४	धन्वन्तरिरस	४०
त्रिदशारिष्ट	२२५	न	
त्रैलोक्यार्थितामणी	३६	नयनाभृतअंगन	२७१
६		नवायराक्ष	८६
दशभूषकवाय	१६१	नवीनसुदर्शनयूथु	१८४
दशांगलेप	२६१	नृपतिवर्द्धनरस	४०
दशगुनीदवा	२६८	नागभरम	५
दशनाशकभलम	२६७	नारायणरस	४१
दशभूषारिष्ट	२२५	नारायणनवरांकुश	४२
दशसाधव	२२६	नारायणतेज	२७६
दशसाधिवलेद	२४६	नारायणयूथु	१८५
दशार्थादिकवाय	१६२	नारसिंहरसायन	१८४
दशभिषदी	११७	नागगोविपायन	१६४
दशभिषाष्टकयूथु	१८३	निमग्नकंद	२४६
दुग्धशोधककवाय	१६२	नीमकमुलेभानी	२८८
दुग्धवटी	११८	निद्रोदयरस	४३
दुरासआरिष्ट	२२७	नेत्रभिन्दु	२७२
दधनो भस्माक्षो	१८३	नेत्रांगन	२७२
देवदार्वादिकवाय	१६३	प	
देवदार्वारिष्ट	२२७	पश्यपतिनायरस	४३
दोषभलेप	२६१	पथ्यादिवटी	११६
दत्तभंगन	२६२	पथ्यादिगुग्ग	१५६
दत्तरक्षकयूथु	२६२	पथ्यादिकवाय	१६४

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
પવિત્રધૂપ	૧૮૬	પુખ્યાનુગચૂર્ણ	૧૮૬
પ્લીહાશતુ	૨૨૮	પુનર્નવારિષ્ટ	૨૨૯
પ્રતાપસકેશ્વરરસ	૪૪	પુનર્નવાહરિતકીચ્ચવલેહ	૨૫૧
પ્રદરારીરસ	૪૪	પૌષ્ટિકમાણુન	૨૫૬
પ્રદરારીરસ (૨)	૪૫	પંચામૃતપર્પટી	૮૧
પ્રવાસભરમ	૬	પંચસકારચૂર્ણ	૧૮૯
પ્રવાસપિષ્ટી	૭	પંચસમચૂર્ણ	૧૯૦
પ્રદરાન્તકવટી	૧૧૯	પંચામૃતચાટણુ	૨૫૨
પ્રમેદાન્તક ગોળીઓ	૧૨૦	પંચગુણુનેશ	૨૭૭
પ્રવાહીકાવટી (૧)	૧૨૦	૩	
પ્રવાહીકાવટી (૨)	૧૨૦	ફળધૂન	૨૮૫
પ્રદરવિનાશકકવાચ	૧૬૫	શીવશ્ચમિક્ષર	૨૯૫
પ્રદરાચિચૂર્ણ	૧૮૬	૭૫	
પ્રદરાચિયોગ	૧૮૭	બદરીચૂર્ણ	૧૯૦
પ્રમેદનાશકયોગ	૧૮૭	બલુધારિષ્ટ	૨૩૦
પ્રદરાચિચ્ચવલેહ	૨૫૦	બરોળનાશકયોગ	૨૩૧
પિયુષવધીરમ	૪૫	જત્રીશું (કાટણુ)	૨૫૨
પિપ્પ્લીશારવટી	૧૨૧	અદત્તઆનંદભૈરવરસ	૪૭
પિપ્પ્લીશારચૂર્ણ	૧૮૮	અદત્તપૂર્ણચંદ્રમ	૪૭
પિપ્પ્લીશારમ	૨૩૬	અદત્તગમેશ્વરમ	૪૮
પીનમદરી તમાકુ	૧૮૮	અદત્તગૃમારામરમ	૪૯
પૂર્ણચંદ્રમ	૪૬	અદત્તગિનકીચૂર્ણ	૧૯૧
પુરંદરવટી	૪૬	અ.બોનેશ	૨૭૮
પુનર્નવારિષ્ટ ૬૦	૬૦	અ.બીપૂન	૨૮૪
પુનર્નવારિષ્ટ ૪૫	૧૦૫	અ.બી.સંજન	૨૬૩

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
ધાત્રીવટી	૧૨૩	મકરધ્વજપર્પટી	૮૫
ધાત્રીકવાય	૧૬૫	મહાજ્વરાંકુશ	૫૩
બાકારસ	૫૦	મહામંદ્રોદયરસ	૭૭
બાકરક્ષકગુટીકા	૧૨૨	મહાગુટીકા	૧૨૬
બાકરક્ષકસોગડી	૧૨૨	મરડાની ગોળા	૧૨૬
બાકરક્ષકઆસવ		મરિચ્યાદિવટી	૧૨૭
(અરવિંદાસવ)	૨૩૧	મરિચ્યાદિતેજ	૨૭૬
બાકરોગાન્તકારિષ્ટ	૨૩૨	મહામુદરચનચૂર્ણ	૧૬૨
બાકારોઅપ્પાટણ	૨૫૩	મહાપંચનિઝચૂર્ણ	૧૬૧
બાકામૃત	૨૬૬	મહારાસ્નાદિકવાય	૧૬૭
બિસ્વાદીતેજ	૨૭૮	મહામંજીષ્ટાદિકવાય	૧૬૬
બિબીતકઅવલેહ	૨૫૪	મહાયોગરાજગુગળ	૧૫૬
બોક્ષમદ્દરસ	૫૦	મહામારીગુટીકા (૧)	૧૨૭
બોક્ષપર્પટી	૮૪	મહામારીગુટીકા (૨)	૧૨૮
બંગમરમ સ્થિત	૭	મહાધક્ષીવિદ્યાસરસ	૫૪
ભ		મહાધક્ષીનારાયણરસ	૫૩
ભમંદરાદિમોદક	૧૨૩	મહામુગંધીતેજ	૨૭૬
ભુંગરાજવટી	૧૨૫	મગશુદ્ધિચૂર્ણ	૧૬૩
ભુંગરાજઆસવ	૨૩૩	મૃત્યુંજયરસ	૫૫
ભાગોતરવટી	૧૨૪	મૃતસંજીવનીમુગ	૨૩૩
ભીમસેનીગુટીકા	૧૨૫	મૃગમદાસવ	૨૩૪
ભૂતભૈરવરસ	૫૧	માલુને નાનખાદ	૨૫૪
મ		માલુને શુકરાત	૨૫૫
મન્મથવિદ્યામરસ	૫૧	માયાનેમધમ (ખામ)	૨૮૭
મન્મથામરસ	૫૨	મુક્તાપિટી	૮

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
મુખવાસવટી	૧૨૮	૨	
મુસ્તાદિકવાથ	૧૬૭	રત્નગીરીરસ નં. ૧	૫૬
મુખપાકનાશકગંધુષ	૧૬૮	રત્નગીરીરસ નં. ૨	૫૭
મુખદુર્ગંધનાશકયોગ	૧૬૭	રસભાસ્વાન	૫૭
મૂસલ્યાદિચૂર્ણ	૧૬૪	રસસિંદુર	૭૮
મંકુરવટી	૧૨૯	રસમાલુક્ય	૭૮
મંકુરારિષ્ટ	૨૩૪	રસપર્પટી	૮૫
મંજીરાદિચૂર્ણ (૧)	૧૬૪	રત્નપ્રવર્તનીવટી	૧૩૧
મંજીરાદિચૂર્ણ (૨)	૧૬૫	રત્નપુષ્પાદિવટી	૧૩૨
ય		રસાદિવટી	૧૩૨
યશદભરમ	૯	રક્તસ્થંભકકવાથ	૧૬૮
યદૂનપ્તીદારીસોદ	૯૦	રક્તસ્થંભકયોગ (૧)	૧૬૭
યદૂનરોગનાશકવટી	૧૨૯	રક્તસ્થંભકયોગ (૨)	૧૬૭
યટીમધુવટી (૧)	૧૩૦	રક્તસ્થંભકયોગ (૩)	૧૬૭
યટીમધુવટી (૨)	૧૩૦	રત્નપ્રદરની દવા	૧૬૮
યવપ્રારાદિચૂર્ણ	૧૬૫	રત્નમોષકઅર્ક	૨૩૫
યવાનીખાંડવચૂર્ણ	૧૬૬	રત્નગુહિયરગન	૨૬૪
ચટવાદિચૂર્ણ	૧૬૬	રામભાખુમલમ	૨૬૮
ચવાનીકાઅવમેદ	૨૫૭	રામભાખુરસ	૫૮
ચાકુની	૨૫૭	રાગયોગ	૧૩૩
ચે.મગાન	૨૫૮	રાગેન્દ્રવટી	૧૩૪
ચે.નિન્દમ	૫૫	રાગિનિન્દ	૨૩૬
ચે.નીતો રત્નવટી	૧૩૧	ગૌપ્યજમ	૬
ચે. રત્નગુરુ	૧૫૭	૩	
		લગુનંદીરૂપ (૨૦)	૫૮

द्वानुं नाम	पृष्ठ	द्वानुं नाम	पृष्ठ
लक्ष्मीविज्ञासरस	५६	वायुनाशकपौष्टिकगोष्ठी	१३७
लवंगादिवरी	१३४	वायुहरीवज्रवरी	१३७
लघुहरितकीयूर्ध्व	१६८	वासादिकवाय	१६६
लघुयूर्ध्व	१६६	वाञ्जकरक्षुयूर्ध्व	२०२
लवणुसारकरयूर्ध्व	१६६	वाणानीदवा	२०२
लवंगादियूर्ध्व	२००	वासासव	२३८
लवंगासव	२३६	वासावलेह	२५६
लाक्षादितेज (लघु)	२८०	वातनाशकतेज	२८१
लाक्षगुडा	६०	विरेचनगुटीका	१३८
लीलावतीवरी	१३५	विशुद्धिकान्तवरी	१३८
लीलाविज्ञासरस	६०	विषमन्वरनाशकगुटीका	१३६
लिंगविरेचन	२००	विपतिन्दुकवरी	१४०
लोहभस्म	१०	विधनायवरी	१४०
लोभासव	२३७	विन्मययूर्ध्व	२०३
लोहासव	२३८	विषभुष्टासव	२३६
लोहपर्पटी	८६	विडंगासव	२३६
५		विषगर्भतेज	२८२
व्याधिहरणरस	७६	२१	
व्योषादिवरी	१३६	शतपत्र्यादियूर्ध्व	२०३
वर्भनकुम्भभास्वरस	६१	शीतलपर्पटी	८६
वशिष्टयूर्ध्व	२०१	शीतभञ्जक	६२
वज्रसार	२८८	शीतान्तप्रयोग	६३
मधुनाशकभस्म	२६६	सिद्धात्यङ्गोदय	८०
पानराक्षसरस	६१	सिद्धाक्षारपायन	२०५
पाननाशकवरी	१३६	शिरश्चक्रद्वययोग	२०५

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
શિલાજીતની ગોળી	૧૪૦	સમામૃતલોહ	૯૧
શિરશ્ચક્રદરચૂર્ણ	૨૦૪	સમીરગન્ધકસરીવટી	૧૪૫
શ્વેતગન્ધકસરીરસ	૬૪	સરલવટી	૧૪૬
શ્વેતવજ્રણી	૧૪૧	સમાંગચુગળ	૧૫૮
શ્વેતદરીવટી	૧૪૨	સર્ગરસચૂર્ણ	૨૦૬
શોધનકવાથ	૧૬૯	સરસ્વતિચૂર્ણ	૨૦૭
શોણિનાર્ગલ	૬૪	સર્વવ્યાધિનાશકરસ	૨૬૭
શોધનાશકઉપાથ	૨૦૬	સ્નાનરજચૂર્ણ	૨૦૭
શાખમરમ	૧૧	સ્વાદિષ્ટવિરેચન	૨૦૮
શાખવટી	૬૫	સ્વાદિષ્ટખારેક	૨૬૦
શાશમની નં. ૧	૧૪૨	સ્વદિષ્ટપાચનવટી	૧૪૬
શાશમની નં. ૨	૧૪૩	સાખરશુક્રમરમ	૧૨
શાશમની નં. ૩	૧૪૪	મારિવાદિવટી	૧૪૭
શાશમની મેપેશીવજ	૧૪૪	સાલમપાક	૨૬૧
શૃંગાદિચૂર્ણ	૨૦૬	મારસ્વનાગિટ	૨૪૦
આસફુદાગમ	૭૦	સ્ત્રીગર્ભનકવટી	૧૪૫
આમૃતિનામહીઃમ	૭૧	સિદ્ધલક્ષ્મીવિલાસમરમ	૬૬
આમકામારીવટી	૧૫૨	મિત્રોપવાદિચૂર્ણ	૨૦૯
આસાગીવટી	૧૫૨	મિત્રોપવાદિઅવશેષ	૨૬૨
શીનીમકકંઠમ	૭૧	સિદ્ધલક્ષ્મીવટી	૧૪૮
મૃદનાંગન	૩	નિંદ	૧૫૮
		મુવર્ણ	૧૩
		મુવર્ણ	૧૩
		નિ	૬૮
			૬૮

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
સુવર્ણપર્પટી	૮૭	હિરટીરીઆનાશકવટી	૧૫૦
સુવર્ણબંગ	૮૧	હિરટીરીઆનાશકકવાથ	૧૬૯
સુરણવટી નં. ૧	૧૪૮	હિએરાદિકવાથ	૧૭૦
સુરણવટી નં. ૨	૧૪૯	હિરટીરીઆનાશકચૂર્ણ	૨૧૧
સુખવિરેચન	૨૦૯	હિંગુલેશ્વરરસ	૭૩
સુગંધીતેજ	૨૮૨	હિંગુકર્પૂરવટી	૧૫૧
સુધાંસુતેજ	૨૮૩	હિંગુલવટી	૧૫૧
સુરણક્ષાર	૨૮૯	હિંગ્વાદિકચૂર્ણ	૨૧૧
સૂતરાજ્જરસ (૧)	૬૭	હિંગ્વાદીચૂર્ણ	૨૧૨
સૂતરાજ્જરસ (૨)	૬૭	હેડકીનાશકપ્રયોગ (૧)	૨૧૨
સૂતસેખરરસ	૬૯	હેડકીનાશકપ્રયોગ (૨)	૨૧૩
સૂર્યપ્રભાવટી	૧૪૯	હેમગર્ભપોટલીરસ	૭૩
સૂર્યક્ષારમિશ્રણ	૨૧૦	હેમનાથરસ	૭૪
સંજીવનીગુટીકા	૧૫૦	હેમરસાયન	૭૪
હ		હેમાખરસસિંદુર	૭૫
હરસની અક્સીર દવા	૨૧૦	હંમપોટલીરસ	૭૨
હરસનો મલમ (૧)	૨૭૦	ક્ષ	
હરસનો મલમ (૨)	૨૭૦	ક્ષયકેશરીયોગ	૨૧૩
હરિદ્રાદિચૂર્ણ	૨૧૦	ક્ષયહરપ્રયોગ	૨૧૩
હરિતકીઅવલેહ	૨૬૨	ક્ષારપર્પટી	૮૭

રોગવાર ઔષધાનુક્રમણિકા

[નોંધ: વૈદ્યક ચિકિત્સાસારમાં આવેલી દવાઓ કયા રોગમાં ૩૬ દવા વાપરી શકાય તેની સમગ્રજ્ઞ આપવા માટે અહિં રોગના સંસ્કૃત તથા ગુજરાતી નામો આપી તેની નીચે દવાઓનાં નામ તથા પૃષ્ઠ આપેલાં છે. એથી કોઈપણ માણસ પોતાને માટે જે રોગની દવા રોધવી હોય તે સહેલાઈથી રોધી તેની તમામ માહિતિ તે પૃષ્ઠ પર વાંચી શકે છે. આ અનુક્રમણિકામાં ૫૫૫ પૃષ્ઠાંક આપેલા છે. દુબઈ]

અક્ષર	ગુણદિવરી	૧૦૮
અમ્લિકુમાર	૧૪ ચિત્રકાદિવરી (૧)	૧૦૯
અક્ષરકંટક	૧૬ " (૨)	૧૧૦
કૃષ્ણદરમ	૨૭ તાષીસાદિચૂર્ણ	૧૮૦
કેંકણવરી	૧૦૬ કાશ્માવતેદ	૨૪૬
પશુપતિનાથ	૪૩ નીમક મુત્તેમાની	૨૮૮
રામભાજીગુપ્ત	૫૮ પંચામૃતચાટણ	૨૫૨
સવનુભાગર	૧૬૬ ખરીચૂર્ણ	૧૬૦
વિદિનિદુકવરી	૧૪૦ માણુને શુકરાન	૨૫૫
શંખવરી	૬૫ ચરાનીખાંડચૂર્ણ	૧૬૧
સિત્તાપુરપાચન	૨૦૫ સવંત્રામૃત	૨૩૧
મંજુવતીગુરુકા	૧૫૦ કનકપાદિચૂર્ણ	૨૦૩
દિગ્ધાદિચૂર્ણ	૨૧૦ આદિત ખાગેક	૨૬૦
દિગ્ધાદિચૂર્ણ	૨૧૧ અદિતિપચનવરી	૧૪૬
અમ્લિમંથ—મદામિ	દિગ્ધાદિચૂર્ણ	૨૧૨
અમ્લિમંથ—મદામિ	૧૦૧ અમ્લપિત—છાત્રીનાદાદ	
અનુક્રમણિકા	૬૬ અનુક્રમણિકા	૬૧

અવિપતિકરચૂર્ણ	૧૭૨	ચંદ્રપ્રભા નં. ૨	૧૧૨
લીલાવિલાસરસ	૬૦	અતિસાર—આડાથવા	
સુતસેખરરસ	૬૯	અતિસારનાશકરસ	૧૬
ક્ષારપર્પટી	૮૭	અતિસારહરવટી	૯૩
અહિરેનમોચક—અફીણછોડણું		આનંદભૈરવરસ	૧૮
અફીણ છોડવાની ગોળી	૯૩	આમરાક્ષસીગુટીકા	૯૮
અહિરિનવટી	૯૭	કર્પૂરરસ	૨૨
અપરમાર —વાઈ		કર્પૂરસુંદરવટી	૧૦૧
અમરસુંદરી	૯૫	કનકસુંદરરસ	૨૧
અશ્વગંધારિષ્ટ	૨૧૭	કુમકુમવટી	૧૦૪
સરસ્વતિચૂર્ણ	૨૦૭	કેશરાદિચૂર્ણ	૧૭૪
સારસ્વતારિષ્ટ	૨૪૦	કેશરીવટી	૧૦૫
અપતંગક—હિરેટીરીઆ		ગંગાધરચૂર્ણ	૧૭૫
અમરસુંદરીગુટીકા	૯૫	જાતિક્ષાદિચૂર્ણ	૧૭૯
તાંડવારિચૂર્ણ	૧૮૦	દાડીભીવટી	૧૧૭
જૂતભૈરવરસ	૫૧	દાડીમાષ્ટકચૂર્ણ	૧૮૩
મલચંદ્રોદય	૭૭	પિપ્પલાદિચૂર્ણ	૧૮૮
સારસ્વતારિષ્ટ	૨૪૦	સંજીવનીવટી	૧૫૦
હિરેટીરીયાનાશકકવાય	૧૬૯	અસ્થીભંગ—હાડકુંભાંગણું	
હિરેટીરીયાનાશકચૂર્ણ	૨૧૧	અસ્થિસંધાનકલેપ	૨૬૦
હિરેટીરીયાનાશકવટી	૧૫૦	વાતનાશકતેલ	૨૮૧
અનિદ્રા—ઉંઘ ન આવવી		અશરિંગ—હુરસ	
ચંદ્રાસઅર્ક	૨૨૪	અભયારિષ્ટ	૨૧૪
નિદ્રોદયરસ	૪૩	અર્ગીધીવટી	૯૭
અરમરી—પથરી		આયુષ્યવર્ધનીગુટીકા	૯૯
ચંદ્રપ્રભા નં. ૧	૧૧૧	કાકળધારિષ્ટ	૨૧૯

કાસિસાદિતેલ	૨૭૫	કાળોરસ	૨૬
દુરાલભારિષ્ટ	૨૨૭	કુમાર્યાસવ	૨૨૧
બોલબદ્ધરસ	૫૦	જયવટી	૧૧૩
બોલપર્પટી	૮૪	નારાયરસ	૪૧
ભુંગરાજવટી	૧૨૫	પંથ્યાદિવટી	૧૧૬
રક્તસ્થંભકકવાથ	૧૬૮	પંચસકારચૂર્ણ	૧૮૬
રમપર્પટી	૮૫	પંચસમચૂર્ણ	૧૬૦
સ્વાદિષ્ટવિરેચન	૨૦૮	બીમસેનગુટીકા	૧૨૫
મુરશુવટી નં. ૧	૧૪૮	મગગુદ્ધિચૂર્ણ	૧૬૩
મુરશુવટી નં. ૨	૧૪૬	વિરેચનગુટીકા	૧૩૮
મુરશુસાર	૨૮૯	સ્વાદિષ્ટવિરેચન	૨૦૮
દરમની આકસીર દવા	૨૧૦	મુખવિરેચન	૨૦૬
દરમનો મસમ (૧)	૨૭૦	આર્નિવરેંગ—ઝગુનાં દરદી	
" " (૨)	૨૭૦	અગોદારિષ્ટ	૨૧૬
આમવાન—સુધીવા		કુમાર્યાસવ	૨૨૧
ચોપચિનીઆદિકવાથ	૧૬૧	દશમૂલકવાથ	૧૧૧
માયાનો મસમ	૨૬૭	રજતઅર્વનીવટી	૧૩૧
મિંદનાદગુમગ	૧૫૮	રજતપુષ્પાદિવટી	૧૩૨
આદૈવપદ—આંચકી		ત્રીમંડનકવટી	૧૪૫
કુમકુમવટી	૧૦૪	આમાનિસાર—મરડા	
ચિન્તમણીમ	૩૪	અદીંદિનામવ	૨૧૬
મનાસમુદ્ધિવિષમુગ્ધ	૫૩	આમશુભી	૬૮
આનાદુ—કમળઅન		કુદળદિકવાથ	૧૧૦
અષ્વમેદ	૧૦૭	કુદળદિવટી	૧૦૪
અજરવિટી	૬૪	કુદળવતેદ	૨૪૮
કમળવટી નં. ૧	૨૦	કુદળવટી	૨૨૦

ખરજવાનો મલમ	૨૬૬	ખદિરાદિવટી	૧૦૭
ખસનો મલમ	૨૬૬	ખાંસીની ગોળીઓ	૧૦૭
ખદીરાશિષ્ટ	૨૨૧	ચંદ્રામૃતરસ	૩૬
ગંધકયોગ	૧૭૫	જાતિક્ષણદિચૂર્ણ	૧૭૬
ગંધકરસાયન	૩૩	કાક્ષાસવ	૨૨૬
તાલચંદ્રોદય	૭૬	પીપ્પીક્ષારવટી	૧૨૧
તામ્રપર્પટી	૮૩	પ્રવાલમરમ	૬
ત્રિફલારમાયન	૧૮૨	મરિચ્યાદિવટી	૧૨૭
ધન્વન્તરિરસ	૪૦	ચટ્ટીમધુવટી (૧)	૧૩૦
નીમગુણકંદ	૨૪૬	" (૨)	૧૩૦
મદામંજીરાદિકવાથ	૧૬૬	ચટ્ટપાદિચૂર્ણ	૧૬૧
મદાપંચનિખચૂર્ણ	૧૬૧	જવંગાદિવટી	૧૩૪
મંજીરાદિચૂર્ણ (૧)	૧૬૪	જવંગાદિચૂર્ણ	૨૦૦
" (૨)	૧૬૫	વાસાવસેદ	૨૫૪
મરિચ્યાદિનેશ	૨૭૬	વાસામય	૨૩૮
રક્તશીષકકરખન	૨૬૪	મીતોપલાદિચૂર્ણ	૨૦૬
રક્તશીષકઅર્ક	૨૩૫	કેશરક્ષક—વાળ માટે	
સ્નાનચક્ર	૨૦૧	આયુષ્યવર્ધકનેષ	૨૭૪
કામ—ખાંસી—કુંદરમ		કેશવર્ધકમમાસો	૨૬૫
અર્કવટી	૬૨	જાઃશ્રીનેશ	૨૭૮
અર્કચંદ્રાવલેદ	૨૪૧	મદામુગેષીનેશ	૨૭૬
અર્કચૂર્ણ	૧૭૩	મુગેષીનેશ	૨૮૨
અર્કમ	૧૫	ગર્ભરક્ષક ઉપાયો	
કન્થુરંદિવટી (૧)	૧૦૨	ગર્ભપાતકમ	૩૧
" (૨)	૧૦૩	ગર્ભવિનેશકમ	૩૨
કન્થુરંદિવટી	૧૦૩	કન્થુરંદિવટી	૨૮૩

અહુણી—સંઅહુણી		શંખભરમ	૧૧
અષ્ટામૃતપર્પટી	૮૨	છર્દિ—ઉલટી	
કુટખવલેહ	૨૪૪	છર્દિરિપુવટી	૧૧૩
અહુણીકપાટરસ	૩૨	છર્દિહરરસ	૩૭
ભતિહલાદિવટી (૧)	૧૧૬	છર્દિહરયોગ	૧૭૭
" (૨)	૧૧૬	ઉલટીનાશકક્ષાર	૨૮૭
દુગ્ધવટી	૧૧૮	જવર—તાવ	
પિપ્પલવક્ષીરસ	૪૫	અમ્બચોળી	૧૭
પંચામૃતપર્પટી	૮૩	અભયાદિકવાય	૧૫૬
મકરધ્વજપર્પટી	૮૫	એમ્બુમિક્ષર	૨૬૪
લઘુસાહીચૂર્ણ	૫૯	કરપતરસ	૨૪
લીલાવતીવટી	૧૩૫	ગૌદંતીભરમ	૩
સમીરગજકેસરીરસ	૬૫	જયમંમકરસ	૩૭
સમીરગજકેસરીવટી	૧૪૫	જવરાંતક	૩૮
સુવર્ણપર્પટી	૮૭	જવરાંતકવટી	૧૧૫
હંસપોટલીરસ	૭૨	જવરભારકરચૂર્ણ	૧૭૮
ગાલરોગ—ગાળાનાંદરેહા		જવરનાશકચૂર્ણ	૧૭૭
કુર્મીજનઅવલેહ	૨૪૫	જવરખેંદુ	૧૭૮
ખદીરાદિવટી	૧૦૭	જવરભૈરવવટી	૩૨
ગુદમરોગ—પેટનીગાંઠ		જવરખીવટી (૧)	૧૧૪
કોટીભરમ	૨	જવરખીવટી (૨)	૧૧૫
શુભકુહારરસ	૩૩	ત્રિભૂવનકિર્તી	૩૬
અવિકાસવ	૨૨૨	દ્વાત્રિદશાંમકવાય	૧૬૩
છીપભરમ	૩	નંદીનમુદર્શન	૧૮૪
ચવટારાદિચૂર્ણ	૧૬૫	નામરાદિપાત્રન	૧૬૪
વજ્રક્ષાર	૨૮૮	નારાયણજવરાંકુચ	૪૨

પથ્યાદિકવાય	૧૬૪	ત્રિહલાપિષ્પલીચૂર્ણ	૧૮૧
શીવરમિક્તચર	૨૯૫	સુવર્ણવમ્બનમાલતી	૬૮
અદત્તઆનંદભૈરવરસ	૪૭	વૃષા—તરસ—દાદુ	
મૃત્યુંજયરસ	૫૫	ચંદ્રપ્રભાચૂર્ણ	૧૭૬
મદામુદરચનચૂર્ણ	૧૬૨	ચંદ્રકળારસ	૩૫
ગ્લગીરીરસ નં. ૧	૫૬	રસાદિવટી	૧૩૨
" " નં. ૨	૫૭	દંતરેગ—દાંતનાદરદો	
લાલગુડા	૬૦	દોષધ્વજેષ	૨૬૧
વામાદિકવાય	૧૬૮	દંતમંજળ	૨૬૨
સરથવટી	૧૪૬	દંતરક્ષકચૂર્ણ	૨૬૨
સુવરાગ્રસ (૧)	૬૭	દંતુ—દરેગ	
મંજીવનીવટી	૧૫૦	દરાગની દવા	૨૧૮
શીતમંજીરમ	૬૨	દદ્રુનાયકમથમ	૨૧૭
દિગ્ધુલેષરમ	૭૩	રક્તગોષ્ઠઅર્ક	૨૩૫
જયશાનિમાર-તાવ સાથે	૪૫૫	નેત્રરેગ—આંખનાદરદો	
કનકમુંદરમ	૨૧	ચંદ્રોદયવર્ણી	૨૭૧
કુદગ્નદિવટી	૧૦૪	ત્રીહલાચૂર્ણ	૧૮૨
કુદગ્નગિટ	૨૩૦	નવનામદઅંજન	૨૧૧
મુગ્ધ દિકવ ધ	૧૧૭	નેત્રજિદુ	૨૭૨
અર્જુનચર		નેત્રાંજન	૨૭૨
અનન નિટ	૦૧૫	મમામુલે ૬	૬૧
દુષ્પ્રદાનપુ	૧૭૩	વેદનગ્ન	૨૭૩
રુદ્રાનુલિટી	૧૦૮	નાડીચક્ર—નામુદ	
જ્વલન રમમ	૩૩	દિગ્ધુમુદ	૧૫૮
અર્જુનચર નિષેધ	૧૪૮	જ્વલન નિષેધ	૨૮૮
મુગ્ધ ન ૧૮ ને	૧૧૩	જ્વલન ને	૨૭૩

મણનાશકમલમ	૨૬૯	ચંદ્રપ્રભા નં. ૩	૧૧૨
સમંગગુગળ	૧૫૮	ચંદનાસવ	૨૨૩
પામાકુટ—ખરજતુ—ખસ		ત્રિબંગલરમ	૫
ખરજવાનો મલમ	૨૬૬	દેવદાર્વારિષ્ટ	૨૨૭
ખસનોમલમ	૨૬૬	પ્રમેહાન્તક ગોળીઓ	૧૨૦
જસતનો મલમ	૨૬૭	પ્રમેહનાશકયોગ	૧૮૭
મંજીદાદિચૂર્ણ (૨)	૧૯૫	બદતબંગેશ્વરરસ	૪૮
રક્તશોધકઅર્ક	૨૩૫	બંગલરમ શ્વેત	૭
રામખાણુમલમ	૨૬૮	રસભાસ્વાન	૫૭
પીનસ—જીનો રાજેખમ		લક્ષ્મીવિલાસરસ	૫૬
આયુષ્યવર્ધનીગુટીકા	૯૯	વસંતકુસુમાકરરસ	૬૧
પીનસહરી તમાકુ	૧૮૮	સુવર્ણબંગ	૮૧
બ્યોપાદિવટી	૧૩૬	શોધનકવાય	૧૬૬
પ્રતિશયાય—રાજેખમ		પ્રદર—રક્તપ્રદર	
આકારકરભરાદિવટી	૯૮	અશોકારિષ્ટ	૨૧૬
ત્રિકટુચૂર્ણ	૧૮૧	ગૌદંતીહરતાલભરમ	૩
દ્રાક્ષાસવ	૨૨૬	દાઝ્યાદિકવાય	૧૬૨
રસમાણિકમ	૭૮	પ્રદરારીરસ	૪૪
રાજેન્દ્રવટી	૧૩૪	પ્રદરારીરસ (૨)	૪૫
બ્યોપાદિવટી	૧૩૬	પ્રદરાન્તકવટી	૧૧૯
હરિદ્રાદિચૂર્ણ	૨૧૦	પ્રદરવિનાશકવાય	૧૬૫
પરદેરાનું પાણીવિકાર		પ્રદરાચિચૂર્ણ	૧૮૬
અપૂર્વમાસિનીચર્મન	૧૭	પ્રદરાચિયોગ	૧૮૭
પ્રમેહ—પરમીચો		પ્રદરાચિચર્મલેદ	૨૫૦
શમધેનુરસ	૨૯	પુખ્યાનુચૂર્ણ	૧૮૯
ચંદ્રપ્રભા નં. ૧	૧૧૧	નાગભરમ	૫

ત્રિભંગમસ્ત્ર	૫	લોહાસવ	૨૩૮
રસભાસ્વાન	૫૭	શંશમની રપેશીયલ	૧૪૪
લોધાસવ	૨૩૭	શંશમની નં. ૧	૧૪૨
હેમનાથરસ	૭૪	શંશમની નં. ૩	૧૪૪
શંશમની નં. ૧	૧૪૨	બાલરોગ—આગેનાંદર	
શંશમની નં. ૩	૧૪૪	અજમોદાદિવટી	૯૨
રક્તપ્રદરની દવા	૧૬૮	કુમારકમ્પાલુરસ	૩૦
શોષિનાર્ગલ	૬૪	કેશરાદિચૂર્ણ	૧૭૪
પ્લીહા—અરસ વધવી		ચુલ્લાબીચૂર્ણ	૧૭૪
અર્કમવબ્ધશાર	૨૮૬	બાલાર્કરસ	૫૦
કબ્જાવતેદ	૨૪૪	બાલરસકમ્પાલુર	૧૨૨
પ્લીહાચતુ	૨૨૮	બાલરસકમ્પાલુર	૧૨૨
બગેગનાશકયોમ	૨૩૧	બાલરસકમ્પાલુર	૨૩૧
શંશમની રપેશીયલ	૧૪૪	બાલરોગાન્તકારિષ્ટ	૨૩૨
પાંકુરોગ—દીકારા		બાલરોગાન્તકારિષ્ટ	૨૫૩
આગેઅવર્ષની નં. ૧	૧૬	બાલમુન	૨૬૧
શામકપ્રારમ	૨૮	ચૂઆદિચૂર્ણ	૨૦૧
મધુચ્ચાદિવટી	૧૦૮	બમંદર	
અકમ્પાલુરની નં. ૩	૧૧૦	અકમ્પાલુરની નં. ૧	૧૧૧
ચિત્રાદિવટી	૨૦૫	અન્યાદિચૂર્ણ	૨૮૪
નવાચમ્પાલુર	૮૬	અન્યાદિચૂર્ણ	૧૨૩
મધુચ્ચાદિ	૧૦૬	ચિત્રાદિવટી	૨૩૬
મધુચ્ચાદિ	૨૩૮	અન્યાદિચૂર્ણ	
રક્તપ્રદરની દવા	૧૪૮	અન્યાદિચૂર્ણ	૨૮૮
લોધાસવ	૮૬	ચિત્રાદિવટી	૨૫૧
અકમ્પાલુર	૧૦	અન્યાદિચૂર્ણ	૨૩૮

માહીવટી	૧૨૩	લિંગવિરેચન	૨૦૦
મુક્તાપિષ્ઠી	૮	શીતલપર્પટી	૮૬
યશદભરમ	૯	સૂર્યસારમિશ્રણ	૨૧૦
રૌપ્યભરમ	૯	યકૃતરોગ—કલેઝનાંદરદો	
શીલાજીતપ્રયોગ	૬૩	આરોગ્યવર્ધની નં. ૧	૧૯
મસ્તકશૂળ—શીરદર્દ		આરોગ્યવર્ધની	૧૯
ધત્રીફલકસનીજી	૨૪૩	કુમાર્યાસવ	૨૨૧
કુમકુમાઘટેલ	૨૭૫	નૃપતિવલ્લભરસ	૪૦
માયાનોમલમ (ખામ)	૨૯૭	માણુને નાનખાહ	૨૫૪
શિરચક્ષ્મહરચૂર્ણ	૨૦૪	યકૃતરોગનાચક્રવર્તી	૧૨૯
શિરચક્ષ્મહરયોગ	૨૦૫	યકૃતપ્લીહારીલોહ	૯૦
મહામારી—પ્લેગ		યવાનીકાઅવલેહ	૨૫૭
પવિત્રધૂપ	૧૮૬	રોહિતારિષ્ટ	૨૩૬
મધ્વચંદ્રોદયરસ	૭૧	ચોનીરોગ	
મધ્વજ્વરાંકુશ	૫૩	ચોનીસંક્રામ્યનવટી	૧૩૧
મુખરોગ—મોઢાનાંદરદ		રક્તઆવ—લોહીપડવું	
ખદિરાદીવટી	૧૦૭	અહિરેનાસવ	૨૧૬
મુખદુર્ગંધનારાકયોગ	૧૯૩	આમલક્યાદિલોહ	૮૮
મુખપાકનારાકચંકુષ	૧૬૮	હિરીરાસવ	૨૧૮
મુખવાસવટી	૧૨૮	કાકજીધારિષ્ટ	૨૧૯
મૂર્છા—ભેશુદ્ધિ		કામદધારસ	૨૮
કુલવધુ	૩૦	કુખ્યાંડઅવલેહ	૨૪૫
ચૈતન્યરસ	૩૫	ચંદ્રકાગરમ	૩૫
દાક્ષાસવ	૨૨૬	પ્રવાલપિષ્ટ	૭
મૂત્રકૃન્દ્ર		બોલપર્પટી	૮૪
ગોમુરારિયુગ	૧૫૫	રક્તચલકયોગ (૧)	૧૬૭

રક્તચંદ્રચંદ્રોગ (૨)	૧૯૭	લાક્ષાદિતેજ (લધુ)	૨૮૦
રક્તચંદ્રચંદ્રોગ (૩)	૧૯૭	સુવર્ણવર્મતમાલતી	૧૮
રક્તચંદ્રચંદ્રચંદ્ર	૧૧૮	સુવર્ણભરમ	૧૩
વશિષ્ઠચૂર્ણ	૨૦૧	શિનોપલાદિઅવતેદ	૨૧૨
વામામવ	૨૩૮	શિનોપલાદિચૂર્ણ	૨૦૬
મુખાનિધીરમ	૧૮	શુદ્ધસક્તીવિદ્યાસ	૧૧
દસાચન દવાઓ—		શ્લગાગ્નરસ (૨)	૧૭
દૃઢાવરથા અદકાવનાર		દરિતપીઅવતેદ	૨૧૨
અમકમરમ	૧	ક્ષયકમરીયોગ	૨૧૩
અંદ્રપ્રભાવટી નં. ૧	૧૧૧	ક્ષયદરમયોગ	૨૧૩
અંદ્રોદય	૭૫	વાનરોગ—વાનાંદરેદો	
નાગમિદગમાયન	૧૮૪	કનુરીમિરવરમ	૨૫
બદનપૂર્ણઅદરમ	૪૭	ઓદગાંગમુખ	૧૫૫
શિવાજીનપ્રયોગ	૧૩	નારાયણનેય	૨૭૫
મુવર્ણભરમ	૧૩	પથ્યાદિમુખ	૧૫૧
દેખરમાયન	૭૪	મદાગરનાદિકવાથ	૧૧૭
દેખામરમમિદુર	૭૫	મદાયોગગાગ્નમુખ	૧૫૧
કાજલક્રમા—કૃષ્ણ		યોગેન્દ્રમ	૫૫
કાજલક્રમા—કૃષ્ણ	૨૮૮	યોગગાગ્નમુખ	૧૫૭
કાજલક્રમા—કૃષ્ણ	૩૬	લૂપ્ત દિવેષ	૨૮૦
કાજલક્રમા—કૃષ્ણ	૨૦૬	વનનાશકવટી	૧૩૧
કાજલક્રમા—કૃષ્ણ	૨૫૧	વનનાશકમુખ	૧૧
કાજલક્રમા—કૃષ્ણ	૨૨૦	વનનાશકનેય	૨૮૧
કાજલક્રમા—કૃષ્ણ	૨૨	વનનાશકપૈદિનેય	૧૩૩
કાજલક્રમા—કૃષ્ણ	૧૮	વનનાશકપૈદિનેય	૧૩૩
કાજલક્રમા—કૃષ્ણ	૨૨	વિવેકનેય	૨૮૨

જ્યેષ્ઠીવટી (૧)	૧૧૪	શ્રવણજી	૧૪૧
જ્યેષ્ઠીવટી (૨)	૧૧૫	શ્રવણવટી	૧૪૨
જ્યેષ્ઠાષ્ટમી	૧૭૮	શ્યામ—દમનોરોગ	
જુના તાવની ગોળી	૧૧૭	અમરજી	૧
નવીનમુદ્રાનયન	૧૮૪	અપામાર્ગમિથ્ય	૧૭૨
વિષમજ્યેષ્ઠાષ્ટમી	૧૩૬	કરકુદારસ	૨૨
મરણવટી	૧૪૬	કરકુદારસ	૨૩
વાનકુદાર—ઈન્દ્રિયોં		કરકુદારસ	૨૪
આયુર્વેદિક ચંદ્ર	૨૬૩	કરકુદારસ	૨૩
પંચામૃતચંદ્ર	૨૫૨	કરકુદારસ	૨૫
દિગ્ગંધવટી	૧૫૧	કરકુદારસ	૧૦૨
શ્રીપાત—વિદ્યાવજય		કરકુદારસ	૨૧૮
અર્ધમૃતચંદ્ર	૧૭૧	કરકુદારસ	૨૮૭
અર્ધાદિવાય	૧૫૬	કરકુદારસ	૨૪૭
અપામાર્ગમિથ્ય	૧૭૨	કરકુદારસ	૪૬
મમતાસુવ	૨૩૪	કરકુદારસ	૨૫૮
મનમૃતચંદ્ર	૨૩૩	કરકુદારસ	૧૨૪
મનમૃતચંદ્ર	૮૦	કરકુદારસ	૧૨૬
માનમૃતચંદ્ર	૧૨	કરકુદારસ	૧૬
માનમૃતચંદ્ર (૧)	૧૭	કરકુદારસ	૧૭
માનમૃતચંદ્ર	૧૨	કરકુદારસ	૧૭
દેવમૃતચંદ્ર	૧૭	કરકુદારસ	૧૪૨
આયુર્વેદ—શ્રી		કરકુદારસ	૧૫૨
શ્રી	૨૦૨	કરકુદારસ	
શ્રી		કરકુદારસ	૧૬
શ્રી	૧૬	કરકુદારસ	૧૬

પુનર્નવાદિકવાય	૧૬૫	બત્રીશું (કાટણું)	૨૫૨
પુનર્નવારિષ્ટ	૨૨૯	હીક્કા—હેડકી	
પુનર્નવાહરિતકીઅવલેહ	૨૫૧	વિશ્વનાથવટી	૪૦
પુનર્નવાદિમંદુર	૯૦	હેડકીનાશકપ્રયોગ નં. ૧	૨૧૨
સોયનાશક ઉપાય	૨૦૬	નં. ૨	૨૧૩
સ્તનરોગ		સંદ્રોગ—છાતીનુંશુળ	
દશાંગલેપ	૨૯૧	અર્જુનારિષ્ટ	૨૧૪
દુઃખરોધકકવાય	૧૬૨	અહતસુંગારાખ	૪૯
શ્રીઓ માટે પૌષ્ટિક દવા		દ્વીશ્વતા—નખળાઈ	
અરોગારિષ્ટ	૨૧૬	અશ્વગંધાદિઅવલેહ	૨૪૧
સંશયમની નં. ૨	૧૪૩	અંબરનુંચાટણુ	૨૪૨
સુવર્ણમાસિકભરમ	૧૩	ગોમુગાદિઅવલેહ	૨૪૭
સૂતિકારોગ—સુવાવડીનાંદરદ		અવનપ્રાણાવલેહ	૨૪૮
દશમૂલકવાય	૧૬૧	સંદ્રોષ્યની ગોગાઓ	૧૧૦
દશમૂળારિષ્ટ	૨૧૫	પૌષ્ટિકમાલુન	૨૫૬
દેવદાર્વાદિકવાય	૧૬૩	વિષમુદ્રપાસવ	૨૩૬
પ્રનાપસકેશ્વરરસ	૪૪		

વૈદ્ય સમાજ માટે ઉપયોગી સાધનો

જે વાંટે

નાના, મધ્યમ અને મોટી સાઈઝનાં

લોહ ખરલ

કિંમત રૂ. ૪, ૬ અને ૮ (ખર્ચ જુદું)

આ ખરલો જ્વેનાઈલ દિશ્નને ખુલ કરે તેવા છે બધા વૈદ્યોએ
લીધા છે અને ઉત્તમ અભિપ્રાય આપ્યા છે

એ શિવાય ખાસ ઉપયોગી

ખનીજ દ્રવ્યો

કાલોઅમ્લક (અમલ પથ્થર જેવો અમકાર) જેને વજનમાં

કેદવામાં આવે છે તે તથા અમલ મુરખમારીક, જુનો

મકુર, મોહની તથા મીઠા નામના ઉત્તમ સોદનો જાડો

જીરો અને ખાપરીયુ તથા શુદ્ધ દિસાજન, ચીસાજનના

પન્થર, પરકુર, મેગ્નેસિયમ, દરમજન અને બીજા

જાડી મીઠાં તૈયાર દવાઓ, ખનીજ દ્રવ્યો,

વૈદ્ય પ્રખ્યાત વનરે માલ અમારે ત્યાંથી

અ અને શિવાય ક.વે ખાતોથી મળશે

એક વાર મંજાવી જુઓ.

વંચ ગોપાલજી કુંવરજી ઠક્કર

૩૩૫, કાલિદાસીના: મુંબઈ [નાનકવાડા: કમચી

આ “વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર” પુસ્તકના લેખક તથા
“આરોગ્યસિન્ધુ” (વૈદ્યકપત્ર) ના સંપાદક

વૈદ્ય ગોપાલજી કુંવરજી ઠક્કુર ના

દેખરેખ નીચે ચાલતું

જગમસિદ્ધ સ્વદેશી ઔષધ કાર્યાલય

ધી સિન્ધ આયુર્વેદિક ફાર્મસી

કારખાનું: કરાચી.

શાખા: ૩૭૫, કાલિઆદેવી રોડ, મુંબઈ નં. ૨.

આ સંસ્થાની દવાઓ હિંદુસ્તાન અને બીજા બહારના દેશોમાં
વપરાય છે. બધા વૈદ્ય, ડૉક્ટરો આ દવાઓ વિનાસ કાચે
વાપરે છે. દવાઓની ઉત્તમતા માટે વૈદ્ય સંમેલનો તરફ

થી પ્રથમ ક્વેલીના પ્રમાણપત્ર તથા ભારતવર્ષના
તામાંકિત વૈદ્યોના ઉત્તમ અભિપ્રાયો મળેલા છે.

અમારી દવાઓ આપ એક વખત જોશો તો

આ વાતની વધુ ખાતરી થશે, અને પછી

દર્મીયો વાપરવાનું પસંદ કરશે.

પ્રશાસા માટે મુચીપત્ર મંગાવી લુઓ.

તમામ પ્રકારની સ્વદેશી દવાઓ

આયુર્વેદિક પદ્ધતિ પ્રમાણે તથા અનેક

વર્ષોના અનુભવને આધારે તૈયાર

કરેલી ખરીદવી હોય ત્યારે

ધી સિન્ધ આયુર્વેદિક ફાર્મસી

નાનકવાડા, કરાચી.

પ્રાંચ: ૭૭૫, હાલગાદેવી રોડ, મુંબઈ નં. ૨.

આ નામ યાદ રાખી લેશો

ત્યા નમોને દરેક દવા આગી, મુજમાં મચેડ, બનાવડમાં

આખીર અને કિંમતમાં શિશવન બારે મળશે :

અમારી તમામ દવાઓની બનાવટ માટે ખુશામ

વેલ સિન્ધિઆરમા આપેલ છે :

૧૫ મુજ.મ. માટે આશુભાવનું તથા વેધોના

ખાતે ભાવનું નર્મ.૫૫ મળતી જોશે :

૨. ૧૦૦ મળે ૧૦૦ રૂ. ૨૦૦ મળે ૨૦૦ મળે :

અનેક વર્ષો લગી વાપરીને પૂર્ણ ખાતરી કરેલી રામબાણુ પેટન્ટ દવાઓ.

ઠંકુરની સુવર્ણ મિશ્રિત
મકરંદવજ્રવટી

શક્તિ માટે બીજી કોઈપણ દવા પાછળ હેરાન ન થતાં
આ એક ખાતરી ભરેલી દવા વાપરો. વીર્ય અને બળ વધારવા
માટે આ સર્વોત્તમ ઉપાય છે. તો. ૧ ની બા. ૧ ના રૂ. ૪.

બગડેલા લોહીને શુદ્ધ કરનાર ઠંકુરનો
સ્વદેશી સારસાપરિલા

લોહીવિકાર અને ચામડીના નવા કે જુના દરદો માટે
અકસ્તીર, દેશી તથા નિર્દોષ ઉપાય, ગમે તે રૂતુમાં કોઈપણ
વાપરી શકે છે. બા. ૧ નો રૂ. દોઢ.

સ્ત્રીરોગની ખાસ દવા ઠંકુરની
મહિલાસંલવની

પ્રદર, નમજાઇ, કમરનો દુખાવો, શીશય, દાહ, ગર્ભાશયનો
વરમ, જલ્મની અનિયમિતતા તથા સુતારોમ મટાડી સ્ત્રીઓને
તાકાલ આપનાર રામબાણુ ઉપાય છે. બા. ૧ નો રૂ. એક.

બીજી પણ અનેક દવાઓ તૈયાર છે—સૂચીપત્ર મંગાવો.

ધી સિન્થ આયુર્વેદિક ડાર્મસી (રજિસ્ટર્ડ)

૩૭૫, કાલ્યાણદેવીરાડ, મુંબઈ]

[નાનકવાડા, કરાચી

લોકપ્રિય અને લોકોપયોગી

❀ વૈદ્યક પુસ્તકો ❀

ની

માહિતી માટે આ પુસ્તકની છવરે
આપેલી જાહેર ખબર જરૂર વાંચો.

શુભ સંદેશો ?

卐

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર (આપખા)ના પૂર્વાર્ધ

વાંચ્યા પછી તેનો ઉત્તરાર્ધ વાંચવાની ઇચ્છા હોય તો
તમામ નીચેના ઉપાયો નોંધાવો.
ધાત્રાજ મખણ પછી તેવાર થવાનું છે !

આરોગ્યસિન્ધુ પ્રોન્ટીંગ પ્રેસ
નાનકવાણા, કરાચી

ઓરમ્

શ્રી ધન્યન્તરયે નમઃ

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર

પ્રકરણ ૧ લું — મસ્મ

૧ અમ્રકમસ્મ

શોધન—સારા કાળા રંગનો ચમકતો પથર જેવો લારી વગ્નનો અમ્રક લારી તેને મુસમાં રાખી ખૂન તપાવવો જ્યેથી ને લાલ થઇ જશે તેને ગાયના દૂધમાં દારવો ફરી પાછું ગરમ કરી તેવી રીતે સાત વખત દારવાથી ઝીણો બૂકો થઇ છુટો પડી જશે તેને ખાટી હાથમાં કે ગૌમૂતમાં ૪૮ કલાક પચાળી રાખી પછી તેની સાથે ખારેકના હળીઆ કે બોરના હળીઆ નાખી એક ધાજળીના કપડામાં નાખી ખૂન ચોળવાથી તેનો ઝીણો બૂકો વાસણમાં બેગો થશે એ બેગો થયેલ બૂકો ઉપરથી કાઢી નાખના ચોખો અમ્રક અથવા ગુદ ધાન્ડા બક દયો ગજાવ તેને મુકવી લેવું

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર.

અનુપાન—નાગરવેલના પાન સાથે કે મધ અથવા પાણી સાથે.

સમય—સવાર, બપોર અને સાંજ, ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—આક્રો, સારણગાંઠ, ગોળો, ચૂંક, મુઝમરોગ, વાયુ, પેદનો કીણો દુઃખાવો અને મંદામિ તથા જીર્ણીકર, અને નબળાઈ મટાડી ખોરાક પચાવે છે.

૩ ગોદંતી (હરતાલ) ભસ્મ

વનાવટ—ગોદંતી હરતાલ કે જે સફેદ રંગની અને કાચ જેવી મળે છે તે લાવી તેને ગૌમૂત્રમાં નાખી એક બે કલાક સુધે ચઢાવી શુદ્ધ થવા માટે ઉકાળી લઈ તેને પાણીથી ઘોષ પસાઈ કરી લેવી પછી તેને એક માટીના વાસણમાં કુંવારની લુમદી વચ્ચે મુકી સૂકું બંધ કરી દલકો ગજપુટ આપી દેવો જેથી તેમાં સફેદ રંગની સારી ભસ્મ બની જશે, તેને કાઢી કપડે ચાળી બાદલી ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૬ થી ૧૨ રતિભાર.

અનુપાન—પાણી અથવા મધ કે થી સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ અથવા જરૂર પડે ત્યારે.

ઉપયોગ—આગકોની કૃશતા, નબળાઈ, માથાનો દુઃખાવો અને જીર્ણીકર તથા સ્ત્રીઓને થતો રક્તઆવ, પ્રદર, રક્તપ્રદર, ખાંસી વગેરે મટાડે છે. મસેરીઆ તાવ માટે ઉત્તમ ગણાય છે. આગકોનાં અનેક રોગમાં વાપરવાની ટેવ હોય તો સારો યથ આપે છે.

૪ છીપ (શુક્તિ) ભસ્મ

રોપન—કોઈ પ્રમાણે રોપન કરવું.

મારણ—છીલના રક્તમાં અથવા કુંવારના રક્તમાં તેને મુકી

ફૂંટીના પાનના રસમાં ઘુંટી ટીકડી કરી સુકાવી ગજપુટ (હલકોગજપુટ) અમિ આપવો. આવા ૫૦ થી ૬૦ ગજપુટ આપવાથી ફિક્કા પીત્ત રંગની ઉત્તમ દલકા વગ્નની ભરમ બને છે.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતીભાર.

અનુપાત્ર—માખળ સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ એ વખત.

ઉપયોગ—પ્રમેદ, પ્રદર, દમ, શ્વામ, ખાંસી, વિપ્રશ્રાવ, નજાત વગેરે માટે ઉત્તમ છે.

શુદ્ધતા—નાશભરમ બરાબર બનાવવી જોઈએ અને પાંચ ગાંધી તેલ મેલન કરવું કે જોથી વિકાર ન થાય.

૮ પ્રવાલમસ્મ

દોષન—પ્રવાયની કાષ્ઠગી લાગી ગરમ પાળીથી તેને પીગ મારી ફીકે તેની પોટલી બાંધી રોઝાવતમા ગોમુચ, લીંબુનો રસ અને મિંચ પૂજી નાખી તેમા ત્રણ કપાક મુખી બાંધી એનાં શુદ્ધ થાય છે.

માર્ગ—શુદ્ધ રોગ પ્રવાયને એક માલીના દાંડવામાં કુવારન ભરી કરી ત્રણ કપાક મુખી ન પીગ કુવારના ભરી ગાંધી ફીકે ૩૫૩ મી ફી. વજન આપવા આ પ્રમાણે એ ગજપુટ આપવા ૧૫૦ ગજ. મુજબમ જા. પ્રવાય કાળ થઈ તેને ખરતમાં પી પુ. ૩૫૩ મી ફી. બ. જ. કરી ૩. જા.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતીભાર.

અનુપાત્ર—૧ પાંચ કે ૩૫ મી ફી. ૩૫૩ મી ફી. ૩૫૩ મી ફી.

સમય—સવાર, સાંજ એ વખત.

માથાનો દુઃખાનો, હાડકાંની નખગાઇ, ક્ષય શૂર્ણજ્વર, રક્તશ્રાવ, પિત્ત અને કફના વ્યાધિમાં સારો ફાયદો આપે છે તથા પૌષ્ટિક છે.

૧ પ્રવાલપિષ્ટિ

ઘનાષ્ટ—પ્રવાલ લાવી તેને શુદ્ધ કરી ગરમ પાણીથી ઘોષ સાફ કરી સુકવી લેવું. અને તેને લોહની ખરલમાં ખાંડી ખારીક ચૂર્ણ કરી કપડાણુ કરી લેવું. આ ચૂર્ણ ખરલમાં નાખી તેમાં ગુલાબજળ નાખી દરરોજ દિવસે ઘુંટી રાત્રે ચંદ્રમાનો પ્રકાશ હોય ત્યાં અગાસીમાં રાખી મુકવું. આ પ્રમાણે પંદર દિવસ ઘુંટી મુકાવી પછી તેને કપડે ચાળી ખાટલીમાં ભરી રાખવું જે સૂર્યપુટી કરવી હોય તો લીંબુના રસમાં કે કુંવારમાં ઘુંટી તડકે સુકવી પંદર દહાડા તેમ કરવાથી સૂર્ય-પુટી ભરમ થાય.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રનિભાર.

અનુપાન—માખણુ, મધ કે દૂધ સાથે. —

સમય—સવાર સાંજ જે વખત.

ઉપયોગ—નખગાઇ, ખાંસી, રક્તપિત્ત, મગજની ગરમી, છાતી નો દુઃખાનો, શૂર્ણજ્વર, ક્ષયખગનો દાદ, છાતીમાંથી પડતું લોહી તથા પિત્તવિકારથી થતાં દરદો મટાડી શક્તિ આપે છે. અભાવમાં આ દવા ઠંડી અને પૌષ્ટિક છે.

૧૦ વંગમસ્મ શ્વેત

ઘનાષ્ટ—શુદ્ધ કરેલી કચ્છ ગ્રહ નેને ચુસા ઉપર ચડાવેલ એક દહાડામાં નાખી ગરમ કરવી અને નેનો રસ થતાં તેમાં પચાસ પુષ્પ (જેમુડાના ફુલ) નાખના વળુ અને લોહાના તાવેયાથી લલ-વના વળુ ખગાવર ૪ થી ૬ દહાડા આ પ્રમાણે મખ્ખ અમિત

એ મગ્નિયુદ આપવાથી એવેન રંગની ઉત્તમ છીપત્તરમ થાય છે. ૫લી નેને વાટી કપડે ચાગી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર.

અનુગત—માખજુ કે મધ સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ એ વખત.

ઉપયોગ—પેટનો વાયુ, ગેજો, મગ્નિયની નજગાદ, છર્મીનર, ઉત્તરી, ખાંભી, તાવ, ગુદમવાયુ વગેરે મટાટી શક્તિ આપે છે અને મગ્નિયને પુષ્ટિ આપે છે સાધારણ રીતે પૌષ્ટિક મળાય છે.

૫ તામ્રમરુ

વનાયટ—શુદ્ધ કરેલાં તામ્રના પત્તમાં તો ૧૦ લાખ તેને જાખવા વજનના શુદ્ધ દિગુપમાં નાખી ઉમરવજમાં રાખી મુખે મટાટી પામે તામ્રની વિધીથી પામે કાઠી ભેંસ અને નીચે તળીઆમ મેંદા બુઝાને કરી ભેંસીજ રીતે જાખવા શુદ્ધ દિગુપમાં ઉમરવજમાં રાખી રીતે બં. છુટા પામે કાઠી ભેંસ આ પ્રમાણે બે વખતમ ૧૦ ને ૫ દિગુપ મધે ઉમરવજમાં મટાવવાથી શુદ્ધ પામે જગત્ત કાઠી આવી. અને તામ્રના ૧૦ ને ૫ ના જાખવમ મટા આવી ૫૦ જાખવમ રીતના (નીચકા, દિગેઃ કોના જાખવ કરે છે તેના) ૫૦ ને ૫૦ કરી તેના મટાવ કરી, મગ્નિયુદ આપવો. એવા ૨૦ મગ્નિયુદ ૫૦ કરી દિગેઃ પ્રત્યક્ષ નિરુપ નાજાખવ ને ૨૦ કરી ૫૦ જાખવ ૫૦ કરી નિરુપવજે વાપરી મટાવ તેથી વધે તેના ૫૦ કરી.

પ્રમાણ ૧ ૧/૨ રતિભાર.

અનુગત ૧૦૦ કરી ૫૦ કરી ૨૦ કરી ૧૦ કરી ૫ કરી ૨ કરી ૧ કરી.

સમય ૧૦૦ કરી ૫૦ કરી ૨૦ કરી ૧૦ કરી ૫ કરી ૨ કરી ૧ કરી.

તેમજ અનેક પ્રકારના યોગ બનાવવામાં આ ભરમ સારું કામ આપે છે.

સૂચના—તામ્રિભરમ જે જરા ઉઘ્ર ઔષધ છે માટે એનું સેવન કરનારે યોગ્ય પથ્ય પાળવું જોઈએ.

૬ ત્રિવંગમસ્મ

ઘનાવટ—શુદ્ધ કલાઈ તો. ૧૦, શુદ્ધ ધસદ તો. ૧૦. શુદ્ધ સીમું (નાગ) તો. ૧૦ લાવી, ચુલામાં અગ્નિ કરી, તે ઉપર કડાઈ મૂકી તેમાં એ ત્રણે નાખી, ગરમ કરતાં રસ થાય ત્યારે તેમાં ખાખરાના પુષ્પ (કેસડાના ફુલ) નાખતા જવું અને વડના ડંડાથી ખૂબ દબાવવું. જ્યારે બરાબર ભરમ થાય ત્યારે ઉતારી લેવું અને પછી તેને કપડે ચાળી લેવું. એ ચાળેલી ભરમને કુંવારના રસમાં ઘુંટી તેને ગજપુટ અગ્નિ આપવો આ પ્રમાણે ઘુંટી સાતેક ગજપુટ આપવાથી ઉત્તમ પીળા રંગની માખણ જેવી ભરમ થાય છે.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર.

અનુસાન—માખણ સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—પ્રમેહ ધાતુક્ષીણના, પ્રદર, નબળાઈ, વગેરે માટે ઉત્તમ બનાવટ છે.

૭ નાગમસ્મ

ઘનાવટ—શુદ્ધ સીમું લાવી તેને કડાઈમાં નાખી ચુલે ચડાવી ગરમ કરી તેમાં આકડાના ફુલ નાખતા જવું અને લોહાના તવેયાથી દબાવતા જવું આ પ્રમાણે ચાર ૭ કલાકે અગ્નિ પર દબાવવાથી ભગ્ન થઈ જાય ત્યારે ઉતારી ઠંડુ થયા બાદ કપડે ચાળી લેવું અને તે ભગ્ન ૪૮ તોલા દોષ તો તેમાં શુદ્ધ મનગીચ તોલા ૪ નાખી અગ્નિ

દલાવવાથી અને પુષ્પ નાખતાં શ્વેત ભસ્મ થઈ જાય. પછી તે કાદાને મુઠા ઉપર રાખી દેવી, અને આંચ એમજ ઊડી દેવી. ઠંડુ થયા બાદ તે ભસ્મ કાઢી કપડે ચાળી તેમાં કુંવારનો રૂમ નાખી ધુંડી તેની બે બે નોસાખારની ટીકડી જનારી મુકવી રાખવી અને મુઠાવા બાદ દરેક ટીકડી ઉપર આંકડાનું પાન લપેટી દોરાથી બાંધી તેને એ નાવડીમા મુકી અર્ધ મજપુટ ઝાળુનો દણીકો અમિ આપી દેવો. કો થયે કાઢી લઈ કપડે ચાળી કામમા લેવી આ ભસ્મ ઉત્તમ શ્વેત ભસ્મ છે.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગનિમાર

અનુગાન માખણ માથે અથવા મધ માથે.

સમય—મચાર માઝ બે વખત

કરવાન પ્રમેદ પ્રદ શાતુશીલતા બાંધી મગમી, વિવિધ વાત નજરે મઠ ટી મહિ આપે છે

૧૧. મુક્તાપિટ્ટી

જ્યારેક તે રસ મુકે અથવા આવા મોતીનો ખાતો
 ૧૧ ના નામ ૧૧/૧૦. ૧૦ મુકવ. કપડે ના. ૧૦ ઠંડી મુકવ. ૧૦
 ૨૦ ના નામ ૧૧/૨૦. ૨૦ મુકવ. ૧૦ ના નામ ૧૧/૨૦ મુકવ. ૨૦
 ૩૦ ના નામ ૧૧/૩૦. ૩૦ મુકવ. ૧૦ ના નામ ૧૧/૩૦ મુકવ. ૩૦
 ૪૦ ના નામ ૧૧/૪૦. ૪૦ મુકવ. ૧૦ ના નામ ૧૧/૪૦ મુકવ. ૪૦
 ૫૦ ના નામ ૧૧/૫૦. ૫૦ મુકવ. ૧૦ ના નામ ૧૧/૫૦ મુકવ. ૫૦
 ૬૦ ના નામ ૧૧/૬૦. ૬૦ મુકવ. ૧૦ ના નામ ૧૧/૬૦ મુકવ. ૬૦
 ૭૦ ના નામ ૧૧/૭૦. ૭૦ મુકવ. ૧૦ ના નામ ૧૧/૭૦ મુકવ. ૭૦
 ૮૦ ના નામ ૧૧/૮૦. ૮૦ મુકવ. ૧૦ ના નામ ૧૧/૮૦ મુકવ. ૮૦
 ૯૦ ના નામ ૧૧/૯૦. ૯૦ મુકવ. ૧૦ ના નામ ૧૧/૯૦ મુકવ. ૯૦
 ૧૦૦ ના નામ ૧૧/૧૦૦. ૧૦૦ મુકવ. ૧૦ ના નામ ૧૧/૧૦૦ મુકવ. ૧૦૦

ઉપયોગ—મગજની નબળાઇ, ખોટી ગરમી, માથાનો દુઃખાવો, ક્ષય, હૃદયજ્વર, હૃદયરોગ, ખાંસી અને નબળાઇ મટાડી શકિત આપે છે.

સૂચના—આ પિષ્ટિને બદલે ભરમ કરવી હોય તો પિષ્ટિ ક્યાં આવે તેને સીના દૂધ (ધાવણ) માં ધુંટી એક નાનો ગજપુટ આપવાથી ઉત્તમ ભરમ બને છે.

૧૨ યશદમસ્મ

વનાવટ—શુદ્ધ યશદ લાવી તેને કઠાઇમાં નાખી ચુલે ચડાવી ગરમ કરી રસ જેતું થાય ત્યારે તેમાં ખસખસના ડોડવા તથા ભાંગ થોડાં થોડાં નાખતા જતું અને લોદાના તાવેથાથી ખૂબ હલાવ્યા કરવું. આ પ્રમાણે આર છ ઠંઠાક સુધી સખ્ત અગ્નિના તાપ ઉપર હલાવવાથી તથા ઉપરની દવાઓ બે બનાવી તે નાખવાથી યશદની ભરમ થઇ જશે. તેને ચુકા ઉપર રહેવા દેવી અને જ્યારે જરાખર ફરી જાય ત્યારે ઉતારી લઇ કપડે ચાળી લેવી. આ તૈયાર થયેલી ભરમને મસાઇ (દહીનીતર) માં ધુંટી ટીકડી કરી સુકવી ગજપુટનો અગ્નિ આપવો. આ પ્રમાણે દસ ગજપુટ આપવાથી ખુશતા પીળા રંગની ઉત્તમ માખણ જેવી ભરમ થશે તેને કપડે ચાળી રાખી સુકવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૩ રતિભાર. **અનુપાન**—માખણ કે મધ સાથે.

સયમ—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—ખાંસી, સંઘર્ષણી, હૃદયજ્વર, પ્રદર, નબળાઇ, ક્ષય પત્તો દાદ, ગરમી, મગજનું દરદ, ક્ષય, વગેરે મટાડી નબળાઇ મટાડે છે.

૧૩ રોપ્યમસ્મ

વનાવટ—ગુદ ચાંદીને એસીકના યોગથી બારીક બૂકો કરવો અથવા તેના બારીક પત્તાં મગીનથી કઠગવી લેવા અને પછી તેને

ગુદ પારદ તો. ૧૦, ગ્રહ ગંધક તો. ૨૦ તથા ગુદ રૌપ્યના પાસાં
તો. ૫ સાથે ઘુંટી કપડામાંથી કરેલી શીશીમાં ભરી તેને વાલુકાપત્રમાં
મુદ્રી ત્રણ દિવસ અને રાત્ર અમિ આપી રમસિંદુર બનાવી લેવે
આ પ્રમાણે રમસિંદુર બનાવનાં બરમ તળીએ તૈયાર થયેલી મગજ
કદાચ એકજવારમાં જગમગ નહિ બની જાય તો નેત્રીજ રીને ખીટ
વાર રમસિંદુર બનાવી લેવે અને નીચે બચેલી ભગ્મ કાઢી કાઢી તેને
ખરસમાં ઘુંટી તેમાં ગુણાત્મના સીસાં કુણ લાવો વાટી રમ કાઢે
ને રમમાં ભગ્મ ઘુંટવી અને પછી ટીકડી કરી સુકવી આઠ મજાપુર
જાળુતા અમિ આપેલા આ પ્રમાણે ચારથી આઠ મજાપુર આપવાથી
ઉત્તમ રુચી વર્ધની બરમ થશે તે વાપરવી, અથવા દરનાસના પાત્રમાં
ફવારના રમમાં મર્દન કરી ૫૦ પુટ દણકા અમિના દેવાથી ઉત્તમ
ભગ્મ બને છે

પ્રમાણ — ૧ થી ૦ ગતિમાર

અનુવાન — માખન સાથે

સમય — ના. ૨, મજા પે વખત

કરવાનું નવના. બદલાવીશી ગુણ, ૧૫, પિત્ત, પ્રમેદ,
અનુર્જ, વનેને ના. ૧૦ અનુર્જો તથા ના. ૧૦ અને ના. ૧૦
ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦

૧૨ નોદમગ્ન

નોદમગ્ન ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦
નોદમગ્ન ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦
નોદમગ્ન ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦
નોદમગ્ન ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦ ના. ૧૦

બૂકાને કેળના ઝાડનો રસ કાઢી તેમાં બે દિવસ પત્રાળી રાખી મુકવું.

મારણ—કેળના રસના પ્રથમ ત્રણ પુટ તથા ગૌમૂત્રના ૧૦ પુટ, કુંવારના રસના ૭ પુટ તથા ત્રીકળાના કવાયના ૫ પુટ એવી રીતે જુદા જુદા રસ પુટ આપવા. દરેક ચીજમાં એક એક દિવસ ઘૂંટી એકેક ગજપુટ આપવો. ઉવટે ઘેરા રંગની લાલ ભસ્મ તૈયાર થાય ત્યારે તેને ૫ ગજપુટ લીંબુના રસના આપવા અથવા એક ગજપુટ લીંબુના આપી તૈયાર કરી કપડે ચાળી બાટલી ભરી રાખવી. બાટલા પુટ બરાબર આપવાથી નરમ ખુલતી અને સારા રંગની ભસ્મ તૈયાર થઈ જશે.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર.

અનુપાન— મધ સાથે ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—શીકાસ, પાંડુ, હરસ, નખજાઇ, મંદામિ, મગજની નખજાઇ, ક્ષીણતા, વિર્યશ્રાવ, નેત્રની કમળેરી વગેરે મટી બળ, વિર્ય વધારે છે.

૧૫ શંખમસ્મ

શોધન—મોટા શંખ લાવી તેના ટુકડા કરી અમિ વચ્ચે મુકી ખૂબ તપાવી તેને લીંબુના રસમાં ધારવા આ પ્રમાણે બે ત્રણ વખત કરવાથી નરમ બૂકા થઈ જશે.

મારણ—આ ગુદ કરેલ શંખના બૂકાને ખરસમાં નાખી લીંબુના રસમાં અથવા કુંવારના રસમાં ઘૂંટીને ટીકડી બનાવી મુકવી સંપુટમાં ભરી ગજપુટનો એક અમિ આપવાથી કુલીને સ્વેત રંગની ભસ્મ થઈ જશે તે વાટી કપડે ચાળી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિભાર.

ચરદી, શળેખમ, શ્વાસ લેવાની મુશ્કેલી વગેરે દરદો માટે ઉત્તમ ગણાય છે.

૧૭ સુવર્ણમસ્મ

ચનાવટ—અંદ્રોદય બનાવતાં જે સુવર્ણનો બૂકો તળીઆમાં કાળી ભસ્મ રૂપે રહે તે તોલા બે અથવા ચાર હોય તો તે લાવીને તેને ખરલમાં બરાબર બારીક ધુંટી તેમાં તુલશીના પત્રો રસ તો. ૨૦ નાખી બરાબર ધુંટી સુકાયા જેવું થાય ત્યારે તેને એક કાચની રબેટ ઉપર નાખી પાતળું હોય તેમ પાથરી દેવું અને તડકે રાખી સુકવી લેવું. સુકાય ત્યારે એમને એમ ૫૩ રૂપે ઉખેડી આવે તેમ તેને સંભાળથી કાઢી લઈ એક સરાવમાં મુકી ઉપર બીજું સરાવ ઢાંકી કપડામાંથી બરાબર કરી સુકવી લઈ અર્ધ ગજપુટ છાણાનો અમ્મિ આપવો. આ પ્રમાણે ૫ થી ૧૦ સુધી હલકા ગજપુટ આપી છેવટે એક સારો ગજપુટ આપતાં ખુલ્લા લાલ રંગની ભસ્મ બની તૈયાર થશે તેને વાટી બાટલીમાં ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ રતિભાર.

અનુપાત્ર—મધ અથવા માખણ સાથે ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—ક્ષય, નબળાઈ, ધાતુક્ષીણતા, હર્ષાન્તર,, પાંકુ, ઉન્માદ, વિચ્છેદ, મગજની કમજોરી તથા બીજા અનેક રોગમાં વાપરવાથી સારો ફાયદો થાય છે.

૧૮ સુવર્ણમાસિકમસ્મ

ચનાવટ—સુવર્ણમાસિક લાવી તેને ગરમ પાણીથી ધોઈ સુકવી સાફ કરી તેનો બૂકો કરી ચુલાપર એક તંવા ચડાવી તેમાં

નાખી ધીમે નાપે (આંગળામાં ગરમ કરવું અને તવેશથી દસાવના જવું. આ પ્રમાણે કરતાં તેમાંથી ભડકા નીકળી મંધકનો લાગ છે તે બળી જશે અને રાતા રંગની ભસ્મ થયેલી જણાશે ત્યારે તેમાં થોડુંક એરંડીયું તેલ નાખી ધુંટતા જવું અને ધીમે તાપે તે બાળી આવવું પછી તેમાં ત્રીકળાનો અને કુલથીનો ક્વાથ અને ક્ષીણનો રસ થોડો થોડો નાખી બરાબર લાલ રંગ થાય ત્યાંસુધી દસાવના કરવું. પછી હિનારી લઈ ઠંડુ થાય ત્યારે તેમાં કુંવારનો રસ નાખી ધુંટી એક સરાવમાં મુકી સંપુટ કરી નાનો (ખ્યાસ ઝાણાનો) દહાડો પુટ આપી દેવો આ પ્રમાણે એના બે ત્રણ પુટ આપી દેવાથી ઉત્તમ પ્રકારની શુદ્ધ લાલ ભસ્મ બનશે.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર.

અનુપાન—મધ અથવા ઘી સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—નબળાઈ, પાંડુરોમ, સ્ત્રીઓની નબળાઈ, ઝડપી, શીકાશ, લોહીવિકાર અને પ્રદર વગેરે મટી શકિત આપે છે. જૂખ ભગાડી પાચનશક્તિ સુધારે છે.

પ્રકરણ ૨ જું — રસ

૧૯ અમિકુમારસ

વનાવટ—ગુદ પારદ, ગંધક, દંડણ, ડાહીનીભસ્મ, સાંજી ખાર, પીપર, સુક, દરેક તોલો એક એક, ગુદ વજનાગ તોલા ૩, કાળાંમરી તોલા ૮

રીત—પારદ, ગંધકની કળ્લલી કરી તેમાં બીજાં વસાણાં
આપી લીંબુના રસ સાથે બાર કલાક સુધી ખરલમાં ઘુંટી રનીલાર.
ગોળી બનાવી મુકવી બાટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાત—૨૫૦૦ પાણી.

સમય—દર બખ્ખે કે ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ઉપયોગ—કોલેરાનું રુગ, ઝાડા, વાયુ, અજીર્ણ, અમિમાંષ
વગેરે પાચનશ્ક્તિનાં દરદો માટે ઉત્તમ.

૨૦ અમિરસ

બનાવટ— શુદ્ધ પારદ ભાગ ૧ શુદ્ધ ગંધક ભાગ ૨
પીપર ભાગ ૩ મોટી હરડેની જાલ ભાગ ૪
બહેડાંની જાલ ભાગ ૫ અરકુસીનાં મુકેલાં પાન ભાગ ૬

રીત—અધાને બારીક વાટી પારદ ગંધકની કળ્લલીમાં મેગવી
ધુંટી તેને બાવળની જાલના ક્વાથની ૨૧ ભાવના આપી ઘુંટી બાટલી
ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૬ થી ૧૨ રતિભાર મધ સાથે ચારી ઉપર દૂધ પીવું.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત અથવા ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ—અમે તે પ્રકારની ખાંસી, સ્વરભંગ, આસ અને
અગાનાં દરદો મટી કફ છુટો પડે છે, લોહી પડું હોય તો બધે કરી
શવની ખાંસીને દુખદો આપે છે.

રીત—પ્રથમ પાગદ ગંધકની કઠ્ઠાકી કરી તેમાં બીજી દવાઓ નાખી ઘુંટી બાંગરાના રસના ત્રણ પુટ આપી રતિમારની ગોળી બનાવી સુકવીને રાખવી.

પ્રમાણ—ગોળી ૧ થી ૪.

સમય—રાતનાં અથવા જરૂરત પ્રમાણે.

અનુપાન—સ્વચ્છપાણી.

રુપયોગ—સાદા લુક્ષાળ તરીકે આ દવા હીક છે. બાળકને પણ આપી શકાય છે. ચાર ગોળી લેવાથી બે દિન સાફ આવે છે એાછી લેવાથી એકજ પેટ સાફ આવે છે. બાળકને એકથી અરધી ગોળી આપવી જવરમાં પ્રથમ પેટ સાફ કરવા આ ગોળી લુક્ષાળ તરીકે આપવાનો વધારે રીવાજ છે. હમેશાં લુક્ષાળ માટે આ દવા વાપરવી સલાહકારક નથી.

૨૬ આનંદમૈસ્વરસ

યનાયટ—શુદ્ધ દિંગળો, વજનાગ, ગંધક અને ટંકણ તથા શુઃ મરી, પીપર, એ દરેક બીજ સમભાગે લેવી.

રીત—પ્રથમ દિંગળા સાથે ગંધક મેળવી તેમાં બીજી દવાઓ નાખી ઘુંટી લીંણના રસમાં વટાણા જેવડી ગોળી કરવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી.

અનુપાન—મધ, પાણી કે નાગરવેલનું પાન.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત અથવા જરૂર પ્રમાણે.

—યોગ—તાવ, ખાંસી, ઝાડા, શરદી, દમ, સંમંડણી, અનિદ્રા, મમ, કફ વગેરેમાં વપરાય છે.

૨૭ આરોગ્યવર્ધની નં. ૧

ચનાવટ—	પારદ	તો. ૧	ગંધક	તો. ૧
	લોહલરમ	તો. ૧	અગ્રકલરમ	તો. ૧
	તામ્રલરમ	તો. ૧	હરડેહાલ	તો. ૧
	બહેડાંહાલ	તો. ૨	આમળાં	તો. ૨
	શિલાજીત	તો. ૨	ગુગળ	તો. ૪
	ચિત્રકહાલ	તો. ૪	કકુ	તો. ૨૨

રીત—પ્રથમ પારદ, ગંધકની કલગલી બનાવવી, તેમાં બીજી લરમે મેળવી બાકીની પાંચ વસ્તુઓનું ચૂર્ણ તેમાં મેળવવું, પછી ગુગળનો જુદો પાક કરી તેમાં શિલાજીત મેળવી તૈયાર કરેલું ચૂર્ણ નાખી ઘુંટી લેવું અને તેને લીંબડાના પાનના રસમાં ત્રણ દિવસ બરાબર ઘુંટી મુકવીને બાટલી ભરી લેવી કે ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિભાર દિવસમાં બે અથવા ત્રણ વખત.

અનુપાન—દૂધ અથવા પાણી.

ઉપયોગ—શોળ, યકૃતરોગ, બરસ હિરરોગ, કમજબાત, જ્વર, હર્ષજ્વર, પાંકુરોગ, મંદાગ્નિ, મુદ્રરોગ, લોહીખિગાડ, પિત્તનો વધારો, સર્વાંગશોથ, મેદરોગ, ત્રાણની અટકાવન વગેરે મટાડી શરીર હલકું તથા તેજસ્વી બનાવે છે.

સૂચના—આ દવા ચાલે ત્યારે બનતાં મુખી માત્ર દૂધ અથવા દૂધખાતનો ખોરાક લેવાથી દવા તરત ચારી અગર કરે છે. જુના રોગો મટાડવા આ દવા લાંબો વખત લેવાની જરૂર છે.

૨૮ આરોગ્યવર્ધની

ચનાવટ—શુદ્ધ પારદ, ગંધક, લોહલરમ, અગ્રકલરમ, તામ્રલરમ એ દરેક એકેકે તોલો.

૨૧ અજીર્ણકંટકરસ

યનાયટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ મધક તો. ૧
શુદ્ધ વછનાગ તો. ૧ કાળાં મરી તો. ૩

રીત—સર્વને ખારીક પીસી ખરણમાં નાખી બોરીમણીના રસની કે કવાચની રસ ભાવના આપી સુકાવી લેવું.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર પાણી સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ અથવા જરૂર પડે ત્યારે.

ઉપયોગ—અર્થુ, ખાંસી, વાયુ, શરદી, ગળાના રોગ, કાંઠા વગેરે મટાડે છે.

૨૨ અતિસારનાશકરસ

યનાયટ—શુદ્ધ અશીષુ તો. ૧, પારદ અને ગંધકની કલ્પાલી તો. ૨ લેવી

રીત—પ્રથમ કલ્પાલીમાં અશીષુ મેળવી ધુટી તેને ભાંગતા રસની તથા ધતુરાનાં પાનના રસની જુદી જુદી એકેક ભાવના આપી ખરાબર ધુટી રતિભારની મેળી બનાવી સુકાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી મધ સાથે લેવી.

સમય—દિવસમાં બેથી ત્રણ વખત લેવી.

ઉપયોગ—અનિદ્રા, મરડો, સંઘ્રહણી, વગેરેમાં ખાસ ઉપયોગી છે અનિદ્રા માટે રાખ્યાણુ છે.

૨૩ અનંગકુસુમાકરસ

યનાયટ—મુવર્જામઝમ, મોનીમઝમ, દરનામઝમ, કંતુરી એ દરેક એક એક નોંધો સહ ખરણમાં ખરાબર ધુટી તેમાં કુંવારો

૨૭ આરોગ્યવર્ધની નં. ૧

ચનાવટ—	પારદ	તો. ૧	ગધેક	તો. ૧
	લોહભસ્મ	તો. ૧	અન્નકભસ્મ	તો. ૧
	તામ્રભસ્મ	તો. ૧	હરડેછાણ	તો. ૧
	બહેગંછાણ	તો. ૨	આમર્ગા	તો. ૨
	શિલાજીત	તો. ૨	ગુગળ	તો. ૪
	ચિત્રકછાણ	તો. ૪	કંકુ	તો. ૨૨

રીત—પ્રથમ પારદ, ગધેકની કલ્પાવી બનાવવી, તેમાં બીજી ભસ્મો મેળવી બાકીની પાંચ વસ્તુઓનું ચૂર્ણ તેમાં મેળવવું, પછી ગુગળનો લુદો પાક કરી તેમાં શિલાજીત મેળવી તૈયાર કરેલું ચૂર્ણ નાખી ધુંટી લેવું અને તેને લીંબડાના પાનના રસમાં ત્રણ દિવસ બરાબર ધુંટી સુકવીને બાટલી ભરી લેવી કે ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિભાર દિવસમાં બે અથવા ત્રણ વખત.

અનુપાન—દૂધ અથવા પાણી.

ઉપયોગ—સોમ, મહતરોગ, બરસ ઉદરરોગ, કબજિયાત, ન્વર, ઇર્ષ્યન્વર, પાંડુરોગ, મંદામિ, કુષ્ઠરોગ, લોહીબિગાડ, પિત્તનો વધારો, સર્વાંગશોથ, મેદરોગ, ઝાડુની અટકાયત વગેરે મટાડી શરીર દૃઢ કરવા તથા તેજસ્વી બનાવે છે.

સૂચના—આ દવા ચાલે ત્યારે બનતાં સુધી માત્ર દૂધ અથવા દૂધભાતનો ખોરાક લેવાથી દવા તરત સારી અસર કરે છે. જુના રોગો મટાડવા આ દવા લાંબો વખત લેવાની જરૂર છે.

૨૮ આરોગ્યવર્ધની

ચનાવટ—શુદ્ધ પારદ, ગધેક, લોહભસ્મ, અન્નકભસ્મ, તામ્ર-ભસ્મ એ દરેક એકેક તોલો.

ત્રિકૃણચૂર્ણ તો. ૧૦	ચિત્રકચૂર્ણ તો. ૨૦
શુદ્ધ ગુગળ તો. ૨૦	શિલાશ્ત તો. ૧૫
કકુચૂર્ણ તો. ૭૦	

રીત—પ્રથમની પાંચ ચીજો લઈ તેને પારદ ગંધકની કલ્લગી કરી તેમાં મેળવી ત્યારબાદ તેમાં દરેકનાં છુટાં છુટાં ચૂર્ણો મેળવી દધ પછી શિલાશ્ત તથા ગુગળને પાણીમાં રસ બનાવીને મેળવી ત્યારપછી તેમાં જોઈએ તેટલો લીંબડાનો રસ નાખી ઘુટવું. એ મુજબ ત્રણ દિવસ સુધી લીંબડાના રસમાં ઘુટી ઇચ્છાનુસાર તેની ગોળી બનાવવી થાતો સુકવીને ચૂર્ણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—એઆનીભાર.

સમય—દિવસમાં બેથી ત્રણ વખત. (સવાર, બપોર ને સાંજ).

અનુપાન—દધ અથવા તાજું પાણી.

ઉપયોગ—ઉદરરોગ, બુનોતાવ, સોજા, લીંબડાનું દરદ, કુષ્ઠરોગ, લોહિબિગાદ, મંદાગ્નિ, અરૂચી વગેરે ફરિઆદો મટાડી, પેટને સાફ તથા નરમ બનાવે છે. અને સોજા, પાંકુ, વગેરે મટાડી શરીરમાં રનાશ તેમજ તેજ લાવે છે. ઘણાં લાંબા વખતનાં લડીસાં દરદો મટાડી શરીરને કંચન સરખું શુદ્ધ બનાવે એવી આ માત્રા છે.

૨૧ ઇચ્છામેદીરસ નં. ૧

ઘનાવટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, દહણ, મરી, શુંક, એ દરેક અંકેક તોલો અને શુદ્ધ નેપાળો ત્રણ તોલા.

રીત—પારદ, ગંધકની કલ્લગી કરી તેમાં બીજા વસાણું મેળવી લીંબડાના રસમાં ગાર દવાદ ઘુટી વટાણા જેવડી ગોળી બનાવી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી.

અનુપાત—૬ કુપાણી.

ઉપયોગ—લોહીખિગાડ, ખસ, ઉપદંશ, ઉદરરોગ, બરણ, તાવ અથવા ત્યાં જુલાખની જરૂર જણાય ત્યાં આ ગોળી આપવાથી ત્રણ ચાર કલાકમાં એક ગોળીથી ત્રણ અને બે ગોળીથી છ આસરે જુલાખ લાગી કાઢો સાફ થાય છે.

સૂચના—જુલાખ હમેશાં ખાલી પેટે લેવો અને જુલાખ લીધા પછી ૧૨ કલાક પાણી ન પીવું. જ્યારે જુલાખ બંધ કરવો હોય ત્યારે દહીંભાન અથવા ખીચડી, ઘી, ઊંચ ખાવાં, જે તેથી પછી કદાચ જુલાખ બંધ ન થાય તો સાકરવાળું પાણી પીવાથી જુલાખ તરતજ બંધ થઈ જાય છે.

૩૦ ઉન્માદગજકેશરીસ

ઘનાઘટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ મનશીષ, શુદ્ધ ધતુર ખીજ, સમભાગે લઈ બારીક વાટી તેને પુરાણાનીવગ્નમાં કવાય કરી સાત ભાવના આપવી. બીજી સાત ભાવના ખાલીના કવાયની કે સ્વરસની આપી ઘૂંટી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિભાર.

અનુપાત—માખણ સાથે.

ઉપયોગ—ઉન્માદ (ગાંડપણ), અપરમાર (વાહ), મગજનાં દરો મટે છે.

૩૧ કનકસુંદરસ

ઘનાઘટ—મરી, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ દિવલો, વજનાગ, શુદ્ધ પીપર, ટકજીઆર કુથાવેલો શુદ્ધ ધતુરાનાં ખીજ, એ સર્વ સમભાગે

લઈ વાટી બૂકા કરી તેને ભાંગના રસમાં કે ઉકાળામાં ધુંટીને રતિ-
ભારની ગોળી બનાવી સુકવીને બાટલીમાં ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાત્ર—મધ સાથે અથવા કડાછાલના ઉકાળા સાથે.

સમય—દર ચાર ચાર કલાકે અપાય.

ઉપયોગ—ઝાડો, મરડો અને મંત્રહણીમાં વપરાય છે. અને તે
માટે ઉત્તમ ગણાય છે.

૩૨ કર્પૂરસ

ઘનાવટ—શુદ્ધ દિંગળો, અરીણ, મોથ, ઇદ્રિજ, બપોદળ
અને કપૂર એ સર્વે સમભાગે લેવાં

રીત—દરેકનું બારીક ચૂર્ણ લઈ પાણીમાં ધુંટી રતિભારની
ગોળી બનાવી સુકવી બાટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી. અનુપાત્ર—પાણી સાથે.

ઉપયોગ—જ્વરરતિસાર, મંત્રહણી, ઝાડા, મરડો અને રક્ત-
તિસાર વગેરે મટે.

૩૩ કફકુઠારસ

ઘનાવટ—શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
શુદ્ધ વજનામ	તો. ૧	શુદ્ધ મનદીપ્ત	તો. ૧
કુલાવેલ ટંકણુખાર	તો. ૧	ત્રિકટુચૂર્ણ	તો. ૩
જેડીમધનું ચૂર્ણ	તો. ૮	શુદ્ધ કનકભીસ	તો. ૧
શુદ્ધ અરીણ	તો. ૧	કાકડામીંચી	તો. ૧
બુકા	તો. ૧	અપામાર્મબીજ	તો. ૧

રીત—ઉપરની ચીજોને ખરલમાં બારીક વાટી તેને નાગર વેલનાં પાનની ત્રણ લાવના, આદુના રસની ત્રણ લાવના, જોડીમધના ક્વાથની સાત લાવના આપી ચણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—બપ્પે ગોળી દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાન—સહેજ ગરમ પાણી સાથે લેવી.

ઉપયોગ—ખાંસી, દમ. શ્વાસ, કફ વગેરે મટે છે.

૩૪ કફકેતુરસ

યનાયટ—પીપર, ટંકણુખાર કુસાવેલ, શુદ્ધ વછનાગ, એ દરેક અંકેક તોલો લઈ ખરલમાં વાટી તેને આદુના રસમાં ત્રણ દિવસ (ત્રણ લાવના) ધુંટી મઝ પ્રમાણે ગોળી બનાવી મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી.

અનુપાન—આદુનો રસ અથવા મધ સાથે,

ઉપયોગ—ખાંસી, શ્વાસ, કફનો રોગ, ત્રિદોષ, કથુરોગ અને દાંતના દરદો વગેરે મટે છે.

૩૫ કફકેશરીસ

યનાયટ—કુંવારના રસમાં બનાવેલી ધાપાણુ (ગૌદંતી) ભરત તોલા ૧૦, શુદ્ધ મનઝીર તોલા ૨૫, બને દવાઓને ખરલમાં નાખી બે પહોર ધુંટી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતીભર મધ સાથે.

સમય—સવાર સાંજ બે વખત અથવા જરૂર પ્રમાણે.

ઉપયોગ—ખાંસી, શ્વાસ, દમ વગેરેમાં કફ ધુટો કરવા માટે આ ઉપાય મારો છે. દમ અને ખાંસી મટે છે.

૩૬ કફચિંતામણીરસ

ચનાવટ—શુદ્ધ દિંગળો, ધંધ્રિય, ટંકણપાર, ભાંગનાબીજ, કાળાંમરી એ દરેક ચીજ અંદેક તોલો. રસસિંદુર, તોલા ત્રણ, એ સર્વને ખરલમાં વાટી આદુના રસમાં ઘુંટીને મરી જેવડી ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી.

અનુપાત્ર—આદુના રસમાં અથવા બારબીના કવાથ સાથે

સમય—દર ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ—ખાંસી, દમ, કફનો મુંઝારો તેમજ ન્યુમોનીઆ અને ઇન્ફલ્યુએન્સામાં સારો ફાયદો કરી કફને છુટો કરે છે.

૩૭ કલ્પતરુરસ

ચનાવટ—શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
શુદ્ધ વજનાગ	તો. ૧	શુદ્ધ મનશીલ	તો. ૧
સુવર્ણભાસિકબરમ	તો. ૧	કુલાવેલટંકણપાર	તો. ૧
શુક્ર	તો. ૨	પીપર	તો. ૨
મરી	તો. ૧૦		

રીત—પ્રથમ પારદ ગંધકની કલગલી કરી તેમાં બીજી ચીજો અનુક્રમે ધીમેધી મેળવી ઘુંટી બાટલી બરી રાખવી.

પ્રમાણ—૬ થી ૧૨ રતીઆગ મધ સાથે.

ઉપયોગ—કફનું શુદ્ધી, ખાંસી, શ્વાસ, દાંડળ વગેરે મટે છે તથા મુઠાંવાળા સ્ત્રીને આ રસની ચપટી બરી નાકમાં નાખવાથી શુદ્ધિ આવે છે બાળકોના નાવ અને ખાંસીમાં હીક ફાયદો આવે છે.

૩૮ કસ્તુરીચંદ્રોદયમિશ્રણ

ચનાવટ—વાટેલો ચંદ્રોદય તો. ૧, કસ્તુરી તો. ૦૧, બંને ખરલમાં વાટી બરાબર બારીક કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૧ રતિભાર સવારે તથા રાત્રે.

અનુપાન—મધ સાથે ચાટી ઉપર દ્રાક્ષાસવ પીવે.

ઉપયોગ—હૃદય અને મગજની કમજોરી, ખાંસી, નખુંસકતા, ક્ષયરોગ, બહુમૂત્ર, વાતવિકાર, તેમજ દરેક રોગમાં આ માત્રા સાફે પરિણામ તરતમાં બતાવે છે. કેમકે તે ઉષ્ણ અને યોગવાહી તથા બક્ષ્ય છે.

સૂચના—પૌષ્ટિક ખોરાક, ઘૂત-ફૂધ વગેરે બરાબર આપવું.

૩૯ કસ્તુરીમૈસ્વરસ

ચનાવટ— શુદ્ધ હિંમળો તો. ૧ શુદ્ધ વજનાગ તો. ૧
ભયક્ષણ તો. ૧ કાળાંમરી તો. ૧
પીપર તો. ૧ દંડકુખાર તો. ૧
કસ્તુરી તો. ૧ ભવંત્રી તો. ૧

રીત—સર્વને ખરલમાં વાટી ઘુંટી પાણીમાં મર્દન કરી મગ પ્રમાણે ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી માધુસ માટે, તથા ૦૧ થી ૧ ગોળી નાનાં બાળક માટે.

અનુપાન—મધ અથવા આદુના રસ સાથે.

સમય—જરૂર જણાય ત્યારે.

ઉપયોગ—વાતરોગ, આંચકી, ધનુરવાયુ, મોતીજ્વરતાવ, મૂત્રીવાયુ, દિરિટીરીશવાયુ, જલ્દના વગેરે મટે અને સ્ત્રીમાં ગુરત દુર્ગીયારી તથા મદમી લાવે.

૪૦ ક્રમીકુઠારસ

ઘનાવટ—	કપુર	તો. ૮	ત્રાયમાણ	તો. ૧
	અગ્નિભો	તો. ૧	કડાછાલ	તો. ૧
	વાવડીંગ	તો. ૧	શુદ્ધ હિંગળો	તો. ૧
	કેસર	તો. ૧	શુદ્ધ વછનાગ	તો. ૧
	પીતપાપડો	તો. ૧		

રીત—દરેક દવાનું ચૂર્ણ લઈ ખરલમાં ઘુંટી તેને પ્રથમ પ્લાહી, પછી ભાંગરો, પછી ઉદરકાનીના રસની અથવા કવાથની અંકેકે ભાવના આપી રતિભારની ગોળી બનાવી છાંયે સુકવી બાટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાત—મધ અથવા વાવડીંગના કવાથ સાથે.

સમય—દરરોજ સવારમાં અગર જરૂર જણાય ત્યારે.

ઉપયોગ—પેટનાંકમી, અજીર્ણ, ચૂંક, મોળ, વાયુ, ઝાડા, ઉલટી, ડાહિરા વગેરેમાં હાયદ્રાકારક છે.

૪૧ ક્રમીમુદ્ગરસ

ઘનાવટ—	શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગધક	તો. ૨
	અગ્નિભો	તો. ૩	વાવડીંગ	તો. ૪
	ભેરકોમલાં	તો. ૫	ખાખરાનાંબીજ	તો. ૬

રીત—એ સર્વને ખાડી પારદ ગધકની કમળાંબી ૧ બનાવી મધમાં મર્વને મેળવી ચણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૦ થી ૪ ગોળી દિવસમાં ત્રણ વખત લેવી, ખામ ત્રણ દિવસ સુધી રવા લેવી વંદ્ય એ

અનુપાન—મોથના ઉકાળા સાથે અથવા પાણી સાથે.

ઉપયોગ—પેટનાંકમી તેમજ કમીને લીધે થતા બીજા વિકારો મટાડી જઠરાગ્નિ પ્રદિપ્ત કરે છે. ત્રણ દિવસ બરાબર લેવાથી પેટનાં કમીયાં નીકળી જાય છે. દવા લીધા પછી એક જુલાન લેવો.

૪૨ ક્રવ્યાદરસ

ઘનાવટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૪
તામ્રભસ્મ તો. ૦૧ લોહભસ્મ તો. ૦૧

રીત—ઉપરની વસ્તુઓને પર્પટીની પેઠે કડાઈમાં ગરમ કરી ટ્રેજના પાન પર ઢાળી લઈ ખરલમાં નાંખી ઘુંટીને લીજુના રસની તથા પંચકોશની* અંકેક ભાવના આપી ત્યારબાદ તેમાં ટંકણુખાર, બીડ લવણ અને મરી અંકેક તોલો મેળવી છેવટ ચણાના ખારની સાત ભાવના આપી અંકેક વાસની ગોળી બનાવી સુકવી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

સમય—જરૂર પ્રમાણે અથવા સવાર, બપોર, સાંજ.

અનુપાન—જાડ અથવા સ્વચ્છ પાણી.

ઉપયોગ—ઉલ્લટી, અજીર્ણ, શ્વેત, ગોળો ચડવો, મળાવરોધ અગ્નિમાંધ, ખરલ તેમજ તમામ હિરરોગમાં આ દવા સારી વખણાય છે.

૪૩ કૃષ્ણચિંતામણીરસ

ઘનાવટ— શુદ્ધ રસકપુર તો. ૪ લીમેજ તો. ૮
એલચી તો. ૨ દાડમનાં ફુલ તો. ૨
કાથો તો. ૨ પીપર તો. ૨
મરી તો. ૨ બોદાર તો. ૨

* પંચકોશ એટલે પીપર, પીપરીમૂળ, ચવક, ચિત્રક અને શુક્ર.

લવંગ તો. ૨

રીત—તમામ યીજ્ઞેને ખાંડી કપડાજાણ કરી તેને ખરલમાં નાખી લીંબુના રસમાં મર્દન કરવું એ રીતે આ દવામાં બસો બેટકા લીંબુનો રસ નાખી ઘુંટી સુકાય ત્યારે ચણાપુરની ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી સવાર સાંજ બે વખત લેવી.

અનુપાત્ર—ઘીમાં વચ્ચે રાખી ચાટી જતી, દાંતે ન લગાડવી.

પથ્ય—ઘી, રોટલી અને સાકર ખાવાં બીજાં કાષ્ઠપણ ખાંડું નહિ.

ઉપયોગ—નાડીત્રણ, ભગંદર, ઉપદંશ, ચાંદી, ટાંકી, વીરફોટક, ગરમીનોરોગ, સંધીવા મોઢું આગ્યા સિવાય એ દરદો મટે છે. મોઢું આવે તો દવા બંધ કરવી.

સૂચના—આ દવા બરાબર ત્રણથી પાંચ અડવાડીયાં સખ્ત પથ્ય રાખી બરાબર લેવાથી આરામ થાય છે.

૪૪ કામદુધારસ

ઘનાયદ—સોનાગેદે લાવી તેને વાટી બારીક કરી તેને લીલાં આમળાના રમની ૨૧ બાવના આપી ખરલમાં ઘુંટીને સુકવી રાખવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ વાત્ર પાણી કે દૂધ માથે.

સમય—દિવસમાં ૨ થી ૩ વખત.

ઉપયોગ—પાટુગેત્ર, દરમમાં પડતુ સોદી, પ્રદરોગ, નજ-ગાદ, પિત્તવિકાર, ક્ષ્મપિત્ત વગેરે માટે હીક છે. ખામ કરી પડતુ સોદી બંધ કરવા માટે આગે ઉપાય છે.

૪૫ કામધેનુરસ

ઘનાઘટ—રસસિંદુર, અમ્રકલરસ, નાગલરસ. સુવર્ણમાક્ષિક-
લરસ, જામનજરસ, રૌપ્યલરસ, એ દરેક એકેક તોલો લઈ તેને ધુંટી
ખરણમાં રાખી તેમાં કેળના કંદનો રસ નાખી એક લાવના આપી
ધુંટી સુકવી લેવું. પછી તેમાં બીમસેનીકપુર તોલો ૧ નાખી ૬૪
ધુંટી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર.

અનુપાન—પાણી કે દૂધ સાથે સવાર, સાંજ બે વખત લેવાય.

ઉપયોગ—બધી જાતના પ્રમેહ, પ્રદર, શુક્રમેહ, મધુમેહ, છર્ણ-
ન્નર, ક્ષય, નબળાઈ વગેરે મટી શક્તિ આપે છે.

૪૬ કાઝોરસ

ઘનાઘટ—શુદ્ધ પારદ તો. ૦ા, શુદ્ધ ગંધક તો. ૦ા, કુલા-
વેશ ટંકાયુખાર તો. ૨, શુદ્ધ નેપાળો તો. ૩ા, એરંડીની મીઠા
તો. ૪, શુક્ર તો. ૨ા કાળાંમરી તો. ૧ા, નસોતરની જાત તો. ૨ા,
હરડેજાત તો. ૬ એ દરેકનું ચૂર્ણ લેવું.

રીત—પ્રથમની બે દવાની કઞ્જલી કરી તેમાં બીજી દવાઓ
ધુંટી મેળવી સાત દિવસ ખરણમાં વાટવું એટલે કાળો રસ થશે.

પ્રમાણ—૨ રતિભાર અથવા તેથી ઓછો, પ્રદૂનિ પ્રમાણે લેવાય.

અનુપાન—ગરમ પાણી સાથે લેવું.

ઉપયોગ—પેટનું શ્વા, શ્વાસ, ઉષ્નરસ, સસણી, વરાધ અરીણ-
નુમેર, દંબવા, પાંડુરોગ, ન્નર, શીંગસ, વિશમન્નર, છર્ણન્નર,
વિરોહિક, મગધિાર, વગેરેમાં પેટ સાફ કરી જીવ્રાજ લાવે અને
શરીરનું શોધન કરી ઉષ્નની દરેક વ્યાધિ મટાડે.

સૂચના—જુલાય બધે કરવા ખીચડી ઘી ખાવું, અને તરમ લાગે કે જુલાય બધે કરવો હોય તો સાકરવાળું પાણી પીવું, જુલાય ન લાગે તો તડકે બેસવું અને ચઢા પીવો.

૪૭ કુપારકલ્યાણરસ

વનાયટ—રસસિંદુર, મેનીભરમ, મુવર્ણભરમ, અમ્બકમરમ, લોહભરમ, મુવર્ણમાસિકભરમ, એ સર્વે સમલાગે લઈ કુંવારતા રસમાં મર્દન કરી મગની દાળ જેવડી ગોળી બનાવી મુકવી બાદલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી, નાનાં બાળકોને અવસ્થા પ્રમાણે આપવી.

અનુપાન—સાકરવાળું દૂધ અથવા ધાવણુ સાથે

ઉપયોગ—તાવ, શ્વાસ, ખાંસી, ઉલ્લટી, બાલશોથ, બાલમર-રોગ, ધાવણુ ન ધાવણુ, ઝાડા, કમળો, ઉદરરોગ, મંદાભિ, નમ્બાઈ, વગેરે રોગો મટાડી શરીરને પુષ્ટિ આપે છે.

સૂચના—દરેક રોગમાં આ દવા સાથે કોઈપણ સાડી અંકે દવા અનુપાતમાં આપવાથી વધારે અનુકૂળ થઈ પડે છે અને તરતજ ફાયદો આપે છે. પૌષ્ટિક તરીકે બચ્ચાંઓ માટે ઉત્તમ દવા છે.

૪૮ કુલવધુ

વનાયટ—રસસિંદુર, નામમરમ, તામ્રમરમ, મુદ્ધ મનગીવ નમ્બાઈને લઈ વાડી તેને હરવાફળીના રસમાં મર્દન કરી ચણી જેવડી ગોળી બનાવી રાખવી.

ઉપયોગ—આ ગોળીને પાણીમાં લગા ધમીને અલન કરવાથી નમિપાન વગરની નથા બીજી ગમે તેવી મૂર્ચ્છા યાન થાય છે અને

જાતિ આવે છે. જરૂર પડ્યે અંજન અથવા નસ્ત્ર રૂપે પણ આપી શકાય છે.

૪૧ ગર્ભપાઝસ

ચનાવટ—	ચુંક	તો, ૧	મરી	તો, ૧
	તજ	તો, ૧	તમાલપત્ર	તો, ૧
	એલચી	તો, ૧	ધાણા	તો, ૧
	શહાણું	તો, ૧	ચવક	તો, ૧
	દ્રાક્ષ	તો, ૧	દેવદાર	તો, ૧
	નાગભસ્મ	તો, ૧	બંગભસ્મ	તો, ૧
	શુદ્ધ હિંગળો	તો, ૧	લોહભસ્મ	તો, ૦૧
	પીપર	તો, ૧		

રીત—સર્વ ઔષધોનું ચૂર્ણ લઈ તેમાં ભસ્મો મેળવી ખર-લમાં ધુંટી તેને શ્વેત ગરણીના રસની સાત લાવના આપવી. બાદ વટાણા પ્રમાણે ગોળી બનાવીને સુકવી બાટલી ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી દિવસમાં બે વખત.

અનુપાત—ઠાણાદ્રાક્ષને પાણીમાં પલાળી તેનો સ્વરસ કાઢી તે તોલા ૨ તથા ઉપરની દવા સાથે લઈ ઉતારી જવી.

કાર્યોગ—ગર્ભિણી સ્ત્રીનાં તમામ દરદોમાં વપરાય છે. તે મિથાસ ગર્ભ રક્ષા પછી તે પ્રસુતિ થવા સુધી નવમાસ આ દવા આપી શકાય છે. તેથી ગર્ભશ્રાવ થવાની ધારતી રહેતી નથી. અને ગર્ભશ્રાવની ટેવ હોય તો તે મટી જઈ બાળક તંદુરસ્ત અવનરે છે અને ગર્ભિણી સ્ત્રીની શક્તિ કાયમ રહે છે.

સૂચના—ગર્ભિણીના ગમે તે વ્યાધિમાં યોગ્ય અનુપાત સાથે તેમ પ્રમાણે સાદાં ઔષધીવાનો કાષ્ઠપણ કવાય બનાવી તે સાથે

રેડવું. ઘી અને દૂધને વાસણમાં મૂકી દહ તેમાંથી ગધક કઢાડી લઈ તેને ગરમ પાણીથી ધોઈ સાફ કરી તેનો ભૂકો બનાવી ખરલમાં વાટવું અને તેને માથનું દૂધ, એલચીનો ઉકાળો, તજનો ઉકાળો, તમાકુ-પત્રનો ઉકાળો, નાગકેશરનો ઉકાળો, ગજોનો રસ, હરડેનો ઉકાળો, બહેડાનો ઉકાળો, આમળાનો ઉકાળો, શુંકેનો ઉકાળો, ભાંગરાનો રસ, તથા છેવટે આદુના રસની એમ દરેકની જુદી જુદી ઓંકે લાવના આપી ધુંટતાં ઠીકે મુકાય ત્યારે કપડે આળી લેવું.

પ્રમાણ—૬ થી ૧૨ રતિભાર.

અનુરાગ—બેઆનીભાર સાકરના ભૂકામાં દવા લઈ દૂધથી ઉતારવી.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—મદામિ, ખસ, ખરજવું, ચળ, પાંકુરોગ, અંડ-વૃદ્ધિ, શર્ણુજ્વર, વાનરક્ત, પ્રમેહ, ધાતુક્ષય, શ્વા, કુષ્ઠરોગ, મોમરોગ, દરસ, વાનરોગ, રક્તવિકાર, વગેરેમાં વપરાય છે.

પથ્ય—આ દવા ખાનારે મરચાં, તેલ, ખટાઈ અને અધાર્ષ ખાવાનું બધે રાખી દૂધનું વધારે સેવન કરવું. સાદો ખોરાક લેવો.

૫૪ ચિન્તામણીરસ

ચનાચટ— ગમ્મિદુગ તો ૨ લોહમગ્મ તો. ૧
અમ્મકમગ્મ તો ૧ સુવર્ણમગ્મ તો. ૦૧

રીત—કુવાળના ગમમા માગી ગીને બે દિવસ ધુંડી ઓંકે ટીકડી બનાવી મુકાવી લેવું પછી તેનાપર દસ-પંદર આકડાનાં પાન વીંટી ઝેલેલાં કરી તેને અનાજના દવામાં ત્રણ દિવસ દાડી રાખવું. ત્યારપાસે જ્યારે કાઠી બનીકે વાડી બીગીના બગી રાખવું.

પ્રમાણ—આગેકો માટે ૧ થી ૨ ચોખાભાર, માણસો માટે ૧ થી ૨ રનિભાર.

અનુપાન—મધ સાથે.

ઉપયોગ—વાતરોગ, આંચકી, ખેંચ, મૂત્રીવાયુ, દિરૂદીરિઆવાયુ, લકવોવાયુ, ઉન્માદવાયુ વગેરે માટે સારો ઉપાય છે.

૫૫ ચૈતન્યરસ

ઘનાવટ—ધોળાંમરી, પીપર, કાયકાલીની છાશ, પારદ, અને ગંધક એ ચીજો સમભાગે લેવી.

રીત—પારદ, ગંધકની કલ્પલ્લી કરી તેમાં બીજી દવાઓનું ચૂર્ણ મેળવી ખરલમાં ઘુંટી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

ઉપયોગ—આ દવાની એક ચપટી ભરી દરદીના નાકમાં મુકાડવાથી મૂર્છા મટી જાગ્રતિ આવે છે.

૫૬ ચંદ્રકળારસ

ઘનાવટ—શુદ્ધ પારદ તો. ૧, શુદ્ધ ગંધક તો. ૧, તામ્રભરમ તો. ૧, અમ્લકભરમ તો. ૧, કકુ તો. ૧, ચલોસત્વ તો. ૧, ખડસલીઓ તો. ૧, ચંદનનો બૂકો તો. ૧, વાલો તો. ૧, માધવી તો. ૧, સારીવા તો. ૧, એ સર્વનું બારીક ચૂર્ણ કરવું.

રીત—ઉપરની માવાઓ ઘુંટી તેમાં ચૂર્ણ મેળવી તે સર્વને નામરમેાથનો ક્વાથ, દાડમનો રસ, પ્રીખડનો સ્વરસ, કેવડાનો સ્વરસ, દધિ, સદેવીનો રસ, કુંવારનો રસ, ખડસલીઆનો ક્વાથ, તુલસીનો રસ, સંતાવરીનો ક્વાથ કે રસ, કાણનો ક્વાથ કે રસ એ દેવેકની જુડી જુડી એકેક જાતના આપી ઘુંટી મુકવીને બાટલી બંદી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રનિભાર, દિવસમાં બે વખત.

આપવાથી તરતમાં સાથે કાપદો આપે છે.

૫૦ ગર્ભવિનોદરસ

ઘનાઘટ—ત્રિકટુ

તો. ૩

શુદ્ધ દિંગળો તો. ૪

જવંત્રી

તો. ૩

લવંગ

તો. ૩

મુવર્ણમાલિકાજસમ તો. ૨

રીત—દરેકને બારીક વાટી પાણીમાં ધુંતી ગ્રાણી પ્રમાણે
ગોળી બનાવી મુકરી બાટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—અંકેક ગોળી સવાર, બપોર અને સાંજ.

અનુપાન—ગેંગ પ્રમાણે સાદી વસ્તુઓનો ક્વાથ કરી તેની
સાથે અથવા પાણી સાથે.

ઉપયોગ—ગર્ભિણી સ્ત્રીનાં તમામ દરદોમાં વપરાય છે.

૫૧ ગ્રહણીકપાટરસ

ઘનાઘટ—શુદ્ધ, મરી, પીપર. શુદ્ધ ગંધક, ટુલાવેલ ટંકાનુખાર,
શુદ્ધ પારદ કોટીનીઅમ્મ, શુદ્ધ વજનામ, એ દરેક દવા સમભાગે લેવી

રીત—ઉપરની દવાનું બારીક ચૂર્ણ લઈ પ્રથમ પારદ ગંધક
ની કાલ્કલી કરી તેમાં ધુતી લીંબડાના પાનનો રસ નાખી ધુતી
અડદ જેવી ગોળી બનાવી મુકરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—મરી, માકર અને ઘી સાથે ઉતારવી ઉપર પાણી પીવું

ઉપયોગ—ગર્ભવતી અને યાદના ગેગમાં ઉત્તમ છે.

૨ ગુલ્મકુઠારસ

ચનાવટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૦૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૦૧
 શુદ્ધ હરતાલ તો. ૦૧ શુદ્ધ વજનાગ તો. ૦૧
 તામ્રભસ્મ તો. ૦૧ લોહભસ્મ તો. ૦૧
 કૌટીનીભસ્મ તો. ૧ ત્રિકટુ તો. ૧૧
 સિંધાલુણ તો. ૦૧ પુલાવેલકંકણપાર તો. ૦૧
 યવક્ષાર તો. ૦૧ પુલાવેલકટકટી તો. ૦૧
 ઝંચર તો. ૦૧ સાણખાર તો. ૦૧
 બંગક્ષાર તો. ૦૧ શુદ્ધઝેરકુચ તો. ૦૧
 છીપભસ્મ તો. ૧ શુદ્ધ હીમ તો. ૦૧

રીત—બધી ચીજોને ખરલમાં ઘુંટી પ્રથમ હીજુના રસની
 અને પછી આદુના રસની એક એક લાવના આપી રતિભારની ગોળી
 બનાવી સુકવી ખાટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી પાણી સાથે.

સમય—સવાર, બપોર ને સાંજ.

ઉપયોગ—શુદ્ધભરોગ, વાયુ, પેટની ગાંઠ, આશ્રે, ગ્રંથ, મોળ,
 જ્વર, અણુર્જ, ઉલટી, મંદાગ્નિ, વગેરેને મટાડે છે. પેટના ગ્રંથ
 માટે અકસીર છે.

૫૩ ગંધકરસાયન

ચનાવટ—પ્રથમ ગંધક આમળાસરો ઝેર ૦૧ લાવી તેને
 બ્રોમ કરી તેને ઘી ઝેર ૦૧ મા નાખી ધીમે તાપે ગરમ કરી ત્યારે
 તે રસ થાય ત્યારે એક મોટું વાસણ લઈ તેમાં દૂધ ઝેર ૨ નાખી
 ઉપર ઝીણું કપડું બાંધી તેના ઉપર ગરમ કરેલું ગંધક ઘી મીન

અનુપાન—શુદ્ધ અને આકર અથવા દૂધ કે માખણ સાથે અપાય.

ઉપયોગ—રક્તપિત્ત, પ્રદર, પ્રમેહ, સોમરોગ, પથરી, પિત્તવર, રક્તાર્શ, દાહ, શરીરના કોષ્ઠપણુ લાગમાંથી પડતું લોહી અટકાવે અને ઠંડકે આપે.

૫૭ ચંદ્રામૃતરસ

યનાયટ—હરડેછાણ, બહેડાંછાણ, આમળા, શુંક, મરી, પીપ્પ, ધાણા, શુદ્ધ, સિંધાણુણુ એ દરેક એક એક તોલો. શુદ્ધ પારદ, તો. ૨, શુદ્ધ ગંધક તો. ૨, કુક્કાચેષ્ઠ ટંકણુખાર તો. ૮, મરી તો. ૪, લેલ-બરમ તો. ૨ એ સર્વ વાટેલાં લઈ તેમાં પ્રથમ પારદ ગંધકની કલ્પાલી કરી તેમાં બરમ તથા બીજી ચીજો અનુક્રમે મેળવી ફેવી અને તેને ખરલમાં ઘુંટી બકરીના દૂધમાં ઘુંટીને રનિભારની ગોળ બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળા.

અનુપાન—મધ અથવા ગજોનો રસ સાથે.

ઉપયોગ—ખામી, વર સાથે ખાંસી, ક્ષયની ખાંસી વગેરે માટે ઉત્તમ છે.

૫૮ ચંદ્રોદયમિશ્રણ

યનાયટ—વાટેલાં ચંદ્રોદય રત્ન ૨, લાંગ રત્ન ૨, ફેયર રત્ન ૨, નવમાર રત્ન ૨, વાટીને નેના ચાર લાખ કરવા.

પ્રમાણ—દરેક વખતે એ એ રનિભારનું એક પટીકું.

સમય—જન કલાકે અનુપાન—મધ સાથે.

ઉપયોગ—ચંદ્રામૃત મુન્દેલી, ક્ષ, ખાંસી, મંદામિ અને નવ-માર રત્ન વગેરે ઉપરની છે ક્ષ ધુટો કરી ખાંસી મટાડે છે.

૫૧ છર્દિહરસ

ચનાવટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, લોહભરમ, બોરનીમીઝ, લવંગ, સમુદ્રજી, ઘરુંદા, ચંદન, જુવારની ધાણી (શેકેલી), પીપર, કપુરકાચલી, તમ્બ, એલચી, તમાલપત્ર એ સર્વેનું બારીક ચૂર્ણ કરી શ્વેત ચંદનની સાત ભાવના આપી સુકવી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર.

અનુપાન—મધ અને મરી સાથે.

સમય—દર એક બે કલાકે અથવા જરૂરત પ્રમાણે.

ઉપયોગ—ગમે તે પ્રકારની ઉધટી આ પ્રયોગથી મટે છે.

૬૦ જયમંગલરસ

ચનાવટ—રસસિંદુર તો. ૧, તામ્રભરમ તો. ૧, કાંતલોહ-ભરમ તો. ૧, મુવર્ણભરમ તો. ૧, મશદભરમ તો. ૧, રૌપ્યભરમ તો. ૧, શુદ્ધ હરતાલ તો. ૧, લીંદીપીપર તો. ૧, શુદ્ધ વજનાગ તો. ૧, કુલાવેલ ટંકજીખાર તો. ૧ અને ચિત્રક તો. ૧.

રીત—સર્વેનું બારીક ચૂર્ણ લઈ ખરલમાં ધુંટી તેને અરકુમ્બીનાં પાનતો, નગોડનાં પાનતો, ધતુરાનાં પાનતો, બીલીનાં પાનતો, રસ કાઢીને તથા કરીયાનું, કંકુ અને દરમુગ એના ક્વાથની જુદી જુદી દરેકની બે બે ભાવના આપી ધુંટી રનિખારની ગોળી કરવી અથવા બારીક વાટી રાખવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રનિખાર દર ચાર ચાર કલાકે.

અનુપાન—ધાણાના હીમ સાથે અથવા મુદરશનના ક્વાથ સાથે.

ઉપયોગ—ત્રિપાળ-નર, અલ્પુડિનાર તાવ, સાધારણ નવો જુનો તાવ, ત્રિપાળ-નર, સ્ત્રિપાળ-નર, તેમજ ગમે તેવા તાવ મારે આ દવા

ઉત્તમ ઉપાય છે. નવગાધ કર્યા સિવાય તાવને ઉતારે છે.

૬૧ જ્વરાંતક

ઘનાવટ— રસસિંદુર તો. ૧૨ અગ્રકલરમ તો. ૨
એ બેને ખરણમાં નાખી ઘુંટી તેમાં તજતો ઉકાળો કરી
નાખી ખરાખર ઘુંટી સુકવી લેવું, પછી તેમાં શુંક, મરી, ખીજ,
લીંબડાતી અતરછાણ, કાયફળ, કકુ, કુદ, સફેદ સરસવ, ઉદિયવ, કુકા-
વેલી ફદફદી એ દરેક એક એક તોણાનું ચૂર્ણ કરી નાખવું. તથા
આકડાના મૂળની છાણનું ચૂર્ણ તો. ૦૧ નાખી ઘુંટીને ફરી ઉપરની
દવામાં ખરાખર મેળવી તેને તજના ઉકાળાની બાવના આપી ઘુંટીને
રતિભારની ગોળા બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ— ૨ થી ૪ ગોળા.

અનુપાત— દ્રાક્ષાદિ ક્વાથ અથવા મધ કે તુલસીના રસ માથે.

સમય— ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ— દંડફ્યુએંજા, દરેક જાનના તાવ, ખાંસી, મસખમ,
ખીનસ, કફરોમ, સાંજા, જાડા અને નવગાધમાં ખાસ ઉપયોગી છે.

૬૨ જ્વરમૈરવટી

ઘનાવટ— રસસિંદુર, લોદખરમ, કરીનાઈન, શુક વજનાદ,
કુલાવેવ દહનુખાર, ચખખમ, કોડીનીખરમ, કાળાંમરી એ બધી
દવાઓ સમજાને લેવી.

રીત— બધી દવાઓને ખગ્ગમાં ચાટી તેમાં લીંબુનો રસ નાખી
૫૫ દિવસ મદન કરી તે જગ્યાએ મેળવી બનાવવા જેવું થાય ત્યારે
તેની ખગ્ગે મનિજ મરી તેની બનાવી છાંયે મૂકાવી રાખવી.

પ્રમાણ— ૧ થી ૦ ને ૨, આખા દિવસમાં ૪ થી ૬ તેની લેવી.

સમય—દર ત્રણ કે ચાર કલાકે લેવી.

અનુપાન—મધ અથવા બનફસાના શરબન સાથે.

ઉપયોગ—હીવર, બરફ અને હોઝરીના વિકારથી આવતો તબો અથવા છુનો તાવ આ દવાના સેવનથી મટી જાય છે. મલેરીઆ તાવ માટે ખાસ ઉપયોગી છે.

૬૩ ત્રિભુવનકિર્તિરસ

વનાવટ—શુદ્ધ દિંગળો, શુદ્ધ વજનાગ, શુંક, પીપર, મરી, કુસાવેલો ટંકણખાર, પીપરીમૂળ એ દરેક એકેકે તોલો લેવાં.

રીત—દરેક વસ્તુનું છુકું છુકું ચૂર્ણ લઈ પ્રથમ એક ખર-લમાં દિંગળો નાખી તેમાં બીજી દવાઓ નાખી ધુંટતા જતું. ત્યારે બરાબર ધુંટાઈ જાય ત્યારે ગુણસીનો રસ, ધતુરાનાં પાનનો રસ, અને આદુનો રસ એ દરેકની એકેકે છુદી છુદી ભાવના આપી ખર-લમાં ધુંટીને તેની ચણાડી જેવડી ગોળી વાળી સુકવી ખાદલી બરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

સમય—સવાર, બપોર અને સાંજ અથવા તો ચાર ચાર કલાકે.

અનુપાન—સુદર્શનના ફાંટ સાથે અથવા પાણી સાથે.

ઉપયોગ—પિત્ત, કફ, કે વાયુનો તાવ તથા તમામ જાનના ચાકુ તાવમાં વપરાય છે અને સારો ફાયદો આપે છે. દં-રૂદ્ધુએંગ તથા મુદતના તાવમાં પણ સારું કામ કરે છે.

૬૪ ત્રૈલોક્યચિંતામણી

વનાવટ— સુવર્ણખરમ ૩ ભાગ રૌપ્યખરમ ૨ ભાગ
અન્નકખરમ ૨ „ લેંદખરમ ૪ „

પ્રવાલભરમ ૩ લાગ મોતીભરમ ૩ લાગ

રસસિદ્ધર ૧ =

રીત—દરેકને ખરલમાં વાટી બરાબર મેળવી તેને કુંવારન રસમાં ખરલ કરી રતિભારની ગોળી કરી લેવી અથવા ચૂર્ણ ગ્રાહ્ય લેવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતિભાર.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

અનુપાન—બકરીનું દૂધ.

ઉપયોગ—ક્ષયરોગ, શુદ્ધ જ્વર, ખાંસી, તાવ, પ્રમેદ, ઉન્માદ રોગ, વગેરે આ દવાના સેવનથી મટે છે, અને શક્તિ લાવે છે. ક્ષય રોગ માટે ઉત્તમ દવા છે.

૬૫ ધન્વન્તરીસ

ઘનાઘટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, તામ્રભરમ, કુસાવેશ દંડાં ખાત્ર, રેવનરમ (પીગીઓ), રતાગ્રહી, પીપર એ સર્વે ઓકે તેવો સ્ત્રાવ ખરલમાં બરાબર ઘુટી લેવાં અને તેને બીન્નેશના રમતી એક બાવના આપી ચુકવી બાટલીમાં બંધી રાખવું.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિભાર.

અનુપાન—દરેકને બૂકો તથા થી માથે દવા માટી જતી.

કાર્યાંગ—મર્દ પ્રસાંગના કુટરોગ, ત્વરોગ મટે છે.

૬૬ નૃપતિવલ્લભરમ

ઘનાઘટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, તામ્રભરમ, કુસાવેશ દંડાં ખાત્ર, રેવનરમ (પીગીઓ), રતાગ્રહી, પીપર એ સર્વે ઓકે તેવો સ્ત્રાવ ખરલમાં બરાબર ઘુટી લેવાં અને તેને બીન્નેશના રમતી એક બાવના આપી ચુકવી બાટલીમાં બંધી રાખવું.

તોલો લેવી, તથા કાળાંમરી જે તોંઝા લેવાં. બધાને બારીક વાટી કળ્લણીમાં ઘુંટી મેળવી તેને બકરીના દૂધની લાવના અથવા આમ-ળાંના રસની લાવના આપી ઘુંટી બજ્જે રતીભારની ગોળી બનાવી સુકવી બાટણી ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી પાણી સાથે.

સમય—દિવસમાં બેથી ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—મંદામિ, કલેમનું દરદ, સફેદ ઝાડા, અજીર્ણ, સંઘ્રહણી, ગુદમ, બરહ, પાંડુ, કમળાનો રોગ વગેરે મટે છે. ખાસ કરી હીવર બગડવાથી થતા સંઘ્રહણીના વ્યાધિ માટે ઉત્તમ દવા છે.

૬૭ નારાચરસ

ઘનાઘટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૨
કુલાવેલતંકણુખાર તો. ૧ કાળાંમરી તો. ૧
પીપર તો. ૨ શુંક તો. ૨
શુદ્ધ નેપાળો તો. ૯

રીત—ઉપરની દવાઓ બારીક લઈ પ્રથમ પારદ ગંધકની કળ્લણી કરી તેમાં બીજી દવાઓ મેળવી ઘુંટીને બાટણી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગુનિભાર.

અનુપાત—સાફરના બૂસા સાથે અથવા મધ સાથે ચાટી ઉપર દેડ પાણી પીવું.

ઉપયોગ—શ્વેત, ઉદરરોગ, વાયુ, ગોલો, ચૂંક, કમજબાત, વગેરે મટાટી જીવાળ લાવે છે. આ દવા ખાસ કરી મુખત જીવાળ લેવા માટેજ અપાય છે.

સૂચના—નાનાં બાળકોને કે નવગા દરદીઓને આ દવા આપતી નહિ જીવાળ બધે કરવો હોય ત્યારે સાફરવાળું પાણી પીવું

અને ઉપર ખીચાડી ને ઘી ખાત્રા આપજું.

૬૮ નારાયણજ્વરાંકુશ

ચનાષટ— શુદ્ધ સોમક તો. ૧ શુદ્ધ વજનામ તો. ૧
 શુદ્ધ ગંધક તો. ૧ શુદ્ધ પારક તો. ૧
 શુદ્ધ દરતાલ તો. ૧ શુદ્ધ તો. ૧
 મરી તો. ૧ પીપર તો. ૧
 પીંગાકાડીની જરમ તો. ૧ શુદ્ધ ભાંગ તો. ૧
 શુદ્ધ પતુરાનાં ખીજ તો. ૧ કુસાવેલકંકણખાર તો. ૧

રીત—દરેકનું ચૂર્ણ લઈ પ્રથમ પારક ગંધકની કળ્કલી કરી પછી તેમાં અંકેક વરતુને ઘુંટતા જતું અને મેળવનાં જતું તમામ દવાઓ મેળવી આદુના રસમાં ખૂબ ઘુંટી બાજરીના દાણા પ્રમાણે ગોળા બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળા

સમય—તાવ હોય ત્યારે ઉતારવા તથા તાવ ન હોય ત્યારે અટકાવવા દર ત્રણ ત્રણ કલાકે વાપરવી.

અનુપાન—તાબું પાણી.

ઉપયોગ—જ્વર, વિષમજ્વર (ટાડીઓ તાવ), જીને તાવ, વગેરેમાં તાવને ઉતારે તથા આવતા તાવને અટકાવે.

સૂચના—ખાનમા રાખતું કે આ દવામાં સોમક જેવી ઝેરી દવા વપરાયલી માટે ખાનપાનમા અપચ્ચ ન કરવું. તેમજ જીને તાવ હોય તો ખેરાકમા ઘી લઈ શકાય, પરંતુ નવો તાવ હોય તો દૂધ લેવું.

૬૯ નિદ્રોદયસ

યનાવટ— અશીષુ તો. ૧ વંમસોત્યન તો. ૧
રમસિદુર તો. ૧ આમજાનું ચૂર્ણ તો. ૨

રીત—ચારે દવા સાથે ઘુંટી તેમાં લાંગનો રસ અથવા કવાથ નાખી તેની એ રતિભારની ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળા. સમય—જરૂર જણાય ત્યારે અથવા રાત્રે.

અનુપાત—પાણી કે દૂધ સાથે.

ઉપયોગ—ઉ-માદ, પીડા થવી, અનિદ્રા વગેરેમાં ત્યારે ઉંઘ લાવવા તથા દરદ મટાડવા જરૂર જણાય ત્યારે આપવાથી સારી ઉંઘ લાવવાનો ઉત્તમ યોગ છે.

૭૦ પરૂપતિનાથસ

યનાવટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ હિંગળો, શુદ્ધ, મરી, પીપર, સરંગ, મિંધાતુણ, સંચળ, વડાગરૂ મીઠું, હોંગ, લોહભસ્મ, કપુર દરદેહાલ, દંડેલુખાર, કોટીની ભસ્મ, ઘંખભસ્મ, છીપભસ્મ એ મુર્ચ ચીન્ને અકેક તોલો લેવી.

રીત—દરેક વસ્તુનું ચૂર્ણ લેવું. પ્રથમ પારદ ગંધકની કલ્લણી કરી તેમાં દિગ્ધો મેગવી ઘુંટી બીજી બાકીની ચીન્ને મેગવી દહ તેને કોટિના રસમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળા બનાવી ૭થે મુકવી આટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળા. સમય—સવાર સાંજ એ વખત

અનુપાત—ઘી સાથે આટવી અથવા પાણી સાથે લેવી.

ઉપયોગ—અજીર્ણ, મદામિ, અડચી, મેગ, મુદ્મ, ગ્ન, ખરસ, હીરની ગાંઠ, ટાંચીગંઠ, વગેરે પેટનાં તમામ દરદો મટે છે.

૭૧ પ્રતાપલંકેશ્વરસ

ચનાષટ— મુદ્ધ પારદ ભાગ ૧ અમ્લભસ્મ બાદ ૨
 મુદ્ધ ગંધક „ ૧ મરી „ ૩
 લોહભસ્મ „ ૪ શંખભસ્મ „ ૮
 અડાયા છાબુની રાખ „ ૧૬ વજનાગ „ ૧

રીત—આ દવાને ખારીક વાટી કપડાંએ કરી બાટણીમાં
 ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રનિભાર મધ સાથે.

ઉપયોગ—સુવાવડી સ્ત્રીના તમામ રોગોમાં આ દવા અગત્ય
 કામ કરે છે. તાવ, ખાંસી, માથાનું દરદ, વાયુ, શરદી, અંધકી, ચૂંકે,
 વાતરોગ, કફરોગ, ત્રિદોષ, અનિદ્રા, વગેરેમાં વપરાય છે અને સારો
 ફાયદો આપે છે.

૭૨ પ્રદરારીસ

ચનાષટ—રસસિંદુર તો. ૨, ખગભસ્મ, લોહભસ્મ, યષ્ઠ-
 ભસ્મ, અશીષુ, કેળનો કદ, કમળનો કદ, શતાવરી એ દરેક એકે
 તોથો લેવાં

રીત—દરેક વસ્તુનું ખારીક ચૂર્ણ લઈ તેને ખરણ કરી તેમાં
 આશીપાકવની છાંચના હિકાગાની તણુ ભાવના આપી ધુંડી ચણી
 જેવડી ગોળી વાળી રાખવી.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રનિભાર.

અનુપાન—મધ સાથે ચાટી જવું.

સમય—સવાર, જપોર અને સાંજ તણુ વખત.

ઉપયોગ—સર્વ જનના પ્રદરને મટાડે છે.

૭૩ પ્રદારીસ (૨)

વનાવટ— શુદ્ધ હિંગજો તો. ૧ શુદ્ધ ટંકણખાર તો. ૧
જગલસ્રમ તો. ૧ લોહલસ્રમ તો. ૧
યશદલસ્રમ તો. ૧ ચણકખાખનું ચૂર્ણ તો. ૧૫

રીત—સર્વ વસ્તુઓમાંથી પ્રથમ હિંગજો તથા ખીજ ભરતો ખરલમાં ધુંટી મેળવી તેમાં ખીજ દવા થોડે થોડે નાંખી ખરલમાં ધુંટીને ખાદલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ માસો (૮ રતિ).

અનુપાન—દહી અને સાકર સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—પ્રદર, પ્રમેહ, પેશાબની ગરમી, ધાત જવી, હરસ, રક્તશ્રાવ, પેશાબની બળતરા વગેરે મટાડી ગરમી શાંત કરી રક્તશ્રાવ બંધ કરે છે.

૭૪ પિયુપવહ્નીસ

વનાવટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, અમ્લકભરમ, રૌપ્યભરમ, લોહભરમ, ટંકણખાર, રસવંતી, સુવર્ણમાશિકભરમ, એ દરેક અરધ અરધ તોલો લેવાં. લવંગ, અંદન, મોચ, જીરું, ધાણા, રીસામણી, અતિવિષ, કાશાણ, ઈંદ્રવૃવ, તમ્બુ, બાયકલ, શુક, ખીણનિગરભ, લોહર, વાલો, દાડમનીજાત, મજક, ધાવડીનાં ફુલ અને કુદ એ દરેક સીજ ના તોલો લઈ બારીક વાટી ખરલમાં ધુંટીને લાંબરાના રમતી સાન બાવના આપી સુકવી પછી બકરીના દૂધની એક લાવના આપી રખા જેવડી ગોળા બનાવી સુકવી લેવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળા, સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાન—ફેફસા બીજાંનું ગરમ તથા ગોળ આથે આ દવા આપવી.

ઉપયોગ—અનિમાર, મંદ્રદણી, મરડો, રક્તાનિસાર, વગેરે મટાડી અસિ પ્રદિત કરે છે અને પેટનાં દરદો તથા લુની સંપ્રદણી મટાડે છે.

૭૫ પૂર્ણચંદ્રસ

ઘનાઘટ—રસસિંદુર, અમ્લકઅરમ, લોદઅરમ, શુદ્ધ શિશાજીવ વાવડીંગ, મુવર્ણમાક્ષિકઅરમ, એ દરેક દવા અંકેક તોલો લેવી.

રીત—ઉપરની દવાઓને ખરસમાં ખરાખર ઘુંટી પછી તેને મધમાં ઘુટી ચણા પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાન—જૂકા કરી ઘીમાં ચાટી જવી.

ઉપયોગ—નળગાઇ મટાડી શક્તિ વધારે છે. ખાસ કરી વીર વધારનાર તરીકે ઠીક છે.

૭૬ પુરંદરવટી

ઘનાઘટ— ત્રિકૃળા તો. ૩ શુદ્ધ ગંધક તો. ૨
ત્રિકટુ તો. ૩ શુદ્ધ પારદ તો. ૧

રીત—પારદ ગંધકની કંજલલી કરી તેમાં ત્રીજી ચીજો મેળવી બકરીના દૂધમાં ઘુંટી ચણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી. અનુપાન—દૂધ કે મધ સાથે.

ઉપયોગ—વાયુ, કફ, શરદી, આસનોરોગ, નળગાઇ વગેરે

૭૭ બ્રહ્મઆનંદમૈશ્વરસ

ચનાચટ—	શુદ્ધ સોમલ તો. ૧	શુદ્ધ હિંગળો તો. ૧
	કુલાવેલ ટંકણુખાર તો. ૧	શેકેલી હીંગ તો. ૧
	શુંક તો. ૧	પીપર તો. ૧
	મરી તો. ૧	એલચી તો. ૧
	લવંગ તો. ૧	કાયફલ તો. ૧

રીત—અધી ચીજોનું ચૂર્ણ લઈ ખરલમાં તેને બરાબર મેળવી તેમાં આદુનો રસ નાખી બાર કલાક ઘુંટી અડદના દાણા જેવડી ગોળી બનાવી સૂકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાન—પાણી સાથે અથવા રોગાનુસાર.

ઉપયોગ—સર્વ જાનના તાવ, શરદી, ઝાડા, અપચો, છુના ઝાડા, શ્વ વગેરેમાં યોગ્ય અનુપાન સાથે આપવી.

સૂચના—આ દવામાં સોમલ પડતું હોવાથી શરદીનું વય, બગ સ્થિતિ જોઈને વિચારપૂર્વક તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

૭૮ બ્રહ્મપૂર્ણચંદ્રસ

ચનાચટ—શુદ્ધ પારદ તો. ૨, શુદ્ધ ગંધક તો. ૨, લોહ-ભરમ તો. ૪, અમ્લભરમ તો. ૪, રૌપ્યભરમ, તો. ૪, બંગભરમ તો. ૨, મુરર્જુભરમ તો. ૧, તામ્રભરમ તો. ૧, કાંસ્યભરમ તો. ૧, લવંગ, જાયફળ, એલચી, તજ, જીરું, કપુર, ઘટ્ટકા, નાગરમોચ, એ દરેક ઓકે તોલો લઈ વાટી લેવ.

રીત—પ્રથમ પારદ ગંધકની કલ્પત્તી કરી તેને કુંવારના રસમાં ઘુંટી પડી સૂકવી ત્યારબાદ તેને ત્રિજાના કવાચની સાથે

ભાવના આપી દેવી. પછી તેને કીચાના કચાથની સાન ભાવના આપી સુકની એરંડાનાં પાનમાં લપેટી ગોળો કરી થાનના દગલામાં ૨૪ કલાક રાખી દેવું. બાદ કાઢી લઈ વાટી મધ સાથે ચખા પ્રમાણે ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

અનુગત—નાગરવેલનાં પાન સાથે ખાઈ જવી.

ઉપયોગ—વાતકરણુ છે, બળ અને વીર્ય વધારનાર તથા નબળાઈ મટાડી ખાંસી, શ્વાસ, મંદામિ, અજીર્ણ, કમરનું દરદ, આત્મવાત, મંદહૃદયી, ધાતુક્ષીણના, કમળો, પાંકુ, પ્રમેહ, વાતરક્ત, હૃદયરક્ત વગેરેને મટાડે છે, ચક્રિતવર્ધક ઉપાય તરીકે કીક છે. શુદ્ધિ વધારી કાંતિ સારી કરે છે.

વચ્ચ—સાગે અને પૌષ્ટિક ખોરાક લેવો, તેજ, ખટાઈ, મરચાં વગેરે ન ખાવું.

૭૯ બ્રહ્મવંગેશ્વરસ

ચનાઘટ— શુદ્ધ ગંધક તો ૧ બંગલસમ તો. ૧
રસસિંદુર તો. ૧ રૌપ્યલસમ તો. ૧
અબ્રહ્મસમ તો. ૧ બીમસેની કપુર તો. ૧
સુવર્ણલસમ તો. ૦૧ મુક્તાલસમ તો. ૦૧

રીત—પ્રથમ રસસિંદુર અને ગંધકની કઠ્ઠણી કરી તેમાં ભસમે મેળવી પછી ખરલમાંજ તેને ભાંગરાના રસની ૨૧ ભાવના આપી રતિભાર જેવડી ગોળી બનાવી સુકાવી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી

અનુગત—ગાય કે બકરીનું દૂધ.

સમય—સવાર માગ્ર બે વખત.

પ્રકરણ ૨ જી — ૨૨

ઉપયોગ—ભુતો કે નવો પ્રમેહ, મૂત્રાધાત, મૂત્રકૃમ્મ, પાંડુ-રોગ, ધાતુગતજ્વર, રક્તપિત્ત, કફ, મંત્રહણી, સોમરોગ, પ્રદર, ક્ષય, મધુપ્રમેહ, વગેરે મટાડી વાજકરણ ગુણુ જતાવે છે.

વચ્ચ—રોગ પ્રમાણે અપચ્ચ ગ્રીજ ન પાવી. વાજકરણ માટે લેવી હોય તો પૌષ્ટિક ખોરાક સાથે ધ્યક્ષવર્ચનું પાલન કરવું.

૮૦ બ્રહ્મશૂંગરાશ્રસ

ચનાષટ—શુદ્ધ પારદ તો. ૧, ગંધક તો. ૧, કુલાવેણ દંકણુ-ખાર તો. ૧, નાગકેશર તો. ૧, કપુર તો. ૧, જવંત્રી તો. ૧, લવંગ તો. ૧, તમાકુપત્ર તો. ૧, મુવર્જુલસ્ર તો. ૧, અમ્બકલસ્ર તો. ૪ તથા તાલીસપત્ર, નાગરભોથ, કુદ, છડીસો, લવંગ, તમ, એલચી, શુંક, મરી, પીપર, હરડેછાલ, બહેડાંછાલ, આમળાં, ગજપીપર એ દરેક ગ્રીજ બખ્ખે તોલા લેવી.

રીત—પારદ ગંધકની કલગલી કરી તેમાં લસ્ર મેગવી પછી તેમાં બાકીની ગ્રીજોનું બારીક ચૂર્ણ મેગવી ખરલમાં બરાબર ધુંટી તેને પીપરના કચાચની સાત ભાવના આપવી અને પછી ધુંટી મુકવી બાદલી બરી રાખવી.

પ્રમાણ—૪ થી ૮ વાલ મુધી.

અનુવાન—ધોડું તજવું ચૂર્ણ તથા દવા લઈ મધમાં મેગવી ચાટી જવું.

ઉપયોગ—ખાંસી હૃદયગ્ન, પાર્શ્વગ્ન, માયાનુંદરદ, સ્વર-ભંગ, ક્ષયરોગ, કફ, વાતરજ્વ, કુદ, રક્તપિત્ત, કાસરોગ વગેરે મટે છે. આ દવા નબળાઈ અને ખાંસી તથા ગ્ન માટે ઉત્તમ છે.

૮૧ ચાલાર્કસ

ઘનાવટ—શુદ્ધ દિંગળો, કચુરો, શુદ્ધ ખાપરીયું, શાખરસુંગ-
લરમ, પ્રનાસપિષ્ટ, મરી, કુલાવેલ દંકણખાર, કેશર એ દરેક એકેક
તોલો લઈ છુદા વાટી પાણીમાં મર્દન કરી મરી જેવડી ગોળી
બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી વધ પ્રમાણે અપાય.

અનુપાન—પાણી, મધ અથવા ધાવણ સાથે.

સમય—મતાર, સાંજ બે વખત અથવા જરૂરત પ્રમાણે ચાર
ચાર કલાકે અપાય.

ઉપયોગ—બાળકોનાં ઝાડા, ઉઘટી, તાવ, ખાંસી, કૃમિગમ,
આંચકી, શરદી, હરાષ્ટ જતું વગેરે બ્યાધિ માટે સારો ઉપાય છે.

૮૨ ચોલવદ્ધરસ

ઘનાવટ— મળોતુંસત્વ તો. ૧ શુદ્ધ પારદ તો. ૧
શુદ્ધ ગંધક તો. ૧ હીરાબોળ તો. ૩

રીત—દરેક ઘીજનુ બારીક ચૂર્ણ કરી પારદ ગંધકની કળ્મસી
કરી તેમાં મેળવી ઘુટી તેને ખરલમાં મુકી કાંટાસેળીઆના ક્વાથની
એક ભાવના આપી ઘુટી સુકવી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિખાર.

અનુપાન—માખણ, દૂધ કે મધ અથવા પાણી સાથે

સમય—સવાર, બપોર ને સાંજ.

ઉપયોગ—લોહીવાળા દરમ, પિત્તજન્ય દરમ, રક્તપ્રમેદ,
રક્તપિત્ત, પ્રદર, બગદર, પિત્તત્રિવિધ વગેરેનો નાશ કરે છે.

૮૩ મૂતમૈશ્વરસ

ચનાવટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ હરતાલ, શુદ્ધ મનશીલ, લોહ-
ભસ્મ, શુદ્ધ સુરભો, તામ્રભસ્મ એ દરેક એક એક તોલો તથા શુદ્ધ
ગંધક તોલો ૧૨.

રીત—ઉપરની દવાને ખરલમાં ઘુંટી તેને બાળકના મૂત્ર વડે
લાવના દહ સુકાવી પછી તેને લોહાની કડાઈમાં જરા જરા તાપથી
શેષી લેવું અને પછી ઘુંટી બાટલી ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર.

અનુપાન—ગાયના ઘીમાં દવા મેળવી ચટાડી ઉપર ત્રિકલ્પનો
ઉકાળો કરી તેમાં ઘી તથા હીંગ નાખીને પાવો.

ઔષધોગ—ઉન્માદ, ગાદપણ, વાઇ, હિસ્ટીરિયા, સૂતિકા ઉન્માદ
વગેરે મગજના વાયુ સંબંધી દરદોમાં આ દવા હીક ગણાય છે.

૮૪ મન્મથવિલાસરસ

ચનાવટ—રસસિંદુર તો ૧, પારદ તો. ૨, ગંધક તો. ૨,
અશ્વકેમરમ તો. ૧૫, લોહભસ્મ તો. ૧૦, સફેદ મુશળી તો. ૪,
બીમસેનીકપુર તો ૧, ચોપચીની, જાપણ, લવંગ, અજમોદ, મરી,
રાગ, એલચીબીજ એ દરેક એકેક તોલો. એખરો, જાવંત્રી, લીંડી-
પીપર, કનકબીજ, શુદ્ધ, અકલકરો એ દરેક દોઢ દોઢ તોલો. રોમજાની
૭૫ તો. ૫૫, આસગંધ તો. ૫, શુદ્ધ એરેકેચ્ચાં તો. ૪, બલદાણા
તો ૬, આમગાં તો ૫, ચનાવરી તો. ૫૫.

રીત—પ્રથમની પાંચ વસ્તુઓ ખરલમાં ભુદી મેળવી પછી
તેમાં બીમસેનીકપુર નાખી દેવું ત્યારબાદ દરેક વસ્તુનું બારીક ચૂર્ણ
લઈ તેમાં મેળવી દહ ખરલમાં ઘુંટી નાગરવેલનાં પાનના રસ વડે

ચળાકીપુરની ગોળી બનાવી છાંયે સુકવી બાટલીમાં ભરી ભેરી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી. સવાર, સાંજ બે વખત.

અનુપાન—દૂધ અથવા પાણી અનુકૂળ વસ્તુાય તે

ઉપયોગ—આરોગ્ય સાચવવા તથા શક્તિવર્ધક પૌષ્ટિક દવા તરીકે ચાલુ વાપરી શકાય છે. બીભારી પછીની નબળાઈ, નેત્રગ્રાસ, વીર્યશ્રાવ, મગજની કે ધાતુની નબળાઈ મટાડી શક્તિ વધારે તથા વીર્ય, બળ અને ક્રાન્તિનો વધારો કરે. હંમેશાં વાપરવાથી માંસે ફાયદો બનાવે. યુવાનો માટે ઉત્તમ દવા છે.

સૂચના—નાનાં બાળકો કે સ્ત્રીઓ માટે પણ પૌષ્ટિક તરીકે વપરાય છે.

૮૫ મન્મથાશ્રસ

ચનાવટ—	શુદ્ધ પારદ	તો. ૪	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૪
	અમ્લકભસ્મ	તો. ૨	બીમસેનીકપુર	તો. ૧
	બગભસ્મ	તો. ૦૧૧	તામ્રભસ્મ	તો. ૦૧
	લોહભસ્મ	તો. ૧	વિદારી કંદ	તો. ૦૧૭
	વરધારો	તો. ૦૧૭	શતાવરી	તો. ૦૧૭
	શુદ્ધ	તો. ૦૧૭	એખરો	તો. ૦૧૭
	કૌત્યબીજ	તો. ૦૧૭	અતિવિષ	તો. ૦૧૭
	બાયકુળ	તો. ૦૧૭	લવંગ	તો. ૦૧૭
	ભાગનાબીજ	તો. ૦૧૭	અગ્નિવાન	તો. ૦૧૭
	સફેદ રાગ	તો. ૦૧૭	બગબીજ	તો. ૦૧૭

રીત—પ્રથમ પારદ ગંધકની કજ્જલી બનાવી તેમાં ભસ્મો મેળવી પછી બાકીની ચીજો નાખી ઘુંટી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૩ રનિઆર. સવાર, સાંજ બે વખત.

અનુરાન—મધ સાથે ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—ધાતુક્ષીણતા, નબળાઈ, વિર્બશ્રાવ, નસોની કમજોરી, શ્રી પ્રસંગમાં મંદ ઉત્સાહ અને શુક્રનું પાતંગાપણું મટાડી શક્તિ લાવે છે.

૮૬ મહાજ્વરાંકુશ

ચનાચટ— શુદ્ધ સોમલ તો. ૧ શુદ્ધ વજનાગ તો. ૧
કાથો તો. ૧ શુદ્ધ નેપાળો તો. ૧

રીત—ઉપરની દવાઓને ખરલમાં ઘુંટી તુલસીનાં પાનના રસમાં મર્દન કરી મગ જેવડી ગોળી બનાવી છાંયે મુકવી બાતલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—એકેકે ગોળી સવાર સાંજ એ વખત.

અનુપાન—છૂર અને સાકર લાવી તેનું ચૂર્ણ કરી તેમાંથી બેઆનીભાર ચૂર્ણ સાથે દવા લઈ ખાણીથી ઉતારી જવી.

ઉપયોગ—નવો અથવા લુનો તાવ (વિપમજ્વર) મટે છે, લુલાગ થતા નથી અને શક્તિ ટકાવી રાખે છે. વાત, કફજ્વર કે ત્રિદોષજ્વર માટે ફીક છે.

સૂચના—આ દવામાં સોમલ આવે છે માટે મંત્રાગીને વાપરવી. લાંબો વખત આ દવા ન લેવી જોઈએ.

૮૭ મહાલક્ષ્મીનારાયણરસ

ચનાચટ—શુદ્ધ ત્રેધક, લંકણખાર, શુદ્ધ શેરફોડયાં, શુદ્ધ હિંગુલ, નંબીઆંબીજ, અનિરિષ, પીપર, કાકાલાલ, સિંધાતુલુ, વજનાગ, અમરભરમ એ દરેક એકેકે તોલો લેવાં.

રીત—ઉપરનાં ચૂર્ણને દંતીમૂળના ઉકાગાની તથા ત્રિફળાના ઉકાગાની અંદર ત્રણ ત્રણ દિવસ ખરવ કરવું. પછી મુકાપ ત્યારે ગોળી બનાવી કે ઘુંટીને બાટણી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાન—મધ સાથે ચાટવું.

ઉપયોગ—તાવ, કફ, ન્યુમોનિઆ, આંચકી, શરદી, ઊનીમાં કફ કે શરદીથી નીકળતું રક્ત (પાર્શ્વરક્ત) વગેરે મટે છે. બાગોળી આંચકી માટે ખાસ વખણાયેલી દવા છે.

સૂચના—બાળક માટે એકથી બે ગોળી દર બપોળે દેવી કે ભેંથી આંચકી માટે દુરતમાં ફાયદો થાય છે.

૮૮ મહાલક્ષ્મીવિલાસરસ

ઘનાવટ—લોહભસ્મ તો. ૧, શુદ્ધ ગંધક તો. ૨, રસ તો. ૨, અન્નકભસ્મ તો. ૪, બંગભસ્મ તો. ૧, રૌપ્યભસ્મ તે તામ્રભસ્મ તો. ૧, સુવર્ણભાક્ષિકભસ્મ, તો. ૧, જલદૂળ તે જલવંત્રી તો. ૧, વરધારાનાં બીજ તો. ૧, શુદ્ધ કનકબીજ તે ધોળામુશકી તો. ૨, બીમસેનીકપુર તો. ૧, શુક તો. ૧, તો. ૧, પીપર તો. ૧, લવંગ તો. ૧, એકચી તો. ૧, મોચ તે શુદ્ધ ભાંગ તો. ૧, સુવર્ણભસ્મ તો. ૦૫.

રીત—દરેક વસ્તુ લુદી લુદી બારીક વાટેલી લેવી અં એક પછી એક ખરવમા મેળવતા જવું. બરાબર ચીંતે મગી ત્યારબાદ એક દિવસ ઘુંટી ચાગી લઈ બાટણી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રનિશાર સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાન—મધ અથવા માખણ સાથે ચાટી ઉપર દૃષ

ઉપયોગ—ક્ષયરોગ, ખાંસી, શરદી, સળેખમ, હૃદયરોગ,

નું શ્વા, પ્રદર, પ્રમેદ મધુપ્રમેદ, દમ, અનિશય નબળાઈ, માથાનું દરદર, વગેરે મટે છે. તેમજ મગજ પુષ્ટ થઈ માતૃહીનતા મટી અરાક્તિ દૂર થાય છે. વાંછકરણ ગુણ સાથે પૌષ્ટિક અને ઉત્તેજક છે.

૮૧ મૃત્યુંજયરસ

ઘનાવટ—મરી, પીપર, ટંકણખાર, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ વજનાય, એ દરેક એકેક તોલો તથા લીંબુના રસમાં શોષેલો ઢિંગળો તોણા બે લાઇ સાથે ધુંટી તેને આકુના રસમાં તથા લીંબુના રસમાં લુહું લુહું વાટી ભાવના આપી ગોળી વાળવા જેવું થતાં મગ જેવડી ગોળી બનાવી મુઠ્ઠીને બાટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાન—૨૨અ પાણી સાથે અથવા મધ સાથે, તુળશીનાં પાનના રસ સાથે, ખડસલીઆના સ્વરસ સાથે કે આકુના રસ સાથે દોષ નોંધ થોડા અનુપાનમાં આપવી.

ઉપયોગ—નરીનજર, ટાટીએનાવ, મહેરીઆ તાવ, વિષમ-જર, અણુકિતાર તાવ, વાનજર, છર્છુજર, ત્રિદોષ, ન્યુમોનીઆ, અનિસાર, કમીજર વગેરેમાં ઉત્તમ કામ આપે છે.

સૂચના—જરૂર મોટી થઈ હોય તેને, મર્મિશ્લેષી સ્ત્રીને, નાનાં બાળકને, અનિદુર્બળરોગીને, હેડકી, શ્વાસવાળા દરદીને આ દવા ન આપવી નેહએ અથવા બહુજ સંભાળથી મુદ્દમ માત્રા આપવી નેહએ.

૯૦ યોગેન્દ્રસ

ઘનાવટ —	રસમિંદુર તો. ૨	મુવર્ણુજરમ તો. ૧
	લોહજરમ તો. ૧	મોનીમરમ તો. ૧
	ખગરમ તો. ૧	અન્નકરમ તો. ૧

રીત—દરેકને ખરલમાં બરાબર ઘુટી તેને કુંવારના રસમાં મર્દન કરી તેનો ગોળો બનાવી ઝેરંડાના પાનમાં વીટી તેને ધાનના દગલામાં તથુ દહાડા રાખવું, પછી કાઢી વાટી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ રતિબાર.

અનુપાન—ત્રીફળા ધૂત અને સાકર સાથે,

સમય—સવાર સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—વાનગ્યાધિ, અનિદ્રા, ઉન્માદ, મૂર્ચ્છા, પ્રમેદ અને દિસ્તીરીઆ માટે ઉત્તમ છે.

૧૧ રત્નગીરીરસ નં. ૧

યનાવટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૧
અમ્લકભસ્મ તો. ૧ તામ્રભસ્મ તો. ૧
લોહભસ્મ તો. ૨ વૈકાંતભસ્મ તો. ૧

રીત—ઉપરની દવાઓને ખરલમાં બારીક વાટી લેવી. પછી તેને ભાંગરાના રસમાં તથુ દિવસ ખરલ કરી સુકવી એક ત્રાંબાની વાટકીમાં ભરી લેવું. ઉપર બીજી તેવીજ વાટકી ઢાંકી બંધ કરી દેવું તેની નીચે તથુ દલાક દીવાજેવો તાપ આપી ઉતારી ઠંડુ થયે બહાર કાઢી ખરલમાં ઘુટી તેને સરગંવા, અરકુસી, નગોડ, ગળો, ચિત્તક, ભાંગરો, ખાલ્લી, ભેરીગણી, ગોરખમુટી, અરણી, અમથીઓ, કંકે કુંવાર વગેરેમાંથી જેનો રસ મળે તેના રસની અને મુકી રોપ તેના કચાચની ભુદી ભુદી તથુ તથુ ભાવના આપી મુકવી એક નાનાં મપુટમાં પેક કરી બે ગેર ઝાખાનો પુટ આપી દેવો (ભટ્ટી આપી દેવી). ઠંડુ થયે કાઢી લઈ વાટી બાટલીમાં ભરી લેવો.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતિબાર.

અનુપાન—ધાખાનો જૂકો દરી તેના પાણી સાથે આપવું.

ઉપયોગ—દરેક પ્રકારના તાવને તુરત ઊતારી શરીર ઠંડું કરે અને કોઈપણ જનની નબળાઈ કર્યા સિવાય તાવને ઓછો કરવા આ એક ચમત્કારિક ઉપાય ગણાય છે.

પદ્ય—મગનું પાણી, ભાત વગેરે આપવું.

૧૨ રત્નગીરીસ્સ નં. ૨

ઘનાવટ—શુદ્ધ મનશીલ, શુદ્ધ હિંગળો, લવંગ, જાયફળ, સમભાગે લઈ બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

રીત—ઉપરના બારીક ચૂર્ણને ખરલમાં નાખી ધુંટી તેને આદુના રસની બે ભાવના આપી પછી તેની અંકેક રતિભારની ગોળી કરી મુકવી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી.

સમય—તાવ હોય ત્યારે તાવ ઊતારવા માટે.

અનુપાન—પાણી સાથે.

ઉપયોગ—અણુઉત્તાર તાવ, બાળકોનો તાવ, વગેરેમાં નિર્ભય-પણે અપાય છે.

૧૩ રસમાસ્તાન

ઘનાવટ—	શુદ્ધ પારદ	તો. ૨	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૨
	લોહભસ્મ	તો. ૧૧	અગ્રક્રમરસ	તો. ૧
	રસસિંદુર	તો. ૦૧	તામ્રભસ્મ	તો. ૦૧

કડુ, નાગકેશર, એલચી, ચણકબાજ, જીરું, જાલદાણા, શતાવરી, મેયરસ, બાવળનો ગુદ, એ દરેક બખ્ખે તોલા લઈ ચૂર્ણ કરી પ્રથમ પારદ એકેકની કચ્છલી જનાવી તેમાં બીજ ભસ્મે મેગવી

પછી ચૂર્ણ મેળવી દેવું. બાદ ખરડમાં ધુટી દરરોજ તેને આમળાની રસની અઢેક લાવના આપનાં તેવી સાત લાવના આપી બળ્લેરની ભારની ગોળી બનાવી સુકવી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—બળ્લે ગોળી સવાર સાંજ બે વખત લેવી.

અનુપાન—મધ કે ઘીમાં ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—પ્રમેહ, મધુપ્રમેહ, શુક્રાવ, સ્વપ્નઆવ, પેશાબમાં દાહ થવો, મૂત્રદૃઢ, રસી આવવી, શુરદાનાં દરદ, અમ્લપિત્ત, ઊંઘનાં દરદ, મગજનું ખાલીપણું, ચક્ર આવવાં, નળગાંઠ વગેરે મટી બળ, વીર્ય વધારે છે.

વધ્ય—બળ્લરની મીઠાઈ, ખાટાં અને બહુ ગરમ કે તીખા પદાર્થોનું સેવન દવા ચાલુ હોય ત્યારે ન કરવું.

૧૪ રામવાણરસ

ઘનાવટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ વજનાગ તો. ૧
 લવંગ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૧
 મરી તો. ૧ બળયજી તો. ૦૧

રીત—પ્રથમ પારદ ગંધકની કલ્પલી કરી તેમાં બીજાં વસત્રાં મેળવી ધુટી તેને આંગળીના કાનરાના રસની લાવના આપી રતિ ભારની ગોળીઓ કરી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી. **અનુપાન**—સ્વચ્છ પાણી.

સમય—દિવસમાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—મંત્રદંડી, આમવાન, મંદામિ, કક, દમ, ખામી, પેટનાક્રમી, અરૂચી, ઉઝડી વગેરે મટે છે.

૧૫ લઘુલાહીચૂર્ણ (રસ)

બનાવટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, શુંડ, મરી, પીપર, અજમો, છરૂં, ચઢાછરૂં, મંચળ, સિંધાલુણ, ગિડલુણ, શુદ્ધ દિંગ, એ દરેક દવા સમભાગે લઈ ચૂર્ણ કરી કળલ્લીમાં મેળવી લઈ તેની બરાબર કઠાણાતનું ચૂર્ણ મેળવી દેવું.

પ્રમાણ—૧૨ થી ૨૪ રતિભાર.

અનુપાન—પાણી અથવા ચોખ્ખાનું ધોણ.

ઉપયોગ—દરેક પ્રકારના અતિસાર, મંત્રદણ્ડી, શળ, મરડો, આક્રો, વાયુ વગેરે મટે છે. પાચનશક્તિ વધે છે.

૧૬ લક્ષ્મીવિલાસરસ

બનાવટ—અમ્બકશસ્ત્રમ તો. ૪, શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, બીમ-મેની કપુર, જવંતી, જવફળ, વરધારાનાંબીજ, ધતુરાનાંબીજ (કનકબીજ), ભાંગરાનાંબીજ, વિદારીકંદ, ચનાવરી, ગંધિરણ (નાગબ્રહ્મા) ખપાટનાંબીજ, ગોખરૂંબીજ, સમુદ્રફલ એ દરેક ચીજ અંકેક તોલો લઈ બારીક વાટી લેવી.

રીત—પ્રથમ પારદ, ગંધક તથા બરમ મેળવી તેમાં બીજી દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ મેળવી આપી ધુંટી તેમાં નાગરવેલના પાનનો રસ નાખી ચળા પ્રમાણે ગોળા બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળા, સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાન—મધ અથવા દૂધ સાથે.

ઉપયોગ—ત્રિદોષગ્વાયિ, પ્રમેહ, વ્રણ, નાડીવ્રણ, લગંદર, અનિમાર, વધરાવળ, ખાંસી, ક્ષય, હરસ, મેદરોગ, સંધિવા, અડ-તિએવા, માથાનું શળ, ઓરોગ, ધાતુક્ષીણના વગેરે મટાડી શક્તિ લાવે છે.

૧૭ લાલગુહા

ચનાવટ—શુંક, મરી, પીપર, કડુ, લીંબડાની છાત્ર, કું
નાગરમેથ, સફેદ સરસવ, ટંકણુખાર, ઇંદ્રવત, રક્તચંદન, શુદ્ધ દિય
રસસિંદુર એ દરેક ચીજ એ એ તોણા લઈ બારીક વાટી લેવી. આ
તેને ખરલમાં ઘુંટી તેમાં નાગરવેલના પાનનો રસ નાખી ઘુંટી રા
બારની ગોળા કરી સુકવી બાટલીમાં ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળા.

અનુપાન—તુલસીનો રસ, ગોળ અથવા ગરમ પાણી.

ઉપયોગ—સામાન્ય તાવ, શરદી, ઇન્ડ્યુએન્સિયા, ખાંસી, અ
ચાકુ તાવ માટે ઉત્તમ છે આ દવા બંગાળમાં બહુજ વપરાય
બાળકોની શરદી તથા તાવમાં વધારે સારી તથા નિર્દોષ જણાય

૧૮ લીલાવિલાસરસ

ચનાવટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ મંથક, તામ્રગરમ, અમ્લક
લોહબરમ એ સર્વે સુમળાગે લેવાં

રીત—ઉપરની ચીજોને ખરલમાં મેળવી તેને આમળા
રસની તથા ભાગના રસની ત્રણ ત્રણ ભાવના આપવી. બાદ મ
પ્રમાણેની ગોળા બનાવી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૨ થી ૩ રનિબાર દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાન—મધ સાથે.

ઉપયોગ—અમ્લકપિત્ત રોગ માટે સારો ઉપાય છે. તેમ
દાદ, નરમ, ઉલટી અને હૃદયરોગ માટે ફીક છે.

૧૧ વસંતકુસુમાકરસ

ચનાવટ— સુવર્ણભસ્મ તો. ૨ અન્નકભસ્મ તો. ૨
લોહભસ્મ તો. ૩ રસસિંદુર તો. ૪૥
જંગભસ્મ તો. ૩ મુક્તાપિષ્ટિ તો. ૪
પ્રવાલપિષ્ટિ તો. ૪ કસ્તુરી તો. ૦૧
ભીમસેનીકપુર તો. ૦૥

રીત—પ્રથમની સાત દવાઓને ખરલમાં નાખી ઘુંટી તેને ગાયનું દૂધ, અરકુશીનો રસ, હળદરનો કવાચ, કેળનાકંદનોરસ, માધવીના પુષ્પનો સ્વરસ, ચમેલીનાં ફુલનો રસ, તુલસીનાં પાનનો રસ, એ દરેકની ઓંકે ભાવના અથવા સાત સાત ભાવના આપી મુકવી તેમાં કસ્તુરી તથા ભીમસેનીકપુર મેળવી બાટલી ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતિભાર સવાર સાંજ એ વખત.

અનુપાન—માખણ અને સાકર સાથે અથવા મધ સાથે, ઉપરથી દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—સર્વ પ્રકારના પ્રમેહ, મધુપ્રમેહ, વીર્યશ્રાવ, નળ-જાઇ, ધાતુફીણના, સ્વપ્નશ્રાવ, પ્રદર, બહુમૂત્ર, સોમ રોગ વગેરે મટાડી શકી આપે છે. વીર્યવર્ધક અને કામોત્તેજક છે.

૧૦૦ વાતરાક્ષસરસ

ચનાવટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, રસસિંદુર, અન્નકભસ્મ, નાગભસ્મ, લોહભસ્મ, નાગભસ્મ એ દરેક ઓંકેક તોલો લેવી. શુદ્ધ રસકપુર તો. ૦૧, શુંક, મરી, પીપર, લવંગ, મુખડ, દરડેલાલ, ચણાડીનુંમગ, લોખંડાનોગુંદ, કડાચોગુંદ એ દરેક અર્ધ અર્ધ તોલો લેવાં તથા સિલાજીત તો. ૧ લેવી.

રીત—ઉપરની દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ લઈ તેમાં માત્રાએ મેળવી ખરલમાં નાખી પછી તેને ચિત્રક, આદુનોરસ, એરંડાના મૂળ અને રાસ્નાના ઉકાળાની અંકેક ભાવના આપી ધુંટી રતિમારની ગોળા કરી સુકવી રાખવી અથવા બૂકે રાખવે.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિમાર સવાર સાંજ એ વખત.

અનુપાન—ધી સાથે દવા ચાટી ઉપરથી મહારાસ્નાદિ કવચ પીવે.

ઉપયોગ—સર્વ જાતના વાતરોગ જેવા કે પક્ષાધાત, સંધીશ્લેષ્મ, લકવો, ઉસ્તાંભ, ગાંઠિયોવાયુ, અડદીયોવાયુ, ટચકું, વગેરેમાં ખડ સંભાળપૂર્વક વાપરતાં સારો ફાયદો આપે છે. નવા અને જુના વાતરો દરેક દરદો માટે સારો ઉપાય છે.

૧૦૧ શીતમંજીરસ

વનાઘટ—શુદ્ધ ખારદ, શુદ્ધ ગંધક, તામ્રમરમ, શુદ્ધ વજામ, શુંક, મરી, પીપર, દંકણખાર એ સર્વે સમભાગે લેવાં.

રીત—ખારદ, ગંધકની કઠ્ઠલી બનાવી તેમાં બીજી દવાઓનું ચૂર્ણ તથા ભરમો મેળવીને સારી પેટે ધુંટી તેને ચિત્રકના રસની કે ઉકાળાની ત્રણ ભાવના આપવી અને ધુંટતા જવું. પછી આદુના રસની માત્ર ભાવના આપવી અને ધુંટતા જવું, પછી નાગ-વેલનાં ખાનના રસની ત્રણ ભાવના આપવી અને ધુંટતા જવું છેવટે ગોળા ત્રણવા જેવું થતાં મંભાળથી મખનાદાખા જેવડી ગોળાએ ત્રણી સુકવી તૈયાર કરવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી, જરૂર વત્સાપ ત્યારે દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાન—આદુનો રસ અથવા શુંકનું પાણી કદ તેમાં ગરમ પાનિને પીવી.

ઉપયોગ—કંઠવર, હાંફ, શીતાંગ, ત્રિદોષવર, કફવાતવર, શ્વાસ, અણુઉતારતાવ વગેરેમાં અકસીર છે. ન્યારે તાવ ઉતરી શરીર દંડું તથા બેશુદ્ધિ જેવું થઈ જાય છે ત્યારે આ દવાની એક માત્રા આપતાં તરતજ ગરમાશ આવી દરદી શુદ્ધિમાં આવી જાય છે. આ દવા વિશ્વાયતી ઇન્જકશન જેવું કામ આપી ચમત્કાર બતાવે છે. પેટનું ચડવું, વાયુ, પેટનો દુઃખાવો વગેરેને પણ મટાડી આપે છે. શુભ્રમા ગરમ છે માટે સંભાળથી વાપરવા સૂચના છે પરંતુ હુશીઆરીથી વપરાય તો અવશ્ય ધન-લાભ અપાવનાર છે.

૧૦૨ શિલાજીતપ્રયોગ

વનાઘટ—શિલાજીત તો. ૨, ચંદ્રોદય, લોહલસ્મ, જગલસ્મ, અમ્બકલસ્મ, સુવર્ણમાક્ષિકલસ્મ, નાગલસ્મ, હરડે, આમળાં, મેચરસ, એ દરેક એક એક તોલો લેવાં.

રીત—ઉદ્ધવા ત્રણ વસાણાંનું ચૂર્ણ કપડાણ લઈ જુદું રાખવું અને માત્રાઓ સર્વ એક ખરલમાં ઘુંટી તેમાં તે ચૂર્ણ મેળવી દેવું. ન્યારે ખરાખર ઘુંટાઈ જાય ત્યારે શિલાજીતને દૂધમાં ઓગાળી તેની સાથે ઉપરનું ચૂર્ણ ખરલમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી બનાવી ઊંચે મુઠ્ઠી બાટણી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી એક વખતમાં, સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાન—તાજું ઘી અથવા માખણ સાથે ગોળીનો જૂકો દરી ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—મગજની નજગાઈ, માથાનો દુઃખાવો, અકાળે થતાં શ્વાસ આવરી, ધાતુક્ષીણતા, નજગાઈ, શીકાશ વગેરે મટાડી દિપાંબુજ બનાવે છે. રસાયન શુભ્ર લાવવા માટે લાંબો વખત સેવવાની જરૂર છે.

પથ્ય—સાદા અને પૌષ્ટિક ખોરાક લેવો, અમ્મ તેમજ ખાટા પદાર્થોનો ત્યાગ કરવો. એક વર્ષ પથ્ય રાખી મેવન કરનાર નવકુમાર જીવેા થાય.

૧૦૩ શૂઝગજકેશરીરસ

ઘનાચટ—શેકલાં ઝેરકાચલાં તો. ૨	શેકલાં કાંકચની મીઠા તો. ૨
શુદ્ધ હીંગ તો. ૦૧	દંઠણુખાર તો. ૦૧
અજમેા તો. ૦૧	પીપર તો. ૦૧
પીપરીમૂળ તો. ૦૧	ચવક તો. ૦૧
કાળાંભરી તો. ૦૧	શુંક તો. ૦૧
દરડેજાત તો. ૦૧	સાણખાર તો. ૦૧
સિંધાલુણ તો. ૦૧	યવફાર તો. ૦૧
મંચળ તો. ૦૧	શુદ્ધ મંધક તો. ૦૧
શુદ્ધ પારદ તો. ૦૧	

રીત—દરેકને વિધિમર વાટી મેળવી તેને લીંણના રમતી ત્રણ ભાવના આપી ધુંદી ચણા જેવરી ગોળી વાળી બાટકી ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી પાણી સાથે.

સમય—દિવસમાં બેથી ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—ઝળ, વાયુ, આક્રોશ, ચૂંક, કમજબી, કાંઠા, અજબ વગેરે મરે છે.

૧૦૪ શોણિનાર્ગલ

ઘનાચટ—	લેદમ્મ તો. ૦૧	અમ્મમ્મ તો. ૦૧
	મ્માગ્ન તો. ૦૧	શુદ્ધખાપરીયું તો. ૦૧

પ્રુલાવેલી ફટકડી તો. ૦૧ રક્તચંદન તો. ૧
સોનાગેર તો. ૧ રસસિંદુર તો. ૧
પીપલની લાખ તો. ૧

રીત—અધી ચીન્નેને ખરલમાં બરાબર વાટી રસાંજનનું પાણી
બનાવી તેમાં ધુંટીને બખ્ખે રતિભારની ગોળી કરી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી. અનુપાન—પાણી.

સમય—સવાર સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—રક્તાર્શ, રક્તપ્રદર, રક્તાતિસાર, વગેરે માટે ઉત્તમ
છે. લોહી પડતું બંધ કરે છે.

૧૦૫ શંખવટી

ચનાચટ—આંબલીનો ક્ષાર તો. ૪ પંચસવણ તો. ૪

ત્રીકટુ (શુક, ખરી, પીપર) તો. ૪ સંખલસમ તો. ૪

વગ તો. ૨ શુદ્ધ દિવ તો. ૨

શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ વજનાગ એ ત્રણે મળી તો. ૧

રીત—પારદ ગંધકની કેળજલી બનાવી તેમાં બીજી દવાઓ
મેળવી લીંબુના રસમાં ધુંટી ચણા જેવડી ગોળી બનાવવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી દિવસમાં બેથી ત્રણ વખત.

અનુપાન—પાણી સાથે.

ઉપયોગ—ઉદરરોગ, વાયુ, અજીર્ણ, શ્વા, ફાતેરા, મંદામિ
ત્રાસ વગેરેમાં ઉપયોગી છે. પેટના વાયુ વગેરે માટે ખાસ દવા છે.

૧૦૬ સમીરગજકેસરીરસ

ચનાચટ—કાળાંખરી, શુદ્ધ અશીણ. શુદ્ધ ઝેરકેસરી, શુદ્ધ
લીંબુના એ સર્વે સમભાગે લેવાં.

રીત—દરેકને ખરલમાં વાટી, તેની મગનાદાણા જેવી ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી. અનુપાન—તાલું પાણી.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—વાયુવિકાર, વાતાતિસાર, પેટનીચૂંક, ઝાડા, આંખ તિસાર, શરદીના વિકારો, પેટનોવાયુ, શોષખમ, તાવ ઉત્પન્ન પછીની શરીરમાં થતી વેદના વગેરે મટાડે છે.

૧૦૭ સર્વાંગસુંદરસ

ચનાવટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ વચ્છનાગ, શુદ્ધ નેપાગાનાં ખીજ, શુંક, મરી, પીપર, આમળા દરેડેજાત, બહેડાજાત ટુસાવેલ ટંકણખાર, સમભાગે લઈ ખરલમાં બરાબર મેળવી પાણીમાં ઘુંટી રતિભારની ગોળીઓ બનાવી મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાન—પાણી અથવા આદુનો રસ.

ઉપયોગ—જ્વર, શ્વામ, ખાંસી, આમવાયુ, મંદામિ, શ્વેત જ્વર, વગેરે મટાડે છે.

૧૦૮ મિઝ્ઝલક્ષ્મીવિલાસસ

ચનાવટ—સુવર્ણમખ તો. ૧, ચૈત્યમરમ તો. ૧, લક્ષ્મી તો. ૨, કાંતસાદમખ તો. ૩, ગજવેલમખ તો. ૪, મંદામ તો. ૫ અમ્લકમખ તો. ૬, જગમરમ તો. ૭, નામમખ તો. ૮ મેતીમખ તો. ૧૦, પ્રસાદમખ તો. ૧૧, રમ્ભિદુર તો. ૧૮, નાખી ઘુંટી ખારીક કઠી સેતુ.

રીત—ખારીક કરેલી દવાને બવંત્રી, ત્રિકુળા, ત્રિકુટુ, ચાતુર-
જાત અને ફેશરની ત્રણ ત્રણ લાવના આપી સુકવી પછી તેમાં
કસતુરી તો. ૧ મેગવી ઘુંટી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતિભાર.

અનુપાન—સાકર અને મધ સાથે.

ઉપયોગ—શ્વેત, ખાંસી, પાંડુરોગ, શ્વાસ, કૃર્ણુજ્વર, ગુલ્મરોગ,
પ્રમેહ, મંદામિ, નબળાઈ ઇત્યાદિ રોગોમાં સાફ કામ આપે છે અને
શરીરને પુષ્ટ કરી દરેક રોગ મટાડે છે.

વધ્ય—સારો અને પૌષ્ટિક પચે તેવો ખોરાક લેવો.

૧૦૯ સૂતરાજસ (૧)

ઘનાયટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ વજનાગ, કુલાવેલો
દક્ષુખાર, એ દરેક બીજ એકેકે તોલો, શુદ્ધ ધતુરાનાં બીજ તોલા ૪.

રીત—ઉપરની દવાઓનું ખારીક ચૂર્ણ લઈ એક દિવસ ખર-
લમાં વાટી તેને ધતુરાનાં બીજ તો. ૧ તથા વજનાગ તો. ૧ ના
ઉકાળા વડે એક એવી ત્રણ લાવના આપવી. પછી ત્રિકુટુ તો. ૨૫
લઈ તેનો ઉકાળો કરી તેની એક એવી પાંચ લાવના આપી. બાદ
અડદના દાણા જેવડી ગોળાઓ બનાવી સુકવી બાટલી ભરી લેવી.

પ્રમાણ—બે ગોળા.

અનુપાન—પાણી સાથે.

ઉપયોગ—કફજ્વર, શ્વેતજ્વર, શરદી, ન્યુમોનીઆ, ઇન્ફ્લુ-
એન્ઝા વગેરેમાં સારો ફાયદો આપે છે.

૧૧૦ સૂતરાજસ (૨)

ઘનાયટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૨
અબ્રહમ તો. ૬

રીત—ખરલમાં ધુંટી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર.

અનુપાન—મધ સાથે અથવા રોગાનુસાર.

ઉપયોગ—સંમ્રદણી, ક્ષય, ગુલ્મરોગ, હરસ, પ્રમેહ, ધાતુગત-
ત્વર, નબળાઈ વગેરે મટે છે અને અનુપાન બેદથી સર્વ રોગમાં
વપરાય છે.

૧૧૧ સુધાનીધિરસ

ઘનાઘટ—સુવર્ણમાલિકભસ્મ, મંકુરભસ્મ, કુલાવેલ ટંકા
ખાર એ દરેક અંકેકે તોલો કચુરો, જીરું, નાગકેશર, કપુર, ચયુકખાન
મોથ, હરડેજાલ, ફટકડી એ દરેક અર્ધ તોલો લેવાં. આ સર્વ
ધુંટી કપડે ચાળી ખરલમાં નાખી પછી તેને વાળો, દાક્ષ, કમગન
કુલ એ દરેકના ક્વાચની જુદી જુદી અંકેકે ભાવના આપી ધુંટી રતિ-
ભારની ગોળી બનાવી મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૧૨ ગોળી સવાર સાંજ એ વખત.

અનુપાન—પાણી સાથે લેવી.

ઉપયોગ—શરીરના કાષ્ઠપચ્ચ ભાગમાંથી પડતું લોહી નષ્ટ
કરવા માટે આ દવા વાપરવાથી ફાયદો થાય છે.

૧૧૨ સુવર્ણવર્મંતમાલતી

ઘનાઘટ—ગાંજાનાવરખ અથવા ભસ્મ તો. ૧, મેનદી
પીટી તો ૨, અસિદુર તો ૩, સુદેહમરી તોલા ૪, વટાજખ
તો ૮, (અથવા મુદ્દ ખાપરીયુ તો ૮).

રીત—એક વીજળે ખરાખર વાટેવી—સહ પડી માથે મેનદી
ખરાખરા ખરવ થ. જલ નામે નેમા માખજુ તોલા એ નાખી એ

દિવસ ધુંટવું. પછી તેમાં લીળુનો રસ નાખતાં જીવું અને ધુંટવું. આસરે વીશેક દિવસ સુધી એવી રીતે ધુંટવાથી માખણની ચીકાશ મટી જઈ સ્વાદ પારખતાં ખટાશ આવી જાય ત્યારે સમજવું કે હવે તૈયાર થઈ ગયેલ છે. બાદ રતિભારની ઝોળી બનાવી છાંયે સુકવી બાટલી ભરી રાખવી અથવા ટીકડી કરી ઉપર વરખ ચોઢી લેવા.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતિભાર.

સમય—સવાર સાંજ બે વખત અથવા જરૂરત પ્રમાણે.

અનુપાત—પીપરનું ચૂર્ણ વાત્ર ૧ તથા મધ અથવા માખણ સાથે ચાટી ઉપરથી દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—ક્ષયરોગ, મગજની નબળાઈ, ધાતુક્ષીણતા, જીર્ણ-જ્વર, ખાંસી, મુંઝવણી, નબળાઈ, હૃદયરોગ, મસ્તકશ્વળ, ચક્રર આવવાં તેમજ ચાહુ નબળાઈમાં ખાસ વખણાય છે. મગજશક્તિ વધારે છે અને જીના રોગોમાં સાફ કામ આપે છે.

પથ્ય—આ દવા ચાહુ હોય ત્યારે પચે તેવો પૌષ્ટિક ખોરાક લેવો અને દરદને અનુકુળ થાય તેવું પથ્ય પાળવું.

૧૧૩ સૂતસેવરસ

વિનાયક—ગુદ પારદ, ગંધક, ટંકણુ, વડનાગ, શંખભસ્મ, મુવર્જભસ્મ, તામ્રભસ્મ, શુંક, મરી, પીપર, ધતુરાનાખીજ, તજ, તમાલપત્ર, નાગકેશર, એલચી, બીલીનોગરલ, ક્યુરો એ દરેક સરખે વજને લઈ લેવું.

રીત—ગુદ વસાણાં તથા ભસ્મો અલગ રાખી પ્રથમ પારદ મેષકની કલ્કલી કરી તેમાં ગુદ દ્રવ્યો નાખી પછી તેમાં બીજ વસ્તુઓ ધીમે ધીમે મેગવી અને જરાજર ધુંટી તેમાં ભાંગરાનોરસ નાખી ૨૧ દિવસ લગી ધુંટી રતિભારની ઝોળી બનાવી સુકવી

બાદલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૩ રનિભાર.

અનુપાન—સ્વચ્છ પાણી કે આદુનો રસ અને સાકર અથવા જરૂરત પ્રમાણે લઈ શકાય.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત અથવા જરૂરત પ્રમાણે.

ઉપયોગ—અશ્લપિત્ત, ઉલ્લટી, શ્વેત, ગુદમરોગ, ખાંસી, મેંચ દણી, આમ અતિસાર, શ્વાસ, મંદાસિ, હેડકી, ત્રિદોષ, ઉદાવનરોગ જ્વર, મસ્તકશ્વેત, ક્ષય વગેરે વ્યાધિઓ મટી આરામ થાય છે. શ્વાસ છે. હૃદયને બળ આપી અનેક રોગ મટાડનાર પ્રસિદ્ધ માત્રા છે. વાયુ અને પિત્ત માટે ઉત્તમ ઔષધ છે.

૧૧૪ શ્વાસકુઠારસ

ઘનાઘટ—પારદ, ગંધક, વજનાગ, ટંકણ, મનશીષ, દરેક તોલો એક એક. મરી તો. ૧૦, પીપર તો. ૨, ચુંક તો. ૨.

રીત—પારદ ગંધકની કાળજી કરી તેમાં બાકીનાં વસ્તુઓ મેળવી ઘુંટી તેમાં નાગરવંશના પાનનો રસ નાખી ત્રણ ભાગ આપી મુઠ્ઠી ચૂર્ણ કરી બાદલી ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રનિભાર.

અનુપાન—નાગરવંશનું પાન અથવા મધ.

સમય—મવાર, માગ્ર અથવા જરૂરત પ્રમાણે.

ઉપયોગ—ખામી, શ્વાસ, કફ, દમ, દાંડણ. મરરી, દમ, વગેરે મટે.

૧૧૫ શ્વાસચિંતામળીરસ

વનાવટ—ગુદ પારદ, ગંધક, તામ્રભસ્મ, શુક્તિભસ્મ, શંખ-ભસ્મ, એ દરેક અંકેક તોલો તથા અબ્રક્ભસ્મ તો. ૧૥, મુક્તા-ભસ્મ તો. ૦૧, સુવર્ણભસ્મ તોલો ૦૧, રૌપ્યભસ્મ તો. ૦૧, સુવર્ણ-માક્ષિકભસ્મ તો. ૧, ટંકણુખાર, વજનાગ, શુક, મરી, પીપર, કનક-ખીજ એ દરેક અંકેક તોલો. આ સર્વે સાફ કરી લુદા લુદાં વાટી લેવાં.

રીત—ઉપરની દવાઓમાંથી પ્રથમ માત્રાઓને ખરકમાં ઘુંટી તેમાં ખીજ દવાઓનું ચૂર્ણ મેળવી તેને ભોંરીંગણીના ડોડવાની, નગોડ અને આદુના રસની લુદી લુદી અંકેક ભાવના આપી ઘુંટી ખારીક કરી સુકવી બાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિભાર, મધ અથવા પાણી સાથે દિવસમાં બે વખત સવાર સાંજ લેવી.

ઉપયોગ—પાંચ પ્રકારના શ્વાસરોગ, જાતીનાં દરદ, હેડકી, ખાંસી, દમ વગેરે મટે છે.

૧૧૬ શ્રીનીલકંઠરસ

વનાવટ— ચંદ્રોદય તો. ૧ શુદ્ધ પારદ તો. ૦૥
 સુવર્ણ તો. ૦૧ (વરકલેવા) ગંધક તો. ૦૥
 અબ્રક્ભસ્મ તો. ૦૮ લોહભસ્મ તો. ૦૮
 બગભસ્મ તો. ૦૮ છીપભસ્મ તો. ૦૮
 રૌપ્યભસ્મ તો. ૦૮ પ્રવાહભસ્મ તો. ૦૮
 સુવર્ણમાક્ષિકભસ્મ તો. ૦૮ મેચરસ તો. ૦૮
 લીંઝાનો ગુદ તો. ૦૮ એલચી તો. ૦૮
 ભવંચી તો. ૦૮ દરડેજાલ તો. ૦૮
 અંમગાની છત્ર તો. ૦૮ ત્રિકટુ ચૂર્ણ તો. ૧) =

રીત—ઉપરની દવાઓમાંથી પ્રથમ રસ, હરમ જેવા પદાર્થ લઈ તેને ખરલમાં ઘુંટી તેમાં બીજી દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ મેળવી તેને શતાવરી, આસગંધ, બળતીજ, શેમળાનીઝાલ, ખરખોડી (જવંતી) એના રસની કે ક્વાચની અંકેક લાવના આપી દવા ઘુંટી તેની રતિભારની ગોળી બનાવી બાટણી હરી રાખવી.

પ્રમાણ—એક ગોળી સવાર સાંજ, બીજો માસે બબ્બે ગોળી એમ અનુક્રમે દરમાસે અંકેક ગોળી વધારના જવી અને ઉપર દ્રવ પીવું.

ઉપયોગ—યુવાની ટકાવી રાખવા અને જુદાવસ્થા આવતી અટકાવવા માટે તેમજ દિર્ઘજીવન પ્રાપ્ત કરવા માટે આ પ્રયોગ ફિલ છે. શક્તિવર્ધક તરીકે પણ સારો છે. અનુપાન બેદબી આ એક દવા તમામ રોગમાં વાપરી શકાય તેવી બનાવટ છે. શક્તિ માટે નિયમિત વાપરવી પણ સારી છે.

૧૧૭ હંસપોટલીરસ

ઘનાવટ—પીંગી કાઠીનીજામ, શુંક, મરી, પીપર, કુર્ણાવદ ટંકજુખાર, શુદ્ધ વજનામ, શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક એ દરેક દર સમમાને લઈ ખગ્ગમાં ઘુંટી તેને બીજોરાના રસની એક ભાગ આપી રતિભારની ગોળી કરી મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી, મરીનું ચૂર્ણ અને ઘી સાથે ચાટવી.

સમય—મચાર, માંજ બે વખત.

ઉપયોગ—ગંધડળી, ઝાઝા, પેટનોવાયુ, મંદામિ, અપચત વગેરે માટે છે.

૧૧૮ હિંગુલેશ્વરસ

ઘનાવટ—શુદ્ધ હિંગુલો, પીપર, શુદ્ધ વજનાગ, સમભાગે લેવાં તેને પાણીમાં વાટી એકદિવસ ખરલમાં ઘુંટવું. પછી અઢેક રતિઆરની ગોળા બનાવી સુકવી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળા, દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાત—પાણી સાથે.

ઉપયોગ—વાતજ્વર તથા નવીન તાવમાં વપરાય છે.

૧૧૯ હેમગર્ભપોટલીસ

ઘનાવટ— તામ્રભસ્મ તો. ૧ શુદ્ધ પારદ તો. ૧
શુદ્ધ ગંધક તો. ૧ લોહભસ્મ તો. ૦૥
આંદોનીભસ્મ તો. ૦૥ રસસિંદુર તો. ૦૥
સુવર્ણના વર્ક અથવા ભસ્મ તો. ૦૥

રીત—પ્રથમ એ ચીજોને ખરલમાં નાખી ઘુંટી ઘેટીના દૂધમાં સારી રીતે મર્દન કરી ત્રણ ભાવના આપવી અને પછી તેની ચોમ્ય માત્રામાં સોમડી બનાવી સુકવી રાખવી. બરાબર સુકાઈ જાય ત્યારે તેના પર સાઈ નવું કપડું દોરાથી મજબુત બાંધી એક માટીનાં વાસ-ણમાં લાકડીઓ ગંધક નાખી દીવાના તાપ ઉપર ગરમ કરી તેમાં એ પોટલી ડુબે તેવી રીતે અરધો કલાક તાપ આપી બહાર કાઢી લઈ તરતજ કપડું ભુટું કરી અંદરથી સોમડી કાઢી લેવી અને સદેજ ગરમ પાણીથી ધોઈ સાફ કરી રાખી સુકવી. આ ગોળા એટલી તો સખન થઈ જશે કે હથોડી મારતાં પણ તરત વૂટશે નહિ.

પ્રમાણ—આસરે એક ચોખ્ખાભર દવાનો ઘસારો એક વખત આપવો. જરૂર જણાય તો બળ્લે કલાક પછી ફરી પણ આપાય. દવા ઘસીને

અનુપાન—દવાચાટી ઉપરથી કઢેલું દૂધ પીવું.

સમય—સવારના તથા રાત્રે સુતી વખતે.

ઉપયોગ—ધાતુક્ષીણતા, અત્યંત નબળાઇ, વૃદ્ધાવસ્થાની નબળાઈ ક્ષીણતા વગેરે મટાડી નવજીવન આપે છે.

૧૨૨ હેમામ્બરસસિંદુર

ચનાષટ્—અમ્બકલસ્મ, રસસિંદુર અને સુવર્ણલસ્મ સમભાગે લઈ તેને આદુના રસમાં ઘુંટી રતીભારની ગોળી બનાવી લેવી કે વાટીને રાખી લેવું.

પ્રમાણ—૧ ગોળી,

અનુપાન—દૂધ સાથે સવાર સાંજ લેવી.

ઉપયોગ—ક્ષય, ખાંસી, શ્વાસ, પાંકુરોગ, કમળો, સંત્રહણી, ધાતુક્ષય, નબળાઇ વગેરે મટે છે.

પ્રકરણ ૩ જું — કુપીસ્થરસ

૧૨૩ ચંદ્રોદય-મકરધ્વજ

ચનાષટ્— શુદ્ધ પારદ તો. ૮ સોનાના વરખ તો. ૧
શુદ્ધ ગંધક તો. ૪૮

રીત—પારદ સાથે સોનાના વરખ ઘુંટી તેમાં ગંધક નાખી કાળી તૈયાર કરી તેને રાત્રા કપાસનાં પુલના રસમાં અથવા કુંવારના રસમાં એક દિવસ ઘુંટી સુકવી તૈયાર કરી સાત વખત કપડ

આપની યોગ્ય થઈ પડે છે.

ઉપયોગ—ત્રિદોષ, મૂર્છા, બેભાન, ક્ષીનાંગ, ન્યુમેનીઆ, નજ-
ળાઇ, શ્વાસ, કફ, શરદી, તાવ, દમ, વગેરેમાં આ માત્રા જરા પાન્ટી
કે આદુરમ સાથે ઘસીને આપવાથી તત્કાળ ચમત્કારીક રીતે શ્વાસ
ખતાવે છે.

१२० हेमनाथरस

૬૨૦ હમનાયરસ

ઘનાવટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગધક, સુવર્ણભરમ, સુવર્ણમણિ
ભરમ, એ દરેક તોસો એક એક, લોહભરમ તો. ૦૧, ખંગભરમ તે.
૦૧, પ્રવાસ ભરમ તો. ૦૧, બીમસેનીકપુર તો. ૦૧ એ દરેક
ખરસમાં વાટી લેવું. અને તેને અરીજુની ૭ લાવના, મોચરમની ૭
લાવના તથા શુક્લરના રસની સાત લાવના આપી ત્રણ રતિભારની
ગોળા બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૧ ગોળા. અનુપાત—૬૫ માથે.

સમય—શુક્રાર સ્વાંજ.

સમય—સવાર સાંજ.
 ઉપયોગ—પ્રમેદ, સ્વેનપ્રદર, જલ્દુખ્ત, નવનિષ્ઠ વગેરે મદ્યો
 યક્તિ આપે છે

१२१ हेमरमायन

ઘનાયદ—પાશા લીલા આમળાં લાવી નેમાથી હાથો આ કરી
 તેની મજાત કપડાપર મુકી તડકે મુકી તૈયાર કરી તેનું ચૂર્ણ કરું
 આ ચૂર્ણને આમળાના રમ્મની માન જાવના આપી તૈયાર કરું અને
 તેમા તેના અંગ્ગા વગરને મુરખુંજમ અથવા મોનાના વરક તુલી
 મુડી તેમ ને નવચા પમાવું મધ નાખી ચાટણ જેનું કરી રાત્રી
 કરી રાખવું.

અનુપાન—દવાચાટી ઉપરથી કઢેલું દૂધ પીવું.

સમય—સવારના તથા રાત્રે સુતી વખતે.

ઉપયોગ—ધાતુક્ષીણતા, અત્યંત નબળાઈ, વૃદ્ધાવસ્થાની નબળાઈ ક્ષીણતા વગેરે મટાડી નવજીવન આપે છે.

૧૨૨ દેમાઘ્રસસિંદુર

ધનાઘટ—અઘ્રકલરમ, રસસિંદુર અને સુવર્ણલરમ સમભાગે લઈ તેને આકુના રસમાં ઘુંટી રતીભારની ગોળા બનાવી લેવી કે વાડીને રાખી લેવું.

પ્રમાણ—૧ ગોળા,

અનુપાન—દૂધ સાથે સવાર સાંજ લેવી

ઉપયોગ—ક્ષય, ખાંસી, શ્વાસ, પાંડુરોગ, કમળો, મંત્રહણી, ધાતુક્ષય, નબળાઈ વગેરે મટે છે.

પ્રકરણ ૩ જું — કુપીસ્થરસ

૧૨૩ ચંદ્રોદય-મકરધ્વજ

ધનાઘટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૮ સોનાના વરખ તો. ૧
શુદ્ધ ગંધક તો. ૪૮

રીત—પારદ સાથે સોનાના વરખ ઘુંટી તેમાં ગંધક નાખી કળતી તૈયાર કરી તેને રાના કપાસનાં પુલના રસમાં અથવા કુંવારના રસમાં એક દિવસ ઘુંટી સુકવી તૈયાર કરી સાત વખત કપડ

માટી કરેલી અગનશીશીમાં ભરી વાલુકાવંત્રમાં મુકી ચુકાપર મઘાવી નીચે ધીમેથી તાપ શરૂ કરવો, પછી અગ્નિ વધારતા જતું અને મધ, મધ્ય પછી તિવ્ર અગ્નિથી ત્રણ રાત્રી અને ત્રણ દિવસ અગ્નિ આપી તૈયાર કરવો. ગંધક બળી રહ્યા બાદ ઇંટનો ખૂચ લગાડી દેવો. ઈંટ યથે ઉતારી શીશીને ખોલી તેને સંભાળથી ફેાડી લઈ તેના ગળામાં જામી ગયેલો રાના વર્ણનો સિંદુર સરખો ચોટેલો વજનદાર પદાર્થ સંભાળથી ઉખેડી બાટલીમાં લઈ રાખવો.

પ્રમાણ—૦૧૧ થી ૧ રતિભાર.

અનુપાન—જયફળ તો. ૧, જવંત્રી તો. ૧, બીમસેનીકકર તો. ૧, લવંગ તો. ૧, મરી તો. ૧, પીપર તો. ૧, કરતુરી તો. ૧ એ મર્વેનું કરેલું ચૂર્ણ વાલ ૧ થી ૨ લઈ તે સાથે મેગવી તેમાં મધ નાખી ચાટી જતું ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—ધાતુની નબળાઈ, અચક્તિ, ક્ષય, મંદાગ્નિ, કૃર્ણજ્વર, મન્નકચ્છા તથા ફેાષ્ણજી પ્રકારની નબળાઈ મટાડી સ્તીરક શક્તિ લાવે અને નપુંસકપત્નું દૂર કરી નસોમાં કૌવન લાવે છે. ક્ષય રોગમાં અનુપાન બેદથી વાપરી શકાય છે.

પચ્ચ—અરમ, ખાદાં અને રૂક્ષ પદાર્થો ન ખાવાં, પગું ધીવાળો પૌષ્ટિક ખાગક પચે તેટલા પ્રમાણમાં અરાજર ખાવો, ક્ષય થી વધારે વપગમમા લેવાં.

૧૨૪ તાલચંદ્રોદય

વનાચટ— શુદ્ધ પાગદ તો. ૨૦ શુદ્ધ ગંધક તો. ૪૦

શુદ્ધ દગ્ગાત્ર તો. ૧૦ મોનાનાં વગકતો. ૨૧

રિત—જયની કાળવતી કી કુવાગ્નિ ગમમાં મર્વન ૧૧ી વગેરી ૧૫-૧૬ કરેલી શીશીમાં બીજી વ. વગેરી ૧૫-૧૬ મુકી પ્રપચક.

દયમાં જાણ્યા પ્રમાણે તૈયાર કરી લેવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતિભાર.

અનુપાન—ઘી અથવા મધ સાથે.

વિસર્જન ઉપયોગ—ખાંસી, કુષ્ઠ, શ્વાસ, ઉરઘાત, વીરેકાટક, ઉપદંશ, તથા લોહીમાં ગમે તેવું ઝેર તથા ગરમી હોય તેને મટાડે છે.

પચ્ચ—દવા ચાલે ત્યાંસુધી સામાન્ય પથ્ય રાખવું.

૧૨૫ મહાચંદ્રોદયરસ

ચનાવટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૧૦ શુદ્ધ ગંધક તો. ૨૦

શુદ્ધ સોમક તો. ૫ શુદ્ધ રસકપુર તો. ૧૦

સોનાનાવરખ તો. ૨૫

રીત—પ્રથમ પારદ ગંધકની કલ્પજલી કરી તેમાં સોનું મેળવી પછી બીજા દવાઓ મેળવી બારીક વાટી કુંવારના રસમાં મર્દન કરી મુકવી કપડામાંથી કરેલ શીશીમાં ભરી વાસુકાયંત્રમાં રાખી પ્રથમથીજ તેજ અગ્નિ આપી ૪૮ કલાકમાં પકાવી તૈયાર કરવું. ધુમાડો ગંધકનો નીકળતો બધે ધાય કે તુરત દાટ લગાડી દેવું. યાને ૨૦ કલાક પુરું રાખી પાછળથી બધે કરી તેજ અગ્નિ આપવું. ઠંડું થયે મગમાં તૈયાર થએલ સખત ચમકદાર નળી લઈ લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતિભાર.

અનુપાન—મધ અથવા ઘી સાથે.

ઉપયોગ—વાતરોગ, લકંવા, શરદી, શ્વાસ તથા ગરમીના (વાતશીરંજ) રોગ માટે ઉત્તમ છે.

પચ્ચ—દવા ચાલે ત્યાં લગી સામાન્ય પથ્ય રાખવું.

૧૨૬ રસસિંદુર

વનાવટ—શુદ્ધ પારદ તો. ૧૦ શુદ્ધ ગંધક તો. ૨૦

રીતિ—સાથે મેળવી કલ્પલી કરી કુંવારના રસમાં મર્દન કરી મુકવી કપડામાંથી કરેલ શીશીમાં ભરી વાલુકાપત્રમાં રાખી મંદ, મધ્ય અને તીવ્ર અગ્નિ આપી ૪૮ કલાકમાં પકાવી તૈયાર કરવું ગંધકનો ધૂમાડો બંધ થાય ત્યારે સઘાકા અંદર મુકી નેંદ્ર ખાલી કરવી ને તળીયું સાફ તથા લાલ જથ્થાવ ત્યારે ખૂસ મારી ફેંકે પછી અગ્નિ આપી ઠંડું કરી શીશી ફોડી ગળામાં રહેલ લાલવર્ણના રસ લઈ વાટી બાટલીમાં ભરી રાખવો.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતિભાર.

અનુપાન—મધ અથવા ઘી સાથે.

ઉપયોગ—રક્તવિકાર, સ્વામ, ગરમી, શરદી તથા નવરુદ્ધ મટાડે અને સૌમ્ય છે.

ચંતવણી—કુપોપકવરસોની બનાવટ લગભગ દરેકની માન્ય છે પણ જેમાં મધ, તાલ, શિયા જેવી ચીજો દોષ તેને પ્રથમદંડ અગ્નિ તેજ આપવી અને ગળામાંથી મધકનો ધૂમાડો મેલા રહેતો નીકળતો બંધ થાય અને બની બગતી બંધ થાય ત્યારબાદ સાતમી કે બુની દિતો ખૂસ બનાવીને લગાડી પછી ૧૨ થી ૨૪ કલાક માંડના પ્રમાણમાં અગ્નિ આપી યકાય છે.

૧૨૭ રસમાળીક્ય

વનાવટ શુદ્ધ પારદ તો. ૧૦ શુદ્ધ મધક તો. ૧૦

શુદ્ધ વજનાવરતો. ૧૦ શુદ્ધ મનઃજલ તો. ૧૦

રીતિ—પ્રથમ પારદમાં નાંચેને મધક કરી બેગલી નેની મર્દ

ખનાવી લેવી. પછી તેમાં ગંધક નાખી કલ્જલી કરવી ખાદ મન-
શીલ મેજરી ધુંટી કુવારના રસમાં મર્દન કરી મુકવી કપડમાટી
કરેલી શીશીમાં ભરી ચંદ્રોદયની માફક ત્રણ રાત દિવસ અગ્નિ આપી
તૈયાર કરવું. ગળામાં લાગેલી દવા મળે તે ચંભાળી વાટી રાખવી.
આમાં પ્રથમથીજ અગ્નિ તેજ આપવો ને ગંધકનો ધુમાડો બંધ થાય
ત્યારે ખૂચ દઇ દેવો.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતિભાર.

અનુપાન—માખણ કે મધ સાથે.

ઉપયોગ—ક્ષય, શળેખમ, શરદી, દમ, શ્વાસ, ધાતુક્ષીણતા
તથા નબળાઇ મટાડે છે. ખાસ કરી જુના શળેખમ માટે ઉત્તમ
ઉપાય છે.

૧૨૮ વ્યાધિહરણસ

બનાવટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૫ શુદ્ધ ગંધક તો. ૫
શુદ્ધ હરતાલ તો. ૫ શુદ્ધ મનશીલ તો. ૫
શુદ્ધ રસકપુર તો. ૫ શુદ્ધ સોમલ તો. ૫

બધાને સાથે ધુંટી કલ્જલી કરવી. તેને કુવારના રસમાં
મર્દન કરી મુકવી લઇ તેને કપડમાટી કરેલી શીશીમાં ભરી વાતુકા
પંત્રમાં મુકી બાર પ્રહર આંચ આપી વિધિસર (ચંદ્રોદયની માફક)
૫ઠ્ઠી તૈયાર કરવું. ગંધક બળી ગયા પછી શીશીના મોઢામાં ખૂચ
(દંટનો) લગાડી બંધ કરી દેવું. એટલે મંદ, મધ્ય અને તિવ્ર
અગ્નિથી તૈયાર કરી દંડુ થયે હિનારી લેવું અને શીશીને ફાટી અંદર
થી રસની ઢોરી લઇ લેવી અને તેને વાટી શીશીમાં રાખવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતિભાર.

અનુપાન—માખણ કે મધ સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—અરમીના દરદો, ઉપદંશ, રક્તાવિકાર, શીરમરોગ, સુગન્ધ વગેરેમાં ઉપયોગી છે.

સૂચના—દવા ઘણીજ ઉત્તમ છે પણ મંભાગથી પરેશ રાખીને ખવરાવવી.

પચ્ચ—ઘડું, સાકર, ઘી. ખીત્તું બધું જથ્થા રાખવું.

૧૨૯ શિલાચંદ્રોદય

વનાવટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૨૦ શુદ્ધ મધક તો. ૪૦
શુદ્ધમનસીલ તો. ૧૦ સોનના વરક તો. ૨૦

રીત—મધાની કળલથી કરી કુંવારના રક્ષમાં મર્દન કરી મુકવી કપડામાંથી કઢેલી સીસીમાં ભરી વાયુકા ચંત્રમાં મુકીને બે દલાડા અને બે રાત આખો વખત તેજ આંચ આપવી. અમિ યાદી તેજ રાખવી ને ગંધકનો ધૂમાડો જથ્થા થાય ત્યારે તરત ખૂસ મગી દેવા ને બાકી અમિ આપી કંકુ કરી ઉનારી સીસીના મગામાં ચેરવી દવા લઈ લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રનિમાર

અનુગત—મધ માથે.

ઉપયોગ—મેદરોગ, રક્તાવિકાર, કંકમાળ, ખાંસી, કફ, કુટ તથા રક્તાવિકારની ગાદો મટાડી યગીર માર કરે છે.

પચ્ચ—દવા ચા.તે ત્યા સગી પચ્ચ મામાન્ય રાખવું.

૧૩૦ મમીગ્વન્નગમ

વનાવટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૮ શુદ્ધ મધક તો. ૮
શુદ્ધ મે.ન.ત. તો. ૮ શુદ્ધ મે.ન.ત. તો. ૮

રીત—કલ્લહી કરી તેને કુંવારના રસમાં ઘુંટી સુકવી ૬૫૯
 માટી કરેલી શીશીમાં ભરી ચંદ્રોદયની માફક ત્રણ રાત દિવસ વાહુકા
 યંત્રમાં રાખી પકાવી તૈયાર કરી લેવું. ગળામાં લાગેલ દવા મળે તે
 માટી શીશીમાં ભરી રાખવી. આમાં પ્રથમથીજ અગ્નિ તેજ આપવો
 અને ગંધકનો ધૂમાડો બધ થાય ત્યારે તરત જૂથ લગાડી દેવો.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતિભાર.

અનુયાન—મધ અને આદુના રસ સાથે.

ઉપયોગ—વાતરોગ, શરદી, ખાંસી, શ્વાસ તથા ન્યુમોનીઆ
 અને સન્નિપાતજ્વર માટે અત્યંત કિંમતી માત્રા છે.

૧૩૧ સુવર્ણવંગ.

બનાવટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૫ શુદ્ધ કક્ષત તો. ૫
 નવસાર તો. ૫ શુદ્ધ ગંધક તો. ૫

રીત—પ્રથમ શુદ્ધ કક્ષતને એક લોહાના વાસણમાં ગાળી
 તેમાં પારદ નાખી ચક્રી બનાવી લેવી. પછી તેને ખરકમાં નાખી
 ઘુંટી તેમાં ગંધક નાખી કલ્લહી બનાવી તેમાં નવસાર મેળવી
 ઘુંટી સાત કપડામાટી કરેલી એક મોટી શીશીમાં ભરી તે શીશીને
 વાહુકાયંત્રમાં મુકી ત્રણ પહોર અગ્નિ આપવો, દરમ્યાન શીશીમાં
 વારંવાર લોહાની સળી ફેરવના જતુ કે જેથી શીશીનું મોં બધ ન
 થાય અને ધૂમાડો નીકળે નહીં. ત્યારે ગંધક બગી રહે અને ધૂમાડો
 નીકળે બધ થાય ત્યારે શીશીને જૂથ મારી જરા તિવ્ર અગ્નિ આપી
 ઠંડુ થયે થોડીવાર પછી ઉનારી લેવું. ત્યારે ઠંડુ થાય ત્યારે તેને
 કાઢી મંભાગથી શીશીને ફાડી અંદર તળીઆમાં રહેલી સોનાના રંગ
 જેવી મુંવાળી ભરત લઈ લેવી અને તેને એક કાચની ખરણીમાં ભરી
 રાખવી. એને કેટલાક વૈદ્યો સુવર્ણરાત્નમૃગાંકના નામથી ઓળખે છે.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—માખણ મધ કે મધાઈ સાથે ચાટી જલું

ઉપયોગ—ક્ષય, પ્રમેહ, વીર્યશ્રાવ, ખાંસી વગેરે મટાડે છે ખાસ કરી પ્રમેહ માટે ફીક વખણાય છે. સ્વપ્નદોષ તથા ક્ષયની ખાંસ માટે અકસીર છે.

સૂચના—શીશીના ગળામાંથી બંગસિંદુર મળે તે મંખાગ્નિ જુલે રાખવો તથા શીશીના મોઢામાં બંગદાર મળે તે પણ મંખાગ્નિને પી બધ બાટલીમાં ભરી રાખવો એ દ્વાર પેટનાગ્નિ માટે અકસીર દવા છે

પ્રકરણ ૪ થું — પર્પટી

૧૩૨ અષ્ટામૃતપર્પટી

ઘનાઘટ— પારદ તો. ૧૦ મધક તો. ૨૦
 સુવર્ણભરમ તો. ૧ શીષ્યભરમ તો. ૩
 મોતીનીભરમ તો. ૧ પ્રવાણભરમ તો. ૧
 લાઝભરમ તો. ૩ અમરભરમ તો. ૧

ગીત—પ્રથમ પારદ મધકની કઠ્ઠાલી કરી તેમાં બીજા ચક્રને મુદી પર્પટીની ગીતે (સુવર્ણપર્પટીમાં જનાયા મુગ્ધ) દાખલે તેની કઠ્ઠાલી નીચે લેવા

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—મધ અથવા ચાટી જલું અથવા પાણી

ઉપયોગ—સ્વપ્નદોષ, ક્ષય, ખાંસી, મટાડે છે. ખાસ કરી સ્વપ્નદોષ માટે અકસીર છે.

૧૩૩ તામ્રપર્પટી

યનાઘટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૧ તામ્રભસ્મ તો. ૧
શુદ્ધ ગધેક તો. ૧ શુદ્ધ વજનાગ તો. ૧

રીત—પર્પટીની રીત પ્રમાણે ઉપરની દવાઓની કન્જલી બનાવી લોહાનાં વાસણમાં ઘી લગાડી તેમાં ગરમ કરવું પછી રસ જેવું થતાં કેળનાં પાનને ઝાણ ઉપર મુકી પર્પટી લાગી ઉપર પાન લાંકી ઝાણથી બધે કરી લેવું એટલે પર્પટી જેવું બની જશે. તેને વાટી ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રનિભાર.

અનુપાન—પીપર અને મધ સાથે અથવા આદુના રસ સાથે કે સાકર અને ત્રિફળાનાં ચૂર્ણ સાથે.

ઉપયોગ—ક્ષયરોગ, ત્રિદોષ, પાંડુરોગ, મુદ્રરોગ વગેરેમાં લુદા લુદા અનુપાનથી શુદ્ધિપૂર્વક વાપરવી.

૧૩૪ પંચામૃતપર્પટી

યનાઘટ— પારદ તો. ૪ લોહભસ્મ તો. ૨
તામ્રભસ્મ તો. ૦૧૧ અગ્રહભસ્મ તો. ૧
ગધેક તો. ૮

રીત—પ્રથમ પારદ ગધેકની કન્જલી કરી તેમાં ખીજી ભસ્મો મેગરી ધુટી લોહાની કદાહમાં અગ્નિ ઉપર ગરમ કરી ગાયનું ઝાણ પાંપરી ઉપર કેળનું પાન ગોઠવી એક પાનરાં પર લાગી દઈ ઉપર ખીજું પાનર તથા ઝાણ લાંકી દઈ પછી કાઢી દઈ ધુટીને ખાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રનિભાર બે વખત

અનુપાન—કઠાજાથ કે પીપરનાં ચૂર્ણ સાથે મધમાં ચટાડી.

ઉપયોગ—ઝાડા, હરસ, મંદાગ્નિ, અંધહણી, મરડો, ક્ષય, પાંડુ, અશ્લેષ્મિત, પેટનાં જીનાં દરદો માટે ઉત્તમ છે.

વળ્ય—મીઠી તાજી જાસ તથા રાતા ચોખાના જોરામાં રહી આ દવા વાપરવાથી અનેક દરદી સારા થાય છે.

સૂચના—અનુકુળ મંત્રોગ હોય તો દૂધ, કેરી, ફળો તેમજ બીજાં જોરાંક પણ આપી શકાય છે.

૧૩૫ ચોલ્પર્પટી

વનાવટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૨ શુદ્ધ મધેક તો. ૨
લીરાભોગ તો. ૨

રીત—પારદ મધેકની કાળલી કરી તેમાં લીરાભોગનું ચૂર્ણ ખારીક મેળવી ઘુટી લેવું. પછી તેને લોદપાત્રમાં ગરમ કરી તેમાં પાનપર ગાળવું હાથ મુકી તે ઉપર લાગી રહી ઉપર પાન લાંબી થઈ જાય કરી દેવું. એટલે કે પર્પટીના રૂપમાં તૈયાર થશે તેને વાંટાડીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ વાલ મવાગ, મંત્રોગે વખત.

અનુપાન—સાકગેનાં જીરો અને મધ સહ તે માથે દવા.

ઉપયોગ—અર્ધમા પડતું લોટી, રક્તપિત્ત, ચેત્તીખાનુંથી થયેલું રક્તપિત્ત, વગેરેને મલાડે છે.

સૂચના—કેટલાક રૂઢિ લોકોમાં જાતી જાતોએ લીરાભોગનું વાપરે છે તેને કે જોડા ઘડતુ જનુ મેળવેલું છે પરંતુ અમારો તે પ્રકાર જનુ અનુકુળ નથી.

૧૩૬ મકરધ્વજપર્વટી

ઘનાચટ—પૂર્ણ ચંદ્રોદય (મકરધ્વજ) તો. ૧, શુદ્ધ મંધક તો. ૨.

રીત—સાથે મેળવી ધુંટી લેવું તેને એક ઘી લગાડેલા લોહાના સાફ વાટકામાં લોહાના તવેચાથી હજારી ધીમે તાપે ગરમ કરી લેવું અને પછી ગાયના ઝાણપર કેળના પાનપર ઢાળી ઉપર બીજું પાન ઢાંકી ઝાણથી ઢાંકી દેવું. પછી તે દવા મંજાગી લઈ વાટીને બાટલીમાં ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૩ રતિભાર.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

અનુપાન—ઘી સાથે ચાટી ઉપર ચઢા કે દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—પેટનાં દરદો, સંઘ્રદણી, ક્ષય, મંદાગ્નિ, ધાતુક્ષીણતા, મુંખાઈના પાણીનો રોગ, સ્વારોગના વિકાર મટાડી તાકાત વધારે છે.

પર્ય—પૌષ્ટિક અને પચે તેવો ખોરાક, ફરીનો રસ, દૂધ અને જાય તથા બાત માફક હોય તે લેવું.

સૂચના—આ દવામાં ચંદ્રોદય દ્વિગુણ, પચ્ચગુણ તથા ખોદસ-ગુણ નોટલો ચડનો વપરાયો તેટલો ગુણ વધુ થયો.

૧૩૭ રસપર્વટી

ઘનાચટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૨૧ શુદ્ધ મંધક તો. ૨૧
એ બન્નેની કન્ઝલથી કરી લેવી.

રીત—લોહાની કાચમાં નાખી ધીમે તાપે ઓગળી બધા તપે જમીનપર ઝાણ પાથરી ઉપર કેળનું પાન મુકી તે પર ઢાળી દેવું. અને તેનાપર તરતજ બીજું કેળનું પાન ઢાંકી ઉપર ઝાણ ઢાખી દેવું. જરાવાર પછી દાઢી લઈ વાટીને બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર, દિવસમાં બે વખત લેવી.

અનુપાન—મધ અને પીપર સાથે ચાટી જતું.

ઉપયોગ—શંઘ્રહણી, હરસ, અનિદ્રા, યજ્ઞ, કમ્બો, પેડું
શુદ્ધ, અરણ, જલોદર, હસ્તકરોમ, સોળ, કુંદરોમ, અગ્નિપિત્ત, મંદાગ્નિ
વગેરે વ્યાધિઓને મટાડે છે.

પચ્ચ—રોગાનુસાર દર્શકો ખોરાક લેવા.

૧૩૮ લોહપર્પટી

ચનાચટ— શુદ્ધ પારદ તો. ૫ શુદ્ધ ગંધક તે. ૧
જંભુના રસમાં તૈયાર કરેલી ભોદબરમ તે. ૧

રીત—પ્રથમ પારદ ગંધકની કાળાણી કરી તેમાં ભેદજીવ
મેળવવી. આદ્ય પર્પટીની રીત પ્રમાણે લાગી તૈયાર કરી ધુંટી બાંધી
ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર, દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—કૂટમ્બવેદ અથવા મધ સાથે લેવી.

ઉપયોગ—પાક, ગાંઠ, મરડો, નબળાઈ, મંદગ્નિ, અગ્નિ
શીઠાશ, શુદ્ધ, અરણ, મંદાગ્નિ વગેરેમાં વપરાય છે.

પચ્ચ—રોગાનુસાર ખોરાક લેવા.

૧૩૯ શીતલપર્પટી

ચનાચટ— શુદ્ધ પારદ તે. ૮ શુદ્ધ ગંધક તે. ૧

રીત—પ્રથમ પારદ ગંધકની કાળાણી કરી તેમાં ભેદજીવ
મેળવવી. આદ્ય પર્પટીની રીત પ્રમાણે લાગી તૈયાર કરી ધુંટી
બાંધી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧૨ થી ૨૪ રતિભાર. અનુપાન—૬ કું પાણી.

સમય—દિવસમાં બેથી ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—પેશાબનાં દરદો, મૂત્રકૃમ્મ, દાહ થવો, પેશાબ ઘોડો થોડો આવવો, વગેરે મટે છે મૂત્ર તરીકે ઠીક છે.

૧૪૦ સુવર્ણપર્વટી

ઘનાવટ—શુદ્ધ પારદ તો. ૪, ગંધક તો. ૪ આ બંનેને મેળવી ધુંટી તેમાં સોનાના વરખ કે ભસ્મ તો. ૦૧૧ મેળવી કળ્લલી બનાવી લેવી.

રીત—એક લોડાની કડાઈમાં પ્રથમ જરા ઘી લગાડી તેમાં ઉપરની કળ્લલી નાખી ધીમે તાપે ગરમ કરવી તે રસ જેવું થાય ત્યારે ગાયના ડાણ ઉપર કેળવું પાન સરખું મુકી તેનાં ઉપર પર્વટી લગી ઉપર ખીલું પાન મુકી તે ઉપર ડાણ વડે લંટી દેવું. આ પ્રમાણે કયાં પડી થોડીવારમાં તે બે પાન વચ્ચે જામેલો ટુકડો સર્પ ખરલમાં નાખી તેને ધુંટી તે ઉપરે બગદાણા તથા ચનાવરીની જુદી જુદી ઓંકે ભાવના આપી મુકવી બાટલી ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ રતિભાર દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—માખણ કે મધ સાથે ચાટી લેવું.

ઉપયોગ—તમામ જાનની મંઝહણી, ઝાડા મરડા, ક્ષય, ખાંસી, દરમ, નખગાઈ વગેરે મટે તેમજ શરીરને ફટ તથા નિરોગી બનાવે. અંતઃક્રમ અને નખગાઈ માટે ઉત્તમ દવા છે.

૧૪૧ તારપર્વટી

ઘનાવટ—સાફ કરેલો શુદ્ધ મુશખાર તો. ૧૬ અને ૬૮૬ થી તો. ૪ બંને સાથે મેળવી એકત્ર વાટી જણું ચૂર્ણ કરી લેવું.

રીત—તૈયાર કરેલા ચૂર્ણને એક લોઢાની સાફ કડાઈમાં નાખી ધીમા તાપથી ગરમ કરવું. જ્યારે એ દવા રસ રૂપ પાણી જેવી થાય ત્યારે નીચે ઉતારી સાફ અને સુકી કડાઈથી તે દવાને કડાઈમાં ફેલાવી દેવી. થોડીવાર બાદ તે દવા સુકાઈ ગયેલી જણાય અને ફરી થયેલી કડાઈ દેખાય ત્યારે સાફ કડાઈથી કે ચાકુથી ઉખેડી મંજૂર પાટલીમાં ભરી રાખવી.

સૂચના—આ દવા નીચે ઉતાર્યા પછી તે કડાઈમાં પાણી ન પડતું જોઈએ કેમકે તેથી ભારે અવાજ થઈ કડાઈ ફાટી જવાની ભય રહે છે. માટે દવા ઉતાર્યા પછી પાણીથી મંજૂર.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિભાર.

સમય—જમ્યા પછી દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—દવા મોમાં નાખી ઉપર પાણી પીતું જોઈએ.

કાર્યોગ—અભ્રપિત્ત, બરણ, ચક્રવર્તિ, ગ્રાહ, અગ્નિ, રેશ્મી, રીનો વરમ, ગુફમ, મંદામિ, તાવ, જ્યોત્સ્ન વગેરેને મગાડે છે. તથા અભ્રપિત્ત માટે ખામ ઉત્તમ છે.

પ્રકરણ ૫મું — લોહ

૧૨૨ આમલક્યાદિલોહ

જનાવટ

અ. મ. નો. ૧

૧૯૧૨

૨૩

૨૬

૧૨

૧૨૩ ૧૨૪ ૧૨૫ ૧૨૬ ૧૨૭ ૧૨૮ ૧૨૯ ૧૩૦

૧૩૧ ૧૩૨ ૧૩૩ ૧૩૪ ૧૩૫ ૧૩૬ ૧૩૭ ૧૩૮ ૧૩૯ ૧૪૦

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર.

અનુપાન—ગાયના ઘી સાથે ચાટી, ઉપર ગાયનું દૂધ પીવું.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—ખાંસીમાં પડતું લોહી, અથવા ઉલટીમાં પડતું લોહી, ઉરફન અને નળગાઇની ખાંસીને મટાડે છે. તથા લોહીના ગળાકા કે લોહીની ઉલટીને મટાડે છે, શક્તિ આપે છે.

સૂચના—આવા દરદમાં ખોરાક તદ્દન સાદો અને સાત્ત્વિક લેવો જોઈએ.

૧૪૩ નવાયસલોહ

ચનાચટ—ચિત્રકમૂળનીઝાલ, હરડેઝાલ, બહેડાંઝાલ, આંમળાની ઝાલ, પીપર, નાગરમોચ, શુક, વાવડીંગ, મરી. એ સર્વ દવા એક એક તોલો લઈ તેનું બારીક ચૂર્ણ કરી તેમાં લોહભસ્મ તોલ્લા. ૯ મેગવી ધુંટી બાટલી ભરી લેવી, અથવા પાણીમાં વાટી ગોળી કરી રાખવી.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિભાર, સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાન—મધ અથવા ઘી સાથે ચાટી ઉપર દૂધ પીવું અથવા ઊંચ પીવી.

ઉપયોગ—પંડુરોગ, ભગંદર, સોજો, કુટરોગ, અર્થ, ઉદર-રોગ, મંદાગ્નિ, કમ્બીરોગ, ત્રિદોષ, નળગાઈ વગેરે મટે છે.

સૂચના—સોહને બદલે જો મકુર મેગવવામાં આવે તો તેનું નામ નવાયસમંકુર થાય છે. આ બનાવટ બાગદાને કે નળગાઈરોગને માટે વધુ માફક આવે છે.

પ્રમાણ—એ જોળી સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાન—પાણી અથવા દૂધ સાથે.

ઉપયોગ—ખરબ, કલેજની માંડ, ઉદરરોગ, જ્વર, પાંકુરોગ, કમળો, સોજા, મંદાગ્નિ, અગ્નિ વગેરે મટાડે છે તથા શક્તિ લાવી જીની ખરબને મટાડે છે.

૧૪૬ સસાંમૃતલોહ

વનાવટ— દરડેછાણ તો. ૫ બહેડાંછાણ તો. ૫
આંબળા તો. ૫ જેડીમધ તો. ૫
સારી લોહલરમ તો. ૫

રીત—પ્રથમની ચાર ચીજોનું અક્ષય અક્ષય ચૂર્ણ લઈ તેને ખારીક વાટી ખરબમાં ઘુંટી દપડે ચાળી તેમાં લોહલરમ મેળવી ઘુંટી ખાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—ચાર વાણ ચાને બેઆનીભાર.

સમય—સાંજે આઠ વાગે અથવા સવારે આઠ વાગે.

અનુગત—મધ તો. ૦૧ તથા ઘી તો. ૦૧ લઈ સાથે મેળવી તેમાં ઉપરની દવાનું બેઆનીભારનું એક પડીકું મેળવી ચાટી જતું ઉપર રૂચી પ્રમાણે દૂધ પીવું.

સૂચના—આ દવા લીધા પછી છ દવાકે પહેલાં કાંઈપણ ખોરાક ન લેવો ફક્ત દવા ઉપર રૂચી પ્રમાણે દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—નેત્રનાં તમામ રોગ, દુંડી નજર, આંખની ચાંખપ, વગેરે મટાડી મગજને પુષ્ટિ આપે છે. માથાનું દરદ, પાનુફીણના, વાંધાચર, નજગાઈ, રક્તદોષ વગેરે મટાડીને રસાયન ગુણ બતાવે છે. માત્ર લ.બો વખત સુધી આ દવા લેવી લેઈએ. અંપૂર્ણ હાયદા માટે ૭ માસ સુધી દવાનું સેવન કરવું લેઈએ.

પચ્ચ—આ દવા ચાલતી હોય તે દરમ્યાન સ્નાતિક ખેડાકે લેવો. મરચાં, તેલ, ખટાસ, બજારની મીઠાઈ તથા અથાણું, વામી અન્ન વગેરેનો ત્યાગ કરવો. અશ્વર્થ થવા ન દેવું.

પ્રકરણ ૬૬ — વટી-ગોળી-ગુટ્ટીકા

૧૪૭ અર્કવટી

બનાવટ— શુદ્ધ અરીજી તો. ૧ લવંગ તો. ૨૧
આકડના ફુલ તો. ૨૧ સિંધવ તો. ૧
ટંકજીખાર તો. ૧ તજ તો. ૧
જેડીમધ તો. ૨૧ અગ્નિ તો. ૧

રીત—ઉપરની દવાઓને ખાંડી બારીક કરી ખગવમાં બાંધી ખના કમુખા માથે ધુટી રતિબાગની ગોળી બનાવી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—એક ગોળી મુમરી આખા દિવસમાં ૧૦ થી ૧૫ ગોળી ન લેવી.

ઉપચોગ—ખાંડી માટે માટે ઉપાય છે. નવી જુની તેની ન ખાંડીને મટાડે છે, અને કષ્ટ ધુટી કરી આરામ આપે છે.

૧૪૮ અજમોદાદિવટી

બનાવટ— અગ્નિ તો. ૧ જાવણ તો. ૧
દડડાણ તો. ૧ મેઘમ તો. ૧
નરેલ તો. ૧ અરીજી તો. ૧
જેડી તો. ૧ જાવણ તો. ૧
અગ્નિ તો. ૧

એ સર્વને વાટી ખારીક ચૂર્ણ કરી મધમાં મેળવી ખાજરાના દાણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી.

અનુપાત—દૂધ કે સુવાના પાણી સાથે.

સમય—સવાર સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—ખાળોકોના ઝાડા, ઉલટી, અનિદ્રા, ખાંસી, શરદી વગેરેને મટાડે છે.

૧૪૯ અતિસારહરવટી

યનાવટ— મોચરસ તો. ૧ અપ્રીણ તો. ૧
લવંગ તો. ૧ જમ્બૂળ તો. ૧
શુદ્ધ હિંગુલ તો. ૧

એ સર્વ લઈ ખારીક કરી પાણીમાં વાટી તેની રતિભારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી પાણી કે મધ સાથે.

સમય—દર ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ—દરેક પ્રકારના અતિસાર તથા આમાતિસાર માટે રાખખાણ ઉપાય છે.

૧૫૦ અફીણ છોડવાની ગોઝી

યનાવટ— શુદ્ધ અપ્રીણ તો. ૨ શુદ્ધ વજનાગ તો. ૦૧
જમ્બૂળ તો. ૦૧ જવંત્રી તો. ૦૧
પીપર તો. ૦૧ કેશર તો. ૦૧
અક્કલકરો તો. ૦૧ ભાંગ તો. ૦૧
શુદ્ધ હિંગુલ તો. ૦૧

૧૫૨ અમ્રકવટી

ચનાવટ— સારી રીતે તૈયાર કરેલી અમ્રકભરમ તો. ૧૦
આમળાં તો. ૧૦ શુંક તો. ૧૦
લીડીપીપર તો. ૧૦ મરી તો. ૧૦
વાવડીંગ તો. ૧૦

રીત—બધી દવાઓ બારીક લઈ ખરલમાં નાખી ત્રણ દિવસ સુધી ધુંટવી. ત્યારબાદ તેને ભાંગરાના રસમાં બરાબર ધુંટી લઈ એક વાસ (૩ રતિભાર) ની ગોળા બનાવી બંધે સુકવી ખાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળા.

અનુપાન—પાણી સાથે અથવા રોગાનુસાર.

ઉપયોગ—અનુપાન બેદથી દરેક વ્યાધિમાં વપરાય. ખાસ કરી દોષોને ઓછા કરે છે અને પૌષ્ટિક છે, તેમજ તાવ, ખાંસી, ઝાડા, નબળાઈ, મંદાગ્નિ, વાયુ, કંક વગેરે માટે યાત્રુ વાપરવા લાયક છે.

૧૫૩ અમરસુંદરીગુટીકા

ચનાવટ—શુંક, મરી, પીપર, હરડે, બહેડાં, આમળાં, પીપરી-મગ રેલુંકખીજ, ચિત્રક, લોહભરમ, તજ, તમાલપત્ર, એલચી, નાગ-કેશર, શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગધેક, શુદ્ધ વછનાગ, વાવડીંગ, અક્કલકરો, મોચ આ દરેક ચીજ સરખે વજને લઈ ચૂર્ણ કરી ખરલમાં ધુંટી લેવું.

રીત—પ્રથમ પારદ વગેરે રસદ્રવ્યોની ખરલમાં કઝાલી બનાવી તેમાં બીજ દવાઓનું ચૂર્ણ મેગવી, આ દવાનું જે વજન ચાપ તેથી અમરસુંદરી વગેરે ગોળા લઈ તેમાં બધી દવાઓ ધુંટી લઈ ગોળા વાગરા નું ચનાં ચણા જેવડી ગોળા બનાવી બંધે રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી પાણી સાથે.

સમય—દર ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ઉપયોગ—અપરમાર, સન્નિપાત, દમ, ખાંસી, દરમ, માં
જનના વાયુનાં દરદો, ઉન્માદ વગેરે મટાડી જાનનાંતુઓને પેટના
સરસકાર્પમાં મદદ કરે છે.

સૂચના—ગોળી ખનાવવા માટે ગોળ એકાદ વર્તીને છુલે
તથા નરમ લેશે તો ગોળી સારી થશે, અન્યથા થોડું મધ મેળવી
આપવાથી હીક થશે.

૧૫૪ અમૃતપ્રભાવટી

ઘનાવટ—અક્ષતકરો, સિંધાપુષ્પ, ચિત્રક, મરી, આમલક,
પીપર, અજીમો, દરેડેઝાણ, એ દરેક એકેક તોલો તથા થુંક તે.પ. જે
આ પ્રમાણે બીજોનું ચૂર્ણ લેવું.

રીત—ઉપરનાચૂર્ણને બીજોરા લીંઝુના રમમાં એક લિંઝ
થુંકી ચૂર્ણ પ્રમાણે નોતી બનાવી મુકલી ખાટીમાં ભરી ભંદિ.

પ્રમાણ—એ નોતી મવાર અપાર ને મંદ.

અનુવાન—પાણી સાથે આપવી

ઉપયોગ મદલિ આમલી, અમી, દમ, દોડખમ, રાંધ
દર, દરદો, રૂપને ત્રણ પેટની ચૂક વગેરે મરી જનનાંતુ
—૧૫૫ ૧૫૬ ૧૫૭

૧૫૫ અમ્બ્રપિતાંતકચટી

ઘનાવટ—

રીત—

પ્રમાણ—

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી ગરમ પાણી સાથે લેવી.

ઉપયોગ—આ ગોળી લેવાથી અમ્લપિત્ત, છાતીનો દાહ, ખાટા ધચરકા વગેરે મટે છે.

૧૫૬ અર્શોમ્નીવટી

ચનાવટ—ગુલાબજળમાં પીસેલા કેરબા તો. ૧, હીરાદખણ તો. ૨, રસવંતી તો. ૩, લીંબોડીનો મગજ તો. ૨.

રીત—હિપરની ચારે ચીજોને ખરણમાં બારીક વાટી લઈ જલ્દ જથ્થાપ તો જરા પાણી મેળવી છુટી ગોળી બનાવવા જેવું થતાં ચણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી સુકવી બાટલીમાં ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી, રાત્રે સુતી વખતે અથવા સવારે અને રાત્રે બે વખત લેવી.

અનુપાન—પાણી સાથે.

ઉપયોગ—દરેક પ્રકારના દરસરોગમાં ખાવા માટે આ દવા આપવાથી સારો ફાયદો થાય છે. પડતું લોહી બંધ કરી દરદ મટાડે છે.

૧૫૭ અહિફેનવટી

ચનાવટ— શુદ્ધ અરીણ તો. ૧ જાયફળ તો. ૧
કપુર તો. ૦૧ કસ્તુરી તો. ૦૧

રીત—દરેક ચીજોને ખરણમાં વાટીને પાનનાં રસમાં મગ જેવડી ગોળી બનાવી ઝંવામાં સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાન—પાનમાં નાખીને ખાવી.

ઉપયોગ—બહુમૂત્રના રોગ, મધુપ્રમેદ અને તેના વિધાને મટે

૧૫૮ આકાશકરમરાદિવટી

ચનાવટ—	અશ્વત્થકરો	તો. ૧૦	કેશર	તો. ૧
	લવંગ	તો. ૩	ભવપ્રગ	તો. ૧
	રસસિંદુર	તો. ૩	અશીષ	તો. ૩

રીત—બધી યાત્રે બારીક વાટેલી લેવી. ૩૬૫ અરીણી
કમુઓ બનાવી તેને જુદું રાખતું અને ખરલમાં બીજ પાંચ યાત્રે
ચૂર્ણ નાખી તેમાં કમુઓ અરીણીનો મેળવી બારીક વાટતું અને તે
નામરવેલના પાનનો રસ નાખી ઘુંટી મટરના ફાળા પ્રમાણે રૂંદ
વાળી મુકરી ગાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

સમય—મતાર, માંજ અથવા રાત્રે મુવાથી પડેલાં ત્રણ ૧૫
આમળાંત્રી લેવી ઉપર ૬૫ પીનું

ઉપયોગ—નજગાઈ, રથબનની ખામી, ધાતુનું પાન, જા
ખમી, કા, શરદી, શરેખમ, ગાડા થવા, અપચો, કા વધારે કા
વનેડે માટે ઉત્તમ પ્રયોગ છે રથબન માટે પણ કા કાપે; જનકે

૧૫૯ આમરાત્રમીગુટીકા

ચનાવટ	મુદ દિવે	તો. ૧	ભવપ્રગ	તો. ૧
	અરીણી	તો. ૧	સરંગ	તો. ૧
	કૃત	તો. ૧		

રીત—૩૬૫ અરીણી, ૩૬૫ અશીષ, ૩૬૫ અશ્વત્થકરો, ૩૬૫
લવંગ, ૩૬૫ રસસિંદુર, ૩૬૫ ભવપ્રગ, ૩૬૫ કેશર, ૩૬૫ અરીણી

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

સમય—મતાર, માંજ અથવા રાત્રે મુવાથી પડેલાં ત્રણ ૧૫

પાચનશક્તિ મુધારી તરત જાડા બંધ કરે છે. મરડા અને કાલે-
માં ખાસ ઉપયોગી છે. રક્તાતિસાર પણ બંધ કરે છે.

૧૬૦ આયુષ્યવર્ધનીગુટીકા

ચનાવટ—	શુક	તો. ૧૨	હરડેછાલ	તો. ૧૨
	પીપર	તો. ૮	પીપરીમૂળ	તો. ૮
	મરી	તો. ૪	ચવક	તો. ૪
	તાલીસપત્ર	તો. ૪	નાગકેશર	તો. ૪
	એલચી	તો. ૨	વાળો	તો. ૨
	તજ	તો. ૧	તમાલપત્ર	તો. ૧

રીત—ઉપરની દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ કરી વાટી તેમાં ખપે
રેસો (આસરે તો. ૬૦ સુધી) લુનો ગોળ મેળવી તેમાંથી ચણીબોર
પ્રમાણે ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી દિવસમાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—હરસ, મંદાગ્નિ, પીનસરોગ, વગેરેમાં વપરાય છે.
અથ અને દૂધનું સેવન રાખવાથી સારી અસર બતાવે છે.

૧૬૧ ઉપદંશહરવટી

ચનાવટ—	દીમેજ	તો. ૪	લવંગ	તો. ૧
	કાથો	તો. ૧	શુદ્ધ મોરચુચુ	તો. ૧

રીત—ઉપરની દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ કરી સોદાની ખરબમાં
૪૦ લીલુના રસ વડે ખૂબ મુટી લઈ તેની ૨૦૦ ગોળી થાય તે
પ્રમાણમાં ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ ગોળી થી સાથે ચાટી જતી.

સમય—સવાર સાજા બે વખત.

મશ્ય—ચોખા, ઘઉં અને ઘી સિવાય કંઈક જોડે.
આપણે નહિં.

ઉપયોગ—ઉપદંશ, ગરમીનો રોગ, અશ્મીથી થયેલો રોગ વગેરે ગરમીના રોગોને સાફ કરે છે.

સૂચના—આ દવાની ઔદ્યોગિક જોગવાઈ સાત દિવસમાં બાંધે
જાય કરી દેવી પુરો કાપડો થઈ જશે.

१६२ अंबरविलासगुटीका

[illegible][illegible]

પ્રકરણ ૬૬ — વડી-ગોળા ગુટીકા

વડી તેની ઝાકેક લાવના આપી ધુંટી લઈ ગોળા જેતું થતાં તિલારની ગોળા બનાવી હાથે સુકવી ખાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળા.

સમય—સવારે તથા રાત્રે બે વખત.

ઉપયોગ—શરીરનું ક્ષવાઈ જતું, નજગાઈ, ધાતુક્ષીણતા, મળની કમજોરી, મંદાગ્નિ, વાયુનાં દરદો, શરદી, ખાંસી, ખીમા પછીની નજગાઈ, ક્ષયની નજગાઈ, નસોની કમજોરી, નપુંસકતા વગેરેને મટાડી શરીરમાં કૌવત લાવે છે. અને દરેક પ્રકારની નજગાઈ મટાડે છે.

૧૬૩ કનકવડી

વનાવટ—ધતુરાનાં લીલાં પાન તો. ૨, કાળાંમરી તો. ૨.

રીત—ધતુરાનાં પાનને ખરલમાં ધુંટી તેમાં મરીનું ચૂર્ણ નાખી વાડી મરી પ્રમાણે ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળા.

અનુપાત—પાણી સાથે.

સમય—સવાર, બપોર સાંજ.

ઉપયોગ—ખાસ, ખાંસી, જુનો વિષમજ્વર વગેરે મટે છે.

૧૬૪ કર્પૂરસુંદરીગુટીકા

વનાવટ—કપુર, ભયક્ષ્મ, જવંતી ધતુરાનાંખીજ, સમુદ્ર-કોનાં ખીજ, અક્ષતકરો, ઘુંડ, મરી, પીપર, ચોપચીની, રોકેલ કાંકચનાં ખીજ, એ દરેક ઝાકેક તેલો તથા રોકેલી ભાંગ તો. ૧૧, અરીજ તો. ૧૧, વજનામ તો. ૫૫.

રીત—દરેક વસ્તુને ખાંડી તે.

ભાંગરાના રસની ભાવના આપી મરી જેવડી ઝોળી બનાવી પરી મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ઝોળી.

અનુપાત્ર—પાણી સાથે અથવા કઝાજાલના બૂકા માથે

સમય—દિવસમાં બે થી ત્રણ વખત લેવી.

ઉપયોગ—ઝાડો, મરડો, મંઝાદણી, અર્ધ, મંદામિ, બાપ આભાતિસાર, વગેરે માટે ઉત્તમ છે. વળી ઘાડો વખત માત્ર વાડ વાધી અરીજૂની દેવ છુટી જાય છે.

સૂચના—આ દવામાં અરીજૂ મોટા પ્રમાણમાં છે તે બાગદો મંભાગથી પ્રમાણનો વિચાર કરીને આપવી તથા મંદાદ દરેક પ્રમાણે પથ્ય રાખવું.

૧૬૫ કસ્તુર્યાદિવટ્ટી (૧)

વનાવટ્ટ—વનપાગ, વનવંત્રી, તજ, લવંગ, રૂંડ, પીપર, કદામણી, અરીજૂ, કેસર એ મર્ચ મમખાને લાભ તે શૂનું છે. તે પા. તે ૧ ના કસ્તુરી તે. ૧૦ ના એટલે ૭ મ. મા લેવી.

દીપ્ત—પ્રથમની દરેક મર્ચનું બારીક શૂનું કરી મેલું તે પા. અવન વાળી કસ્તુરી મેલવી તેમાં અરીજૂનો ૧ મુખો વાળી તે પા. તે ૧ ના વાળી તે. ૧૦ ના એટલે ૭ મ. મા લેવી.

સમાપ્ત—આ વાળી તે. ૧૦ ના એટલે ૭ મ. મા લેવી.

સમાપ્ત—આ વાળી તે. ૧૦ ના એટલે ૭ મ. મા લેવી.

સમાપ્ત—આ વાળી તે. ૧૦ ના એટલે ૭ મ. મા લેવી.

સમાપ્ત—આ વાળી તે. ૧૦ ના એટલે ૭ મ. મા લેવી.

ઝાઝા, નખળાઈ, ધાતુઆવ, દમ, શ્વાસ અપચો, મુસ્તી, દૂધ ન પચવું, વગેરેમાં વાપરી શકાય છે.

૧૬૬ કસ્તુર્યાદિવટી (૨)

યનાયટ— કસ્તુરી તો. ૦૧ ઉત્તમ હીંગ તો. ૦૧
 શુદ્ધ ઝેરકુચલા તો. ૦૧ બીમસેનીકપુરતો. ૦૧

રીત—દરેકને બરાબર વાટી ગુંદના પાણી સાથે રતિભારતી ગોળી બનાવી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી.

સમય—આર આર કલાકે અથવા જરૂરત પ્રમાણે.

અનુપાન—દૂધ અથવા સ્હેજ ગરમ પાણી સાથે.

ઉપયોગ—વાયુરોગ, પાંડુ, સંઘર્ષણી, શ્વાસ, ક્ષય, પ્રમેહ, મંદામિ, શળ, શીતાંગ, હિસ્ટીરીઆ, લકવો, પ્રસ્રાપ અને સ્વપ્નદોષ, માટે સારી છે. બળ વધારે છે અને મગજને શાન્ત રાખે છે. આંચકીમાં પણ ઉપયોગી છે.

૧૬૭ કાસમીવટી

યનાયટ— આકડાના ફુલ તો. ૧ યવક્ષાર તો. ૧
 સિંધાગ્રુણ તો. ૧ કાળાંમરી તો. ૧
 પીપર તો. ૧ લવંગ તો. ૧

રીત—આદુના રસમાં ઉપરની દવાઓનું ચૂર્ણ નાખી ગોળી અથાપુરની બનાવી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—એકેક ગોળી મોઢામાં રાખી ચુસવી.

ઉપયોગ—ખાંસી માટે ઉત્તમ છે કફને છુટા કરે છે.

૧૬૮ કુટજાદિવટ્ટી

યનાવટ—	કુટજાદિવટ્ટી	તો. ૮૦	સુંદ	તો. ૧
માયાદિગ	"	૧	અવદિગ	" ૧
લવંગ	"	૧	મરી	" ૧
કાકડાચીંગ	"	૧	પીપર	" ૧
બદેણીજાલ	"	૧	અવંચી	" ૧
વાવડીંગ	"	૧	નામકેશ	" ૧
બીજાદિગનોમગજ નો ૧				

રીત—પ્રથમ કુટજાદિવટ્ટી બીજા કરી પાણી તોડા ૮૦૦ થી
કપાથ કરેલા ત્યારે ૨૦૦ તોડા પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉનારી ફેં
અને કપડે માળી તેને ફેંચી મુઝે મગાડી પાણી થાપ ત્યારે તે
ઉપરની ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી મેગડી મુકી જાણી ત્યારે તે
શ્વેત મળા પ્રમાણે નેચી બનવી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૪ નેચી, તાજી જાથ માથે લેવી

સમય—મ.પ.૩, અ.પ.૩ અને મ.પ.૪.

કરચોગ - ૩૦૦ નિમ.૩ મગડા, તાજાનિમ.૩ અને તામ.૩
પાણી લેવી અથવા ૩૦૦

૧૬૯ કુમકુમવટ્ટી

યનાવટ—૧૦૦ અંગુળ મગજ તે ૧૦૦ અંગુળ મે.પ.૩
૨૦૦ અંગુળ મ.પ.૩ ૩૦૦.

પ્રમાણ—૧ થી ૪ નેચી, તાજી જાથ માથે લેવી

સમય—૧ થી ૪ નેચી

કરચોગ—૩૦૦ નિમ.૩ મગડા, તાજાનિમ.૩ અને તામ.૩

પાણી લેવી અથવા ૩૦૦ અંગુળ મે.પ.૩ ૨૦૦ અંગુળ મ.પ.૩ ૩૦૦.

૧૭૦ કેશરીવટી

ધનાવટ—કેશર, જાવડા, એલચી, શુક, લવંગ, અશીણ તથા શુદ્ધ દિગંગો એ સર્વે સમભાગે લેવાં.

રીત—અશીણનાં ડોડવાનો કવાચ કરી ઉપરની દવાનું ચૂર્ણ ખરલમાં નાખી તે કવાચમાં ઘુટી અકેક રતિભારની ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી ઓખાનાં ધાણ સાથે.

સમય—સવાર, ખપોર ને સાંજ.

વપયોગ—અતિસાર, મરડો, પેટનીચૂક, જમ્યાપછી પેટમાં ગડગડાટ થઈ ઝાડા લાગવો વગેરે માટે ઠીક છે. ઝાડા બંધ કરી દુખાવો મટાડે છે.

૧૭૧ કેશરાદિવટી

ધનાવટ—શુદ્ધ રસકપુર, કેશર, સાકર, ધસેલી સુખડનું ચૂર્ણ, લવંગ, જાવડી, એ સર્વે સમભાગે લઈ એક સારી ખરલમાં નાખી પાણી સાથે ઘુટનું બાદ મગનાદાણા જેવડી ગોળીઓ બનાવી મુકી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—ઘીમાં ઓળીને લપેટી ઉતારી જલી (ગળી જલી) ચાવવી નહિં.

ઉપયોગ—લોદીખિમાડ, ઉપદંશ, ચાંદી, ત્રિફલક, મરમીનો રોગ, મરમીનો ગંધિવા, સુમત્રાં, મળુરોગ, મંબીરવળ, કુદરોમ, ગલમંડ, લોદી તથા ત્વચાનાં તમામ જુના અને તાજાં દરદો, કુદ, નાડીવળ વગેરે માટે આ દવા થોડા જ પ્રસિદ્ધ છે.

સૂચના—આ દવા સાથે ગંધકરસાયન તેમજ મહામંદુરદિ ક્ષવાથ અથવા તો કોષ્ઠપણુ રક્તરોધક ગુગળ અને ત્રિક્ષ્ણા સાથે ગંધક મેળવી વાપરવાથી તરતમાં સારો ફાયદો આપે છે અને મોઢું અલ્પા સિવાય જીર્ણિગને દૂર કરે છે, પરંતુ ધ્યાનમાં રાખવું કે તેમાં રસકપુર જેવી ઝેરી વસ્તુ આવે છે માટે પથ્ય બરાબર રાખી વૈદ્યની સલાહ પ્રમાણે દવા ચાલુ રાખવી.

પથ્ય—મીઠા વગરના ભાત, રોટલી, મગનીદાળ, ઘી, દૂધ, સાકર, માખણ વગેરે લેવાં, ખીજો તમામ ખોરાક બંધ કરવો,

૧૭૨ કોલેરાની ગોઠી

ઘનાઘટ—લોકેલાધાણા, તો. ૪, જવંત્રી તો. ૩, જીરું તો. ૩, અતિવિપ, ઇંદ્રવ, અજમો, કાંકયનીર્મીજ, લવંગ, એ દરેક બબ્બે તોલા. વજ, દિગ, કપુર, લસણ, સિંધાણુલુ, જાયફળ, અરે-ડાનું મૂળ એ દરેક અંકેક તોલો. ખીડલવણ, શુંક, કાળાંમરી, ખીલી-ફળનો ગરબ, પીપર, પીપરીમૂળ, રાજ, એલચી, હરડે એ દરેક અર્ધ અર્ધ તોલો, તથા લીંબુનો રસ જોઈએ તેટલો.

રીત—પ્રથમ સર્વ દવાઓને ખાંડી કપડે ચાળી ખરબં નાખી લીંબુના રસમાં ઘુંટી વટાણા જેવડી ગોળી બનાવી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી દર ૦૧ કલાકે.

અનુપાન—કુંમળીનો રસ અથવા સ્વચ્છ પાણી.

ઉપયોગ—કોલેરા માટે આ દવા અકસીર જાગૃત છે. એ મિત્રાપ પેટના દગ્ધોમા પણ ઉપયોગી છે.

૧૭૩ સદીરાદિવટી

ચનાવટ—શુદ્ધ સારો કાથો તો. ૨૦૦ લખ તેને પાણી તો. ૪૦૦માં નાખી કવાય કરી લેવો પછી તેમાં નીચેની વસ્તુઓનું બારીક ચૂર્ણ નાખી ઘુંટી સુકવીને ગોળી બનાવી લેવી.

ચીજોનાં નામ:—ચંદન, પદમક, વાળો, મજ્જક, ધાવડીનાં કુલ, મોથ, કમળકાકડી, જેહીમથ, તજ, તમાલપત્ર, નાગકેશર, લાખ, રસ-વંતી, જટામાસી, લોદર, હરડે, બહેડાં, આમળાં, હળદર, દારૂહળદર, ધર્દૂલા, એલચી, કાપડળ, વજ, જવાસો, અગર, પતંગ, ગેર અને સુરમે એ દરેક એકેકે તોલો તથા જાવંત્રી, જાપડળ, લવંગ, કંકાળ એ ચાર ચાર તોલા લેવા જોઈએ.

ઉપયોગ—મેંઠમાં રાખી ચુસવી જોઈએ તેથી ગળાનાં, હોઠનાં, મોઢાંનાં તમામ દરદો મટી મુખપાક વગેરેમાં આરામ થાય છે, તથા દાંતરોગ મટી દાંત મજબુત બને છે. મેંઠ અને દાંતનાં તમામ દરદોમાં ઉત્તમ હોવાની સાથે ખાંસી તથા સ્વરભંગમાં પણ ફીક છે.

૧૭૪ લાંસીની ગોઝીઓ

ચનાવટ—પીપર, પીપરીમૂળ, શુંક, મરી, લવંગ, તજ, જાપડળ, જાવંત્રી, એલચી, અક્રલકરો, જેહીમથનોશીરો, કાથો, બહેડાંની ધાત, દાઢમની ખાલ, ચવડાર, ટંકલખાર વગેરે સમભાગે લેવાં.

રીત—આ વસ્તુઓનું બારીક કપડાણણ ચૂર્ણ લઈ તેને મધમાં મેગરી ખરલમાં ઘુંટી આસરે ચણા જેવડી ગોળીઓ બનાવી સુકવીને બાટણીમાં ભરી રાખવી.

ઉપયોગ—મોઢામાં એકેક ગોળી રાખી ચુસવાથી ખાંસી આવવી નથી, કંઈ ઘુટે છે, સ્વર સુધરે છે, ગળાનો વરમ મટાડી નવી જુની

ખાંસીને કાપડો આપે છે.

પ્રમાણ—આસરે દશ-બાર ગોળી દિવસમાં લેવાય અને જરૂરત પ્રમાણે એક કે બે ગોળી મોંમાં રાખી ચુસાય.

૧૭૫ ગુડચ્યાદિવટી

વનાઘટ—ગજોનું એકરૂદ્રેટ (ધન) તો. ૪૦ મંડુરભરમ તો ૫

શુદ્ધ ઝેરકુચલા તો. ૫ કવીનાધન તો ૫

રીત—ગજોનું ધન લીધું હોય (નરમ જોવું હોય) તેમાં બીજી ત્રણ ચોજ મેળવી ધુંટી ચણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૩ ગોળી.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત દૂધ સાથે.

ઉપયોગ—નબળાપણ, શીઝાસ, ખરબ, લીવર, મંદામિ હોતીતી વાયુ તથા ખાંડુ અને સોજા વગેરે માટે ઉત્તમ છે. શક્તિ વધારે છે.

૧૭૬ ગુડાદિવટીકા

વનાઘટ— શુક તો. ૫ હરડેછાથ તો ૫

પીપર તો. ૫ દાડમખીજ તો ૫

સમજાએ લઈ તેને વાટી તેમાં ૨૦ તોલા ગોળ નાખી ગાંઠી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૦૧ તોલા દિવસમાં બે વખત ખાણી સાથે.

ઉપયોગ—મંદામિ, અડચી, વાયુ, અર્ધ, શુદ્ધ, શ્વા વગેરે મટાડી બૂખ લગાડે છે.

૧૭૭ ગંધકવટી

વનાયદ—લસણ, શુદ્ધ, શુદ્ધગંધક, સિંધાતુલુ, શુંડ, મરી, પીપર, મોઢીદીઝ, સમલાગે લઈ ચૂર્ણ કરી લીંબુના રસમાં મર્દન કરી ચણા પ્રમાણે ગોગા બનાવી સુકવી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોગા દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાત—પાણી સાથે.

ઉપયોગ—વાયુ, અશ્મરુ, ઉત્તરી, મોળ, અરુચી, શ્વા, ઝાડા, કોલેરા વગેરેમાં ઉત્તમ ઉપાય છે. કોલેરા માટે વખણાય છે.

સૂચના—કોલેરામાં ડુંગળીના રસ સાથે એક કે બપ્પે કલાકે બપ્પે ગોગા આરુચી આહુ રાખવાથી વાયુ શાંત થઈ ઝાડા બંધ થાય છે અને પેટ ચડતું નથી તેમજ ગરમી ટકી રહે છે.

૧૭૮ ચિત્રકાદિવટી (૧)

વનાયદ—	ચિત્રકમૂળ	તો. ૨૦	ચવક	તો. ૨૦
	અજમેા	,, ૨૦	સંચળ	,, ૨૦
	શુંડ	,, ૨૦	વડાગઈ મીઠું	,, ૨૦
	મરી	,, ૨૦	સમુદ્ધવલુ	,, ૨૦
	પીપરજીણી	,, ૨૦	બીડતવલુ	,, ૨૦
	સિંધાતુલુ	,, ૨૦	ઉત્તમ યવસાર	,, ૨૦
	પીપરામૂળ	,, ૨૦	નવસાર	,, ૨૦
	સારી અને શુદ્ધ કરેલી દીઝ			== ૧૦
	શુદ્ધ સાંજખાર (સોડા બાઈકાર્બ)			,, ૨૦
	શુદ્ધ	તો. ૨૦		

ખંડી નીચે લઈ માથે મેગની ખાંડી બારીક જૂથ કરી લેવો. ૪૫૧ તેમાં ક્ષાર મેગની દેવા.

રીત—તૈયાર થયેલા બૂકાને લીંબુના રસમાં ધુંટી મર્દન કરી તેની ચણા જેવડી ગોળા બનાવી સુકાવી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળા.

અનુપાન—પાણી કે છાશ સાથે.

ઉપયોગ—મંદાગ્નિ, વાયુ, અકૂચી, પેટનો દુખાવો, નળવાયુ અજીર્ણ, કબજિયાત, કાચા દસ્ત થવા, વગેરેને મટાડી બૂખ લગાડે છે તથા ખોરાક પચાવે છે.

૧૭૯ ચિત્રકાદિવટી (૨)

ચનાવટ—	ચિત્રક	તો.	૫	પીપરીમૂળ	તો.
	સાજખાર	„	૫	યવક્ષાર	„
	પાંચલવણુ	„	૨૦	શુકં	„
	મરી	„	૫	હીંગ	„
	પીપર	„	૫	ચવક	„
	અન્નમોહ	„	૫		

એ સર્વ દવાઓ લઈ તેને બારીક વાટી ચૂર્ણ કરી દાઝમાં રસમાં ધુંટી ચણા જેવડી ગોળા બનાવી સુકાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળા. અનુપાન—પાણી સાથે.

સમય—સવાર. બપોર અને સાંજ અથવા જમ્યા પછી.

ઉપયોગ—મંદાગ્નિ મટાડી આમને પચાવે છે તથા અજીર મટાડી બૂખ લગાડે છે, અને બોજાળ પચાવી કૂચી વધારે છે.

૧૮૦ ચંદ્રોદયની ગોઝીઓ

ચનાવટ—	ધુરેલો ચંદ્રોદય	તો.	૧	કાળાંમરી	તો.
	સરગ	તો.	૧	દ્વયક્ષી	તો.

ત્રવંત્રી તો. ૧ જીમસેનીકપુર તો. ૧
અક્ષત્રકરો તો. ૧ કસ્તુરી તો. ૦૧

રીત—દરેક વસ્તુઓનું બારીક કપડબાણ ચૂર્ણ લેવું અને ખરકમાં પ્રથમ ઘુટેલો ચંદ્રોદય નાખી તેમાં ઉપરનું ચૂર્ણ થોડું થોડું મેળવતા જવું. જ્યારે તે ખરાબર ઘુંટાઈ જાય ત્યારે તેમાં નાગરવેલનાં પાનનો રસ જોડતા પ્રમાણમાં નાખી ત્રણ કલાક ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળીઓ વાળી બાટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી દિવસમાં બે વખત સવાર, સાંજ.

અનુરાત્ન—દૂધ સાથે અથવા પાનમાં ખાઈ ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—ધાતુની નબળાઈ, વીર્યશ્વાત, નસોનું શિથીલપણું,

મંદાગ્નિ, વાયુ, શરદી, ક્ષય, દમ, પ્રમેહ, મગજની નબળાઈ, વગેરે મટાડી વીર્યનો વધારો કરે છે તથા વાજકરણ શક્તિ વધારે છે.

વધ્ય—સારો અને પૌષ્ટિક જોરાક લેવો, જનરની મીઠાઈ,

વાયના કે ખાટા અને ગરમ પદાર્થોનો ઉપયોગ ન કરવો. તેમજ અલ્પચર્બ પાગવું.

૧૮૧ ચંદ્રમાવટી નં. ૧

વસ્તુવટ—કચુરો, વજ, મોથ, કરીઆતુ, મળો, દેવદાર, હળ-દર, અનિવિધ, દારૂદગદર, પીપરીમૂળ, ચિત્રક, ધાણા, દરડેદળ, બહેડાં, આમળાં, ચરક, વાવડીંગ, ગજપીપર, મુંદ, મરી, પીપર, વવસાર, સાંજીખાર, સિંધાવુળ, મંચળ, બીડલવળ, સુવર્ણમાસિકજરમ એ દરેક તોણા ૧૦. નસોનર, દત્તીમૂળ, તમ્બ, તમાલપત્ર, એલચી, ચાંસકપુર, દરેક તોણા બળ્બો લોહજરમ તો. ૪, સાકર તો. ૮, શીવાજીત તો. ૧૧, ગુગળ તો. ૧૬ એ સર્વેનું ચૂર્ણ કરી લેવું. પ્રથમ ગુગળનો પાણીમાં ક્વાથ બનાવી તેમાં સિંધાજીત મેળવી પડી બીજું ચૂર્ણ

મેળવી દેવું જરાજર ઘટ થાય ત્યારે ગોળી વાળવા જેવું થતાં તેને જરા ધીવાળો હાથ આપી ચણા જેવડી ગોળી વાળી છથિ સુકવી લઈ ખાટલી ભરી લેવી.

ગ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી દિવસમાં બે વખત.

અનુવાન—પાણી, દૂધ અથવા રોગાનુસાર.

ઉપયોગ—ભીંઓનાં ઝડતુદોષ, પુરોના ધાતુદોષ, વીર્યવિકાર પ્રદર, પ્રમેહ, ઉત્તવા, ભગંદર, વીર્યશ્રાવ, મૂત્રકૃમ્મ, મૂત્રાધાન, પ્લૂ પથરી, અંડવૃદ્ધિ, કમળો, દાહ, નેત્રરોગ, પિત્તદોષ, વગેરે મશાકી શરીરને પુષ્ટ બનાવે છે. લાંબો વખત સેવન કરવાથી રમાયનીક ગુણ બનાવે છે.

૧૮૨ ચંદ્રપ્રભાવટી નં. ૨

રીત—ઉપર ચંદ્રપ્રભા નં. ૧ ની જે બનાવટ બનાવી તેમાંથી ફક્ત સિંધાશ્લત ન લેવી, બાણીની બધી ચીજને ઉપર બનાવ્ય પ્રમાણે લઈ ગોળી કરવી તેનું નામ વૈદ્યોમાં ચંદ્રપ્રભા નં. ૨ ને છે.

ઉપયોગ—ભગમગ ન. ૧ ને મળતો છે. આમાં ફક્ત સિંધાશ્લની ખામી છે તો જે દરદીને એની જરૂર ન હોય તેને આપી વધારે ઠીક છે.

૧૮૩ ચંદ્રપ્રભાવટી નં. ૩

રીત—ઉપર ન. ૧ ની ચંદ્રપ્રભામાં લોદભગમ તથા સિંધાશ્લ નાંખ્યા વગર બે એમજ ગોળી તૈયાર કરી લેવાય તો તેને ચંદ્રપ્રભાવટી ન. ૩ ને કહેવના વૈદ્યોમાં ગિવાજ છે.

ઉપયોગ આ ત્રણ ગોળી તથા મૂત્રજ છે અને જ્યાં જ્યાં ને. ૧૫૩, નવજ, સ્વદંડ નરીકે જરૂર હોય ત્યાં વાપરવી જોઈએ.

૧૮૪ છર્દિરિપુ

ચનાવટ— કપુરકાયડી તો. ૧૦, બેઘએ તેટલું પાણી.

રીત—પ્રથમ કપુરકાયડીનું ખારીક ચૂર્ણ લઈ તેને ખરલમાં નાખી પાણી સાથે ખરાખર ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી બનાવી છાંયે સુકરી ખાટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—મોટા માણસને ૨ થી ૪ ગોળી, બાળકને ૧ થી ૨ ગોળી.

અનુપાન—રવચ્છ પાણી તોણા બે લઘ દવા મેળવી તૈયાર કરી લેવી.

સમય—જરૂર જણાય ત્યારે અથવા બળ્બે કલાકે.

ઉપયોગ—ગમે તે કારણથી આવતી ઉલટી, ખાલી ઉબકા, વાયુની મોજ, બાળકને આવતી વાયુની ઉલટી વગેરેમાં વપરાય.

૧૮૫ જયવટી

ચનાવટ—શુદ્ધ મનઝીલ તો. ૧, શુદ્ધ દરતાલ તો. ૧, શુદ્ધ ગંધક તો. ૧, શુદ્ધ પારદ તો. ૧૧, લઈ મર્દન કરી તેમાં તામ્રભસ્મ તો. ૧૧ નાખી ઘુંટી આકડાના દૂધમાં તથા બેંડીંગણીના રસમાં, મગાના રસમાં, ત્રિફળાના ક્વાથમાં, ચિત્રકના અને ચવકના ઉકાળામાં જુદી જુદી એકેકે લાવના આપી મર્દન કરી એક ગોળો કરી લેવો. ને ગોળાને સુકરી તેનાપર આકડાનાં પાન વીંટીને ઉપર દસ કપડા-માટી કરી તેને સુકરી કુકુટ પુટમાં પકાવી લેવું. ઠંડું થયા બાદ ઉપરની કપડામાટી તથા પાન વગેરે દૂર કરી બદુજ સંભાળથી તેમનાં ગોળો શાદી લઈ ખરલમાં ઘુંટી તેનું વજન સાન તોણા થાય તો તેમાં શુદ્ધ વજનામ, કુસાવેતો ૮ કબજા, પીપર, કાગામરી, એ દરેક

દવાઓ ચૌદ ચૌદ આનીભાર તથા શુદ્ધ નેપાળો તો. ૩૩ નાખી સર્વને ધુંટી તેને લીંબુનારસની તથા આદુનારસની એકેક ભાવન આપી ધુંટી મગ પ્રમાણે ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૧ ગોળી, વધુ જરૂર જણાય તો ૨ ગોળી સુધી સાંજ લેવી.

અનુપાન—પતાસામાં મૂખી ચાવી જારી અથવા મધ સાથે લેવું.

ઉપયોગ—કંકજ્વર, વાતજ્વર, શ્વાસ, ખાંસી, મંદાસિ, હાથ પાંકુરોગ, ભગંદર, વગેરેમાં લીકે છે. ખાસ કરી આ ગોળીથી દત્ત મે તથા આવી પેટ સાફ થઈ જ્વર હિતરી જાય છે. અનુપાન બેલી તમામ દરદમા વપરાય છે.

૧૮૬ જ્વરળીવટી (૧)

વનાયક— ક્ષીનાઈન તો. ૨ પીપરમેન્ટકુશ વાથ ૪
કપુર વાથ ૬ રસવંતી તો ૨
શુદ્ધ દિંગળો તો. ૦૧

રીત—રસવંતી સિંચાવતી બધી દવાઓને ખરસમાં ધુંટીને રસવંતી નાખી ધુંટી ચણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી દિવસમાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—જુનો તાવ, પેટનાં દરદો માથેનો તાવ, મેન્ટ્રિફ તાવ અને નવો અથવા કોઈપણ જનનના ચાલુ તાવ માટે આ દવા અપાય છે.

મૂલ્યના—આ દવામાં મુખ્ય ક્ષીનાઈન દોઢાગી જ્યાં ખજ વાપરવાની જરૂર જણાય ત્યાંજ વાપરવી.

૧૮૭ જ્વરણીવટી (૨)

વનાવટ— પીપર તો. ૨ છૂંદ તો. ૨૥
કાંકડાની મીઠા તો. ૪ બાવળનાં પાન તો. ૨૥

રીત—દરેકને બારીક વાટી ખરલમાં નાખી તેને પાણી સાથે
ધુંટી વટાણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી, દર ત્રણ ત્રણ કલાકે.

અનુપાન—ગરમ પાણી સાથે લેવાય.

ઉપયોગ—દરેક પ્રકારના તાવ માટે વપરાય છે તેથી તાવ
ઉતરે છે તથા ટાઢીઓ તાવ અટકે છે.

૧૮૮ જ્વરાંતકવટી

વનાવટ—ગોસાત્ર તો. ૧ વસંતોચન તો. ૦૥
એલચીખીજ તો. ૦૥ જહેરમોહરાખતાઈ તો. ૦૥
કીનાઈન તો. ૦૥ એન્ડ્રિજીરીન તો. ૦૥

રીત—દરેક ચીજ બરાબર વાટેલી લાવી સાથે મેળવી ધુંટી
ચુંદના પાણી સાથે ચણાપુરની ગોળી બનાવી રાખવી.

સમય—સવાર, બપોર અને સાંજ.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી.

અનુપાન—નીચે જણાવેલ શરબન સાથે ગોળી લેવી.

શરબન બનાવવાની રીત.

ગુલેબનફસા તો. ૦૥, આવજ્ઞાન તો. ૧, આલુચખારા નંગ
૧૫, નીલોફર તો. ૦૥, ખનખીનાંખીજ તો. ૧, ઉનાખદાણા નંગ ૧૫,
ચણાખડુલ તો. ૦૥, અનીમન તો. ૧, જીંદીમખ તો. ૧ મેરતીકુલ

તો. ૦૫, અક્ષતીનક્ષતી તો. ૧ તુષ્મખ્યારીંગ તો. ૨, તુષ્મ ખાલર તો. ૨ લાતી તેને જરા કુટી તેમાં ૧૨૦ તોલા પાણી નાખી કુવથ કરવો, જ્યારે ૪૦ તોલા બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી તેમાં મુકાબ જળ તો. ૧૦ નાખી ચુલે ચડાવવો. તથા તેમાં સાકર તો. ૬૦ નાખી શરબત બનાવી લેવું. તૈયાર થયેલ શરબત તો. ૨ માં પાણી તો. ૨ નાખી ગોળા સાથે લેવાથી તાવ ઉતરી જાય છે, તરસ મટે ૧ પસીનો બાવી ગરમી ઘટી જાય છે.

૧૮૯ જાતિફલાદિવટી (૧)

ઘનાયટ—	જલધ્વજ	તો. ૧	લવંગ	તો. ૧
	પીપર	તો. ૧	સિંધામુલ	તો. ૧
	શુક	તો. ૧	શુદ્ધ કનકમીઝ	તો. ૧
	શુદ્ધ દિગુલ	તો. ૧	દંકણખાર	તો. ૧

રીત—બધી ચીજોને વાટી લીંબુના રસમાં મર્દન કરી ચૂંક પ્રમાણે ગોળા વાળી મુકવીને રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળા. અનુપાન—પાણી સાથે

સમય—૬૨ ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ઉપયોગ—આમાતિસાર, સંપ્રદણી, મંદામિ અને અર્ધમં મટી પાચનશક્તિ સારી થાય છે.

૧૯૦ જાતિફલાદિવટી (૨)

ઘનાયટ—જલધ્વજ, અરીજ, ખારેકનો બૂકો એ દરેક બોંકે તોડી કાઢી વાટી પાણી સાથે ઘુટી રતીતારની ગોળા બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળા.

અનુપાન—પાણી કે ઘસ સાથે.

સમય—દર ચાર ચાર દલાકે દિવસમાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—અતિસાર, સંઘ્રણી, આમાતિસાર કે પ્રવાહીકા મટે.

સૂચના—આ દવામાં અરીણુ મુખ્યભાગે આવે છે માટે ધ્યાન રાખીને વાપરવી. બાળકને આ દવા બનતાં સુધી આપવીજ નહિ.

૧૧૧ જુના તાવની ગોઠી

ઘનાવટ— અતિવિષ તો. ૪ કડુ તો. ૨
ક્રીનાઈન તો. ૧ એન્ટિફીબીન તો. ૧
સીન્કેના તો. ૨

રીત—દરેક વસ્તુનું ચૂર્ણ લઈ મધ સાથે ખરલમાં ઘુંટી વટાણા જેવડી ગોળીઓ બનાવી લેવી અને તેને બાટલીમાં ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી એક વખત માટે, દિવસમાં ૮ થી વધુ ન લેવી.

સમય—સવાર, બપોર, સાંજ અથવા જરૂરત પ્રમાણે.

અનુરાન—પાણી અથવા ચહા સાથે.

ઉપયોગ—જુના અને લાખી મુદતના દહીંશા તાવ માટે તેમજ તાવ, માથાનો દુખાવો, મહેરીઆબર વગેરે માટે હીક ઉપયોગી છે.

૧૧૨ દાડિમીવટી

ઘનાવટ— કડાબાક તો. ૦૧૧ ખુરાસાની અમ્મો તો. ૦૧૧
કેચર „ ૦૧૧ ઉપલેટ „ ૦૧૧
ગંભે „ ૦૧૧ મુચળ „ ૦૧૧
બીલીનો ખરલ „ ૦૧૧ લોદર „ ૦૧૧
ધાવડીનાં પુલ „ ૦૧૧ અંજાની એટલી „ ૦૧૧
અરીણુ „ ૦૧૧ કાચા દાડીમ નં. ૨

રીત—ઉપરની તમામ દવાઓનું ચૂર્ણ તૈયાર કરી રાખવું અને માત્ર બે દાડીમ ભુદાં લઈ તેમાં ડગળી આપી વચ્ચે ખાંડે કરી તેમાં ઉપરનું ચૂર્ણ તથા તેનાં બીજાંને ભરી ડગળી બધ કરી તેના ઉપર લીકું કપડું વીંટી ઉપર માટી લગાડી થોડાક જણે અગ્નિમાં પકાવવું. જ્યારે ઉપરની માટી બરાબર લાલ થાય ત્યારે કાંઈ લઈ કંડું થવા દેવું. પછી તે બે દાડમ ઉપરથી કપડું માટી ફેંકી દેવું. આખા બે દાડીમને ખરલમાં વાટી મધ નાખી વટાણા જેવડી મેલી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી દિવસમાં બે થી ત્રણ વખત લેવી.

અનુપાન—પાણી સાથે.

ઉપયોગ—ઝાડો, મરડો, રક્તાતિસાર, પ્રવાહીકા વગેરે રોગો તેવા જોરદાર હોય તો પણ મટે છે.

૧૧૩ દુગ્ધવટી

ધનાયદ— વજનાગ તો. ૦૧૧ અરીણ તો. ૧૦
લોહભસ્મ તો. ૦૧ અમ્લકભસ્મ તો. ૧૦

રીત—ઉપરની દવાઓને ખરલમાં ઘુંટી દૂધમાં વાટી ફેંકી રતિભારની અથવા ઓછેક મેનની ગોળી બનાવી મુકીને બાંધવી ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી (૧ થી ૨ રતિભાર.)

અનુપાન—દૂધ સાથે, સવાર સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—સોજન, મંદણી, મંદામિ, વિપમજન, પાંડુરોગ, જાડા, વગેરે મટે છે.

વધ્ય—આ ગોળી ખાનારે જ્યાંસુધી દવા ચાલુ હોય ત્યાંસુધી માત્ર દૂધ ઉપરે જ રહેવું. પાણી અથવા બીજા કોઈપણ પાણ્ય ઉપરે જ ન રહેવું જોઈએ તેમજ આરોગ્યને કાપડો થઈ શકે.

રીત—એકે નાની ખરલમાં ત્રણેને વાટીને જરા પાણીની સાથે ઘુંટી મરી જેવડી ગોળી બનાવી લેવી. આસરે ૦૧ થી ૧ ટ્રેનની ગોળી બનાવવી જોઈએ.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી સવાર સાંજ બે વખત.

અનુવાન—મધ સાથે ચાટવી અથવા પાણી સાથે લેવી.

ઉપયોગ—મરડો, આમાતિસાર, પ્રવાહીકા, સંઘ્રહણી, ઝાડો, ખાસ કરી લુના મરડામાં વખણાય છે.

સૂચના—આ દવા નાનાં બાળક માટે વાપરવી હોય તો બહુજ મંત્રાગથી ઓછી માત્રામાં વિચારીને આપવી. કારણ કે તેમાં અશીષુ ખાસ આવે છે. વળી યોગ્ય પથ્ય રાખી દવા લેવી.

પથ્ય—મરડાના રોગી માટે હાથ, હાત અને દાડમનો રસ અથવા ખીલીનો મુરખો આપવાથી આ દવા જલ્દી કાયદો આપે છે.

૧૧૧ પિપ્લીતારવટી

વનાવટ—	પીપર	તો. ૧	મરી	તો. ૧
	દાડમખીજ	તો. ૨	યવક્ષાર	તો. ૦૧
	ગોળ	તો. ૮		

મુકી દવાઓ વાટી ચૂર્ણ કરી ગોળમાં મેળવી ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—એકે ગોળી મોંમાં રાખી ચુસવી.

ઉપયોગ—ખાંસી, ગળાનો રોગ, સ્વરલાંગ વગેરેમાં આ ગોળી મોંમાં રાખી ચુસવાથી સારો ફાયદો થાય છે.

૧૧૬ પ્રમેહાંતકગોઝીઓ

ચનાવટ—વાંસકપુર, ચિલાચત, રૂમીમસ્તકી, ઈશિય, ચણકખાખ, એકગી, હજદર એ સર્વે સમભાગે લઈ વાટી બનાવી સુખડના તેલમાં ઘુંટી વટાણા જેવડી ગોળી બનાવી ખાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી દિવસમાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—તણખીયો પ્રમેહ, ઉનવા, પેશાબમાં બળતરા થતી રસી આવવી વગેરે તમામ દરદોને તરતમાં આરામ આપે છે. મોતી કલાકમાં ૭ ડોઝ લેવાથી તત્કાળ શાન્તી થાય છે. મુળક (પરમર) માટે સારી દવા છે.

૧૧૭ પ્રવાહીકાવટી (૧)

ચનાવટ—ખીલીફળનો મરજ, મોચરસ, નાગરમેથ, ધાત્રીફળ, કુસ, શુદ્ધ, જલધી, અરીજ એ સર્વે અંકેકે તેલો લેવાં.

રીત—બધી દવાઓ ખાંટી બૂકા કરી અરીજનો છોડે બનાવી તેમાં ઉપરની દવાઓનું ચૂર્ણ નાંખી ઘુંટી લઈ રનિષ્ઠ ગોળી કરવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી.

સમય—મચાર, બપોર તે સાંજ.

ઉપયોગ—ઝાડો, મરડો અને આમાનિમાર મટે છે.

૧૧૮ પ્રવાહીકાવટી (૨)

ચનાવટ—અરીજ ૪ ભાગ, દિવંગો શુદ્ધ ૨ ભાગ, ટંકાખ ૫ ભાગ ૧ ભાગ.

રીત—એક નાની ખરલમાં ત્રણેને વાટીને જરા પાણીની સાથે ઘુંટી મરી નેવડી ગોળા બનાવી લેવી. આસરે ૦૧ થી ૧ ઈંચની ગોળા બનાવવી નોંધએ.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળા સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાત્ત—મધ સાથે ચાટવી અથવા પાણી સાથે લેવી.

ઉપયોગ—મરડો, આમાતિસાર, પ્રવાહીકા, સંઘ્રહણી, ઝાડો, ખાસ કરી જીના મરડામાં વખણાય છે.

સૂચના—આ દવા નાનાં બાળક માટે વાપરવી હોય તો બહુજ મંભાળથી ઓછી માત્રામાં વિચારીને આપવી. કારણ કે તેમાં અરીસુ ખાસ આવે છે. વળી યોગ્ય પથ્ય રાખી દવા લેવી.

પચ્ચ—મરડાના રોગી માટે છાસ, લાત અને દાડમનો રસ અથવા બીલીનો મુરબ્બો આપવાથી આ દવા જલદી ફાયદો આપે છે.

૧૧૧ પિપ્પલીક્ષાસ્વટી

વનાપટ—	પીપર	તો. ૧	મરી	તો. ૧
	દાડમખીજ	તો. ૨	યવક્ષાર	તો. ૦૧
	ગોળ	તો. ૮		

મુકી દવાઓ વાટી ચૂર્ણ કરી ગોળમાં મેળવી ગોળા બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—અડેક ગોળા મોંમાં રાખી ચુસવી.

ઉપયોગ—ખાંસી, જગાનો રોગ, સ્વરભંગ વગેરેમાં આ ગોળા મોંમાં રાખી ચુસવાથી સારો ફાયદો થાય છે.

૨૦૦ ચાલરક્ષકગુટીકા

ચનાવટ—ભયક્ષણ, ભવંત્રી, તજ, લવંગ, એલચી, અજમોદ, સફેદમરી, વાપુંઆ, વાવડીંગ, મુત્તા, મંચળ, દરડે, કરીયાતું, કાંચ, અતિવિષ, દાડમજાલ, પીપરીમૂળ, વંસલોચન, એગીઓ, હીરામેળ, ખસખસ, લોખાન, કેશર એ સર્વે સમભાગે લેવાં.

રીત—દરેક વસ્તુનું સમભાગે ચૂર્ણ કરી કપડાણા બનાવી મધ સાથે ઘુંટી મગનાદાણા જેવડી ગોળી બનાવી મુકવી બારડી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી, વય: ૧ થી ૧૨ માસ સુધીના માટે, ૨ થી ૪ ગોળી, વય: ૧ થી ૨ વર્ષના માટે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

અનુપાન—દૂધ કે ધાવણુ હોય તેમાં મેગવીને પાઈ રેડું.

કાર્યોગ—નાનાં બાળકોનાં તમામ દરદોમાં વપરાય છે. સ્ત્રીદા આત્મ વાપરવાથી શરીર મજબુત થાય, દૂધ પડે, બૂખ લાગે, જાંઘ સાફ આવે, તાવ, ખામી, ઝાડા, ઉલટી, વાપુ, અછર્જી, નળદી વગેરે મટી બાળકને આરામથી નિદ્રા આવે, રડતુ અટકે, શાન્ત મન શરીર મજબુત બને.

સૂચના—જ્યારે બાળકોગોળી ન વાપરનાં આવી અનુભવીએ નિર્દોષ બનાવડ વાપરવા ખામ લજામજુ કરવામાં આવે છે.

૨૦૧ ચાલરક્ષકમોગત્રી

ચનાવટ—૧. હીત વાપુંઆ, મંચળ, દરડે, કરીયાતું, મુત્તા, દરડે ૫, કીડામ ૩, વજા જલજળ, જલવત્રી, પીપરીમૂળ, કાંચ, કાંચ, કાંચ, કાંચ, અતિવિષ, એગીઓ, જવનસીનીના કાંચ.

મરગશીંગ, એ સર્વ સમભાગે લઈ વાટી ચૂર્ણ કરી લેવું. અને તેમાં ગુલાબનું પાણી નાખી ઘુંટી સોપારી જેવડી મોટી સોગડી બનાવી મુકાવી રાખવી.

ઉપયોગ—નાનાં બાળકોનો તાવ, ખાંસી, કમળઆત, પેટનું દરદ વગેરેમાં ત્યારે જરૂર જણાય ત્યારે આ સોગડીને સાફ પત્થરપર જરા પાણી સાથે ધસીને એક બે રતિભાર દવા પાછ દેવી, જેથી પેટ સાફ થઈ જવરાદિ ઉપદ્રવો તરત મટી જાય છે. હમેશાં ઘરમાં રાખવા લાયક છે. પેટના ભારને તોડી દૂધ પચાવે છે.

૨૦૨ ગ્રાહીવટી

ચનાચટ— અગ્રકલસ્ત્ર	તો. ૧	રસસિંદુર	તો. ૧
સુવર્ણમાણિકલસ્ત્ર	તો. ૧	લોહલસ્ત્ર	તો. ૧
શુદ્ધશિલાજીત	તો. ૧	વાવડીંગ	તો. ૧
આભીચૂર્ણ	તો. ૬		

રીત—દરેકને ખરલમાં બરાબર બારીક વાટી મધ સાથે ઘુંટી ચણા પ્રમાણની ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી દૂધ સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—મગજની નબળાઈ, ચાદચક્તિની ખામી, ધાતુઆવ, પ્રમેદ, નબળાઈ, બુદ્ધિની મંદતા વગેરે મટી ચાદચક્તિ ખીણે છે.

૨૦૩ મગંદરાદિમોદક

ચનાચટ—ચોખ્ખીનીનું બારીક કપડાજણ દરેકનું ચૂર્ણ તો. ૧૧, દેથી સાકર તો. ૧૧ આ બે ને મેગલી તેમાં ઝીણી ધારથી ઘી નાખના છતું અને મેગવના જતું, લાડુ બનાવવા જેવું થતાં તેનો લાડુ બનાવી લેવા.

પ્રમાણ—ઉપર લખેલ એક લાકુ એક વખતમાં ખાવો.

અનુપાન—લાકુ ખાઈ ઉપરથી દૂધ પીવું.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

મુદત—આ દવા ફક્ત ચૌદ દિવસ કરવાથી ફાયદો થાય છે.

પરેજી—ધી, રોટલી અને દૂધ સિવાય કંઈએ ખાતું નહિ.

દુધમાં સાકર લઈ શકાય.

ઉપયોગ—નવો અથવા જુનો ભ્રંડર મટે છે. આ ઉપાય અત્યંત ખાત્રીયુક્ત અને એક ગૃહસ્થે અનુભવેલો હોવાથી અત્યંત ફાયદા કરેલ છે. વધુમાં તેણે જણાવેલ કે એક મદાત્માએ અમારી દુખમાં આ દવાથી દરદ મટાડી આપ્યું હતું અને યજ્ઞિ કરી આવી હતી.

સૂચના—દવા ગરમ જણાય તો ખોરાકમાં ધી, દૂધ વધારે લેવાં, જ્યાં પણ જો ગરમ જણાય તો દવાનું પ્રમાણ ઓછું કરી આપવું. આ દવાથી અનેકને સારો ફાયદો થયો છે. [સંખ્યા]

૨૦૪ માગોત્તરવટી

વનાવટ— મુદ્દ ૫૨૬ તો. ૧ મુદ્દ ૫૧૬ ૨ ૨
 ૫૧૨ તો. ૩ દરેક ૪
 બદેણજી તો. ૫ અરકુમીનાં પાન ૧
 ભાગ ૩ તો. ૭

રીત—૫૨૬ ૫૧૬ની કાળજી કરી તેમાં બીજી દવાઓ મૂકી મેળવી ને ખગલમા નાખી અને ૪થી ખાત્રી કરવાની રીત જાણી આઈ સુકાઈ મધ આઈ પુટી બાગ જોડી મેળવી ખાત્રી કરવાની.

વિવરણ—આ ૩ દવા એક નોંધેલી.

પરેણું ૬૬ — વટી-ગોળી-ગુટીકા

ઉપયોગ—ખાંસી, અથવા શ્વાસ, દમ માટે સારો ઉપાય છે.
એથી ખાંસી, દમ મટે છે.

૨૦૫ મીમસેનીગુટીકા

ઘનાવટ—મોટી હરડેની છાલ, નાની હરડે, કકડુ, ઈંદ્રવાણી-
ની જડ, કુવાડીયાનાં ખીજ, રેવચીનીનો શીરો, શુંક, મરી, પીપર,
ખજૂરાંછાલ, આમળાંની છાલ, એ સર્વ સમભાગે તથા એ સર્વથી
ખમણું એળીઆનું ચૂર્ણ લેવું.

રીત—ઉપરની દવાઓને ખરલમાં નાખી કુંવારના રસમાં એ
દહાડા ધુંટી વટાણા જેવડી ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી.

અનુપાન—પાણી સાથે રાત્રે સુતી વખતે લેવાય.

ઉપયોગ—જીડાખની ગોળી તરીકે લેવાથી પેટને સાફ કરી
કબજિયાત મટાડે, ઉદરરોગ, કમળો, કમ્બીરોગ, કુર્ચુન્વર, અર્શ,
વગેરેમાં પેટ સાફ કરી ફાયદો આપે છે.

૨૦૬ મુંગરાજવટી

ઘનાવટ—ભાંગરાનાં પાન તો. ૫ કાળાંમરી તો. ૧૧
ખંભેને સાથે વાટી ધુંટી તેની ગોળી ચણીભોર પ્રમાણે બનાવી
સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી, સવારે તથા સાંજે પાણી સાથે.

ઉપયોગ—દરેક જાતના સુકા તથા ફુગા અર્શમાં ફાયદો કરી
અર્શરોગ મટાડે છે.

૨૦૭ મહાગુટીકા

વનાઘટ—શુદ્ધ સોમઘ તો. ૧, એકચીનાં બીજ તો. ૧, સંસોયન તો. ૧, એ સર્વેને વાટી કપડાણ કરી એક ખરકમ ધુંટી લઈ તેમાં નાગરવેલનાં દેશીપાન એકકપાન લઈ નાખના જતાં અને ધુંટતા જતું આમ પચાસ પાન નાખી ધુંટી લેવું. પછી તેમાં ખસો પાનનો રસ નાખી એક દિવસ બરાબર ધુંટી લઈ તેમાં આજીરીના દાથા જેવડી ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૧ ગોળી પાણી સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—ખાંસી, શ્વાસ, મંદાસિ, વાયુના અને શરીરના જીવા રોગો વગેરે માટે ઉત્તમ છે.

સૂચના—ખોરાકમાં ઘી, દૂધ વધારે આપવું અને ગરમ ચીજો મરચાં વગેરે ન ખાવી, તેમજ એકાદ માસ દવા લઈ વચ્ચે ઘેણા દિવસ બંધ કરી આપવી.

૨૦૮ મરડાની ગોચી

વનાઘટ— અરીજી તો. ૧ રસ ૩ ૧
જાવણ તો. ૧ જાવણી તો. ૧

રીત—મર્ડ વચ્ચેનાં ચૂર્ણ લઈ અરીજીનો કમુંનો કુંડા બનાવી તેમાં કિમડા (ચુપર) નું દૂધ નાખી પુટીને મરી જેવી ઝેડીએ બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી.

સમય—રોગના ૧૫-૨૦ દિવસ.

અનુભવ—૧૯૦૦-૦૧-૨૨.

ઉપયોગ—પડવાળો, આમવાળો ઝાડો, મરડો, ચૂંક મટે છે. મરડા માટે અકસીર છે, તથા તેને ત્રણ દિવસમાં મટાડી આરામ આપે છે.

૨૦૯ મરિચ્યાદિવટી

વનાવટ— કાળાંમરી તો. ૨ પીપર તો. ૨
ચવસાર તો. ૧ દાડમછાલ તો. ૪

રીત—દરેકનું લુદું લુદું ચૂર્ણ લઈ વાટી ખરલમાં મધ સાથે મેળવી ચણા જેવડી ગોળીઓ બનાવી મુકવીને તૈયાર કરવી.

પ્રમાણ—આખા દિવસમાં ૬ થી ૧૨ ગોળી.

અનુપાન—પાણી સાથે બે બે ગોળી લેવી અથવા ખાંસી માટે ઓછા ગોળી મોંમાં રાખી મુસવી.

ઉપયોગ—ખાંસી, હમ, ઝાડા, પેશાબની મુશ્કેલી વગેરેમાં વપરાય છે. સંધિવામાં પણ વાપરી શકાય.

૨૧૦ મહામારીગુટીકા (૧)

વનાવટ—લાલમરચાં તો ૨, રોક્કીહોંમ તો. ૨, કપુર તો. ૨, રોક્કીહોંમ તો. ૨, અરીણ તો. ૧૧ લઈ વાટી અરીણનો કમ્બો નાખી પછી તેને આદુનારસમાં ઘુંટી ચણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી મુકવી લેવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી.

અનુપાન—રહેલ જરમ પાણી સાથે.

સમય—દર ઓછા કલાકે અથવા જરૂરત પ્રમાણે.

ઉપયોગ—કોલેરા, વિષુચિકા, ઝાડા, ઉઘડી, નબળાઈ, ગોટલાં ચડવાં વગેરે બધાં જ બાધિમાં આઈ કામ કરે છે.

૨૧૧ મહામારીગુટીકા (૨)

વનાવટ—	લસણ	તો. ૧	શુદ્ધ	તો. ૧
	શુદ્ધ ગંધક	" ૧	શુદ્ધ	" ૧
	મરી	" ૧	પીપર	" ૧
	રોકલીદિંગ	" ૧	શુદ્ધ દિંગલો	" ૧
સરખંખાનામૂળની છાશ તો. ૨				

રીત—અધી ચીજોને ખારીક વાટી ભૂજ કરી કપડે ચાવી લીંબુના રસમાં ચણા જેવડી ગોળી બનાવી મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી, દર એકથી બળ્બે કસાકે.

અનુપાન—પાણી અથવા પીપરમેન્ટના પાણી સાથે.

ઉપયોગ—કાશોરાની રામખાણુ દવા તરીકે આ ગોળીએ વાપરવા લાયક છે. ઝાડા, ઉલટી, નખગાઇ, પેટનો વાયુ વગેરે મોટે.

૨૧૨ મુલવાસવટી

વનાવટ—નજ, જાવંત્રી, લવંગ, શુદ્ધ, અક્કતકો, જાવંત્ર, એલચી, જેડીમખનો યીંગ, ક્યામગીની, કપુર, પીપરમેન્ટ, કુસ, માકર એ દરેક વસ્તુ મમતાએ લેવી.

રીત—દરેક વસ્તુઓનું કપડાંબાં કહેલું ખારીક ચૂર્ણ બનાવી અરસમાં નાખી પાણી સાથે ઘૂંટી મગનાદાખા જેવડી ગોળી બનાવી છાશ મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—એક વખતે ૨ થી ૩ ગોળી આખા દિવસમાં ૨-૩ ગોળી મોંઘી પાન નાથ નાથવા એમજ જાળ્યા પડી કોઈપણ વસ્તુ મુખરૂપ નહીં લેવું.

શુદ્ધ—નજ, જાવંત્ર, એલચી, કુસ, માકર, પીપરમેન્ટ, અક્કતકો, જાવંત્ર.

દુઃખાવો, કફ, પેટનું દરદ, સાદ બેસી જવો, અપચો, શ્વળ વગેરે મરી શરીર સતેજ અને છે.

૨૧૩ મંડુરવટી

ઘનાવટ—દેવદાર, મોચ, દારૂદળદર, શુંક, મરી, પીપર, ચવક, ચિત્રક, પીપરીમૂળ, તજ, વાવડીંગ, દરડેલાલ, બહેડાંજાલ, આમળાં, સુવર્ણમાક્ષિકભસ્મ, એ પંદર ચીજો સમાનભાગે એટલે દરેક અંકેક તોલો કરતાં પંદર તોલા, મંડુરભસ્મ તોલા ૩૦, ગૌમૂત્ર તોલા ૪૪૦ એક સોદાનાં વાસણમાં પ્રથમ ગૌમૂત્રને નાખી તેમાં ઉપરનાં વસાણાનું ચૂર્ણ તથા ભસ્મો મેળવી ધીમે તાપે ઉકળા ગોળી વાળવા જેવું થાય ત્યારે ઉતારી લઈ ઠંડું થતાં ચણા જેવડી ગોળીઓ બનાવી મુકવીને ખાટલીમાં ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી દિવસમાં બે વખત.

અનુપાત્ર—જાસ અથવા પાણી સાથે.

ઉપયોગ—કમળો, પાંકુ, દરસ, પ્રમેહ, સોમ, નખગાઈ, ખરસ, અશ્વર્થ, મંદાગ્નિ, કુષ્ઠરોગ, કફરોગ, વગેરેમાં વખણાય છે.

૨૧૪ યકૃતરોગનાશકવટી

ઘનાવટ—	કકુ	તો. ૨૦	સંચળ	તો. ૪
	સિંધાત્રુણ	તો. ૪	નવસાગર	તો. ૧૦
	દિંગ	તો. ૨		

રીત—ઉપરની દવાઓનું ખારીક ચૂર્ણ કરી તેને પ્રથમ ગૌમૂત્રની તથા ચિત્રકના દવાયની અને કુવારનાગસની ત્રણ ત્રણ ભાવનાઓ આપી ઘુટી વટાણા જેવડી ગોળી બનાવી મુકવી ખાટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૧૦ ગોળી સુધી.

ઘાપરવાની રીત—ગોંમાં રાખી ચુસવી.

ઉપયોગ—ખાંસી, ગળાનો દુઃખાવો, સ્વરલાંગ, કફ, ઘટો ક્ષય સંગેખમ, મુસ્તી, મુઠીખાંસી વગેરે મટે છે. ગોળી સ્વાદમાં સારી થાય છે, અવાજ સુધારે છે.

૧૧૭ ચોનીસંકોચનવટી

ઘનાષટ—કુલાવેલ ૬૮કડી તો. ૪ માયાફળ ચૂર્ણ તો. ૪

ખંભેને સાથે વાટી લેવું. સાકર તો. ૫ નું ચૂર્ણ લઈ એક વાટકીમાં નાખી તેમાં ઘી નાખી સહેજ તાપ ઉપર ગરમ કરવું. ત્યારે સાકર રસરૂપ થાય ત્યારે ઉપરની ચીજોનું ચૂર્ણ નાખી ઘુંટી તેની તરતજ ગોળી ચણીએર પ્રમાણેની બનાવી રાખવી. ગોળી તરતજ બનાવી લેવી, નહિં તો દવા સખત થઈ જશે.

ઉપયોગ—આ ગોળી ઉપર જરા ૩ (કપાસ) લપેટી તેના ઉપર જરા ગાયનું ઘી લગાડી તેને ચોનીમાં રાખવાથી ચોની મજબુત થાય છે અને પ્રસુતિ પછી થનારા અનેક ઉપદ્રવો તથા નબળાઈ અને વાયુ મટી શરીર મજબુત થાય છે.

સૂચના—ત્વંચંમુધી જરૂર જણાય ત્વંચંમુધી આશરે ૮ થી ૧૫ દિવસ લગી આ દવા કરવી જોઈએ અને જો ગરમી જેવું જણાય તો તરત દવાની ગોળી કાઢી લઈ ત્વં ઘીનું પોતું રાખવાથી તરત સાન્ની થઈ જશે. ૫મું સંકોચન કાર્ય મારે અત્યંત છે.

૨૧૮ રજઃપ્રવર્તનીવટી

ઘનાષટ— એડીઓ તો. ૧ દીગુમેળ તો. ૧
દંદજીખાર મુદ તો. ૧ મુદદીપ તો. ૧

શુદ્ધ હિરાક્ષી તો. ૧ શુદ્ધ સોમક રતિ ૫
જટામાક્ષી તો. ૧

રીત—ઉપરની દવાઓને જરાજર વાટી તેનું ચૂર્ણ કરી તેને એકરૂદ્રેટ મગ્ગલમાં વાટી મટરનાદાણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી સવાર સાંજ પાણી સાથે.

ઉપયોગ—ઋતુ લાવવા તથા મગજની અને શાનનંદુઓની નબળાઈ મટાડી શરીરમાં કંઈપણ દરદ કર્યા મિવાપ ઋતુ સાર લાગે છે અને નબળાઈ મટાડી શરીરમાંના વાયુ મટાડે છે.

સમય—ઋતુ આવ્યા પહેલાં આ દવા એક બે અડવાડીની અગાઉ શરૂ કરવી અને ઋતુ આવ્યા પછી બંધ કરી આપવી.

૨૧૯ રજઃપુષ્પાદિવટી

ચનાચટ— રસસિંદુર તો. ૧ વાવડીન ચૂર્ણ તો. ૧
એળીએ તો. ૧ લોમ તો. ૧

આ દવાઓને કુવારના રસમાં વાટી ચણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી. સમય—સવાર સાંજ બે ૧૦૦

અનુપાન—પી સાથે આટી ઉપર અંગેક પૂન અથવા અંગેકે ૧૦૦ પાંચ

ઉપયોગ—ઋતુ માફ લાગે છે અને તે મેંજાની થતી અંગેકે ૧૦૦ પાંચ મટાડી નબળા શુદ્ધ કરે છે વાયુ પ્રકૃતિ મટાડે છે.

૨૨૦ ગ્નાદિવટી

ચનાચટ— શુદ્ધ ૧૦૦ તો. ૧ શુદ્ધ ૨૫૦ તો. ૧
તે ૧૦૦ ૧૦૦ તો. ૧ તે ૧૦૦ ૧૦૦ તો. ૧

નાખી ખરલમાં જરા પાણી નાખી બરાબર તેને ઘુંટવું. બરાબર મળી જાય ત્યારે તેમાં ખીજું ૪ થી ૫ તોલા પાણી નાખી ઘુંટી દેવું અને તેમાં ધસેલું શ્વેતચંદન, નાગરમોચ, વાળો, જટામાસી, એલચીના ખીજ એ સર્વે ચીજોનું ચૂર્ણ અંકેક તોલો બારીક લાવી તેમાં ઘુંટી તેની ચણીબોર પ્રમાણે ગોળી બનાવી સુકવી બાટલીમાં ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી.

અનુપાત—ગુલાબનું શરબત અથવા પાણી

ઉપયોગ—તરસ, દાદ, પિત્તજ્વર, મગજની ગરમી, બેચેની, કોલેરા, ઉલટી, ઝાડા, વગેરે માટે બહુજ ઉત્તમ પ્રયોગ છે.

૨૨૧ રાજયોગ

ઘનાઘટ—શુદ્ધ અરીસુ, શુદ્ધ વજનામ, કેશર, ચવક, ચિત્રક, શુદ્ધ કનકભીજ, ભાંજનાખીજ, સરગવાનાખીજ, સંકેદજી, આસગંધ, કૌંચખીજ, ઉદ્ધવ, લવંગ, અક્કલકરો, અજમોદ, શતાવરી, સંકેતુશળી, પીપર, પીપરીમૂળ, તમ્બ, તમાલપત્ર, એલચી, નાગકેશર, એ દરેક અંકેક તોલો લઈ વાટી ચૂર્ણ કરી તેને મધમાં ઘુંટી ગોળી બનાવી રાખવી. ગોળી ૧૧ તોલાની કરવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી.

સમય—જન્મા પછી ખાવી. એટલે કે ગોળી જન્મા પછી ખાવા માટે મોંમાં રાખી ચુસવી અને મુખવાસમાં જાવંત્રી વધારે વાપરવી.

ઉપયોગ—વિષંશ્રાવ, ધાતુક્ષીણતા, અસ્પર્ધિય, પ્રમેદ, મંદાસિ ક્ષય નજગર્હ, આમવાન, મદાવાયુ, પાંડુરોગ, માથાનું દરદ, બરલ, વગેરે નજગર્હને લક્ષના દરેક દરદમાં ઉત્તમ છે. સ્થંભન કરનાર અને શક્તિ આપનાર છે.

સૂચના—આ દવા ખાનારે ખટાશ અને ક્ષારવાળી ની મુદ્દલ ન ખાવી કેમકે તેથી લાલ થતો અટકે છે.

૨૨૨ રાજેન્દ્રવટી

ચનાવટ—	કસ્તુરી	તો. ૨	બીમસેનીકપુર તો.
	અશીષુ	" ૪	કેશર "
	ભયફળ	" ૮	ભવંત્રી "
	તજ	" ૮	સવંત્રી "
	એકચી	" ૮	અક્ષતકરો "

રીત—દરેકનું બારીક ચૂર્ણ સર્પ નામરવેલના પાનના રમ પુંદી મગના દાળા પ્રમાણે ગોળી વાળી મુકવી બાદલીમાં બરી છે.

પ્રમાણ—૧ થી ૪ ગોળી, દૈનિક આપે.

ઉપયોગ—શરદી, ખાંસી, શ્વેતખમ, શ્વાસ, નખગાઈ, મોઝ અજીર્ણ, વાયુ, પાતુઆવ, વિષનું પાનગાપાતું, સ્વપ્નઆવ, બાગેશ નખગાઈ, આંધળી વગેરે તમામ દરદોમાં તરતર દાખલો આપે છે એ રીતિમુકદ (ઉત્તેજક) દવા તરીકે કોઈપણ દરદમાં મારો શોખ બનાવે છે.

મૂલ્યના—આખા દિવસમાં ૧૨ ગોળીથી વધારે ભરી નહિ અને જમ્યાને એક વખતમા એક ગોળીથી વધારે ન આપવી. આ દિવસમાં જાગરને જળ નોગી મૂકી આપી શકાય.

૨૨૩ લલંગાદિવટી

ચનાવટ—લલંગ, ક.પે. જાંબુ, જાંબુ, મરી, મમ્બરી, મેંદા.

રીત—દરેકનું ચૂર્ણ ત્રણ વખતથી દાખલ કરાય વટે પાન ત્રણ મુદ્દલ ૧૦૫, બેરેલી ૧૦૫, જાંબુ ૧૦૫, મરી ૧૦૫, મમ્બરી ૧૦૫, મેંદા ૧૦૫.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી જરૂર જાણાય ત્યારે લેવી.

સમય—ખાંસી આવે ત્યારે.

અનુપાન—ગોળી મોંમાં રાખી ચુસ્ત કરવી.

ઉપયોગ—કોઈપણ જનની ખાંસી માટે અકસીર છે. આ ગોળી મોંમાં રાખતાં વેંતજ ખાંસી નરમ પડી કફ છુટે છે.

૨૨૪ લીલાવતીવટી

વનાવટ—	શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
	શુદ્ધ હિંગુલ	„ ૧	અબ્જકલરમ	„ ૧
	લોહભરમ	„ ૧	ભયફળ	„ ૧
	ખીલીનુંગરભ	„ ૧	મોચરસ	„ ૧
	શુદ્ધ વજનામ	„ ૧	ત્રિકટુ	„ ૩
	ધાવડીનાં ફુલ	„ ૧	કડાજાલ	„ ૧
	શુદ્ધ કનકખીજ	„ ૧	અશીષુ	„ ૧

રીત—પ્રથમ પારદ, ગંધક, હિંગુલની કલ્પલવી કરી તેમાં અનુક્રમે ખીજ દવાઓનું ચૂર્ણ મેળવી તેને ખસખસના ડોડવાના કવાથમાં ઘુંટી ત્રણ દિવસ ખરલ કરી રતિભારની ગોળી બનાવી મુકવી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાન—ગોખાનું ધોવણુ અથવા તાજું પાણી.

ઉપયોગ—ઝાડો, મરડો, સંઘડણી, રક્તાતિમાર અને વાયુ, ક્રીડા થનારા રોગ મટે

૨૨૭ વાયુનાશકપોષ્ટિકગોળી

ચનાવટ—	શુદ્ધ કુચલા	તો. ૪૦	જામણ	તો. ૪
	જાવંત્રી	„ ૪	લવંગ	„ ૮
	અકલકરે	„ ૧૬	મરી	„ ૮
	કેસર	„ ૪		

રીત—દરેક વસ્તુનું ચૂર્ણ લઈ ખરલમાં ઘુંટી ચાળી તૈયાર કરવું. પછી પાણી તો. ૩૮૦માં લવંગ તો. ૧૦ અને મરી તો. ૧૦ ઉકાળી લગભગ ૮૦ તોલા પાણી બાકી રહે ત્યારે ગાળી લેવું. એ પાણી વડે ઉપરનાં ચૂર્ણને ખરલમાં ઘુંટવું. એવી રીતે ઘુંટતાં સર્વ કાઢો પાઈ દેવો. પછી તેની ચણા જેવડી ગોળીઓ બનાવી, સુકવીને બાટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી, દિવસમાં બે થી ત્રણ વખત.

સમય—સવાર, બપોર તેમજ રાત્રે અથવા જમ્યા પછી.

અનુપાત્ર—જમ્યાપછી લેવી હોય તો પાણી સાથે, તેમજ જમવા પહેલાં સવારે કે રાત્રે લેવી હોય તો દૂધ સાથે લેવી જોઈએ.

ઉપયોગ—કમજબાત, મંદામિ, શાન્તતંતુઓની નબળાઈ, વાયુ, ક્રાંતર, મુસ્તી, વિચારાવ, અગ્નિ, અજીર્ણ વગેરે મટાડી ભૂખ લગાડી શક્તિ આપે છે. કમજબાત મટાડી ઝાડો સાફ લાવે છે.

૨૨૮ વાયુહરીવજવટી

ચનાવટ—વજ ખુરાસાણી તો. ૨, આમળાં તો. ૪, સાકર તો. ૮, એ ત્રણે ખાડી ચૂર્ણ કરી પાણીમાં ઘુંટી ટીકડી બનાવી સુકવી બાટલી ભરી રાખવી. ટીકડી આમરે તો બની બનાવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ટીકડી સવાર સાંજ બે વખત.

પીપર	તો. ૧	હળદર	તો. ૦૧
ગજપીપર	,, ૦૧૧	કાંકચીજી	,, ૦૧૧
જાયફળ	,, ૧	જવંત્રી	,, ૧૧
હીંગ	,, ૧૧૧	લસણકા	,, ૨

રીત—ઉપરની દવાઓને ખરલમાં બારીક વાટી આદુના
ખમાં બરાબર ધુંટી મર્દન કરી ચણીભોર જેવડી ગોળી કરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી.

અનુપાત—પીપરમેન્ટના અર્ધ સાથે.

સમય—દર અંકેક કલાકે.

ઉપયોગ—કાસ, કાઠા, ઉશ્કેટ, પેટનીચૂંક, અને વિસ્પ્રયિકા
તમામ ઉપદ્રવોને તુરત મટાડે છે.

૨૩૧ વિપમજ્વરનાશકગુડીકા

વનાવટ—એળીઓ, અતિવિષ, મામેજવો, કાંકચનાર્મીજી,
મરી અને શંખભસ્મ એ દરેક અંકેક તોલો લેવાં.

રીત—દરેક દવાનું બારીક ચૂર્ણ લઈ તેને ખરલમાં નાખી
તેમાં તુલસીપત્રનો રસ મેળવી બરાબર ધુંટીને વટાણા જેવડી ગોળી-
ઓ બનાવવી, તેને તડકે સુકવી બાટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી દિવસમાં ચાર વખત.

સમય—દર ત્રણ ત્રણ કલાકે અથવા જરૂરના પ્રમાણે.

અનુપાત—૬૬ પાણી કે ચહા સાથે.

ઉપયોગ—જુનોનાવ, વિષમજ્વર, હર્ષજ્વર, ટાટીઓતાવ,
તીનજ્વર, વગેરેમાં સારો ફાયદો આપે છે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—આડ પ્રકારના શ્લેષ્મ, પરિશ્રામ શ્લેષ્મ, આદિના મંદાશ્મિ, ચૂંક વગેરે માટે ઉત્તમ છે. પરિશ્રામ શ્લેષ્મ માટે આ સારો ઉપાય છે.

સૂચના—શ્લેષ્મરોગવાળાએ મસાલાવાળું કે તણેયું કંઈપણ ખાવું નહિ જેથી ગુરત કાયદો થશે.

૨૩૬ શૂલહરીવટી

વનાવટ—શાધેલી દીંગ તો. ૧ શિદેલી કંકચખીજ તો. ૧
છાનેયું લસણ તો. ૧ ચુંદ તો. ૧
૧૧ક્ષાર તો. ૨ છર્ડ તો. ૧

રીત—બધી ચીજોને બરસમાં બારીક પીસી જલર પડે તે જલ પાણી નાખી ચળા પ્રમાણે ગોળી બનાવી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી દર અંકે ૩ કલાકે લેવી.

અનુપાન—એક મગ્ગ પાણી માથે.

ઉપયોગ—શ્લેષ્મ, ચૂંક, મુઠ્ઠા, બરસ, વાયુનીમંદ, વગેરે માટે. પેટમાં કુખનું દોષ કે શ્લેષ્મ થતું દોષ ત્યારે આ દવા ઉપાય છે. પેટમાં જુના દરેકે માટે આ દવા લાગેલ વખતે લેવી જોઈએ.

૨૩૭ શંશમની નં. ૧

વનાવટ—શેષ નુખન મુકાવયુ દોષ તો. ૧, શિદેલી
લી નં. ૧ ની નીચે દરેક તો. ૧ ન વનાવ ૧

રીત—આ બધા ચીજોને પાન જેવે કાચ તોડી કાઢી મુકાવે
છી ૨૫ તો. ૧ ની નીચે દરેક તો. ૧ ન વનાવ ૧
આ દવા પેટમાં કુખનું દોષ કે શ્લેષ્મ થતું દોષ ત્યારે આ દવા ઉપાય છે.

ચણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી જાયે સુકવી બાટલીમાં ભરી રાખવી. જો ધન લીધું હોય તો મેળવી સુકવી પછી ગોળી વાગવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી. અનુપાત—દૂધ સાથે.

સમય—સવાર સાંજ.

ઉપયોગ—નબગાર્થ. પાંકુ, શીકાય, પ્રદર, દાહ, કુર્ચુન્તર, મંદામિ, ક્ષય, હૃદયની નબગાર્થ, મૂત્રરોગ, સોજા, પેશાબમાં ધાતુ જતી વગેરે માટે પૌષ્ટિક તથા ઉપયોગી છે, શોષક છે, નબગા દર-દીઓ માટે ખાસ ઉત્તમ છે.

૨૩૮ શંશમની નં. ૨

બનાવટ—બેગોનું ધન રતલ ૧, ચંદ્રપ્રભા માસિકવાળી રતલ ૧.

રોત—આ બન્ને ચીજોને સાથે મેળવી લોહખરકમાં બરાબર કુટી સોંદા જેવું કરવું. જો ધન-પ્રભા સુકાયેલાં હોય તો પાણીની જાંટ આપીને સોંદા કરી લેવો, પછી ઘીવાળા હાથથી ગોળી ચણા પ્રમાણે બનાવી જાયે સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી.

અનુપાત—દૂધ સાથે.

સમય—સવાર સાંજ.

ઉપયોગ—પ્રદર, નબગાર્થ, મંદામિ, શીકાય, પાંકુ તથા સ્ત્રી-ઓનાં ખાસ દરદોમાં આ બનાવટ વધુ ઉપયોગી છે. બાટી ગુણો નં. ૧ ને મળવાજ છે.

સૂચના—ચંદ્રપ્રભા માસિકવાળી એટલે કે આ પુસ્તકમાં ચંદ્રપ્રભા નં. ૧ ની બનાવટ જુદી લખી છે તે પ્રમાણે બનાવવાં તેમાં સિવાજન મુદ્દય ન નાખવી તેને બદલે તેટલાજ વજનમાં સુવર્ણ-માસિકખરક નંખી તૈયાર કરેલ ચંદ્રપ્રભાને કેટલાક વૈદ્યો માસિકવાળી પ્રમા કરે છે.

૨૩૨ વિપત્તિન્દુકવટી

ઘનાવટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ વજનામ, અગ્નિ, દરડેલાસ, બહેરાંજાસ, આમળાં, પંચકવણ, તો. ૫, ચિત્રમૂળ, છરે, વાવડીંગ, શુંદ, મરી, પીપર એ દરેક સીમે એકેકે તેમો કરી તો. ૧૮ લેવી તથા શુદ્ધ ઝેરકુચસા તો. ૧૮ લઈ તે સર્વને લીંડુના રસમાં ઘુંટી રતિઆરની ગોળા બનાવી મુકવી બાટકી ભરી સેવી વૈદ્યમાં તેને અમિનુદીવરી પણ કહે છે.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળા દિવસમાં બે વખત જમ્યા પછી સેવી.

અનુપાન—પાણી સાથે.

ઉપયોગ—વાયુનાં છુનાં દરદો, શુદ્ધોષ, મયમનદો, રોગતરીની નળગામ્, મંદામિ, શુદ્ધી નળગામ્ વગેરે મરી રુમિ કરે તથા બૂખ લગાડી ખાણુ પચાવે છે.

૨૩૩ વિશ્વનાથવટો

ઘનાવટ—શુંદનો બેકો તો. ૫, કુંવારનો રંગ તો. ૧૦, રામાં નાખી મારી પેઠે ઘુંટી મુકનાં તેની વડાખા પ્રમાણે બનાવી સેવી બાદ મુકવી બાટકી ભરી સેવી.

પ્રમાણ ૩ ગોળી રોજ ૪ ગમ પછી મ.થે.

સમય—જમણ પ્રમાણે કવરે કે જાગ્રતે કવરે.

ઉપયોગ દેહની મદદ છે વાયુ કુરો કરે છે.

૨૩૪ શિશ્યજીનનીગોળી

ઘનાવટ ૧૦ લેવી તો. ૫, અગ્નિ, દરડેલાસ, બહેરાંજાસ, આમળાં, પંચકવણ, તો. ૫, ચિત્રમૂળ, છરે, વાવડીંગ, શુંદ, મરી, પીપર એ દરેક સીમે એકેકે તેમો કરી તો. ૧૮ લેવી તથા શુદ્ધ ઝેરકુચસા તો. ૧૮ લઈ તે સર્વને લીંડુના રસમાં ઘુંટી રતિઆરની ગોળા બનાવી મુકવી બાટકી ભરી સેવી વૈદ્યમાં તેને અમિનુદીવરી પણ કહે છે.

કચુરી તો. ૧, બપડાં તો. ૧૫, બવંતી તો. ૧૫, લવંગ તો. ૧૫,
પીપર તો. ૧૫, અક્ષતકેસો તો. ૧૫, તજ તો. ૧૫, શુદ્ધ ભાંગ તો.
૩, જેડીમધ તો. ૩.

રીત—ઉપરની સર્વે દવાઓ અલગ અલગ વાટેલી લઈ
તેમણી પ્રથમ રસમિદુરને ખરલમાં બરાબર વાટી તેમાં બીજી સર્વ
દવાઓ તથા સોનાનાં વરખ મેગલી આદુના રસનો એક પુટ, નાગર-
વેલનાં પાનના રસનો એક પુટ, ત્રિકટુના ક્વાથનો એક પુટ, ત્રિક્ષા-
ના ક્વાથનો એક પુટ આપી બરાબર ખરલમાં ઘુંટી રનિભારની
ગોળી કરી મુઠી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી દિવસમાં બે વખત.

અનુપાત્ર—મધ, ઘી કે દૂધ સાથે.

કાર્યોગ—ખાંસી, ક્ષય, શ્વેતકણ્ઠી, શ્વાસ, વાયુ, શરદી, મુંઝારો,
અસત્ત્વિ, વિર્બદોષ, નસોની યિથીલના, કમર અને હાથનો દુઃખાવો,
ધાતુની નબળાઈ વગેરેમાં વપરાય.

પચ્ચ—સાધારણ પટેલ પાગલી. પૌષ્ટિક ખોરાક પચે તેવા
પ્રમાણમાં લેવું.

૨૩૫ શૂલ્કઞ્જની

ચનાયટ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ મધક, લોહબરમ, શોષેલ ટંકજી-
ખાર, ઝેડેલી દોઝ, શુદ્ધ મરી, પીપર, દરડે, બદેણ, આમળાં, કચુરો,
તજ, તમાકુપત્ર, એલતી, તાલીમપત્ર, બપડાં, લવંગ, અન્તમોદ,
કદું. પાણી એ સર્વ એકેક નેણે લઈ બારીક વાટી પારદ મધકની
દબાવી બનાવી તેમાં મેગલી બકરીના દૂધમાં ઘુંટી અત્યુભોર પ્રમાણે
ગોળી બનાવી મુઠી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી પાણી સાથે.

૨૪૩ સરલવટી

ઘનાવટ—શેકેલીહોગ તો. ૧, કાળાંમરી તો. ૧, મરી
તાટી પાણીમાં ધુંટી આસરે ચણા પ્રમાણે ઝાળી મરી મારી

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ઝાળા

સમય—તાવ આગ્યા પહેલાં બે કલાક.

ઉપયોગ—મસેરીઆ તાવ અટકાવે છે, અને પેસે
તાડે છે.

૨૪૪ સ્વાદિષ્ટપાચનવટી

ઘનાવટ— લીંબુનોફાર (સાઈટ્રીક એસિડ) ૩
શુક તો. ૪ મરી

પ્રકરણ ૬૬ — વડી-ગોળી-ગુણી:

અણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી છાંયે રહેતી રહેતી રહેતી
 ધન લીધું હોય તો મેગની સુધી છાંયે રહેતી રહેતી રહેતી

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગેલો

સમય—સવાર આંજ.

ઉપયોગ—નખગાઈ. પૂરું રહેતી રહેતી રહેતી
 મંદામિ, કાપ, કાપની નખગાઈ, રહેતી રહેતી રહેતી
 જતી વગેરે માટે પૌષ્ટિક તથા ઉચ્છેદન રહેતી રહેતી રહેતી
 દીઓ માટે ખાસ ઉત્તમ છે.

૧	તો. ૪
૧૧૨	૩
	૨

૧૫મ ખરકમાં
 ૧૫૧ અણા જેવડી
 આકાખતો ૮૦૦.

૨૩૮ શંશમની નં -

૨૩૯ શંશમની નં. ૩

વનાવટ—સારી લીંઝી ગજો લાવી તેના નાના ડુકડા કીં
ધોઈ કચરી લેવા. પછી ગજો શેર ૫ હોય તો તેમાં પાણી શેર ૨૦
નાખી ડુકડામાં ઉકાળો કરી લેવો. ન્યારે પાંચ શેર પાણી રહે તો
ઉનારી ઠંડું કરી તેને હાથે ચોળી રસ જેવા પ્રવાહી મળે તે કપડે
ગાળી લઈ લેવો. એ બરાબર ગાળેલ પદાર્થને લોટાની કાપડ
નાખી મંદ તાપે ઘાટું અવસેદ જેવું-ધન જેવું કરી ઉનારી મુઠે
લેવું એવું નામ ગજોનું ધન છે. તેને ગોળી વાગવા જેવું કરી ગિ-
બારની ગોળી બનાવી મુઠેથી લેવી તેનું નામ શંશમની નં. ૩ છે.
આ દવાની બનાવટ ગુજરાતના ખામ કેટલાક વૈદ્યોમાં ચાલુ છે.

પ્રમાણ—૪ થી ૮ ગોળી **અનુસાર**—પાણી માપે.

ઉપયોગ—નયગામ, હર્ષાન્તર અપચો, મંદાસિ, પ્રગ, પી
દાદ, મોળ, મુનિકાન્તર, બાળન્તર, માસ વગેરે મરે છે, પીડા છે.

૨૪૦ શંશમની (સ્પેશીયલ)

વનાવટ— નીચું ધન તે ૧૦ અમકમ્મ તે ૧
પ્રવ. પતમ્મ તે ૧૦ સંદમ્મ તે ૧
સુવર્ણ. શિક્કમ્મ તે ૧૦

કીમ— નીચું ધન તે ૧૦ અમકમ્મ તે ૧
પ્રવ. પતમ્મ તે ૧૦ સંદમ્મ તે ૧
સુવર્ણ. શિક્કમ્મ તે ૧૦

પ્રમાણ—૪ થી ૮ ગોળી **અનુસાર**—પાણી માપે.

ઉપયોગ—નયગામ, હર્ષાન્તર અપચો, મંદાસિ, પ્રગ, પી

ઉપયોગ—નયગામ, હર્ષાન્તર અપચો, મંદાસિ, પ્રગ, પી
દાદ, મોળ, મુનિકાન્તર, બાળન્તર, માસ વગેરે મરે છે, પીડા છે.

૨૪૧ સ્ત્રીગદાંતકવટી

ચનાવટ—	એળીઓ	તો. ૪	હીરાગોળ	તો. ૪
	હીરાકસી શુદ્ધ	” ૨	ટંકણખાર	” ૩
	તજ	” ૪	શુંક	” ૨
	કનીનાઈન	” ૨		

રીત—સર્વ દવાઓનું ખારીક ચૂર્ણ લઈ પ્રથમ ખરલમાં ધુંટી તેમાં થોડુંક જોષ્ઠતા પ્રમાણમાં ગ્લીસરાઈન મેળવી ચણા જેવડી ગોળી વાગી તેને સુકવવા માટે તેનાપર મેગનેસીઆકાર્બનેટ બૂકે ધંટી બાદલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ ગોળી.

સમય—સવાર, બપોર, સાંજ અથવા જરૂર જણાય ત્યારે.

અનુપાન—પાણી કે થીનજેલા ધૂત સાથે.

ઉપયોગ—કષ્ટાર્તવ, નષ્ટાર્તવ, ઋતુ વખતે થતું રક્ત, ઋતુ-દોષ કે તેથી થતાં દરદો મટાડી ઋતુ સાફ લાવે છે.

૨૪૨ સમીરગજકેસરીવટી

ચનાવટ—અશુદ્ધ ઝેરકચણનો બૂકો તો. ૧, અરીણ તો. ૧, કાળાંભરી તો. ૧.

રીત—નાગરવેલનાં પાનના રસમાં ત્રણેને ધુંટી મગનીદાળ જેવડી ગોળી વાગવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી. અનુપાન—પાણી સાથે

ઉપયોગ—ગ્રાહ તથા ઉત્તરી આવેનો પેટનો દુખાવો, ગળ વગેરે તરત મટે છે. વાધુને મટાડે છે.

સમય—જમ્યા પહેલાં કેવળ અરધો કલાક આગળ કે પાછળ અથવા દિવસમાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—વાયુ, મેળ, અરુચી, મંદાગ્નિ, કમજબાત, બૂખ ન લાગવી, ખાટા ઓડકાર આવવા, અશ્લેષિત વગેરે પાચનક્રિયાને માટે સારી અને સ્વાસ્થિ દવા છે.

૨૪૫ સારીવાદિવટી

ઘનાવટ—	અનંતમૂળ	તો.	૧	જેડીમધ	તો.	૧
	કુંદ	"	૧	તજ	"	૧
	તમાલપત્ર	"	૧	એલચી	"	૧
	નામકેશર	"	૧	ધર્દુલા	"	૧
	કમળપુષ્પ	"	૧	મળોસત્વ	"	૧
	લવંગ	"	૧	ત્રિકુળા	"	૩
	અમ્બકમરમ	"	૧૪	લોહકમરમ	"	૧૪

રીત—અરબો સિવાયની બીજ ચીત્તેનું બારીક ચૂર્ણ લઈ વાટી તેમાં ભરબો મેળવી તેને ખરલમાં ધુંટી તેને ભાંગરાના રસની, ચનાવરીની, અર્જુનજાતના ક્વાથની, જવના ક્વાથની તથા ત્રિકુળાના ક્વાથની એક દરેકની એક એક ભાવના આપી ધુંટી ચણા જેવડી ગોળી બનાવી મુઠ્ઠી લેવી.

પ્રમાણ—એકે ગોળી સવાર સાંજ બે વખત.

અનુગત—તાજા દૂધ સાથે.

ઉપયોગ—કર્ણશ્રાવ, કર્ણનાદ, બહેરાપણું, કાનનાં છુના દરેક માટે આ દવા ખવાયી સારો ફાયદો કરે છે.

૨૪૬ સિંહવાહિનીવટી

ચનાવટ—કેશર તો. ૦૧, જાવત્રી તો. ૦૧, યશદમ્ભ તો. ૦૧, માયાદળ તો. ૦૧, રૂમીમસ્તકી, તો. ૦૧, શુદ્ધ એરેલચંદ્ર તો. ૦૧, શુદ્ધ દિગ્ગજ તો. ૧, કસ્તુરી વાલ ૪ (એઆનીમાર), અંગે વાલ ૨, લવંગ તો. ૦૧, જામદળ તો. ૦૧, અજમોદ તો. ૦૧, કમ્બુ શીપનાંખીજ તો. ૦૧, પુષ્કરમૂળ તો. ૦૧, અશીષુ તો. ૦૧, વચનામ તો. ૦૧, બ્રીમસેનીકપુર તો. ૦૧.

રીત—બધી ચીજો સાદુ લઈ બારીક વાટી તેને ખાંચ નાખી પુટી મધમાં મેગવી અણીબોર પ્રમાણે ગોળા બનાવી મેં.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળા.

અનુપાત—કેશરવાળું કરેલું દૂધ હવેલા મુગળ મેં પાન ખાતું.

સમય—આંજના ૭ વાગે લેવી.

ઉપયોગ—અધમન થાય ત્રી મેવનમાં અત્યંત અનંદ થાય છે. આના માને ઉનારે છે અને આને પ્રથમ દિવસ કરે છે.

શુચતા—જાગૃકમ્બ દમ્ભા આગ પૌષ્ટિક પદાર્થો તેના નેચર નવરત્ન મળુમ એ આ લાગેલા દમ્ભા ઉપયોગ ન કરે.

૨૪૭ મુગળવટી નં. ૧

ચનાવટ—કેશર તો. ૦૧, જાવત્રી તો. ૦૧, યશદમ્ભ તો. ૦૧, માયાદળ તો. ૦૧, રૂમીમસ્તકી, તો. ૦૧, શુદ્ધ એરેલચંદ્ર તો. ૦૧, શુદ્ધ દિગ્ગજ તો. ૧, કસ્તુરી વાલ ૪ (એઆનીમાર), અંગે વાલ ૨, લવંગ તો. ૦૧, જામદળ તો. ૦૧, અજમોદ તો. ૦૧, કમ્બુ શીપનાંખીજ તો. ૦૧, પુષ્કરમૂળ તો. ૦૧, અશીષુ તો. ૦૧, વચનામ તો. ૦૧, બ્રીમસેનીકપુર તો. ૦૧.

ઉપયોગ—૭ પ્રકારનો હરસરોગ મટાડવા તથા તેમાં ચની પીડા ઓછી કરવા આ દવા વપરાય છે.

૨૪૮ સુરણવટી નં. ૨

ઘનાવટ—સુરણનો સુકવી કરેલો જૂકો તો. ૧૬, વરધારો તો. ૧૬, સફેદમુચળી તો. ૮, ચિત્રકજાણ તો. ૮, હરડા, બહેડા, આંબળા, વાવડોંગ, શુંક, પીપર, બીલામ, પીપરીમૂળ, તાલીસપત્ર એ દરેક ચાર ચાર તોલા. તજ, એલચી, મરી એ બબ્બે તોલા, એ દરેકનું ચૂર્ણ તથા તેના સમભાગે જુનોગોળ નાખી ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો, દિવસમાં બે વખત.

ઉપયોગ—મંદામિ, અર્થ, સંમ્રદણી, શ્વાસ, ખાંસી, ક્ષય, બરલ, દાંધીપણું, સોળ, હેડા, પ્રમેહ, ભરંદર, નળગાઈ વગેરે મટે છે. ખાસ કરી હરસના દરદીઓ માટે આ દવા ઉત્તમ ગણાય છે.

૨૪૯ સૂર્યપ્રભાવટી

ઘનાવટ—ભારંગી, શુદ્ધસિલામ, અરણી, અમ્મકમરમ, કેળનો કંદ, કાળીપાટ, વજ, ગોરોચન, ચવક, તમાકુપત્ર, ચિત્રક, શુંક, મરી, પીપર, જવખાર, સાજીખાર, શુદ્ધ ચંપક, શુદ્ધ પારદ, ત્રાયમાણ, ચિત્રોત્પલ, શુદ્ધ કાચો વજનામ, શુદ્ધ લાલ વજનામ, લવંગ, લીટીપીપર, કુટ, તાંબુલોંગ, હરડે, બહેડાં, આમળાં, પાલ્લી, લનાકસ્તુરી, મેતો, ખીલીનોગર્મ, પચે પ્રકારનાં લવણ, જુધ્ધિનાંકુલ, ચમેલીનાંકુલ, મોગનાંકુલ, એલચરીનાંકુલ, માધવીલનાનાંકુલ, જપેરીઆનાંકુલ, એ બધાને સમભાગે લઈ ખાંડી બારીક ચૂર્ણ કરી લેતું અને પારદ, રોષ્ટની કાળી બનાવી તેમાં દવા મેળવી તેને એરંડેલમાં ઘુટી રાહીનેર જેવી એવી બનાવી રાખવી.

ઉપયોગ—આથી દિસ્તીરીઆનો રોગ મટે છે, મગજને શાંત રાખે છે. ખાસ કરી સ્ત્રીઓ માટે આ દવા વધુ ઉપયોગી છે.

૨૫૨ હિંગુકર્પુરવટી.

વનાવટ—કપુર તો. ૧, હિંગ કાચી તો. ૧ અને જોઈના પ્રમાણમાં પાણી લઈ ખરલમાં ઘુંટી ગોળી બનાવી મુકવી ખાટલી ભરી રાખવી. ગોળી વરાળા જેવડી કરવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાન—પાણી અથવા આદુનો રસ.

ઉપયોગ—ખાંસી, ત્રિદોષજ્વર, ઇન્ડિયુએન્સા અને હૃદયરોગ તથા ન્યુમોનીઆ માટે સારો ઉપાય છે. આ દવા ફેફસાં અને હૃદય ઉપર સારી અસર કરે છે અને દરદીને રાહત મળે છે.

સૂચના—ત્રિદોષનું બહુજ ભેર હોય તેવા ન્યુમોનીઆમાં કસ્ટુરી અને આદુનારસ સાથે આપવાથી સારો ફાયદો થાય છે.

૨૫૩ હિંગુલ્લવટી

વનાવટ—	શુદ્ધ હિંગો તો. ૩	મરી તો. ૨
	પીપર " ૨	અન્નમો " ૨
	ભવશ્વજ " ૨	અક્કલકરો " ૨
	તજ " ૨	કેશર " ૦.૧
	શુદ્ધ વજનાત " ૦.૧	

રીત—ખરીક વાટેલી સીંગેને ખરલમાં નાખી નાગરવેતના પનના રસમાં ઘુંટી મગ જેવડી ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી, મવાર સમજ બે વખત

અનુપાત—દૂધ સાથે લેવી.

उपयोग—वातरोग, कुष्ठरोग, शङ्ख, डिस्थल, वातरोग, रोग, आस्ररोग, भांसी, क्षय, प्रमेद, पमेरे मट्टादी शक्ति हारे के

२५४ श्वासक्रासारीवटी

યનાઘટ— ઉત્તમ પીપર તો. ૨૥ મોદમરી ૧૮
 શુદ્ધ વજનાગ " ૨૥ લવંગ " ૧૮
 જાયફલ " ૦૧ એલચી " ૧૮
 કાળીદાઘ (બીજ વચરની) " ૧૮
 કાળીતમાકુના અંખજાને બાજીને કૌંસી રાખ " ૧

રીત—અથમની વખત દવાઓ યુદી તેમાં કાઢીદાઈ જે
પડી તેમાં બાફીની દવાઓ મેગરી યુદી સહ તેની મગનાવ
મમાણે ગાળી બનાવી રાખવી.

प्रमाण--१ थी २ माली.

અનુગત- સ્ત્રી મગ્ન પાણી માથે

समय—३:१०, ३:१४ से ३:५१

ଉତ୍ତରୀୟ—ଆମେ, ଶ୍ରୀମତୀ, ଶ୍ରୀମତୀ, ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ
 ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ

२५.५. शान्तरीचय

[illegible]

પ્રમાણ—૧ થી ૨ ગોળી, દિવસમાં ત્રણ વખત લેવી.

અનુપાન—પાન સાથે ગોળી મોંમાં રાખીને ચુસવી.

ઉપયોગ—શ્વાસરોગ, ખાંસી, કફની જમાવટ, વગેરે મટાડે તે દમરોગમાં ફાયદો બતાવે, કફ છુટો કરે, ઉંઘ લાવી આરામ આપે.

સૂચના—આ દવા સારી બનાવટની છે પણ મંત્રાણથી વાપરી શકાય છે તેમાં કેટલી વસ્તુઓ આવે છે માટે ધ્યાનથી વાપરવી નેહાયે.

પ્રકરણ ૭ મું — ગુગલ

૨૫૬ અમૃતાગુગલ

બનાવટ—ગોળ તો. ૬૪, ત્રિકુળા તો. ૬૪, પાણી તો. ૧૦૦ ક્વાથ કરવો. ન્યારે પાણી તો. ૨૫૦ રહે ત્યારે હિનારી ગોળી લેવું. પછી તેમાં શુદ્ધ ગુગળ તો. ૩૨ નાખી બીડો પાક કરવો ને તેમાં શુદ્ધ નેપાળો તો. ૨, નસોતર તો. ૨, ત્રિકટુચ્છુર્ તો. ૬, વાવડીંગ ચૂર્ણ તો. ૨, તજ તો. ૨, ત્રિકુળા તો. ૬ નું ચૂર્ણ મેળવી ગોળી બાગવા જેવું બનાવી ગોળી બનાવી સુકવી લેવી.

પ્રમાણ—ચણા જેવડી ૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાન—પાણી અથવા મદામંદ્રાદિ ક્વાથ.

સમય—સવાર, માંજ બે વખત.

ઉપયોગ—વાતરક્ત, કુષ્ઠ અર્થ, વખ, પ્રમેદ, આમવાત, નાડીવલ, મે.બ, દિશ્વંબ વગેરે રોગ મટાડે છે.

૨૫૭ કિશોરુગ્ગઢ

ચનાવટ—દરડે, બહેડાં, આંમળા અને મળો એ દરેક મેં ૪
 ૬૪ ચોસક તોડા જુદી જુદી લઈ ખાંડી તેના બાજુ બાજુને ૫૫ની દેવ
 ૧૫૦૦ માં ઉકાળવું, ૫૦૦ તોડા પાણી રહે ત્યારે ઉતારી કપડે ધોવું
 ક્વાથને ફરી ચુએ ચડાવી તેમાં શુદ્ધ ચુર્ણ તો. ૬૪ નાખી ૫૬ ૫૬
 કરવો. ૫૬ની તેમાં દરડા, બહેડા, આંમળા એ દરેકનું ચૂર્ણ તે
 બબ્બે, મળોનું ચૂર્ણ તો. ૪, ચુંક, મરી, પીપર અને વાવડી એ
 દરેક બબ્બે તોડા, દંતીમૂળ તો. ૧, નસોતર તો. ૧ એ મર્ચનું ચૂર્ણ
 ચૂર્ણ કરી મેળવી આપવું, ને ગોળી વાળવા જેવું થતાં ચખા ભેડી
 ગોળી બનાવી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

અનુવાન—અદત્તમ છદ્ધાદિ ક્વાથ અથવા પાણી માથે

સમય—મચાર, માઝ એ વખત.

ઉપચોગ—રક્તરોગ, ખગ્ગજ, કુદ, વાતરક્ત, આમવાત, રા
 પ્રમેદ ભાંગે, ખગી વગેરે મરે છે રક્તવિશાળતા દરેક માટે વિનય છે

૨૫૮ કાંચનારુગ્ગઢ

ચનાવટ—૧ ચન ૩ ગમ્મની આપને કોઈ ને ૮૦, મિન
 જોડે મુઠો ને ૬૦ માત્ર તમા ૫૫ની ને ૧૦૦૦ નાખી ચુર્ણ
 ૩૬ કરી કપડે ધોવું માથે કરી કાચ ૬૦૦ ને ૩૬ ૫૬
 ૬૫ ને ૬૦, મિન ૫૫ ને ૬૦ વિષકુવુ ને ૧૦, ૧૦
 ૫૫ ને ૬૦ અથવા ૫૫ ને ૫૫ ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦
 ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦
 ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦
 ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦ ૫૫ ને ૬૦

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી, સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાન—પાણી અથવા કાંચનારનો ક્વાથ અથવા મહા-
મંદ્યકાદિ ક્વાથ સાથે લેવો.

ઉપયોગ—કંઠમાળ, અપચી, અર્ધુદ, અન્ધી, મધુરોગ, ગુફ્મ,
કુષ્ઠોગ, ભગંદર, રક્તવિકાર, વગેરે દરદોમાં આ દવા લાંબો વખત
દેવાથી બહુજ સાઈ પરિણામ લાવે છે.

૨૫૯ ગોક્ષુરાદિગુગ્ગલ

ઘનાવટ—ગોખરનું પંચાંગ તો. ૧૧૨ ને અધકચરું કરી તેમાં
પાણી તો. ૧૦૦૦ નાખી ક્વાથ કરી અર્ધુ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી
નીચેથી લેવું. તે ક્વાથને ફરી મુલે ચણવી તેમાં શુદ્ધ ગુગ્ગલ તો. ૨૮
મેળવી પાક કરવો, એ પાકમાં શુંક, મરી પીપર, હરડેછાલ, બહેડાં-
છાલ, આમળાં અને મોથ આ સાત દવાઓ દરેક ચાર ચાર તોલા
લઈ તેનું ચૂર્ણ કરી નાખવું, અને ગોળી વાળવા જેવું થતાં ઉનારી
દંડ કરી ગોળીઓ બનાવી લેવી. મુકવીને બાટલીમાં ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી દરેક વખતે-દિવસમાં બેથી ત્રણ
વખત લેવી.

અનુપાન—સ્વચ્છ પાણી અથવા દૂધ સાથે.

ઉપયોગ—પ્રમેદ, મૂત્રકૃમ્મ, પ્રદર, મૂત્રાધાન, પથરી, શુક્રોગ,
વિપ્રશ્રાવ, વાનરક્રમ, લોહીનિગાડ વગેરેમાં સારો ફાયદો આપે છે.

૨૬૦ ત્રયોદશાંગગુગ્ગલ

ઘનાવટ—આવળનીછાલ, આમર, લઘનાપાન, મરો,
સનારી, ગોખર, રાખા, નસેનન, મુચા, કનુરો, ખાનસાનીઅન્નો,
મુઃ એ દરેક સીજ બખ્ખે તોલા લઈ તેનું ચૂર્ણ કરી લેવું. પંચી

તેમાં શુદ્ધ ગુગળ તો. ૨૪ લાઈ તેનો પાક કરી પછી ચૂર્ણ મેળવી
ધીવાળા દાયથી ગોળી વાળી લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી.

સમય—અચાર, સાંજ બે વખત.

અનુપાત—મધ, દૂધ કે મરમ પાણી માથે.

ઉપયોગ—તમામ પ્રકારના વાતરોગ મટે છે.

૨૬૧ પથ્યાદિગુગ્ગલ

વનાયટ—દરડેછાલ તો. ૧૦૦, ખરેડાછાલ તો. ૧૦, અંબા
તો. ૧૦, પાણી તો. ૨૦૦૦ માં નાખી ઉકાળી જ્યારે ૮૦૦ રહે
રહે ત્યારે ઉતારી માગી લેવું. પછી તેને ફરી ચુર્ણે મગાવી પાક કરી
ત્યારે તેમાં શુદ્ધગુગળ તો. ૬૪, ચાવડીમ તો. ૨, ફાંતીદળ તો. ૧
ત્રિશલાયુ તો. ૧, મેંઘ તો. ૨, નમોનર તો. ૨, ત્રિફલ તો. ૧૫
ચૂર્ણ મેળવી પાક જતાની ચણા પ્રમાણે મેળવી જતાની લેવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળી

સમય—સાંજ, મધ્ય

અનુપાત—મધ, પાણી

ઉપયોગ—રોગ પ્રકાર જાણીને મરમ, પાણી, અંબા, મેંઘ, ત્રિશલાયુ, ત્રિફલ, ચાવડીમ, ફાંતીદળ, પાક કરી ચૂર્ણ મેળવી પાક જતાની ચણા પ્રમાણે મેળવી જતાની લેવી.

૨૬૨ મહાયોગગજગુગ્ગલ

વનાયટ—દરડેછાલ તો. ૧૦૦, ખરેડાછાલ તો. ૧૦, અંબા
તો. ૧૦, પાણી તો. ૨૦૦૦ માં નાખી ઉકાળી જ્યારે ૮૦૦ રહે
રહે ત્યારે ઉતારી માગી લેવું. પછી તેને ફરી ચુર્ણે મગાવી પાક કરી
ત્યારે તેમાં શુદ્ધગુગળ તો. ૬૪, ચાવડીમ તો. ૨, ફાંતીદળ તો. ૧
ત્રિશલાયુ તો. ૧, મેંઘ તો. ૨, નમોનર તો. ૨, ત્રિફલ તો. ૧૫
ચૂર્ણ મેળવી પાક જતાની ચણા પ્રમાણે મેળવી જતાની લેવી.

અમ્બકલસ્મ	તો. ૪	નાગલસ્મ	તો. ૪
લોહલસ્મ	„ ૪	બંગલસ્મ	„ ૪
રૌપ્યલસ્મ	„ ૪	રત્નસિંદુર	„ ૪
મંદુરલસ્મ	„ ૪		

આ પ્રમાણે સાત ચીજો બારીક વાટી મેળવી ગુગળમાં મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળા બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ ગોળા.

અનુપાત્ર—ધીમાં આટવી (બૂકા કરીને) કે પાણી સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—યોગરાજ પ્રમાણેજ છે પરંતુ આ વધારે પૌષ્ટિક તથા દુરત રોગને મટાડનાર અને પરમ ઉપયોગી રસાયન છે.

૨૬૩ યોગરાજગુગળ

વનાયટ—શુદ્ધ, પીપર, પીપરીમૂળ, ચિત્રક, ચવક, શેકેલીહોંગ, અન્નમોદ, પીંગાસરસવ, છરૂ, શાલ્હરૂ, નગોડનાંખીજ, ઉદ્રવવ ઠાળી-પાટ, વાવડીંગ, ગજપીપર, કડું, અતિવિષ, વજ, બારંગમૂળ, મેરવેલ, એ દરેક ચીજ એક એક તોલા મળી વીસ તોલા, ત્રિફલાચૂર્ણ તો. ૧૦, શુદ્ધ ગુગળ તો. ૬૦ લેવું.

રીત—પ્રથમ ગુગળને ત્રિફલાના ક્વાથમાં શુદ્ધ કરી રસ-સીરા જેવું થાય ત્યારે તેમાં ઉપર બનાવેલ ૨૦ ચીજોનું તથા ત્રિફલાનું ચૂર્ણ નાખી પાકું બનાવી મુઠ્ઠી મોળી કરી લેતા કે ધુન્દી બારીક ખાંડીને ગમ્મી લેવું.

પ્રમાણ—૬ થી ૧૨ રતિબાજ અથવા ૨ થી ૪ ગોળા.

અનુપાત્ર—પાણી અથવા રોઝાનુમાર

પ્રકરણ ૮ મું — ક્વાથ

૨૬૬ અર્કાદિક્વાથ

ઘનાયટ—આકડાનાંમૂળની છાત્ર	તો. ૨	શુક્ર	તો. ૧
કાકડાર્ચંગ	„ ૧	ભોરીંગણી	„ ૧
કાપકલછાત્ર	„ ૧	ભારંગી	„ ૧
શુક્ર	„ ૧	પુષ્કરમૂળ	„ ૧
મરી	„ ૧	પીપર	„ ૧

રીત—ઉપરની ચીજોનો ક્વાથ લાયક જાડો જૂકો કરી તેમાંથી બે તોલા લઈ પાણી તો. ૪૦ માં ક્વાથ કરી બાકી જ્યારે ૫ તોલા રહે ત્યારે ઉતારી લઈ કપડે ગાળી લેવું.

પ્રમાણ—અઢી અઢી તોલા સવાર સાંજ બે વખત લેવું.

ઉપયોગ—શીનાંગ, કફ, ત્રિદોષજ્વર, શ્વાસ, ખાંસી, ન્યુમોનીઆ, વગેરેમાં આમ, કફ પચાવી શ્વાસનળીને સુધારે છે.

૨૬૭ અમયાદિક્વાથ

ઘનાયટ—હરદેછાત્ર, નાગરમેથ, ધાણા, રતાંજલી, પદમક, અરુમીનાંપાન, દંદ્રવ, વાગો, મગો, ગરમાગાનોગોળ, કાળીપાટ, શુક્ર, કુક એ સર્વે સમલાગે લઈ જાડું કુટ્ટી રાખવું. જરૂર જણાતાં કાચની રીને તૈયાર કરી ઉપયોગમાં લેવો.

પ્રમાણ—પ્રવાહી ક્વાથ ૨૫ તોલા (જૂકો ૨ તોલા) દિવસમાં બેથી ત્રણ વખત.

અનુપાન—પીપરનું ચૂર્ણ ક્વાથમાં નાખીને પીવા.

૧૬૦

ઉપયોગ—ત્રિલોપજ્વર, સોદોનાવ, કબજાચ્ચાન, તરમ, દંડ
 ખાંચી, દમ, ઘેન, શોષ, અડ્ડી વગેરે મટાડી મળ, મૂત્ર, વાકુરે
 છુટ કરી ઉઘડી, દેડકી મટાડે છે. આ કવાથ મુઠ્ઠીયા તાપ તથા
 ત્રિલોપમાં ખાસ વખણાય છે.

૨૬૮ કુઠ્ઠાદિકવાથ

વ્યનાયક—આંખાનીગોટલી, ઉદવપ, કઠાજડ, દાડમનીઝાવ,
 ધાવડીનાંકુલ, બીલીનોગરબ, ભાગ, માવાફળ, મેમરમ, મળ,
 લોહર, વાગો, ખસખમ, એ મરં દવાઓ અંકે તેમો સર્વે વડી
 ભડું ચૂર્ણ કરી લેવું

રીત—કવાથ જેવા ઉપરના ભાગ ચૂર્ણ મા ૫.૫૫૫ તે ૧૧૦
 નાખી રાત્રે ૫ઝાગી મુખી મવારે મીમે તાપે ઉઘાડી કરી મેદ
 ભાગનું બાકી રહે ત્યારે ઉઘારી કપડે યાગી કરી ૫ મુ પામ તો
 ઉઘાડો કરવો તે ત્યારે ૪૦ તે.સમઃથી ૧૦ તે.સ ૪૦ તે.સારે ૫૦
 કંડે કરી તેમાં મધ તે.સા ૧૦ મેળા ૫૦થી કરી મળવી

પ્રમાણ—૩૦ થી ૧૦ લીટ તથા

અનુવાન—૧૦૦ મધે અથવા ૫૦ મળ ૧૦૦

સમય—૧૨ કલાક ૧૨ કલાક મળ ૧૦૦

ઉપયોગ—જિરડા ૨૦ મળ ૧૦૦ મળ ૧૦૦

વગેરેમાં મૂકે શરૂ કરે છે અથવા ૧૦ મળ ૧૦૦
 વિદિ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦
 મળ ૩૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦

૨૬૧ ચોપચિનીઆદિક્વાથ

ઘનાવટ— ચોપચીની	તો. ૨૦	આમળાં	તો. ૨૦
ઉશ્વેશ	„ ૨૦	શુંક	„ ૨૦
મીઠા મુરંજન	„ ૨૦	હરડેછાસ	„ ૩૦
આમ્રગંધ	„ ૨૦	કરીઆતું	„ ૨૦
ગોરખમુંડી	„ ૨૦	રાસ્ના	„ ૨૦

રીત—ઉપરની દવાઓને ભાડી કચરી ક્વાથ જેવો જૂકો કરી લેવો.

પ્રમાણ—૧૧ તોલો જૂકો અથવા ૨૧ તોલા પ્રવાહી ક્વાથ.

અનુશાન—ગુગગની કાષ્ઠપિષ્ઠુ જનાવટ સાથે આ ક્વાથ પીવો.

ઉપયોગ—રક્તદોષ, શ્લેષ્મિવા, આમવાત, ખસ, ખુજલી, અમ્લ-પિત્ત, શ્વેત વાયુનું, પિત્તવિકાર અને સાંધા ઝલાઇ જવા કે પ્રમેહ, ચાંદી વગેરે જુના નવા દરેક દરદોમાં શોધન તરીકે સાફ કામ કરે છે.

સૂચના—ક્વાથનો જૂકો તો. ૧૧ પાણી તો. ૨૦ માં નાખી ઉકાળો દરવો ત્યારે અઢી તોલા રહે ત્યારે ઉતારી કપડે માળી સવાર સાંજ બે વખત પીંચા.

૨૭૦ દશમૂલ્કક્વાથ

ઘનાવટ—શાલપર્ણનાંમૂળ, પ્રશ્નપર્ણનાંમૂળ, બેડીભોરીંગણીનાંમૂળ, ઉબીરીંગણીનામૂળ ગાખરનાંમૂળ (લઘુપચમૂળ), અથવા તેનું ૧૨અંગ તથા બીહીનામૂળનીછાસ, અરદુમાનાંમૂળનીછાસ, શીવજીનાંમૂળનીછાસ, પાટલનામૂળ, મોટી અરણીનાંમૂળનીછાસ, એ દર બોરમાં અમમાને છઠ્ઠ અથકચર્પાં કરી રાખવાં જરૂર. જાન્યુપ ત્યાં ક્વાથની રીતે પ્રવાહી ક્વાથ જનાવી લેવા.

૨૬૯ ચોપચિનીઆદિક્વાથ

ચનાવટ— ચોપચિની	તો. ૨૦	આમળાં	તો. ૨૦
ઉકાળો	„ ૨૦	શુંક	„ ૨૦
મીઠો સુરંજન	„ ૨૦	હરડેછાલ	„ ૩૦
આસર્જંધ	„ ૨૦	કરીઆનું	„ ૨૦
ગોરખમુંડી	„ ૨૦	રાસ્ના	„ ૨૦

રીત—ઉપરની દવાઓને જાડી કચરી ક્વાથ જેવો બૂકો કરી લેવો.

પ્રમાણ—૧ તોલો બૂકો અથવા ૨૦ તોલા પ્રવાહી ક્વાથ.

અનુગાન—ગુબગની કોષ્ઠપિણ્ણ બનાવટ સાથે આ ક્વાથ પીવો.

ઉપયોગ—રક્તદોષ, સંધિવા, આમવાત, ખસ, ખુજલી, અમ્લ-પિત્ત, શ્વા વાયુનું, પિત્તવિકાર અને સાંધા ઝટ્ટાઈ જવા કે પ્રમેહ, આંધી વગેરે જુના નવા દરેક દરદોમાં શોધન તરીકે સાફ કામ કરે છે.

સૂચના—ક્વાથનો બૂકો તો. ૧૧ પાણી તો. ૨૦ મા નાખી ઉકાળો કરવો ત્યારે અઢી તોલા રહે ત્યારે ઉતારી કપડે ગાળી સવાર સાંજ બે વખત પીવો.

૨૭૦ દશમૂલ્કક્વાથ

ચનાવટ—શાલપર્ણીનાંમૂળ, પ્રથપર્ણીનાંમૂળ, બેડીભોંરીગણીનાંમૂળ, ઉભીરીગણીનામૂળ આખરનામૂળ (લઘુપંચમૂળ), અથવા તેનું પંચાગ તથા બીલીનામૂળનીજાલ, અરકુસાનાંમૂળનીજાલ, શીવળનાંમૂળનીજાલ, પટલનામૂળ, મોટી અરળીનાંમૂળનીજાલ, એ દશ યૌર્ગયા સમમાને લખ અપેક્ષર્થો કરી નાખવાં. જરૂર જણાય ત્યારે ક્વાથની રીતે પ્રવાહી ક્વાથ બનાવી લેવો.

प्रमाण—भ्रवाही क्वाथ २॥ तोळा (जूस १॥ तोळे).

સમય—દિવસમાં બે વખત.

ઉપયોગ—વાતક્રન્ધનર, ત્રિદોષજનર, મુવાવડી સ્ત્રીનાં માં
વિકારો, શોષ, શીનતા, ખાંસી, અની પરમેવો, શ્રમ, દમ, તંદ્રા, પ્રજા-
શળ, વગેરે મટે છે. મુવાવડીને ત્રીજો દિવસથી ૧૦ વામા મુખી સ-
હવાથ આપવાથી સર્વ વિકારો યના અટકી સરીર શુદ્ધ થાય છે

२७१ दान्यादिक्वाथ

बनायट्ट—दाइदगदर, रमवनी, नागरभोथ, बीपाम, बीपाम
वाभापन, इगीआनुं मे मर् सभमाने लछि बनू कुटी तैपार
लेतुं. पछी तेमांगी भोज तो. १।, पाप्पी तो. ३० भाँ उताउ मे
ल्यागे प तोपा उदे त्यागे उनारी भग्नी लछि लेना जे जात्र ३२
तेमां धाऊ मध नाप्पी भग्नाउ भग्ने जे वज्जु पीये.

उपयोग—प्रारंभ, अन्त, हाव, लयपाती तथा स्त्रीजन्य रस
नेत्र प्रारम्भात् वधवाया आने भावे शिष्टे आयेति ।

२७२ दुग्धशोधकसूत्राय

[illegible]

1. 1950年10月1日，中华人民共和国成立，标志着中国历史进入了一个新的纪元。

૨૭૩ દેવદાર્વાદિક્વાથ

ચનાયટ—દેવદાર, વગ, કક, પીપર, શુંદ, કામરૂંગજાલ, મોચ, કરીઆતું, કકુ, ધાણા, હીમેજ, ગજપીપર, બેડીભોંરીંગણી, અતિવિષ, ગળો, કાકડાસીંગી, ધમાસો, ગોખરૂ, મોટીભોંરીંગણી, શઢાજીરૂ એ સર્વ સમભાગે સર્ધ ક્વાથ કરવા જેવો જડો જૂકો તૈયાર કરી રાખવો. જરૂર જણાયે ક્વાથની રીતે કારો બનાવી ઉપયોગમાં લેવો.

પ્રમાણ—પ્રવાહી ક્વાથ ૨૫ તોલા, (જૂકો ૧૫ તોલો).

અનુપાન—સંસમનીગોળા અથવા ખીજી કોઈ દવા સાથે આપવો.

ઉપયોગ—સુવાવડી સ્ત્રીના સર્વ રોગો, સુવારોગ પેટનુશ્ચા, ખાંસી, તાવ, શ્વાસ, મૂર્છા, મસ્તકચ્છા, કંપ, વાયુ, તાણુ વગેરે મટી સુવાવડમાં વગર ઉપદ્રવે શરીરને નિરોગી રાખે છે. તેથીજ સુવાવડીને આ ક્વાથ ખાર દિવસ સુધી પીવરાવવાનો આજ્ઞ છે.

૨૭૪ દ્વાત્રિશાંગક્વાથ

ચનાયટ—ભારંગમૂળ, કરીઆતું, નીંખજાલ, મોચ, કકુ, વગ, શુંદ, મરી, પીપર, અરુકુદી, હંદવારૂણી, રાસ્ના, ધમાસો, પટોળ, દળદર, દેવદાર, કાર્ગાપાટ, ધાણી, શુદ્ધકુચલા, દારૂદળદર, ગળો, નમોનર, અતિવિષ, પુષ્કરમૂળ, ત્રાપમાણુ, ભોંરીંગણી, ઉભીરીંગણી, દિવર, દરડે, બડેડા, આમળા, કચુરો એ દરેક વસ્તુ સમભાગે લેવી.

રીત—દરેક નીંખને ખાંડી જાડે ક્વાથ લાવક જૂકો કરી લેવો અને તે જૂકો તો. ૨, પાણી તો. ૪૦ માં નાખી ક્વાથ બનાવી ખાંડી તો. ૪ રહે ત્યારે ઉપરી કપડે ઊણી જાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—તૈયાર થયેલ પ્રવાહી ક્વાથ તો. ૩૫ અથવા માંડ લેવો.

૨૭૭ પ્રદરવિનાશકક્વાથ

ઘનાવટ—દાડમઝલ, ખાવળનીઝાલ, માયાફળ, ધુલાવેલ ફટ-કડી, નાનીહરડે, કાથે સમલાગે લઘ ચૂર્ણ કરી તેમાંથી ૧ તોલો લઘ તેમાં પાણી તો. ૮૦ નાખી ઉકાળો કરી અરધું રહે ઉતારી માળી લેવું.

ઉપયોગ—એ ક્વાથને ખસ્તીયંત્ર (એનીમા) માં ભરી તે વડે સ્ત્રીએની ચેનીમાં પીચકારી દેવી ચાને તેથી ચેનીને દરરોજ ધોવી. આ પ્રમાણે થોડા દિવસ ધોવાથી પ્રદરરોગ (પાણી પડવાનો રોગ) તરત મટી આરામ થાય છે.

૨૭૮ પુનર્નવાદિક્વાથ

ઘનાવટ—સાટોડી, દારૂહળદર, હળદર શુકે, નાનીહરડે, ગળો, ચિત્રમૂળ, ભારંગમૂળ, દેવદાર એ સર્વે સમલાગે લઘ ક્વાથ જેવો બોડો બૂકો કરી રાખવો અને જરૂર જણાયે ક્વાથની રીતે કાઢો ખનાવી ઉપયોગમાં લેવો. (એક લાગ દવા, ૧૬ લાગ પાણી અષ્ટમાસ રાખવું)

પ્રમાણ—પ્રવાહી ક્વાથ ૨૥ તોલા, (બૂકો ૧૧ તોલો).

ઉપયોગ—સર્વાંગરોગ, હાથ, પગ, મોઢું અને પેટપરનો સોળો આ ક્વાથથી તરતમાં મટી જાય છે.

સૂચના—લગાડવા માટે અરઘીનાં પાનનો રસ આખા શરીરે લગાડવો, અને ખાવા માટે રોગાનુસાર કોષ્ઠપિષ્ત દવા અથવા આરોગ્યવર્ધની નામની દવા વાપરવાથી તરતમાં સારો ફાયદો થાય છે.

૨૭૯ ગ્રાહીક્વાથ

ઘનાવટ—ખાહી, વજ, ચનાચરી, ત્રિફલા, કુકુ, બજા, ગર-મારો, હરીઆનું, લીંતડો, પટોલપત્ર, દાણ, દસમૂળ, એ મર્વ દવાઓ

૨૮૧ મહારાસ્નાદિક્વાથ

વનાવટ—રાસ્ના, ધમાસો, બલખીજ, એરંડમૂળ, દેવદાર, કુમુરો, વચ, અરકુસીનાંપાન, શુકે, ચવક, હરડે, નાગરમોથ, સાટોડી, ગજો, વરધારો, વરીઆગા, ગોખર, આસુંક, અતિવિષ, ગરમાગાનોગોળ, સનાવરી, પીપર, કાંટાશેળીઆનાંમૂળ, ધાણુ, ઉભીરીંગણી, ભોંરીંગણી એ સર્વ સમમાત્રે લેવાં પરંતુ રાસ્ના ચાર આગ લેવા. આ સર્વેનો વિધિસર જાડો જૂકો કરી રાખવો. જરૂરત સમયે ઉકાળો કરી ઉપયોગમાં લેવો.

પ્રમાણ—ત્રેનાદી ક્વાથ ૨૫ તોલા, (જૂકો ૧૫ તોલો).

અનુરાન—શુકે, પીપર, એરંડતેલ, યોગરાજશુભગ કે બીજી કાષ્ઠપણુ દવા ચાલુ હોય તે સાથે આ ક્વાથ લેવો.

ઉપયોગ—સર્વાંગવાયુ, કેપવાયુ, અર્ધાંગવાયુ, કુબ્જત્વ, અપમાદુક, મધસી, આમવાન, શ્લીષ્ઠરોગ, અપનાનક, અંતઃક્રિ, પક્ષાધાન, આંધરો, ભંગનોવાયુ, વિર્યાસય અને મૂત્રાસયમાં રહેલો વાયુ, વૈષ્ણદોષ, યોનિદોષ વગેરેમાં આ ક્વાથ વપરાય છે.

૨૮૨ મુસ્તાદિક્વાથ

વનાવટ—

દશમૂળ	તો. ૧૦	નાગરમોથ	તો. ૧
મોચરસ	" ૧	અનિવિષ	" ૧
બીલકળ	" ૧	ઈંદ્રિય	" ૧

એ દરેક બીજો લઈ સાથે મેળવી જાડો ક્વાથ જોવો જૂકો કરી લેવો. અને ૨૫ તોલા જૂકમાં ૪૦ તોલા પાણી નાખી ઉકાળો કરવો ત્યારે ૧૦ તોલા પાણી રહે ત્યારે ઉતારી નાખી તેના બે ભાગ કરવા અને તેને સચરે સુજે એ વખતમાં પીવું.

૨૮૫ વાસાદિક્વાથ

ઘનાવટ—અરકુસીનાંપાન, ગજો, બેંરીગણી, નાનીદરડે, દ્રાક્ષ, દારુકાદર, કરીઆતું, લીંબડાનીઝાલ, સમભાગે લઈ ક્વાથ જેવો બોડો બૂકો કરી ક્વાથનો બૂકો તો. ૨૫, પાણી તો. ૪૦ માં ઉકાળો કરી દશ તોલા રહે ત્યારે ઉતારી માળી તેમાં મધ નાખી તેના ચાર ભાગ કરવા અને સવાર સાંજ અંકેક લાગ પીવો.

ઉપયોગ—ખાંસી, તાવ, રક્તપિત્ત, કફજ્વર, વગેરે મટે છે.

૨૮૬ શોધનક્વાથ

ઘનાવટ— રક્તચંદન તો. ૧ ધાવડીનાંકુલ તો. ૧
નાનીએલચી „ ૧ જેડીમધ „ ૧
મામાફળ „ ૧ બેરબેસુકો „ ૧

રીત—ઉપરની ચીજોને એક તપેલામાં નાખી તેમાં પાણી તો. ૨૦૦ નાખી ઉકાળો કરવો. બ્યારે અરધું પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી માળી લેવું.

ઉપયોગ—પ્રમેહ, મુળક (પરમીયો) વગેરેમાં પીચકારી મારવા માટે વાપરવું હાયદાકારક છે. પ્રદરમાં પણ વપરાય છે.

૨૮૭ હિસ્ટેરીઆનાશકક્વાથ

ઘનાવટ— આસગંધ તો. ૧ જટામાત્સી તો. ૪
ખુરાસાનીઅજમો તો. ૧

રીત—દરેક દવાને બાકી બોડો બૂકો કરવો. તેમાંથી એક તોલો દવા લઈ ૨૦ તોલા પાણીમાં ઉકાળી બ્યારે પાંચ તોલા રહે ત્યારે ઉતારી કપડે માળી લેવું.

પ્રકરણ ૧મું — ચૂર્ણ

૨૮૯ અર્કમુલત્વગાદિચૂર્ણ

ઘનાયટ— આકડાનામૂળનીછાંસનું ચૂર્ણ ... તો. ૨
યવક્ષાર તો. ૪ અમ્રકભરત તો. ૪

બધાને વાટી ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ—૬ રતિભાર.

અનુપાત—દ્રાક્ષારિષ્ટ સાથે, દર ચાર ચાર કદાકે, અથવા મધ સાથે.

ઉપયોગ—આ દવા બળ આપનાર, કફ કઢાડનાર, જ્વર-નાશક, ખાંસી, શ્વાસ, કફરોગ, આમાતિસાર અને ફેફસાનાં દરદોમાં ઉપયોગી છે. કફ છુટા કરે છે.

૨૯૦ અમિમુલ્કચૂર્ણ

ઘનાયટ—	હિમ	તો. ૧	વજ	તો. ૨
	પીપર	.. ૩	શુક	.. ૪
	અમ્બો	= ૫	દરડેછાસ	.. ૬
	મિત્રકમૂળનીછાંસ	.. ૭	ઉપલેટ	.. ૮

રીત—દરેક દવાનું છુટું છુટું ચૂર્ણ લઈ વાટી મેગવી કપડે ચાળી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧૨ થી ૨૪ રતિભાર.

અનુગત—૨૧૨૭ પાણી સાથે.

સમય—દિવસમાં ત્રણ વખત જમવા પહેલાં.

ઉપયોગ—હોઝરીને બળ આપે, ખોરાક પચાવે, વાયુ એકઠું કરે, દસ્ત સાફ લાવે, અગ્નિદીપન કરી વાયુ, ગોળો, મંદાગ્નિ, મ્હાડા, ચૂંક વગેરે મટાડે છે.

૨૯૧ અપામર્ગમિશ્રણ

ઘનાઘટ—અધેડાનાં બીજ લાવી તેને તવા ઉપર શેકતાં શેકતાં તે બગેલા કાચલા જેવા થાય ત્યારે ઉનારી તેને વાટી રાખવું તેમાંથી એક તોલો ચૂર્ણ લઈ તે સાથે કુસાવેશ ટંકણખાર તો. ૧ થવશ્યાર તો. ૧, તેને મેગલી ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૨ થી ૬ રતિભાર.

અનુપાત્ર—મધ અથવા વાસાવમેદ સાથે.

સમય—ચાર ચાર કલાકે.

ગુણ—કફનાશક, અગ્નિવિરૂદ્ધ, દિપન છે.

ઉપયોગ—પિત્તજન્ય ખાંસી, બાળકોની ખાંસી, શ્વાસ, અશ્મન અને દરેક જાતની ખાંસી માટે સારો ઉપાય છે.

૨૯૨ અવિપત્તિકરચૂર્ણ

ઘનાઘટ—ત્રિક્ષ્ણ તો. ૩, ત્રિકટુ તો. ૩, વાયડીંગ તો. ૧, એક્કતી તો. ૧, તમાલપત્ર તો. ૧, મેથ તો. ૧, લવંગ તો. ૧૦, શાકર તો. ૬૦, નસોનર તો. ૪૦, એનું ચૂર્ણ કરી ખાટલીમાં ભરી

વગેરે માટે છે.

પચ્ચ—દૂધ, ભાત ખાવાથી જલ્દી ફાયદો થાય છે.

૨૧૩ અષ્ટાંગચૂર્ણ

બનાવટ—કાપડલ, પુષ્કરમૂળ, કાકડારીંગ, શુંક, મરી, પીપર, જવાસો, શાહજીરું, એ દરેક ચીજ એક એક તોલો લઈ વાટી ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૧૨ રતિભાર.

અનુપાત—મધ સાથે, આદુનારસ સાથે, તુલશીપત્રના સ્વરસ સાથે, ગમે તે સાથે લેવાય.

સમય—ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ગુણ—કફ, પાચન.

ઉપયોગ—હેડકી, સન્નિપાત, ખાંસી અને કફને મટાડે છે.

જન્ય ખાંસી માટે કે સખત ખાંસી માટે બહુજ ઉત્તમ પ્રયોગ છે.

૨૧૪ કડુમર્જીતચૂર્ણ

બનાવટ—કફને તવા ઉપર રોટી ચૂર્ણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૧૨ રતિભાર.

અનુપાત—ગરમ પાણી.

ઉપયોગ—તાવ, ક્ષેજમાં પિત્તનો ભરાવો, કમજબ વગેરે મરી પેટ સાથે થાય છે. તાવની શરૂઆતમાં આપવું ઠીક છે. બન્ધ્યાં-એને માટે અનુકૂળ છે.

ઉપયોગ—હોઝરીને બળ આપે, ખોરાક પચાવે, વાયુ ઓછો કરે, દસ્તા સાફ લાવે, અમિદીપન કરી વાયુ, ગોળા, મંદામિ, કફ, ઝાડા, ચૂંક વગેરે મટાડે છે.

૨૯૧ અપામર્ગમિશ્રણ

વનાયટ—અધેડાનાં બીજ લાવી તેને તવા ઉપર શેકતાં, શેકતાં તે બગેલા કાચલા જેવા થાય ત્યારે ઉતારી તેને વાટી રાખવું. તેમાંથી એક તોલો ચૂર્ણ લઈ તે સાથે કુલાવેલ ટંકણુખાર તો. ૧, યવક્ષાર તો. ૧, તેને મેળવી ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૨ થી ૬ રતિભાર.

અનુપાત્ર—મધ અથવા વાસાવલેહ સાથે.

સમય—આર આર કલાક.

ગુણ—ઠંદનાશક, અભક્તિરૂદ્ધ, દિપન છે.

ઉપયોગ—પિત્તજન્ય ખાંસી, બાળકોની ખાંસી, શ્વાસ, અશ્મરિ, અને દરેક જાતની ખાંસી માટે સારો ઉપાય છે.

૨૯૨ અવિપત્તિકરચૂર્ણ

વનાયટ—ત્રિફલા તો. ૩, ત્રિકટુ તો. ૩, ચાવડીંગ તો. ૧, એન્થી તો. ૧, તમાચપત્ર તો. ૧, મોષ તો. ૧, લવંગ તો. ૧૦, સાકર તો. ૬૦, નમોતર તો. ૪૦, એનુ ચૂર્ણ કરી ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૩ તોલો જમ્યા પહેલાં મચાર સાથે.

અનુપાત્ર—નાગબેરનું પાણી અથવા કટુ પાણી.

ઉપયોગ—અભક્તિ, શ્વાસ, દગ્ધ, પ્રમેહ, પથરી, મલાપન.

વગેરે મટે છે.

પચ્ચ—દૂધ, લાત ખાવાથી બંદી કાયદો થાય છે.

૨૧૩ અષ્ટાંગચૂર્ણ

બનાવટ—કાયફલ, પુષ્કરમૂળ, કાકડાશીંગ, શુંક, મરી, પીપર, જવાસો, શાહજીરું, એ દરેક યીજ એક એક તોલો લઈ વાટી ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ—૬ થી ૧૨ રતિભાર.

અનુપાન—મધ સાથે, આદુનારસ સાથે, મુલશીપત્રના સ્વરસ સાથે, ગમે તે સાથે લેવાય.

સમય—ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ગુણ—કફ, પાચન.

ઉપયોગ—હેડકી, સનિપાત, ખાંસી અને કફને મટાડે છે. જુની ખાંસી માટે કે સખત ખાંસી માટે બહુજ ઉત્તમ પ્રયોગ છે.

૨૧૪ કહુમર્જીતચૂર્ણ

બનાવટ—કફને તવા ઉપર સીકી ચૂર્ણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૬ થી ૧૨ રતિભાર.

અનુપાન—ગરમ પાણી.

ઉપયોગ—તાવ, ક્ષેજમાં પિત્તનો ભરાવો, કમજબ વગેરે મરી પેટ સાથે થાય છે. તાવની યરઆનમાં આપવું ઠીક છે. બચ્ચાં-એને માટે અનુકૂળ છે.

તેમાં શુદ્ધ દ્વિગુણ તો. ૧ મેઘવી ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો.

અનુપાન—ચોખાનું ઘોણુ અથવા છાશ સાથે.

ઉપયોગ—આમાતિસાર, રક્તાતિસાર, મરડો, લોહીનાઝાડા, જુનો અતિસાર અને બાળકોના ઝાડા દુરતમાં મટે છે.

૨૧૮ ગંગાધસ્તૂર્ણ

ચનાષટ—નાગરમેથ, ઇદ્રવ, ખીસફળ, લોહર, મેચરસ, ધાવ-
ડીનાંકુલ, શુંક, કડાછલ, કાળીપાટ, વાળો, અતિવિષ, આંબાનીગોટલી,
શુદ્ધ દ્વિગુણ એ દરેક ચીજ સમભાગે લઈ ચૂર્ણ કરવું અને કપડે
ચાળી લઈ ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૧૨ થી ૨૪ રતિભાર, દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાન—મધ સાથે અથવા ચોખાના ઘોણુ સાથે.

ઉપયોગ—અતિસાર, પ્રવાહીકા, મૌનહૃણી, મરડો મટે છે
અને મગ બધાધને આવે છે.

૨૧૯ ગંધકયોગ

ચનાષટ— શુદ્ધ ગંધક તો. ૨૧ નાની દરડે તો. ૨૧
સાકર " ૫

રીત—ઉપરની ત્રણ વસ્તુઓનું બારીક ચૂર્ણ તૈયાર કરવું,
ત્યારબાદ ખરણમાં પ્રથમ ગંધકનું ચૂર્ણ નાખી તેમાં નાની દરડે તથા
સાકરનું ચૂર્ણ ધીમે ધીમે નાખી મેઘવી-મુટીને ખાટલી ભરી ભેરી.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો.

અનુપાન—પાણી સાથે.

સમય—પ્રસાર, સંજ એ વખત અથવા રાત્રે મુની વખતે.

ઉપયોગ—ખસ, ખુબલી, ચુલભાગની ખંબવાળા
બિગાડ વગેરે માટે રક્તશોધક તથા મગ્નશોધક તરીકે
આપે છે. અને લુલાખ સાફ લાવે છે.

પરેજી—આ દવા ઉપર સાધારણ પરેજી પાળ
કારણ કે તેમાં ગંધક આવે છે.

૩૦૦ ચોપચીનીઆદિચૂર્ણ

ઘનાયટ—ચોપચીની તો ૧૬, સાકર તો ૪, પીપર,
મૂળ, મરી, લવંગ, અક્કલકરો, ચુંક, વાવડીંગ, હરડે, બહેડાં,
અને બગભરમ એ દરેક અરધો અરધો તોલો લેવા તેનું ચૂર્ણ
કપડે ચાળી બાટલી ભરી લેવી

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો

અનુપાત્ર—મધ અથવા ઘી સાથે

ઉપયોગ—તીમ પ્રકારનો પ્રમેદરોગ, ઉપર શરોગ, વાનગમ
મથ, કુદ, ગરમીનો મધીયા, ધાતુક્ષીયતા, વાયુ વગેરેમા મારો શાપ
આપે છે.

૩૦૧ ચંદ્રપ્રમાચૂર્ણ

ઘનાયટ—

ચંદ્રપ્રમા	તો ૧	સાકર	તો ૨
મૂળ	તો ૧	પીપર	તો ૧
મરી	તો ૧	લવંગ	તો ૧
અક્કલકરો	તો ૧	ચુંક	તો ૧
વાવડીંગ	તો ૧	હરડે	તો ૧
બહેડાં	તો ૧	બગભરમ	તો ૧
અરધો અરધો	તો ૧	તોલો	તો ૧
લેવા	તો ૧	ચૂર્ણ	તો ૧
કપડે	તો ૧	ચાળી	તો ૧
બાટલી	તો ૧	ભરી	તો ૧

માર્ગ મેંઝરી ચૂર્ણ કરી ૩૦૧ ના નામથી મારી ...

પ્રમાણ—૧ થી ૧૧ તોલો.

સમય—સવાર, બપોર, સાંજ ત્રણ વખત.

અનુપાત—ગાયના દૂધ સાથે.

ઉપયોગ—ગજાની તથા હાથની અને હોઝરીની અદર થતો દાઢ, મુખપાક, માથામાંથી કે નાકમાંથી લોહી પડવું, શીરદર્દ, પિત્તનો કોપ, વગેરેને શાંત કરી મગજને પુષ્ટિ આપી કંડક આપે છે. પ્રદર વગેરે માટે ખાસ ઉપયોગી છે.

૩૦૨ છર્દિહરયોગ

ઘનાવટ—વંસલોચન, એલચી, કમળનાંપુલ, મોરનાંપિંછાની રાખ, નાળાયેરનીચોટલીનીરાખ (ભસ્મ), મરી, પીપર, સમભાગે લઈ વાટી ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિભાર.

અનુપાત—મધ સાથે ચાટી જવું.

ઉપયોગ—ગમે તે પ્રકારની ઉથડી માટે ચોક્કસ ઉપાય છે.

૩૦૩ જ્વરનાશકચૂર્ણ

ઘનાવટ—
 કુસાવેલી ફટકડી તો. ૧ નવસાગર તો. ૧
 કાળાંમરી ,, ૧ અતિવિંધ ,, ૧
 ચોનાગેર ,, ૧

સમભાગે લઈ વાટી ચૂર્ણ કરી કપડે ચાગી બાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—૨ થી ૬ રતિભાર.

અનુપાત—મધ અથવા ગરમ પાણી સાથે.

સમય—દર ત્રણ ત્રણ કલાકે.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ આનીભાર. અનુપાન—તાજું પાણી.

સમય—દિવસમાં બેથી ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—માણતાવ, વિષમજ્વર, નવીનજ્વર, ટાઢીઓતાવ, છર્ણજ્વર, મુદ્દનોતાવ વગેરેમાં સેવન કરવાથી સારો ફાયદો આપે છે.

૩૦૬ જાતીફલાદિચૂર્ણ

ઘનાષ્ટ—જયફળ, વાવડીંગ, ચિત્રક, શુક્ર, તગર, તલ, નાલીમ્બપત્ર, મુખક, લવંગ, કલોંજી, કપુર, હરડે, આમળા, મરી, પીપર, તગ, વંસલોચન, એલચી, તમાકુપત્ર, નાગકેશર, એ દરેક ઓળ અઠેકે તોલો ભેરી તથા શેકેલી ભાંજ તો. ૯ અને સાકર તો. ૨૬ લઈ કુટી ચૂર્ણ કરી ખાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—૬ થી ૧૨ રનિભાર.

અનુપાન—મધ સાથે.

ઉપયોગ—ફૂલ, ઉધરસ, શ્વાસ, સંઘડણી, ઝાડા, મરડો, મંદાસિ, રોગેખમ વગેરે મટે છે તથા ઉંધ સાથે અને દરદને મટાડે છે. માથાનું દરદ તથા ઉન્માદમા પણ વપરાય છે.

૩૦૭ જીર્ણજ્વરાચિચૂર્ણ

ઘનાષ્ટ—મોસાત્વ તો. ૪, કાંચનામુકવેલપાનનું ચૂર્ણ તો. ૩, જેડીમધ તો. ૨, વંસલોચન તો. ૨, ત્રીણીપીપર તો. ૧, મેરાલમરમ તો. ૧, સાન્ની છીપમરમ તો. ૧, અમ્લકમરમ સારી તો. ૧.

રીત—જાંઘી દવા જુદી જુદી જારીક વાટેલી લઈ તેને એક ખરદમા નાખી જરાજર મેગરી ઘુંટી ખાટલી જાંઘી રાખવી.

પ્રમાણ—૬ રનિભાર.

પ્રમાણ—૦૧ તોલો. અનુપાન—મધ સાથે.

ઉપયોગ—અરૂચી, ખાંસી, ઉઘટી, હૃદયરોગ, પડખાનુંથળ, વગેરે મટી ભૂખ લગાડે છે. ખાંસી-શરદી માટે ઉત્તમ છે.

૩૧૦ ત્રિકટુચૂર્ણ

ઘનાયટ—થુંક, મરી અને પીપર સમભાગે.

રીત—ત્રણે વસ્તુઓ સાથે લઈ ખાંડી કપડે ચાળી ખાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—એઆનીભાર. અનુપાન—મધ સાથે ચાટવું.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—દવાના અનુપાનમાં કફ તરીકે તેમજ ગરમી લાવનાર તરીકે વપરાય છે. ખાસી, શરદી, હૃદય (જાતી) નું થળ, દમ, ક્ષ, હાથ વગેરે મટે છે. તેમજ મુંઝવાથી ઝીંકા આવી મગજ હલકું થાય છે.

૩૧૧ ત્રિફલાપિપ્પલીચૂર્ણ

ઘનાયટ—હરડેજાથ, બહેડેજાથ, આંબળાં, પીપર, એ ચાર સમભાગે લઈ ચૂર્ણ કરી ખાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—એથી ચાર આનીભાર.

અનુપાન—મધ સાથે ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—ખાસી, દમ, આસ, કૃર્ણજ્વર, મંદામિ, કનક-પ્પાન, વગેરે મટી આમનું પાચન થઈ શરીર નિરામ બને

સમય—સવાર, બપોર અને સાંજ.

અનુપાન—મધમાં દવા ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—જુનોતાવ, શુષ્કજ્વર, ખાંસી, શ્વાસ, નેત્રદાહ અને શયના તાવમાં પણ સારો ફાયદો આપે છે.

૩૦૮ તાંડવારીચૂર્ણ

ઘનાઘટ—અજમો, જેડીમધ, વજ, અનંતમૂળ, શુક્ર પિંડ, ધતુરાનાંપાન, તજ, એલચી, ખસખસ, બરાસકપુર, નસોતર, અંબી, ખીજ, ખુરાસાની અજમો, કડુ, યવદાર, સુખડ, આમળાં, દીપ્ત પીપરીમૂળ, ધમાસો, એ વીસ ચીજો અફેકે તોલો તથા સોડામજ (જેને ત્રિકુળાનાં પુટ વધારે અપાયા હોય તે) તો. ૪ મેથલી પુઠી બારીક આળી બાટલી ભરી ભેવી.

પ્રમાણ—૬ થી ૧૨ રતિભાર પાણી સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—ઉંઘાદ, અપરમાર, દિસ્તીરીઆ, યોથાપરમાર, આંચકી, તાંડવૃત્ત્ય વગેરેમાં સાફ કામ કરે છે.

સૂચના—દરદીને પેટ માફ ન આવતું હોય તો પ્રથમ મોઠો જુલાબ આપી કાઠો સાફ કરી પછી આ દવા આપવી જોઈએ.

૩૦૯ તાલીસાદિચૂર્ણ

ઘનાઘટ—તાલીસપત્ર તો. ૧, શુંક તો. ૩, પીપડ તો. ૪, વંમસોચન તો. ૫, મરી તો. ૭, તજ તો. ૧૦, એલચી તો. ૧૦, સાકર તો. ૩૦ એ મધનું બારીક ચૂર્ણ કરી કપડે અથવા બાટલીમાં ભરી ભેવું.

૩૧૪ દાડિમાદ્રુકચૂર્ણ

ઘનાયટ—દાડમનીઝાલ તો. ૮, સાકર તો. ૩૨, એલચી, તજ, તમાલપત્ર એ ત્રણે તો. ૪, શુંક, મરી તથા પીપર એ દરેક તોલા ચાર ચાર. આ સર્વ વસ્તુઓનું ચૂર્ણ તૈયાર કરી લેવું.

પ્રમાણ—એ થી ચાર આનીબાર દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાન—મધ અથવા પાણી સાથે.

ઉપયોગ—ઝાડો, મરડો, મંદામિ, ખાંસી, જ્વર વગેરે મટે.

૩૧૫ દૂધનો મસાલો

ઘનાવટ—જાયફળ, જાવંત્રી, તજ, લવીંગ, એલચી, અકકમ-કરો, શુંક, કેશર, કસ્તુરી.

રીત—કસ્તુરી સિવાય દરેક વસ્તુ અંકેક તોલો તથા કસ્તુરી બેઆનીબાર લઘ દરેકનું ચૂર્ણ બનાવી તેમાં કસ્તુરી મેળવી ઘુંટી તૈયાર થયેલા ચૂર્ણને બાટલીમાં ભરી લેવું અને જ્યારે દૂધ પીવું હોય ત્યારે તેમાંથી આસરે ૦૧ તોલો ચૂર્ણ ગરમ કરેલા દૂધમાં નાખી વાપરવું. એ દૂધમાં બદામ, પીસ્ટા તથા સાકર મરજી મુજબ નાખી શકાય છે.

પ્રમાણ—એક વખત મારે ૦૧ તોલો આસરે દૂધ તો. ૨૦ થી ૪૦

સમય—સવારમાં અથવા રાત્રે મુની વખતે કે મરજી મુજબ લઘ શકાય.

ઉપયોગ—વાજકરણુ યુગ્મ લાવવા, દૂધ ન પચવું હોય તો તે પચાવવા નેમજ શુક અને શરીરને મજબુત બનાવવા આ મમાલો ખરોદ શકાય છે. તેમજ દૂધ પળુ ફનીકર થાય છે.

૩૧૨ ત્રિફલાચૂર્ણ

બનાવટ—કાશુલી હરડેછાલ, ગહેડાંછાલ, આંબળા મગખાત્રે

રીત—ત્રણે દવાઓ દળીયા વગરની લાઇ તેને સાથે ખાંડી
કપડે આગી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૦૧ તોલાભાર કે તેથી વધુ શક્તિમુજબ.

અનુપાન—દૂધ કે સ્વચ્છ પાણી, અથવા સાકર તો. ૦૧ સાથે
મેળવી મધમાં ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

સમય—સવારના કે રાતના સુતી વખતે.

ઉપયોગ—કબજિયાત, મગજની ગરમી, પિત્ત, તેજરોગ, ક્ષીર
ખામી, આંખનાંદરદો, લોહીનિગાડ, વિધ્વંસિકાર, ખસ, ખુશ્કી
વગેરેમાં વપરાય છે, તેમજ કેટલીક ભસ્મો સાથે અનુપાન તરીકે પણ
બહુ વપરાય છે. લાંબો વખત સેવન કરવાથી જીર્ણો દરદો મટાડી
શુક્ર (વીર્ય)નું સોધન કરે છે.

૩૧૩ ત્રિફલારસાયન

બનાવટ—ત્રિફલાચૂર્ણ તો ૩, શુદ્ધગંધક તો. ૧, સાકર તો. ૫

રીત—પ્રથમ ત્રિફલાને ગંધક સાથે મેળવી તેને જલ્દા ઘીમાં
કરમો દધ પછી તેમાં સાકર મેળવી તેને બાંચગના રસમાં ઘુંટી
ચૂર્ણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—એ થી ચારઆનીમાર.

અનુપાન—દૂધ સાથે.

સમય—સવાર, સંજ બે વખત.

ઉપયોગ—કે.દર્દિનિગાડ, ખાટીગરમી, ઉપરસ ખમ, ખુશ્કી,
દાર, વગેરેમાં કેટલેક દરિદ્રે આગે ઉપાય છે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—વાયુ, પિત્ત અને કફના તમામ રોગ, ભગંદર, હરસ, પ્રમેહ, નળજાઇ, કરચલી વળવી, પાંડુ, પીનસ, કુષ્ઠરોગ, હલી-મકે, ક્ષય, મૂતકૃમ્મ, વગેરે તમામ વ્યાધિ મટાડી રસાયન વાજકરણ મુજબ આપી નવું યૌવન આપે છે.

સૂચના—આ દવામાં બિલામ આવે છે માટે તેનું સેવન કરનારે ગરમ મસાલાવાળો ખોરાક ન ખાવો અને રસાયન ઔષધી મુજબ લાંબો વખત પથ્ય રાખી દવા લેવી કે જોથી સારો ફાયદો થાય છે.

૩૧૮ નારાયણચૂર્ણ

ચનાચટ—ચિત્રકૃષ્ણ, હરડે, બહેડાં, આંબળાનીછાશ, શુક્ર, મરી, પીપર, પક્ષાંશી, વજ, અજમો, છૂંદ, પીપરીમૂળ, વરીઆળી, ઘઉંસીનાંપાન, અજમોદ, કચુરો, ધાણા, વાવડીંગ, કાળુંછૂંદ, ઉપમેટ, પુષ્કરમૂળ, સાણખાર, યવક્ષાર, સિંધાલુણ, મંચળ, બિહલવણ, વડા-મરૂંધુ, મીઠું એ દરેક વસ્તુ અડધે તોલો, ઇંદ્રવાણીનાંમૂળ તો. ૨, નસેનર તો. ૩, ઘાંતીમૂળ તો. ૪, કાંટાળાચોરનુંમૂળ તો. ૨, એ દરેક યીજને બારીક વાડી કપડાણ ચૂર્ણ તૈયાર કરી લેવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો, સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાન—રોગ પ્રમાણે અથવા જાણ કે ગરમ પાણી સાથે.

ઉપયોગ—અજીર્ણ, કૃમ્મજ્વર, હૃદયરોગ, પાંડુરોગ, ખાંસી, શ્વાસ, અગંદર, મદાગિ, ત્વર, કુષ્ઠ, મંચલણી, સ્થાવર જંગમ વિષનો વિકાર, વગેરેમાં સારો ફાયદો આપી તમામ જનના પેટના રોગ મટાડી શરીર શુદ્ધ બનાવે છે.

૩૧૬ નવીનસુદર્શનચૂર્ણ

ઘનાઘટ—મામેજવો (કડરીનઈ કહે છે તે) તો. ૧૦, કાળાં મરી તો. ૨૫ બંને વસ્તુઓને બરાબર વાટી કપડછાણ કરી બાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ વાસ સુધી દિવસમાં ત્રણ વખત

અનુપાન—નવશેકું પાણી અથવા ચહા.

ઉપયોગ—નવા અથવા જુના તાવમાં વપરાય, તાવને ઉગ્ર પસીનો લાવે છે. સ્વાદમાં અતિ કડવો હોવાથી તાવને તરતજ મદદ મોઢું સાફ કરે છે. જુના તાવમાં તેમજ બાળકોના તાવમાં જ ખાસ વાપરી શકાય છે.

સૂચના—બાળક માટે ૨ થી ૪ રતિભાર અપાય.

૩૧૭ નારસિંહરસાયન

ઘનાઘટ—

સત્તાવરી	તો. ૬૪	ગોખર	તો. ૬૧
વારાલીકંદ	" ૮૦	મળો	" ૧૦૦
શુદ્ધ ત્રિશાભ	" ૧૨૮	ચિત્રકાણ	" ૪૦
તણતુ ચૂર્ણ	" ૬૪	ત્રિકટુ	" ૩૨
માકર	" ૨૮૦	મધ	" ૧૪૦
ધૂત	" ૭૦		

રીત—ઉપરની દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ લઈ પ્રથમ તણ તથા સામનું ચૂર્ણ કરી તેમાં માકરને બ્રૂકો અને બીજી દવાઓ મેળવી તેમાં તમામ ધીનું મોખ આપી પડી મધ નાખી તેને જોડે બરબી ભરી રાખવી

પ્રમાણ—૧ થી ૧ તે.તો. કપ માં

રીત—બધી દવાઓને સાથે બારીક કરી મેળવી વાટી કપડે આગી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ તોલો.

અનુપાત—દૂધ સાથે અથવા સાકર સાથે ચૂર્ણ લઈ ઉપર દૂધ પીવું.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—બીઓને થતો શ્વાવ, શ્વેતપ્રદર, રક્તપ્રદર અને યોનીની દુર્ગંધતા મટાડી શકિત આપે છે. ખોટી ગરમી મટાડી પેશાબ માફ લાવે છે.

૩૨૧ પ્રદારિયોગ

ચનાવટ—સમુદ્રશોષનાંબીજ તો. ૩, માયાફળ તો. ૪, સોના-બેર તો. ૨ વાટી ચૂર્ણ કરી કપડે આગી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો.

અનુપાત—દવા લઈ ઉપરથી બકરીનું દૂધ લેવું.

ઉપયોગ—પ્રદર, શ્વેતપ્રદર, રક્તપ્રદર વગેરેનો શ્વાવ મટે છે.

૩૨૨ પ્રમેહનાશકયોગ

ચનાવટ—ચંદ્રપુટી પ્રવાલશરમ તો. ૨, ચાંદીનાવરક તો. ૧.

રીત—પ્રથમ ખરલમાં પ્રવાલશરમ નાખી તેમાં ઓકે ચાંદીનો વરક નાખતા જલુ અને ધુટતા જલુ, તમામ વરક મગી જાય ત્યારે ખરાબર ધુટી મેળવી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિજાર.

અનુપાત—માખખ ૩ મલાઈ સાથે.

૩૧૯ પવિત્રધૂપ

વનાવટ—	વાળો	શેર ૦૧	મુખક	શેર ૦૧
	લોખાનકોદીઓ	,, ૦૧	ગુગળ	,, ૦૧
	ઈક્ષસ (શેરીલોખાન)	,, ૦૧	હરમર	,, ૦૧
	વજ	તો. ૧૦	કપુરકાચડી	,, ૦૧
	કચુરો	શેર ૦૧	બાબચી	તો. ૧૦
	અગરના છોડા	,, ૦૧	દેવદારનો બૂકોરીર	,, ૦૧
	લીંબડાનાં પાનનું ચૂર્ણ	,, ૦૧	મોચ	,, ૦૧
	પાનડી	,, ૦૧	મુસાબનાં ફુલ	,, ૦૧

રીત—દરેક વસ્તુને અધઃચરી ખાંડી સાથે મેગરી બે ઝગામાં ભરી લેવું.

ઉપયોગ—હવા શુદ્ધિ માટે તથા જંતુબળ તરીકે આ ધૂપ અમિ (ધગધગતા કોસમા) ઉપર ઘાંટવાથી તેનો પવિત્ર ધૂપ મેગરને હાથકર્તા તથા હવાને શુદ્ધકર્તા થાય છે. ખરાબ હવા શુદ્ધ થાય છે. હવન માટે પણ વાપરી શકાય છે.

સમય—દરરોજ સવાર માજ રહેલાખુતી જગાએ ધૂપ કરે. અથવા જ્યાં ખરાબ હવા ચાલતી હોય ત્યાં દરરોજ વપરાસમાં લેવે.

૩૨૦ પ્રદારિચૂર્ણ

વનાવટ—	બાવળનો ગુંદ તો. ૧૧	ફમીમબળકી તો. ૦૧
	બાબળનો ગુંદ ,, ૧૧	જગતમ્બ ,, ૦૧
	મોચમ્બ ,, ૧૧	અગરનીનીજ ,, ૦૧
	ગંદામન્ડ ,, ૦૧	આમલીનીનીજ ,, ૧
	મીંચાટન ,, ૦૧	સાખરકી ,, ૨
	વમ્બેમન્ડ ,, ૦૧	કાચામંડીની ,, ૧

રીત—બધી દવાઓને સાથે બારીક કરી મેળવી વાટી કપડે ચાળી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ તોલો.

અનુપાત્ર—દૂધ સાથે અથવા સાકર સાથે ચૂર્ણ લઈ ઉપર દિય પીવું.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—જીઓને થતો શ્વાસ, શ્વેતપ્રદર, રક્તપ્રદર અને યોનીની દુર્બળતા મટાડી શક્તિ આપે છે. ખોટી ગરમી મટાડી પેશાબ સાફ લાવે છે.

૩૨૧ પ્રદારિયોગ

ઘનાવટ—અમુદ્રશીપનાંબીજ તો. ૩, માયાકૃષ્ણ તો. ૪, સોના-મેર તો. ૨ વાટી ચૂર્ણ કરી કપડે ચાળી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો.

અનુપાત્ર—દવા લઈ ઉપરથી બકરીનું દૂધ લેવું.

ઉપયોગ—પ્રદર, શ્વેતપ્રદર, રક્તપ્રદર વગેરેનો શ્વાસ મટે છે.

૩૨૨ પ્રમેહનાશકયોગ

ઘનાવટ—અંદ્રપુટી પ્રવાલભરમ તો. ૨, ચાંદીનાવરક તો. ૧.

રીત—પ્રથમ ખરલમા પ્રવાલભરમ નાખી તેમાં અંકેક ચાંદીનો વરક નાખતા જતુ અને ઘુંટતા જતું, તમામ વરક મગી વ્યય ત્યારે ખરાખર ઘુંટી મેળવી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિબાર.

અનુપાત્ર—માખજુ ૬ મથાક સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—પ્રમેહ, સ્વપ્નપ્રમેહ, સોમરોગ, વિવિધ, નયગર્ભ, ખોટીગરમી, વગેરે માટે છે.

૩૨૩ પીનસહરી તમાકુ

ઘનાવટ—મદ્રાસી મુધણી તો. ૧ પીપરમેન્ડુલ તો. ૩

બીરમથ સખનાઈટ્રેટ " ૦૧ કપુર " ૦૧

કાયકળનાછોડાનું ચૂર્ણ " ૨ વાવડીનું ચૂર્ણ " ૧૧

રીત—ખરલમાં દરેક વસ્તુનું બારીક ચૂર્ણ નાખી સારી રીતે ધુંડીને બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—એક બે ચપટી ભરી નાકમાં મુકવી.

સમય—સવાર, બપોર, સાંજ એમ ત્રણ વખત મુખનું

ઉપયોગ—નાકનાંદરદો, સળેખમ, ૫૩ નીકળવું, મસ્તકદા, પીનસરોગ, નાકમાંથી ખરાબ ગંધ નીકળવી વગેરે માટે ઉત્તમ છે. ફક્ત મુખવાથીજ આરામ થાય છે.

૩૨૪ પિપ્પલાદ્યચૂર્ણ

ઘનાવટ—પીપર, ચંદનચેત, મોથ, વાળો, કડુ, કાળીપાંદ, ઉંદપર, નાનીદરડે, મોટીદરડેજામ, શુક, એ મર્ચ આંકે નોતો ૯૧ ચૂર્ણ કરી ભેંજ

પ્રમાણ—૦૧ નોતો.

અનુપાત્ર—૨૦૦૦ નરમ પાપડી.

સમય—૬૦ ત્રણ ત્રણ કપાકે

ઉપયોગ—ખામાનિમાર, કામાનિમાર અને પિત્તનિમાર અથવા મરડા માટે ઉત્તમ છે, અને તાડે માટે છે

૩૨૫ પુષ્યાનુગચૂર્ણ

ઘનાઘટ—કાળાપાટ, રસવંતી, મોચ, નંજુનાડળીઆ, આંખાની ચોટલી, પાપાણુમેદ, લોદર, મજક, કમળનું કેશર, બીલકળનોગરલ, મોચરમ, નાગકેશર, સોનાગેર, શુંક, કામફલ, મરી, રક્તચંદન, અરુચે, ધાવડીનાંકુલ, દ્રાક્ષ, સારીવામળ, જેઠીમધ, કડાછાત, અતિવિપ, અર્જુનઝાલ, એ સર્વે સમભાગે લઈ ચૂર્ણ કરી બાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—૦૧ તોલો, સવાર સાંજ એ વખત.

અનુપાન—મધ સાથે ચાટી ઉપર ચોખ્ખાનું ઘોણુ પીવું, અથવા પાણી સાથે.

ઉપયોગ—પ્રદર, રક્તપ્રદર, રક્તાર્શ, અતિસાર, રક્તપ્રતિસાર, થોનીદાહ, કમિરોગ, ઝડુદોષ વગેરે મટે છે. આ દવા ખાસ કરી પ્રદરોગમાં બહુજ વપરાય છે.

૩૨૬ પંચસકારચૂર્ણ

ઘનાઘટ —	શુંક	તો. ૧૦	વરીઆળી	તો. ૧૦
	સિંધવ	„ ૧૦	મીંદીઆવળ	„ ૪૦
	નાનીદરડે	„ ૨૦	કુદીનોસાફકેરેલ	„ ૧૦

રીત—ઉપરની દવાઓને ખાંડી બારીક કુરી ચાળી બાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—૮૧ થી ૮૧૧ તોલાભાર સ્તેજ ગરમ પાણી સાથે.

સમય—સવારે અથવા રાત્રે.

ઉપયોગ—રક્તવિકાર, વાયુ, કમજબાન, ખુજલી વગેરેમાં ત્યાં પેટ માં કરવાની જરૂર વળાય ત્યાં આ દવા સાદા લુગાવના રૂપમાં વાપરવી સારી છે.

૩૨૭ પંચસમચૂર્ણ

ચનાચટ્ટ— નાની હરડે તો. પં નસોતર તો.
 મરી " ૫ યુંડ " ૫
 પીપર " ૫

રોત—સર્વ વસ્તુઓ સાથે ખાંડી લઈ ચૂર્ણ તૈયાર કરું

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૦ તોલા સુધી. અનુપાત—૧૫૦૦:૫૦૦

સમય—૦૩૨ જાણીયા ત્યારે અથવા રાત્રીએ સુતી વખતે.

ઉપયોગ—આફરો, શ્વેત, વાયુ, કબજામાં, આમવાયુ, શ્વેત, મોળ, ઉદરરોગ, સાંધાનોવાયુ, મંદામિ, કૃમિજન્ય, વગેરેમાં પેટ દરવા માટે આ દવા વાપરી શકાય છે. તેનાથી એક બે પેટ દર આવે છે.

૩૨૮ વદરીચૂર્ણ

ચનાચટ્ટ—મોરડીનાજનીજલ, હરડેજલ, બરુડાંજલ, યુંડ, આંબળા, મરી, પીપર, એ દરેક એક એક તોલો, કપુર તો. ૦૧, મોખાનીધાણી (લાળ) તો. ૪૮, તજ, તમાકુ, એમચી, એ દરેક એક એક તોલો વમસોચન તો. ૩૨, અબ્જરેન્સ તો. ૧૬ એ મર્ચના વજનથી જમણી એટલે કે સાકર તો. ૧૦૮ લગ ચૂર્ણ કરી મખડું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૦ તોલો. અનુપાત—૫૦૦:૫૦

સમય—૬૨ જાણીયા ૩૫૬.

ઉપયોગ—આંચી મદાગનાર, ઉપડી મદાગનાર, મજબૂતમા, રુદ્ધપિત્ત, ત.વ. ખૂબી વનેગેને મદાગે છે ઉપડી મદાગનાર

૩૨૯ વૃહત્હરિતકીચૂર્ણ

યનાવટ—મોટી હરડેછાલ તો. ૫, નાનીહરડે (હીમેજ) એરંડીઆમાં તળેલી તો. ૫, કુલીજન (કુલુજ્જ) તો. ૫, શુંક તો. ૫, પરિઆળી તો. ૫, અતિવિષ તો. ૫, સિંધાતુલુ તો. ૫, હોંગશેકેલી તો. ૧.

રીત—દરેક દવાઓ લઈ મેળવી કુટ્ટી આળી બાટલી ભરી રાખવી

પ્રમાણ—૦૧ તોલો. અનુપાન—ગરમ પાણી સાથે.

સમય—દર ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ઉપયોગ—આમાતિસાર, ઝાડા, રક્તાતિસાર અને પેટમાં વીંટ બાધી વારંવાર ઝાડાની હજી થાય તેવો મરડાનો રોગ આ દવાથી સત્વર સારો થાય છે.

પષ્ય—જાણ, ભાત અને દાડમનું શરબત તથા ખીસીનો મુરબ્બો આપવો.

૩૩૦ મહાપંચનિંવચૂર્ણ

યનાવટ—શિંખડાનું પંચાંગ તો. ૧૫, લોહભસ્મ, નાનીહરડે, મુંવાડીયાનાં ખીજ, ચિત્રકમૂળ, ભિસામ, વાવડીંગ, સાકર, આંમળા, લગદર, પીપર, મરી, શુંક, બાબચી, ગરમાળાનો મોગ, ગોખરુ, એ દરેક વસ્તુ અડેક તોલો લેવી.

રીત—ઉપરની દવાઓ ખાંડી કપડે આળી તેને ભાંગરાના રસની, ખેરનાકવાયની, ખીજરાનાકવાયની અડેક ભાવના આપી મુકવી કપડે આળી ને ચૂર્ણ બાટલીમાં ભરી લેવું.

અનુપાન—મંજીશાદિ દવાથ અથવા ખેરના દવાથ સાથે.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૨ તોલો સવાર સંજ બે વખત.

ઉપયોગ—આમડીનાં તમામ દરદો તથા કુટરોગ એ વિકાર મટે છે. દવા લાગેા વખત લેવી જોઈએ.

૩૩૧ મહાસુદર્શનચૂર્ણ

ચનાવટ—૬૨૩, બહેડાં, આંમળા, હળદર, દારૂંદગર, જેં ગણી, ઉબીરીંગણી, ખડસલીઓ, મોચ, તાપમાણ, વાળો, નીંખડ પુષ્કરમૂળ, જોડીમધ, કડાછાલ, અજમોદ, હિંદીપત્ર, ભારંગમૂળ, રૂંચ વાનાંખીજ, ફટકડી કુલાવેલી, વજ, તજ, પદ્મક, સુખડ, અનિતો સાલપર્ણી, પૃષ્ઠપર્ણી, બલખીજ, વાવડીંગ, તગર, ચિત્રક, દેવદાર, રૂંચ પટોલ, લવંગ, વંશલોચન, કમળકાકડી, તમાલપત્ર, ભવંત્રી, તાલીમ, શુક, મરી, પીપર, પીપરીમૂળ, ગળો, મોરવેલ, ધમાસો, કડ, કમ્બુ એ દરેક એકેક તોલો તથા એ સર્વનાં વજનથી અર્ધા વજનને આતું લેવું અને તેનું બારીક ચૂર્ણ બનાવી બાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—૪ થી ૮ વાલ સુધી દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાન—અવચ પાણી.

ઉપયોગ—દરેક જાતના તાવ, ત્રિદોષજ્વર, છર્ણુજ્વર, મંદાંતિ જ્વરોનાવ, ટાટીઓનાવ, વગેરે દરેક જાતના તાવમાં અકસીંગ ઉપયોગ ગણાય છે, અને પાચનશક્તિ સુધારે છે.

સૂચના—ફાડી તરીકે ન લેનાં મરગરૂપમાં લેવું તેાય તે પાણી તોલો ૧૦ ગરમ કરી તેમાં સુદર્શનચૂર્ણ તોલો ૧ નાખી ફેંક ઉકાળી, ગાળી તેના બે ભાગ કરવા. બીજી દવા માપે અપાતા એકડ આ પ્રવાહી લેવાથી વધારે અનુકૂળ થઈ પડે છે અને તનનાર હાવે. આપે છે. આને સુદર્શનનો શંક દરે છે.

૩૩૨ મઝશુદ્ધિચૂર્ણ

ચનાવટ—કાળાદાણા તો. ૬, સંયળ તો. ૧, શુઠ તો. ૧,
ક્ષર્ષ ચૂર્ણ કરી ચાળીને બાટલી ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો. અનુપાન—ગરમ પાણી સાથે.

સમય—સવારના વખતે કે રાત્રે સુતી વખતે.

ઉપયોગ—એ થી ચાર લુક્ષાળ લાગી પેટ સાફ થાય છે,
અને ખરસ, લીવર, અર્ધુન્વર, બંધકુટ, સોજા, શીંગસ, અર્ધુર્ણ,
ઉદરરોગ મટી લોહી સાફ થાય છે, તેમજ ત્વચારોગ પણ મટી જાય છે.

સૂચના—લુક્ષાળ લાગી રહ્યા પછી ઘી, બાત કે ખીચડી
ખાવી અને જરૂર હોયતો મીઠી છાસ પીવી કે જેથી લુક્ષાળ બંધ
થશે.

૩૩૩ મુલદુર્ગધનાશકયોગ

ચનાવટ—મોથ, ઘટુંલા, જેડીમધ, કુટ, ધાણા, એલચી,
જવંત્રી, જામફળ, તજ, કપુર, તેનું ચૂર્ણ કરી લેવું અથવા પાણીમાં
વાટી ગોળાઓ બનાવી સુકવીને બાટલીમાં ભરી લેવી.

ઉપયોગ—મોઢામાંથી પણ જેવી ખરાબ વાસ નીકળતી હોય
તો તે મટાડવા માટે આ ચૂર્ણ કે ગોળા બોમાં રાખવી થોડીવારમાંજ
ખરાબ વાસ જલ્દી સારી વાસ આવશે, અને હમેશાં વાપરવાથી
શયમનો મુખરોગ પણ મટે છે.

સૂચના—પેટ સાફ રાખવા ખ્યાનમાં રાખવું કારણ કે કન-
જ્યાનથીજ આ દરદ થવા પામે છે.

૩૩૪ મૂસલ્યાદિચૂર્ણ

ઘનાવટ—સરેદમુસલી, કાળીમુસલી, એખરો, ગોખરો, સત્ત, કૌયળીજ, શેમળાનુભૂજ, આંબળા અને સાકર એ બધા સમભાગે બારીક વાટેલી લઈ સાથે મેથવી કપડે ચાળી બાટલી રાખવી.

પ્રમાણ—૧૨ થી ૨૪ રતિભાર

અનુપાત—દૂધ અથવા લી સાથે ચાટી ઉપર દૂધ પીતું.

સમય—સવારે તથા રાત્રે બે વખત.

ઉપયોગ—ધાતુનીનબળાર્થ, ક્ષીણતા, નસોનીકમત્તેરી તથા ધાતુક્ષીણતા મટાડી શકિન આપે છે

૩૩૫ મંજીષ્ઠાદિચૂર્ણ (૧)

ઘનાવટ—

મંજીષ્ઠા	તો ૨૥	નાનીદરડે	તો ૫
દરડેહાસ	.. ૩૥	મુસાબનાકુમ	.. ૫
નરડેહાસ	.. ૩૥	આમળા	.. ૩૥
કેવળચીનીન સાકર	.. ૨૥	મીઠીઆવળ	.. ૧૦
એખરો	.. ૩૥	કામરુ	.. ૩૥
વર્ગઆળા	.. ૩૥	મુન વાગ	.. ૨૥
ને બડ	.. ૩૥	મેન વડ	.. ૨૥

રીત—ઉપરનાં નાં એ ને નીચેનાં બધી કાંઈક ચાળી બાટલી રાખવી.

પ્રમાણ

અનુપાત

સમય

— ૧૨ થી ૨૪ રતિભાર

— દૂધ અથવા લી સાથે ચાટી ઉપર દૂધ પીતું.

— સવારે તથા રાત્રે બે વખત.

— ધાતુનીનબળાર્થ, ક્ષીણતા, નસોનીકમત્તેરી તથા ધાતુક્ષીણતા મટાડી શકિન આપે છે

ઉપયોગ—પ્રમેહ, ઉત્ત્રિયા, મૂત્રકૃચ્છ, રક્તવિકાર, શીતપિત્ત, લોહી બગડવાથી પતાં ચામડીનાં દરદો વગેરે મટી રક્ત શુદ્ધ થાય છે. ગરમી ઉપદંશ વગેરે મટે છે.

૩૩૬ મંજીષ્ઠાદિચૂર્ણ (૨)

પનાવટ— મજ્જા તો. ૨૥ શુભાબનાંકુલ તો. ૨૥
 હરડેજાત્ર „ ૨૥ નસોતર „ ૨૥
 મીઠીઆવળના પાન „ ૧૦ સાકર „ ૪૦

દરેક વસ્તુનું બારીક ચૂર્ણ લઈ સાથે મેળવી કપડેથી ચાળી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૥ તોલો. અનુપાન—પાણી કે દૂધ.

સમય—દિવસમાં બે વખત, સવારે અને સાંજે.

ઉપયોગ—લોહીબિગાડ, ઉપદંશ, ખસ, ખરજવું, છુની કબ-
 જીઆત, ઉદરરોગ, મંદાગ્નિ, શુભ્વજ્વર, વગેરેમાં શુદ્ધિ કરવા માટે
 વપરાય છે.

૩૩૭ યવક્ષારાદિચૂર્ણ

પનાવટ—અજમેદ, યવક્ષાર, એ બે ચીજ સમભાગે લઈ
 પાણી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૧૨ થી ૨૪ રતિમાર,

અનુપાન—મરમ પાણી.

સમય—દર ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ—વાયુ, ગ્રહમ, શ્વા, અને પેટના દરદ મટાડે છે.

૩૪૦ રક્તસ્થંભકયોગ (૧)

ઘનાવટ—કુલાવેલી ફટકડી તો. ૩, બાવળનોચુંદ તો. ૪, સાકર તો. ૪ વાટી બૂંદા કરી બાટલીમાં રાખવું.

પ્રમાણ—૬ થી ૧૨ રતિભાર.

અનુપાન—કંઠા પાણી સાથે.

સમય—ચાર ચાર કલાકે એક પડીકું.

ઉપયોગ—જાતીમાંથી પડતું લોહી અને રક્તપિત્ત મટાડે છે.

૩૪૧ રક્તસ્થંભકયોગ (૨)

ઘનાવટ—કુલાવેલી ફટકડી તો. ૫, ગેર તો. ૦૧ લઈ ખરસમાં નાખી દવાને પીસીને બાટલી ભરી લેવી.

પ્રમાણ—૬ થી ૧૨ રતિભાર દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—દવા લઈ હિપર બકરીનું દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—રક્તપ્રદર, અથવા ખીજા કાઈ દરદમાં પડતું લોહી મેલાદના રૂપમાં દોષ છતાં બંધ થાય છે.

૩૪૨ રક્તસ્થંભકયોગ (૩)

ઘનાવટ— પીગાકાટીનીજરમ તો. ૧ સંખડકૃં તો. ૧
ઘોદની દરનાથજરમ „ ૧ સોનામેર „ ૧

બધી દવાએને સાથે મેગરી ધુંટી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૬ થી ૧૨ રતિભાર અથવા ૧૨ થી ૨૪ રતિભાર.

સમય—સવાર, માંજ બે વખત.

અનુપાન—નીચે બતાવેલ સરખન સાથે દવાની માત્રા લેવી.

શરખત બનાવવાની વિધી.

ઇજેવાર તો. ૨૦ લાવી તેને સાફ કરી પાણી તો. ૨૦૦ માં
કવાથ કરવો, બ્યારે ૫૦ તોણા પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગા
લેવું અને તેમાં સાકર રોર એક નાખી શરખત બનાવી લેવું. એ
શરખત આશરે બે બાટલી થશે તેમાંથી ૨૦ તોણા શરખત સાથે
ઉપરની પુઢી સવાર સાંજ લેવી.

ઇજેવાર એ યુનાની કવા છે અને તેનાં મૂળીમાં બગરમાં
મળે છે. રાગ રગના હોય છે તેવું શરખત બનાવવું.

૩૪૩ રક્તપ્રદરનીદવા

ઘનાચટ—આરસપદ્માબુના ટુકડા (કટકા)ને ખાંડી તૈયાર
કરેલું ચૂર્ણ તો ૧૦ તથા સોનાગર તો. ૦૧

રીત—ઉપરની દવાને એક કિસ્મ ખરમમાં પુઢી કપડાબજ
કરી બાટલી બરી ગાખવી

પ્રમાણ—બે રાસ

સમય—દિવસમાં ત્રણ વખત

અનુગત એકબા ધી માથે મેળવી ચાકી લવું અથવા તે
ધી અને માથે મ થે ચાકી લવું

કાયામાં નીચેનાં રક્તપ્રદર (લે.દીવા) રખાયા મ? છે

૩૪૪ લઘુદગ્નિકીચૂર્ણ

ઘનાચટ—આરસપદ્માબુના ટુકડા (કટકા)ને ખાંડી તૈયાર
કરેલું ચૂર્ણ તો ૧૦ તથા સોનાગર તો. ૦૧
રીત—ઉપરની દવાને એક કિસ્મ ખરમમાં પુઢી કપડાબજ
કરી બાટલી બરી ગાખવી

પ્રમાણ—૧૨ થી ૨૪ રતિભાર ગરમ પાણી સાથે.

સમય—૬૨ ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ઉપયોગ—આમાતિસાર (મરડો), રક્તાતિસાર અને ચૂંક તથા આમવાયુ મટાડી પેટને સાફ કરી જોરાક પચાવે છે. આ દવા નાનાં બાળકોને મરડામાં આપવી બહુ સારી જણાય છે.

વધ્ય—જાણ, ભાત અને દાડમનું શરબત અથવા દૂધ ચોખાની કાંઈ અને ખીલીનોમુરખો.

૩૪૫ લઘુચૂર્ણ

વનાવટ—કાચની ખાટલીને બંધ કરવાના જૂથ આવે છે તે આશરે તો. ૧૦ સુધી લેવા. (જુના દોષ તો પણ ચાલે.)

રીત—એક વાસણમાં મુઝી તેમાં થોડા બજેલા કોણસા નાખી સળગાવવા. જૂથ સળગે એટલે પેલા કોણસા કાઢી લઈ જૂથને બાળી કોણસા કરી લેવા.

પ્રમાણ—૬ રતિભાર.

અનુપાન—દહીં સાથે.

સમય—દિવસમાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—સોઢી અને ૫૩ મીથીત ઝાડો, મરડો, તરતનાં મટે ભયંકર દોષ તો પણ બધે થઈ આરામ થાય.

૩૪૬ લઘુભાસ્કરચૂર્ણ

વનાવટ—મીઠું તો. ૮, મંચગ તો. ૫, ખીટલવજી, સિંધવ, પાંખા, પીપર, પીપરીમૂળ, ચણાઈ, તમાલપત્ર, નામીયર, તાલીમપત્ર, અને અમ્બવેલ એ દરેક બખ્ખે તોણ લેવા, દાડમખીજ તો. ૪, મરી, ટૂં અને શુંડ એ દરેક એક તોણ તથા, એકની એ અર્ધ અર્ધ તોણ લેવાં સર્વેને ખાંડી ચૂર્ણ કરી ચાંપી ખાટલી લરી રાખવી.

પ્રમાણ—જે થી ચાર આનીભાર.

અનુપાન—જમ્યા પહેલાં, જમવા સાથે કે જમ્યા પછી.

अनुपान—स्वच्छपाणी, छास के दहीनुं पाणी.
उपयोग—अंगुरि:

અયોગ—મંદાગ્નિ, અગ્નિ, આમવાયુ, અહર્ય, ગાડા, વાયુ, રાજા, અશ્વપિત્ત, સંઘહણી, જરસ, સોગ્ગ, હરસ, કબજિઆત, ખાંસી, આમવાત વગેરે મટે છે. પેટના દરદો માટે પાયનની સારી દવા છે.

३४७ लवंगादिचूर्ण

ઘનાયટ—લવંગ, કપુર, એલચી, નામકેસર, તજ, વાંચ, જાપફળ, શુક, શાદાશુક, કાગોળમગર, વસલોચન, જટામાસી, ખાંડાગુલમગ, પીપર, સુખડ, તમર, કાકોળ એ સર્વે એકેક તોલો તેનું ખારીક ચૂર્ણ કરી કપડે ચાગી લેવું અને તેમા વાટેલી માથરને બોલો તો હ મેગવી લઈ ખાટલીમા ભરી લેવું
 પ્રમાણ—એ ૩૦

प्रमाण—जे था त्यात आनीआत

અનુપાત—મધ્યમ સ્થિતિ સાથે

उपयोग—क्षय, अस्थि कलिंगावन रुद्धता, शीतमांस्य, मृदुम
अमेर उरे क्षय, अस्थि, प्रथम नखन रुद्धता, रक्तम रुद्धता।

३.४८ लिग्राविगेचन

पनायट

પ્રમાણ—૧ તોલો અથવા ૨ તોલા જરૂરત પ્રમાણે.

અનુપાત્ર—દવાનું ચૂર્ણ તો. ૧ તથા દૂધ અને પાણી સમ-
ભાગે વીસ વીસ તોલા લઈ તેમાં દવા મેળવી હલાવીને પી જતું.
આથી પેશાબ સાફ આવી જશે.

ઉપયોગ—મૂત્રનળી સાફ કરવા, ઇન્ડિબુલાય લેવા, પ્રમેહમાં,
પેશાબમાં દાહ હોય તેમાં તથા પેશાબ ખુલાસેથી લાવવાની ન્યાં
જરૂર હોય ત્યાં તેમજ મૂત્ર બંધ હોય ત્યાં આ દવા વપરાય છે.

૩૪૧ વશિષ્ઠચૂર્ણ

યનાયક—તમાકુપત્ર ૧ ભાગ, તજ ૨ ભાગ, એલચી ૩ ભાગ,
તમર ૪ ભાગ, ચંદનચેત ૫ ભાગ, અનંતમૂળ ૬ ભાગ, શુકં ૭ ભાગ,
જેડીમધ ૮ ભાગ, કમળકાકડી ૯ ભાગ, આમળા ૧૦ ભાગ, અરકુસી
૧૧ ભાગ, સાકર ૧૧ ભાગ.

રીત—બધી દવાઓ ખાંડી બારીક ચૂર્ણ કરી ચાળી લઇ
ખાટકીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ તોલો.

સમય—દિવસમાં ત્રણ વખત દર ચાર ચાર કલાકે.

અનુપાત્ર—પાણી અથવા રોગાનુસાર.

ઉપયોગ—રક્તપિત્ત, લોહીનીઉધરસ, ક્ષય, શ્વાસ, શીથ,
ઉરઃશ્વત, દાહ, ન્વર, ગમે તે માર્ગેથી પડતુ લોહી, હૃદયનીકમળેરી,
હૃદયમાં કે ફેફસામાં જખમ થઇ તેથી આવના તાવ વગેરે મટે છે.
લોહી બંધ કરી શક્તિ આપે છે. ધાતુગોળ અને મૂત્રમૂચ મટાડે છે.

૩૫૦ વાજીકરણચૂર્ણ

વનાવટ—સદેદમુસલી, કાળીમુસલી, લવંગ, તમ, નવદમ, નવત્રી, શુકે, સતાવરી, એખરો, કળાખચીની, મુમ્તાઝબેદાણા, બક દાણા, નાગકેસર, કૌચખીજ, સાગમ, ખસખસ, બહુદલી, ગ્રેખ, અક્કલકરો, એલચી, હરડેછાલ, જોડીમધ, એ સર્વ વસ્તુઓ મમખત્રે એકેક તોલો તથા તેમાં સાકર તોલો ૧૦ નાખવી.

રીત—સર્વેનું બારીક કપડાછાણ ચૂર્ણ બનાવી બાટણીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—૦૧૧ થી ૧ તોલો.

સમય—સવારના તથા રાત્રે દિવસમાં બે વખત.

અનુગમન—કેસરવાણુ અથવા સાકુ મીઠું દુધ રૂચી પ્રમાણે.

ઉપયોગ—ધાતુક્ષીબળતા, નબળાઈ, મમગ્નનીનબળાઈ, દાણ, પગ કે કમગ્નોદુખાવો, વીર્યશ્રાવ, માયાનો દુઃખાવો, પેશાબમાં ધાતુ વળી, વાપુથી સરીગમ કમગ્ન થઈ વગેરે ફરીવાર મરી સગી પુટ બને છે આમને એક માસ દવા લેવી જોઈએ.

૩૫૧ વાઝાની દવા

વનાવટ દિવસ રૂઠું મરી કે કમગ્નના કે દાણા, દહીખાતે કુશાંબ એ રૂઠું ૧૦૨ નમનને સાં ૧ થી નૂન રૂઠી ૧૨૧ મરી રૂઠું રૂઠું.

પ્રમાણ — ૧

અનુગમન — ૧૦૨ ૧૦૨ ૧૦૨ ૧૦૨

સમય — ૧૦૨ ૧૦૨ ૧૦૨ ૧૦૨

ઉપયોગ — ૧૦૨ ૧૦૨ ૧૦૨ ૧૦૨

થયા પછી તે તુરત બહાર નીકળી જાય તે માટે આ ચૂર્ણ ઠીક છે.

સૂચના—વાળો બહાર નીકળે તેને સંભાળથી બાંધી રાખવો અને વાળાની જગ્યાએ ધતુરાનાં પાનને જરા ઘી ચોપડી ગરમ કરી બાંધી દેવું કે જેથી બહારનું દરદ, સોજા વગેરે તુરત મટી જશે.

૩૫૨ વિજ્યાચૂર્ણ

ઘનાપટ—ત્રિકુળા તો. ૩, ત્રિકટુ તો. ૩, તજ તો. ૧, એલચી તો. ૧, તમાલપત્ર તો. ૧, વજ તો. ૧, કાળીપાટ તો. ૧, વવસાર તો. ૧, હિંગ તો. ૧, સાજીખાર તો. ૧, ટંકણુખાર, તો. ૧, હળદર તો. ૧, દારૂહળદર તો. ૧, ચવક તો. ૧, કકુ તો. ૧, ઈંદ્રિય તો. ૧, સુશ તો. ૧, પંચલવણુ તો. ૫, બીલીનુંગરલ તો. ૧, પીપરીમૂળ તો. ૧, અજમોદ તો. ૧, એ સર્વ લાવી સાફ કરી બાંધી શૂકા કરી કપડે આળી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો.

અનુપાન—રહેજ ગરમ પાણી સાથે અથવા એરંડતેલમાં ચાટી જવું ઉપર દૂધ પીવું.

કાર્યોગ—હરસ, કુષ્ટરોગ, લગંદર, પાર્શ્વશ્વજ, હૃદયરોગ, ઉદર-રોગ, મંત્રદણી, ઝાડા, જ્વર, ઉન્માદરોગ, વખ્યત્વરોગ વગેરે મટાડે છે.

૩૫૩ શતપત્ર્યાદિચૂર્ણ

ઘનાપટ— સાફ કરેલાં મુલાનાંકુલની પાંખડી તો. ૧૬
અમચાજરાનીતુર્ધ તો. ૧ કપુર „ ૦૧
જીરું „ ૧ આરીચા „ ૧
વસેલોચન „ ૧ તજ „ ૧
મલેસુન્દ „ ૧ તમાલપત્ર „ ૧

૩૫૦ વાજીકરણચૂર્ણ

વનાચટ—સફેદમુચલી, કાળીમુચલી, લવંગ, તજ, બવણ, બવંચી, શુંદ, સનાવરી, એખરો, કાળાખચીની, મુગસાઈબેદાણા, ખસ-દાણા, નાગકેસર, કૌચબીજ, સાલમ, ખસખસ, બદુડલી, ગોખર, અક્કલકેરો, એમચી, દરડેછાત, જોડીમધ, એ સર્વ વસ્તુઓ મમખામે અઢેક તોલો તથા તેમાં સાકર તોલો ૧૦ નાખવી.

રીત—સર્વેનું બારીક કપડછાણ ચૂર્ણ બનાવી બાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૧ તોલો.

સમય—ભરારના તથા રાત્રે દિવસમાં બે વખત.

અનુરાગ—કેસરવાળુ અથવા સાદુ મીઠુ દૂધ રૂચી પ્રમાણે

ઉપયોગ—ધાતુપ્રીતના, નજવાઈ, મગજનીનજવાઈ, દાઢ, પમ કે કમગોદ ખાંચો, ચીર્ણાવ, માથાનો દુઃખાંચો, પેશાબમાં થાત જીલી, વાપુચી સર્ગરમઃ કમનગ થવી વગેરે ફરીવાર મરી રહીદ પુટ ખતે છે આમને એક મામ દવા લેવી જોઈએ.

૩૫૧ વાઘાની દવા

વનાચટ—દિવ ૩૬. મરી ૩ કચનાજ, કીસા, રાજાનાર કુચ, રેપ એ રેવ ૧૦૩ મમજ ન લઈ, રંગી વસ્તુ મરી ૧૦૧ મળી ૨૩૫૩

પ્રમાણ—૧ લે

અનુરાગ—૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦

સમય—૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦

ઉપયોગ—૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦

થવા પછી તે તુરત બહાર નીકળી જાય તે માટે આ ચૂર્ણ ઠીક છે.

સૂચના—વાળો બહાર નીકળે તેને સંભાળથી બાંધી રાખવો અને વાળાની જગ્યાએ ધતુરાનાં પાનને જરા ઘી ચોપડી ગરમ કરી બાંધી દેવું કે જેથી બહારનું દરદ, સોજા વગેરે તુરત મટી જશે.

૩૫૨ વિજ્યાચૂર્ણ

ઘનાઘટ—ત્રિકુળા તો. ૩, ત્રિકટુ તો. ૩, તજ તો. ૧, એકચી તો. ૧, તમાકુપત્ર તો. ૧, વજ તો. ૧, કાળીપાટ તો. ૧, યવક્ષાર તો. ૧, હિંગ તો. ૧, સાજીખાર તો. ૧, ટંકજીખાર તો. ૧, હળદર તો. ૧, દારૂહળદર તો. ૧, ચવક તો. ૧, કકુ તો. ૧, ઈંદ્રિય તો. ૧, મુવા તો. ૧, પંચલવણુ તો. ૫, બીલીનુંગરલ તો. ૧, પીપરીમૂળ તો. ૧, અજીમોદ તો. ૧, એ સર્વ લાવી સાફ કરી બાંધી ભૂંડો કરી કપડે ચાળી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૮ તોલો.

અનુપાન—સ્ત્રેજ ગરમ પાણી માથે અથવા ઓરડાતેજમાં ચાટી જતું ઉપર દૂધ પીવું.

કાર્યોગ—હરસ, કુષ્ઠરોગ, ભગંદર, પાર્શ્વશ્વ, હૃદયરોગ, ઉદરરોગ, મંત્રદણી, ઝાડા, જવર, ઉન્માદરોગ, વખત્વરોગ વગેરે મટાડે છે.

૩૫૩ શતપત્ર્યાદિચૂર્ણ

ઘનાઘટ— સાફ કરેલાં મુલાનનાંકુલની પાંખડી તો. ૧૬

અમથાજીરાનીગુર્ધ તો. ૧ કપુર „ ૦૧

જીરું „ ૧ ચારીચા „ ૧

વસેએચન „ ૧ તજ „ ૧

મોસાન્વ „ ૧ તમાકુપત્ર „ ૧

૩૫૫ શિરશૂલહસ્યોગ

પનાયટ—ઝૈદંતીદરતાણ, જેને ગુજરાતમાં ધાપાણ કહે છે તે લાવી તેને કુંવારના લકરાની વચ્ચે એક માટીનાં વાસણમાં મુકી બંધ કરી નાના ગજપુટમાં પુકી દેવું. ઉત્તમ સફેદ રંગની ભરમ થશે. તે બહાર કાઢી લઈ કપડે ચાળી રાખવી.

પ્રમાણ— બે આનીભાર.

અનુપાત—સાકર તો. ૦ તથા ઘી તો. ૦૧ લઈ તેમાં દવા મેળવી ચાઢી જવી.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત લેવી,

ઉપયોગ—માથાનોદુઃખાવો અથવા માથાનું ગમે તેવું દરદ આ પડીકાથી મટી જાય છે. વળી નાનાં બચ્ચાંએ માટે પૌષ્ટિક તરીકે આ દવા ઠીક પડે છે.

૩૫૬ શિવાક્ષારપાચન

પનાયટ— દિંગાષ્ટકચૂર્ણ તો. ૧૦ બાલહરડે તો. ૩૦
સોડાબાયકાર્બ „ ૧૦

રીત—પ્રથમ ખરલમાં સોડાબાયકાર્બને બરાબર ઘુંટી તેમાં ઉપરની બે દવાઓ ધીમે ધીમે મેળવી ઘુંટીને કપડે ચાળી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—તોલો ૦૧ થી ૦૧૧,

અનુપાત—સ્વચ્છ પાણી કે નરસેકું પાણી.

સમય—રાત્રે, સવારે કે જરૂરત પ્રમાણે.

ઉપયોગ—વાયુ, અજીર્ણ, કમજબાત, અરૂચી, શ્યા,

હલદી, હેડગી, અમ્બપિત્ત, બાદી, આફરો, કાલેરા વગેરે મટે છે. પેટ સાફ કરી અજીર્ણ મટાડે છે, વાયુને છુટ કરી ભૂખ લગાડે છે.

३५७ शोथनाशकउपाय

બનાવટ—કરીઆતું તો. ૫, શુકં તો. ૫ વારી ચૂર્ન મરી
ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण—०। तोडो। सवार सांग

अनुमान—भाटोडीना क्वाथ माये हवा लेरी.

ઉપયોગ—મોઝ, આખા સરીરમાંના મોઝ વ્યા દવાથી મળે
મળે છે

३५८ शृंग्यादिचूर्ण

पनायट—अनिशित तं. १ पीपल तं. १ ककुत्थर(ग तं. १.

સિત—(૨૩) ૧૩૭૭ ચૂંટ ૩ની ૩૫૬ આવી મેળાવે જાણી
માં બરી મેળ

प्रमाण : २ था ४ नलिनाद भय भायं

समय दिनांक १७/११/२०१० ११:०० ई.पू.

[illegible]

३५३ मर्जग्नवर्ण

बनाय - १ मी १०० फीट / ३० मी १०० फीट

રીત—એ દરેક ચીજ ઝીણી બારીક વાટી તેનું ચૂર્ણ કપડા
છાણુ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ તોલાભાર.

અનુપાન—દહીં સાથે.

સમય—દર ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ઉપયોગ—મરડા માટે ઉત્તમ છે. રક્તાતિસાર તથા આમાતિ-
સાર મટાડે છે અને દસ્ત બંધ કરે છે.

૩૬૦ સ્નાનરજચૂર્ણ

વનાવટ—લોદર, વજ, ધાણા, હળદર, દારૂહળદર, શુદ્ધમન-
શીથ, સરસવ, મગનીદાળનો લોદ, પ્રથમની સાત દવાઓ દરેક અઢેક
તોલો લેવી બ્યારે છેલ્લી દવા મગની દાળનો લોદ સાત દવાઓના
વજન જેટલી લેવી અને તેનું ચૂર્ણ કરી બાટલી ભરી રાખવી.

ઉપયોગ—ઉપરના ચૂર્ણને થોડાક પાણીમાં ચોળી શરીરપર
ધમવું અને તેને પાંચ દસ મિનિટ સુધી શરીરપર મસળી ઠંડા જગ
વડે સ્નાન કરી લેવું.

ફાયદો—આ પ્રમાણે સ્નાન કરવાથી ચામડી સ્વચ્છ અને
તેજસ્વી બને છે. ખરાબ પસીનાને લીધે આવતી દુર્ગંધ દૂર થઈ
શરીરમાંથી સારી મુત્રંધ આવે છે અને ચામડીનાં દરદો મટી ચામડી
રેશમ જેવી બને છે.

સૂચના—જ્વાળાની વખતે દવાનો ભાગ પેટમાં ન જાય તે
ખાત્ર ખાત્ર રાખવું જોઈએ.

૩૬૧ સરસ્વતિચૂર્ણ

વનાવટ—કુદ, આસરંધ, મિંધામુખ, અન્ત્રબોદ, ઇરું, ચદા-
ઈરું, શુદ્ધ, મરી, પીપર, કાળીપાટ, શંખાવલી એ દરેક અઢેક તોલો

તથા વજ્ર તોલા ૧૧ હાઈ વાટી ચૂર્ણ કરી કપડે ચાળી તેને બાંધીને
સ્વરસની કે કવાથની ત્રણ ભાવના આપી મુકતી લેતું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૮ તોલો, સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાન—મધ અને ઘી સાથે ચાટી ઉપર દૂધ પીજી.

ઉપયોગ—ઉ-માદ, અપરમાર, મગજનાં દરદો, મથાળી કુપિત વધારે, માદશક્તિ ખીણવે, ધીરજ અને રમરજીયક્તિ વધારે, વિદ્યાર્થીઓને માટે તેમજ અભ્યાસ કરનારા સુસ્ત બાળકો માટે સારું મનાય છે.

३६२ स्वादिष्टविरेचन

યનાવટ— શુદ્ધ અંધક તો. ૨૫ વરીઆગો તે ૧૧
 જોડીમધ " ૨૫ મીનીઆવળ " ૧૧
 સાકર " ૧૫

રીત—પ્રથમ દરેક વસ્તુનું જુદું જુદું બારીક શૂર્ણ તૈયાર કરવું. બાદ ખરેખર પ્રથમ સ્પર્શના શૂર્ણ તૈયાર કરવામાં આવેલ વસ્તુના પાતળા જાતુ અને મેજવના જાતુ મરવ વસ્તુઓ બરાબર મળી જતાં ત્યારે આગળના બાકીની બધી જાત તૈયાર.

प्रमाण—०। श्री ०० दे. ५। मु०॥

મનપ—૧૨૭ જાણ ત્યારે અથવા તે મન મુદા રહે

अनुमान - १६३, ४ - ११ ६ ५३ ५०१

उत्पाद १०० टन ६०० रु० १०० टन १०० रु० १०० रु० १०० रु०

2. 2. 2. 9. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838.

पञ्चमः अङ्कः ।

2. (1) $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$ (2) $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

21. (10%)

૩૬૩ સિતોપલાદિચૂર્ણ

ઘનાવટ— તાજ તો. ૧ એકથી તો. ૨
 પીપરઝીણી „ ૪ વંસલોચન „ ૮
 સાકર „ ૧૬

રીત—દરેક વસ્તુ લુદી લુદી ખાંડીને સાથે મેળવી લેવી
 બાદ ટપડે ચાળી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—વાઘ ૪ (એઆનીભાર).

અનુપાન—મધ, ઘી ૬ દૂધ સાથે.

સમય—સવાર સાંજ બે વખત અથવા મરજી મુજબ.

ઉપયોગ—ખાંસી, તાવ, જીર્ણીભવર, રક્તપિત્ત, ખાંસીમાં
 પડતું લોહી, હિરક્ષ્મ, ક્ષય, બાગકોનીનબગાઇ, ગળાનોવરમ, ક્ષીણતા,
 યરદી વગેરે દરદોમાં છુટથી વપરાય છે. ખાંસીની અકસીર દવા છે.

૩૬૪ સુલવિરેચન

ઘનાવટ—શુંક, ૧ ભાગ, વરીઆગી ૧ ભાગ, મીઠીઆવળ
 ૨ ભાગ, સાકર ૪ ભાગ. એ દરેકનું ચૂર્ણ લઈ સાથે મેળવી ટપડે
 ચાળી બાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલાભાર.

અનુપાન—રહેજ ગરમ પાણી સાથે.

ઉપયોગ—કબજિઆન મટાડે, દસ્ત સાફ લાવી દરસ, આફગે,
 ચૂક, વાપ, અજીર્ણ, મગજધ વગેરે મટાડે છે. આ દવા રાત્રે ગરમ
 પાણી સાથે લેવાથી સવારે એક બે પેટ સાફ આવી જાય છે.

३६५ सूर्यक्षारमिश्रण

करी राष्ट्रं.

प्रमाण—६ थी १२ रतिभार.

समय—६२ नक्षत्र नक्षत्र उल्लाङ्गि.

अनुपान—रहेज गरम पाणी साथे.
उपयोग—

ઉપયોગ—તાવ, મૂનકૃમ્મ, શીરદર્દ, કફ, ઉનવા, વગેરે ?

३६६ हरसनीअकसीरदवा

ક્રીમચોરદારદર (નિર્ધાર)

સીત—ઉપરની દવાને ખગલમાં ઘુલી બે પડીમાં કરવું.
અનુપાન—માખણ આદિ

અનુપાન—માખળ માથે દવા મેળવી ચાલી જતી.
સમય—મતાર માઝ કરે.

उपयोग—इसका उपयोग पत्तों के लिए होता है।

કચ્છના પાણીની સ્થિતિ

६७ दग्ध्नादिचूर्ण

बनावद -

1871

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

અનુપાન—મધ અથવા ગરમ પાણી.

ઉપયોગ—વિષમજ્વર, પિત્તનીખાંસી, શ્લેષ્મ, જ્વર, કફ-રોગ, પીનસરોગ વગેરે માટે તથા જરૂર માટે ઉત્તમ છે. કફ તોડે છે.

૩૬૮ હિસ્ટીરિયાનાશકચૂર્ણ

ઘનાવટ—રોકડી શુદ્ધીંગ તો. ૧, વજ તો. ૨, કક તો. ૪, મંચળ તો. ૮, વાવડીંગ તો. ૧૬, આ અંધી દવા સાથે ખાંડી કપડે ચાળી બાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૪ થી ૮ વાલ સુધી, દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાન—રહેજ ગરમ પાણી સાથે.

ઉપયોગ—હિસ્ટીરિયા, વાયુ, આફરો, ક્રાંતેરા, ગુદમવાયુ, કૃમી વગેરે ઉપદ્રવો મટાડી વાયુને શાંત કરે છે. આ દવા હિસ્ટીરિયાવાળાને માટે ખાસ લાંબો વખત લેવાથી સારો ફાયદો થઈ જાય છે.

૩૬૯ હિંગ્વાટકચૂર્ણ

ઘનાવટ—	શુંડ	તો. ૧	મરી	તો. ૧
	પીપર	“ ૧	સિંધવ	“ ૧
	જીરૂ	“ ૧	ચંદાજીરૂ	“ ૧
	અજમોદ	“ ૧		
	ધીમાં શેષેલી ઉત્તમ દીંગ તો. ૧			

રીત—પ્રથમ દરેક વસ્તુને સાફ કરી ખાંડી ચૂર્ણ કરી તેમાં દીંગ મેગવી કપડે ચાળી બાટલી ભરી રાખવી, અથવા બની રહે તો લીંબુનારસમાં ધુંટી મુકવી ચાળીને બાટલીમાં ભરી લેવું તે વધારે સ્વાસ્થ્ય જાય છે.

પ્રમાણ—વાલ ૪ થી ૮ સુધી.

સમય—બોજન વખતે અથવા સવાર સાંજ ૩ થી ૪:૧૫
અમાણે મરજી મુજબ.

અનુપાન—ધી સાથે અથવા સ્વચ્છ પાણી માથે.

ઉપયોગ—વાયુ, મેળ, આદરો, ચૂંક, અજીર્ણ આદિ.
પેટનોદુઃખાવો, કબજિયાત, ઝાડા, કોલેરા, મંદામિ, વગેરે મરી જીવ
લાગે તથા પેટ સાફ રહે, આડો બંધાઈને આવે.

३७० हिंवादिचूर्ण

ઘનાવટ—સંકેલીહોંગ, કાળીપાટ, હરડેજાત, ધાણા, દાઢમરી, ૪
 ચિત્રજાત, કચુરા, શુંક, અન્નમોદ, મરી, પીપર, પગારી, અન્નમોદ.
 ગુલમીપત્ર, આમલીનીજાત, છૂંક, પુલ્કરમળ, વજ, ચવડ, સાંછપર
 જલ્પાર, મિંધાલુખ, મંચળ, બીડુલુખ, મીઠું, વડામઈમીઠું, એ દો
 મીઠા સમજાએ લેરી અને તેજુ ચૂખું કરી ચામી ખાદશીમાં ભરી રાખ!

પ્રમાણ--૧૨ થી ૦૪ ગતિમાર

સ્વમય—૧૮૫૫ પદેશી સ્તેશ મરમ પાળી માથે મળે
૧૮૫૫ સાથે

ଉପସାମ—ବାବୁ, ଦେଶୀ, ଶରଦେଇ, ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟୋତି, କର୍ମକଳା
 ସଂଗ୍ରହ, ମହତ୍ତ୍ୱା ନିବନ୍ଧ ୨ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖ। ବହୁଦେଶୀ, ଫାର୍ସୀ,
 ଏହି, ଗ୍ରୀଷ୍ମୀୟ ଜାଣି ଅନୁଲୀ ଆମ ବନେ ଯଥା ଓ ଉଚିତ୍ତା ବାଡ଼ି
 ହୁଏ ତେଣୁ ଜାଣି ନାହିଁ ତ

२७? दैडकीनाशकप्रयोग (१)

द्वारा प्रेषित किया गया है।

[illegible]

અનુપાન—મધ સાથે ચાટી ઉપર ચહા કે નવશેકું પાણી પીવું.

સમય—દર એક બે કલાકે અથવા હેડકી આવે ત્યારે.

ઉપયોગ—હેડકી માટે અક્સર છે. વધુમાં વધુ ૭ પડીકા

લેવાથી હેડકી તદ્દન બંધ પડી આરામ થાય છે.

૩૭૨ હેડકીનાશકપ્રયોગ (૨)

વનાયટ—મોરપીંછાની ભસ્મ, નાની પીપર, કાકડાશીંગ, એ ત્રણે સમભાગે લઈ વાટી રાખવું.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ રતિભાર.

અનુપાન—મધની સાથે દવા લેવી.

સમય—દર બે કે ત્રણ કલાકે.

ઉપયોગ—હેડકી બંધ કરે છે.

૩૭૩ ક્ષયકેશરીયોગ

વનાયટ—મરી, પીપર, ડુલાવેલી ફદફડી, નવસાર, એ દરેક બખ્ખે તોણા, શુદ્ધ વજનાગ તોણો ૧ મેગતી તેને બારીક વાટી રાખવું.

પ્રમાણ—૩ રતિભાર, દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાન—સાકરના બૂકામાં ઉપરની દવા લેવી, ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—ક્ષય, ઉધરસ, શગેખમ, શરદી, તાવ, અને ઉઠાંટીઆની ખાસી મટે છે.

૩૭૪ ક્ષયહરપ્રયોગ

વનાયટ— મનોસન્ધ નો. ૧૥૥ પીપર તો. ૧૧
મુવર્ણમાસિકભસ્મ, ૧૧ પ્રવાહજમ ૧૧

રીત—ઉપરની દવાઓ વાટી તેના આડ પડીકા બનાવી તે તેમાંથી દિવસમાં ત્રણ પડીકાં દર ચાર ચાર કલાકે મધ સાથે આ ઉપર દૂધ પીવરાવવું.

ઉપયોગ—અગ્નિમાર્ગ, ક્ષય, ફીણુતા, શરીરની ઉપશુનતા, ઉપરમ આસ, શુભ્વત્વર વગેરે મટે છે.

પ્રકરણ ૧૦મું — અરિષ્ટ-આસત્ર

૩૭૫ અર્જુનારિષ્ટ

વનાયટ—અર્જુનરસનીઝાય તે. ૪૦૦ કાશ તે. ૪૦૦
મધુકાનાદુષ્ણ " ૮૦ પાણી " ૪૦

રીત—ઉપરની દવાઓને પાણીમાં નાખી કાપાશ કરી તેમ એ ધો બાગ બાકી રહે તેને ગાળી તેમા એક લેવા ૪૦૦ ત પાવડીનાદુષ્ણ તે. ૪૦ નાખી એક અર્જુનમાં બરી બધ કરી મ.મ ગાળી પડી માગુ લેવું

પ્રમાણ ૧૧ થી ૧૨ લેવા તદ્દપ ૪૦ પાણી મ.ધે લીધે તે વખત

ઉપયોગ ઉપરની દવા. તમામ રસના પ્રમાણ ૧૦૦ મ.ધે વખતે લેવું તે બાગ રસને પાણી ૪૦૦

૩૭૬ અમયારિષ્ટ

વનાયટ—...
...
...

રીત—પાણી તોલા ૪૦૯૬ માં ઉપરની દવાઓ અધકચરી નાખી કરી ઉકાળી ૧૦૦૦ તોલા રહે ઉતારી ઠંડું થતાં હાથથી ચોળી કપડેથી છાણી લેવું. તેમાં ગોળ તો. ૪૦૦ તથા ગોખરૂ, નસોતર, ધાણા, ધાવડીનાંડુલ, હિંદવારણીનાંમૂળ, ચવક, વરીઆળી, શુંક, દંતી-મૂળ, મોચરસ, એ દરેક દવા આઠ આઠ તોલા લઈ તેનું ચૂર્ણ કરી તેને ઉપરની દવામાં નાખી દઈ આસનની રીતે બરણીમાં બે માસ બંધ રાખી તૈયાર કરી લેવું. તૈયાર થયે ગાળી લઈ બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ા તોલા તેલલાજ પાણી સાથે.

સમય—દિવસમાં બેથી ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—અર્શ, સંઘહણી, ઉદરરોગ, પાંડુ, હૃદયરોગ, પ્લીહા, ગુદમ, સોજા વગેરે મટાડી રક્ત શુદ્ધ કરે છે, અને જીના હરસને માટે બહુજ સારો ફાયદો આપે છે.

સૂચના—આ દવા જીના હરસમાં થોડી વધારે પ્રમાણમાં આપવી અને જરૂર જણાય તો ત્રણ ત્રણ કલાકે આપવી જેથી સત્વર ફાયદો થશે.

૩૭૭ અમૃતારિષ્ટ

ઘનાયટ— ગંગોનાવેલા તો. ૪૦૦ દસમૂળ તો. ૪૦૦
પાણી „ ૪૦૯૬

રીત—પાણીમાં નાખી ચતુર્થાંશ ક્વાથ બાફી રહે ત્યારે ગાળી તેમાં ગોળ તોલા ૪૦૦ નાખી દેવું અને તેમાં નીચે મુજબ: શુક્ર તો. ૬૪, ખંડમલીઓ તો. ૮, સાત્રીન તો. ૪, શુક્ર તો. ૪, મરી તો. ૪, પીપર તો. ૪, નાગરમોથ તો. ૪, નામકેસર તો. ૪, કુકુ તો. ૪, અનિરિય તો. ૪, હંડવવ તો. ૪, એ સર્વનો બૂકો કરી નાખી બરણીમાં પેક કરી દોઢ માસ રાખી ગાળી લેવું.

પ્રમાણ—૧૦ થી ૨૦ ટીપાં સુધી.

સમય—દર બપોએ કલાકે.

અનુપાત—દરેક વખતે પાણી તોલા ૧૧ માં નાખી આપવું.

ઉપયોગ—ઝડો, કાસેરા, ચૂંક મંદહણી વગેરે મટે છે.

સૂચના—આ દવામાં અશીષુ આવતું હોવાથી નાનાં મોટાં દરેક દરદીને રોગના પ્રમાણમાં માત્રાનો વિચાર કરીને આપવી. ત્રીસ ટીપાં દવામાં એક રતિભાર અશીષુ આવે છે માટે બાળકને આપનાં પુરતો વિચાર કરીનેજ દવા આપવી.

૩૮૦ અશ્વગંધારિષ્ટ

વનાયટ—	આસગંધ તો. ૨૦૦	શ્વેતમુસળી તો. ૮૦
	મજક „ ૪૦	વિદારીકંદ „ ૪૦
	હરડેબ્રહ્મ „ ૪૦	અર્જુનછાસ „ ૪૦
	હળદર „ ૪૦	મોથ „ ૪૦
	દારૂદગંધર „ ૪૦	નસોતર „ ૪૦
	જેડીમથ „ ૪૦	સુખડ „ ૩૨
	રાસ્ના „ ૪૦	રક્તચંદન „ ૩૨
	વજ „ ૩૨	ચિત્રકમૂલ „ ૩૨

સર્વ દવાઓને કુરી તેમાં પાણી તો. ૮૦૦૦ નાખી ઉકાળો કરી ત્યારે પાણી તો. ૧૦૦૦ બાકી રહે ત્યારે ઉનારી ગાગી લેવું. ૫ઝી તેમાં નીચેની દવાઓનું ચૂર્ણ નાખવું.

ધાવડીકુચ તો. ૬૪	ત્રીકટુ તો. ૮
ત્રીમળક „ ૧૬	ધર્તૃલા „ ૧૬
નાગકેશર „ ૮	મથ „ ૪૦૦

મેગરી રાખી મુકવું. બે માસ ૫ઝી ગાગી બાટલીઓ ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧૧ તોણી તેટલાજ પાણી સાથે.

સમય—સવાર સાંજ બે વખત

ઉપયોગ—મૂર્છા, અપરમાર, શોષ, દાંઢ, ઉન્માદ, મૂત્ર મંદાશિ, વાતવ્યાધિ વગેરે મટાડી ધાતુઓને પુષ્ટ કરી તેને દુર્બલ રાખે છે. મગજનાદરદો માટે ઉત્તમ છે. શક્તિ આપે છે. કાલની જાહેરખબરીઆ દવાઓ કરતાં ટીનિક દવા તરીકે અત્યંત સર્વોત્તમ છે.

૩૮૧ ઉશીરાસવ

વનાપટ—વાળો, નેત્રવાળો, રાનાકમળ, શિવળમળ, કાંઠા પટ્ટણા, પમકાષ્ટ, લોહર, મજ્જા, ધમાઓ, કાળીપાટ, કરીઆતું, ધોળાસ, ઉગરાનીયાસ, કમુરો, ખડગલીઓ, સફેદકમળ, પોશાંમનાગનીયાસ, જાંબુનીયાસ, કૌમળાનીયાસ, એ દરેક નખુરું કાળું તોણા ચાર ચાર સેતુ તથા દાણ તો. ૮૦, ધાત્રીનાંકુળ તે પાણી તો. ૨૦૪૮, આકર તો ૨૫૦, અધ તો ૧૫૦, એ મહા તેને એક તપેલામા નાખી ચૂને મકાની થોડું મગમ કરી ૬૬ કરી જાણીઆ બે મામ બરી મખતુ આને આગતની જગત પાક થાય ત્યાં કરે ૩૨૬ વાગી નાદલીઆ બરી સેતી

પ્રમાણ ૧૧ તોણી તેટલાજ પાણી સાથે બે વખત

ઉપયોગ—મૂર્છા, અપરમાર, શોષ, દાંઢ, ઉન્માદ, મૂત્ર મંદાશિ, વાતવ્યાધિ વગેરે મટાડી ધાતુઓને પુષ્ટ કરી તેને દુર્બલ રાખે છે. મગજનાદરદો માટે ઉત્તમ છે. શક્તિ આપે છે. કાલની જાહેરખબરીઆ દવાઓ કરતાં ટીનિક દવા તરીકે અત્યંત સર્વોત્તમ છે.

૩૮૨ કનકાનર

વનાપટ—વાળો, નેત્રવાળો, રાનાકમળ, શિવળમળ, કાંઠા પટ્ટણા, પમકાષ્ટ, લોહર, મજ્જા, ધમાઓ, કાળીપાટ, કરીઆતું, ધોળાસ, ઉગરાનીયાસ, કમુરો, ખડગલીઓ, સફેદકમળ, પોશાંમનાગનીયાસ, જાંબુનીયાસ, કૌમળાનીયાસ, એ દરેક નખુરું કાળું તોણા ચાર ચાર સેતુ તથા દાણ તો. ૮૦, ધાત્રીનાંકુળ તે પાણી તો. ૨૦૪૮, આકર તો ૨૫૦, અધ તો ૧૫૦, એ મહા તેને એક તપેલામા નાખી ચૂને મકાની થોડું મગમ કરી ૬૬ કરી જાણીઆ બે મામ બરી મખતુ આને આગતની જગત પાક થાય ત્યાં કરે ૩૨૬ વાગી નાદલીઆ બરી સેતી

તોલો, ધાવડીનાકુલ તો. ૬૪, દ્રાક્ષ તો. ૮૦, પાણી તો. ૨૦૪૮, સાકર તો. ૨૫૦, મધ તો. ૧૫૦ એ સર્વેને સાથે મેળવી એક તપેશમાં નાખી ચુલે ચડાવી ગરમ થતાં ઉતારી ઠંડું કરી તેને એક બરણીમાં ભરી મુકવું અને આસવની રીતે બરાબર તૈયાર કરી બે મામ બાદ ગાળી કામમાં લેવું.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૫ તોલા તેટલાજ પાણી સાથે દર ચાર ચાર દ્રાક્ષ.

ઉપયોગ—ખાંસી, ક્ષય, શ્વાસનોરોગ, ઉરદ્વત, રક્તપિત્ત વગેરે મટાડે છે. શ્વાસ માટે ઉત્તમ છે.

૩૮૩ કર્પૂરાસવ

વનાવટ—બજારમાં મળતો રેકડીકાષ્ઠસ્પીરીટ તો. ૪૦, કપુર તો. ૪, એલચી તો. ૧, તજ તો. ૧, શુક તો. ૧, અન્નમોદ તો. ૧, મોથ તો. ૧, મરી તો. ૧, એ દરેકને ખાંડી તેમાં મેળવી બાટલીમાં ભરી બંધ કરી એક માસ રાખી મુકવું, પછી ગાળી લઇ તેમાં થોડું પાણી મેળવી રતલ ૧ ની બાટલી પૂર્ણ ભરી કરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧૫ થી ૩૦ દીપાં મુધી.

અનુપાન—પાણી સાથે. સમય—દર ત્રણ ત્રણ દ્રાક્ષ.

ઉપયોગ—કોલેરા ઝાડો, ચૂંક, મરડો, અજીર્ણ અને બીજા એવા પેટનાં દરદોઆ તાત્કાળીક આરામ કરે છે.

૩૮૪ કાકજંઘારિષ્ટ

વનાવટ—અધેઝનુષચામ તો. ૪૦૦, પાણી તો. ૪૦૦૦ મંઃ ઠાંભેલી કરી તેમાંથી ત્યારે ૧૦૦૦ તોલા પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ચૂંક લેવું અને તેમાં સાકર તો. ૧૦૦, મધ તો. ૨૦૦, ધાવડીના

૩૮૬ કુમાર્યાસવ

ચનાવટ—પાકેલી કુંવારનાંકુશં તો. ૧૦૨૪, પાણી તો. ૧૦૨૪
 એ બેને ઉકાળવું. જ્યારે ૫૦૦ તોલા પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી
 લઈ ગાળી લેવું ને તેમાં મધ તો. ૨૫૬ તથા ગોળ તો. ૪૦૦ નાખી
 ગેસ આવે ત્યાંસુધી ખુદ્ધું રાખી પછી ગાળી લઈ તેમાં નીચેની
 દવાઓનું ચૂર્ણ નાખવું. હરડેજાલ ચૂર્ણ તો. ૧૦૦, ધાવડીનાંકુશ તો.
 ૬૪, જાયફળ, લવંગ, કબાજચીની જટામાસી, ચવક, ચિત્રક, જવત્રી,
 કાકડારીંગ, બહેડાંજાલ, પુષ્કરમૂળ એ દરેક તોલા ચાર ચાર લઈ
 તેનું ચૂર્ણ કરી તે સાથે લોહભસ્મ તો. ૨, તામ્રભસ્મ તો. ૨, નાખી
 મેગવી બરણી ભરી બે માસ સુધી રાખવું. પછી ગાળી લઈ
 ઉપયોગમાં લેવું.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૧ તોલા દિવસમાં બે વખત.

અનુપાત—સમભાગે પાણી મેગવીને પીવું.

ઉપયોગ—ઝીઝોના ઋતુદોષ, ગુદ્મ, રક્તગુદ્મ, ખાંસી, શ્વાસ,
 કૃમિ, ઉદરરોગ, હરસ, વાતરોગ, અપરમાર, મંદામિ, કાકડાનુંચળ, બરસ,
 વગેરે પેટનાં તમામ રોગો મટે છે.

૩૮૭ સ્વદિરાણિ

ચનાવટ—બેરનીજાલ તો. ૨૦૦ દેવદારનુંસાકુંડું તો. ૨૦૦

બાજચી „ ૪૦ દારૂદગદર „ ૮૦

ત્રિફલા „ ૮૦ પાણી „ ૬૦૦૦

રીત—ઉપરની દવાઓને અધઃચરી જનારી પાણીમાં નાખી
 ફરાય કરેવા. જ્યારે અઢમાસ પાણી બાકી રહે ત્યારે ગાળી લઈ
 તેમાં સાકર તો. ૨૦૦, મધ તો. ૧૫૦ નાખી ખમીર આવે ત્યાર
 બાદ નેમાં—

ધાવડીનાકુલ તો. ૪૦ નામકેસર તો

ଆସନ୍ତୁ , ଧନ୍ୟବାଦୀ ,

સવંગ ૪ એકમી ૩

“ Y KHAMPA ”

५५२ " १६

આ સર્વ ચીજોનું આરિક ચૂખું મેગરી બરબી ભરી રા
ત્યારે જે મામે આસવ તૈયાર થાય ત્યારે માગાને ઉપયોગમાં લે

प्रमाण—१॥ थ्री २॥ तोडा तेदसाज पाणी साये.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—કુટરોમ, વાતરકન, પાંડુરોમ, હૃદયરોમ, રે
મન્થી, કમીરોમ, આસ, ખાંસી, બરમ, રક્તવિકાર, ખોડીગરમી તં
મરી લોહી ગુદ થાય છે મારમાપરિમા તરીકે વ્યૂજી જવ
વપરાય છે.

३८८ चविकसव

पनायट— २१३ तो २०० वि (१)५१ तो १००

સાત સમીપી મઃ ૨૨ ૫૪૩૫૭

798	211	421444	"	2
799	211	421444	"	2

২১৮. নিম্নলিখিত

● 2011 年 11 月 11 日

● 2. 01/11

• 11 3 471

... ..

(continued)

11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 10

પાણી તો. ૪૦૦૦ માં ઉકાળો કરી જ્યારે ૧૦૦૦ તોણા પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી લેવું અને તેને ગાળી લઈ તેમાં ગોળ તો. ૪૦૦ નાખવો અને ખમીર આગ્યા બાદ તેમાં ધાવડીનાં ફુલ તો. ૮૦, તજ તો. ૮, તમાકુપત્ર તો. ૮, એલચી તો. ૮, નાગ-કેશર તો. ૮, લવંગ તો. ૧, શુક તો. ૧. મરી તો. ૧, ચણકબાળ તો. ૧, લારી કુટી તેમાં નાખી એ માસ બરણીમાં ભરી રાખવું. પછી ગાળી લઈ કામમાં લેવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ા તોણા. અનુપાત—પાણી સાથે.

સમય—સવાર, બપોર અને સાંજ ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—ગુદમ, ક્ષય, પ્રમેહ, શળેખમ, ખાંસી, પેટનીગાંઠ, વાતરક્ત, ઉદરરોગ, અંતઃશક્તિ, વાયુ વગેરે મટાડે છે.

૩૮૯ ચંદનાસવ

ચનાચટ—ચંદન, વાળો, નાગરભોથ, કમળનાં લીલાં ફુલ (નીમો-ફર), માલકાંગણી, પદમક, લોદર, મણક, રક્તચંદન, કાળીપાટ, કરી-આનું, કકુ, પીપર, ક્યુરો, ખડસલીઓ, જોડીમધ, રાસ્ના, પરવળ, કાંચનાર, મોચરસ, આંખાનીઝાલ, શીવણ, એ દરેક દવા ચાર ચાર તોણા, ધાવડીનાં ફુલ તો. ૬૪, કાળીદરાખ તો. ૮૦, પાણી તો. ૨૦૪૮, સાકર તો. ૪૦૦ અને ગોળ તો. ૨૦૦ નાખી દવાને કુટી એક મોટી બરણીમાં બંધ કરી દોઢ માસ રાખી દેવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ા તોણા પાણી સાથે, સવાર સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—ગુક્રાવ, ગુક્રમેદ, નજગાઈ, મંદામિ, પ્રમેદ, ઉનચા, પેશાબમાં કાઠિયણ પદાર્થ જવા, મમ્મર ગરમ રહેવું, સ્વપ્ન-ભાવ તથા ધાનુરોગની દરેક ફરિયાદ મટે છે અને પૌષ્ટિક તરિકે શાપદો આપે છે.

સૂચના—પ્રકૃતિ નોષ્ઠ બરાબર વિચારી દવા આપવી નોષ્ઠએ કેમકે આ લુલાખની દવા છે.

૩૧૨ ત્રિફલારિષ્ટ

ધનાવટ— હરડેછાલ તો. ૧૬ બહેડાંછાલ તો. ૧૬
આમળાનીછાલ „ ૧૬ પીપર „ ૧૬
ચિત્રક „ ૧૬ શર્ક „ ૧૬
લોહભરમ „ ૧૬ વાવડીંગ „ ૧૬

રીત—એ દરેક દવાને પાણી તો. ૨૦૦૦ માં નાખી ઉકાળો કરવો અને તેમાંથી બ્યારે પાણી તો. ૫૦૦ બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી તેમાં ગોળ તો. ૨૦૦ તથા મધ તો. ૩૨ નાખી બરાબર મેળવી લેવું. અને તેમાં લોહભરમ ત્રીફલામાં ધુંટી હલાવી બરણીમાં પેક કરી આસવ તૈયાર કરવો. બે માસે તૈયાર થતાં ગાળી બાદલી બરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ા થી ૨ા તોલા.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત જમ્યા પછી.

અનુપાન—પાણી સાથે.

ઉપયોગ—હૃદયરોગ, પાંડુરોગ, બરણ, સોજો, પ્રમેદ, અરૂચી, શૂઘ્ર, અર્ધ, ભગંદર, ખાંસી શ્વાસ, મંત્રદણ્ડી વગેરે દરદોને મટાડે છે

૩૧૩ દશમૂલારિષ્ટ

ધનાવટ—દશમૂળ તો. ૮૦, ચિત્રકછાલ તો. ૪, પુષ્કરમૂળ તો. ૪, લોહર તો. ૪, રૂંગો તો. ૪, આમળાં તો. ૪, ધમાસો તો. ૪, બેરનીછાલ તો. ૪, હરડેછાલ તો. ૪, કુટ, મજ્જ, દેવદાર, વાવડીંગ, નેત્રીમધ, ભારંગી, કોડ, બહેડા, સારોડી, ચવક, બાલહડ, પદ્મા,

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૫ તોણા તેટલાજ પાણી સાથે જરૂર પડે ત્યારે.

ઉપયોગ—હિરક્ષન, ખાંસી, મંદહણી; મંદામિ, અર્શ, ગુદમ, દૂધી, ઉદરરોગ; નખગાઈ, અરૂચી, સુસ્તી, થાક, જ્વર, નેત્રરોગ, પાંકુરોગ, અનિદ્રા વગેરે મટાડી જૂખ લગાડે તથા દસ્ત સાફ લાવે છે અને શરીરમાં દુશીયારી ઉત્પન્ન કરે છે. નતું લોહી વધારે છે.

૩૯૫ દુરાલભારિષ્ટ

પનાયટ— ધમાસો તો: ૧૨૮ હરડે નંગ ૧૦૦ ની છાશ
આમળા „ ૬૪ જોડીમધ તો. ૬૪
ચિત્રક „ ૬૪ દંતીમૂળ „ ૬૪
પાણી „ ૪૦૦૦

પાણીમાં નાખી કવાથ કરવો જ્યારે ૧૦૦૦ તોણા પાણી રહે ત્યારે ઉનારી કપડે છાણી તેમાં ગોળ તો. ૨૫૦, મધ તો. ૨૫૦ નાખી દેતું તથા ઘડુંલા, પીપર વાવડીંગ એ દરેક સોળ સોળ તોણાનું ચૂર્ણ નાખવું અને તેને આસ્રવની વિધી પ્રમાણે તૈયાર કરી લેવો. એ માસ પછી ગાળાને વાપરવું.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૫ તોણા. અનુપાત્ર—પાણી-સાથે.

સમય—સવાર સાંજ એ વખત.

ઉપયોગ—મંદહણી, પાંકુરોગ, હરસ, કુદરોગ, રતવા, પ્રમેદ, રક્તપિત્ત, કફ, સ્વરજંગ વગેરે મટાડી રક્તનું ગોળન કરે છે.

૩૯૬ દેવદાર્વારિષ્ટ

પનાયટ— દેવદાર તો ૨૦૦ વાવડીમ તો. ૪
અરુઢીનાપન „ ૮૦ ખેરનુંથાકડું „ ૪
દંતીમૂળ „ ૪ અર્જુનછાશ „ ૪

દંડયવ	તો.	૪	મનો	તો. ૪
મહાક	"	૪	ચિત્રક	" ૪
તમરવંદોડા	"	૪	અનમોદ	" ૪
દગદર	"	૪	ચંદન	" ૪
દારુદગદર	"	૪	કુકુ	" ૪
રાસ્ના	"	૪	મોથ	" ૪
મરસડો	"	૪		

આ ચીજો કાઢી કુરી તેનો પાણી તો. ૪૦૦૦ માં દવાય કરી ત્યારે ૧૦૦૦ તોલા પાણી રહે ત્યારે ઉનારી ગાળા લેવું અને તેમાં પાવડીકુલ તો. ૬૪, મધ તો. ૪૦૦ નાખવું તથા તજ, તમાકુપત્ર, એલચી એ દરેક ચાર ચાર તોલા શુક, મરી, પીપર, એ દરેક ત્રણ ત્રણ તોલા, નામકેશર ૮ તોલા, ઘટ્ટા ૮ તોલાનું ચૂર્ણ કરી નાખી એક વાસણમાં ભરી આમ્રવતી રીને તૈયાર કરવું અને એ માસ પછી ગાળા કામમાં લેવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨૥ તોલા. અનુપાત—પાણી સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ એ વખત.

ઉપયોગ—અંધણી, પાંડુરોગ, દરમ્, કુલરોગ, રનવા, પ્રમેહ, રક્તપિત્ત, કફ, સ્વરભંગ વગેરે મટાટી રક્તશોષન કરે છે.

૩૧૭ પ્લીહાશત્રુ

ઘનાવટ— કુંવારોત્તમ ઠેર ૫ કાન્ડિયા ઠેર ૫
 પાવડીનાકુલ " ૦૥ દિરાકમી તો ૫
 મધ " ૨૥

રીત—ખંધી દવાઆને એક ગીનીની બાવળમાં ભરી પેક કરી તમાકુને એક મધ્ય રાખી કુકુ પડી રાત્રી સુઈ ગયેલી જગી બેસી

પ્રમાણ—૦૧ થી ૧ તોલો.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

અનુપાન—દવામાં બે તોલા પાણી મેળવી તેમાં નવસાર માસો ૧ (૮ રતિભાર) નાખીને પીવું.

ઉપયોગ—બરોણ અને લીવરનીગાંઠ મટે, પેટ સાફ થાય, શૂષ્ક લાગે.

૩૯૮ પિપલ્યાસવ

વનાવટ—પીપર, મરી, ચવક, હળદર, ચિત્રક, નાગરમેથ, વાવડીંગ, સોપારી, લોદર, કાળીપાટ, આમળા ચણકઆમ, ચંદન, કકુ, લવંગ, તજ, તગર, જટામાસી, એલચી તમાલપત્ર ધનુલા, નાગકેશર, આ દરેક ચીજો સરખે વજન એટલે બધાં તોલા લઈ ખાંડી ભડો. બૂદો કરી લઈ તેમાં પાણી તો. ૧૦૦૦ તથા ગોળ તો. ૪૦૦, ધાવડીનાં પુલ તો. ૪૦ તથા દ્રાક્ષ તો. ૧૦૦ એ સર્વ મેળવી એક બરણીમાં ભરી આસવની રીતે તૈયાર કરવું. બે માસ બાદ કપડે માગી લઈ ખાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨૧ તોલા મુધી પાણી સાથે.

સમય—દિવસમાં બે વખત.

ઉપયોગ—ક્ષય, ગ્રંથ, ઉદરરોગ, કૃમિ, પાંકુરોગ, સંધ્યલ્હી, અર્થ વગેરે મટી શરીર સાફ થાય છે.

૩૯૯ પુનર્નવારિષ્ટ

વનાવટ—રાત્રી અથવા સહેલ સાટોડી, કાળીપાટ, દંતીનગ, મરો, ચિત્રકમૂળ, બેંટીંગબી, દરડે, જાંડેડા, આમળા એ દરેક આઠ આઠ તોલા લેવાં અને પાણી તો. ૧૦૦૦ માં ઉકાળી ભાડે

પાણી તો. ૨૫૦ બાળી રહે ત્યારે ઉનારી ગાળી તેમાં ગોળ તો. ૧૦૧
તથા મધ તો. ૫૦ નાળી બરણીમાં મધ કરી રાખવું અને ખર્ચ
ગાળ્યા પછી તે ત્યારે બેસી જાય ત્યારે ગાળી પછી તેમાં દારૂ
મૂળ, એલચી, મરી, કમળનાં ફુલ (લીલોદર), વાગો એ દરેક તો ૨
બખ્ખે નાળી ભરી રાખવું. પછી બે માસ બાદ ગાળીને વાપરવું.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૧ તોલા.

સમય—સવાર, સાંજ.

અનુપાન—પાણી સાથે.

ઉપયોગ—ખાંડુરોગ, હૃદયરોગ, સોજા, બરણ, અરુચી, ગુર્મ
રોગ, પ્રમેહ, ભગંદર, ખાંસી, શ્વાસ, સંઘર્ષણી, કમળો વગેરેને મટાડે છે.

૪૦૦ વચુલારિષ્ટ

ઘનાઘટ—બાવળની ઝાડ તો. ૨૦૦, પાણી તો. ૨૦૦૦ માં
નાળી ઉકાળો કરી પાંચસો તોલા પાણી રહે ત્યારે ઉનારી કપડે ગાળી
તેમાં ગોળ તો. ૨૫૦ નાળી મેળવી તથા તેમાં નીચેની વસ્તુઓનું
ચૂર્ણ નાળી બે માસ સુધી એક બરણીમાં નાળી ભરી રાખવું.

ધાવડીનાં ફુલ તો. ૧૬, પીપર તો. ૨, જાયફળ, કળાજચીની
એલચી, તમાસપત્ર, તજ, નાગકેસર, લવંગ, મરી એ દરેક બખ્ખે
તોલા સર્થ ચૂર્ણ કરી મેળવી દેવું. બે માસ રાખ્યા પછી ગાળી સઘ
હળી રહે ત્યારબાદ ઉપયોગમાં લેવું.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૧ તોલા દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—સમજાએ પાણી મેળવીને પીવું.

ઉપયોગ—ખાંસી, કફ, બરણ, કૂટ, અગ્નિમાત્ર, પ્રમેહ,
શ્વાસ, વગેરે દરેક મરી મધુ માફ થાય છે. શ્વાસનાં રોગો અને
ગુર્મી ખાંસી માટે માટે ઉપયોગ છે.

૪૦૧ વરોઢનાશકયોગ

ચનાવટ—કુંવારનોરસ તો. ૪૦, નવસાર તો. ૪૦ તથા હીરાક્ષી તો. ૨૧ સાથે મેળવી હલાવી એક કાચની સ્ટોપર બાટલીમાં ભરી રાખવું. આઠ દહાડા પછી વાપરવું.

પ્રમાણ—૦૧ તોલો દવા.

અનુપાત્ર—પાણી તોલો ૨ માં નાખીને પીવું.

સમય—દિવસમાં બે વખત સવાર સાંજ.

ઉપયોગ—ખરલ મટે છે. નવી અથવા જુની ખરલ તથા પેટનારોગને માટે ઉત્તમ છે.

૪૦૨ ચાલરક્ષકઆસવ (અરવિંદાસવ)

ચનાવટ—કમળપુષ્પ, વાળો, ગંભારી, નીલોદ્ધર, મજીક, એલમી, ખરેંટી, છડીલો, નેત્રવાળો, અનંતમૂળ, નસોતર, પટાકપત્ર, ખડસલીઓ, અર્જુનજાંઘ, જેઠીમધ, મહુડાકુલ, કચૂરો આ દરેક ચીજ બે બે તોલા હથ જાડી કુટી લેવી. પછી તેમાં પાણી શેર ૧૦, દ્રાક્ષ શેર ૧, દેશી ખાંડ શેર ૨૧, મધ શેર ૧૧, ધાવડીકુલ શેર ૦૧ નાખી એક ખરણીમાં બંધ કરી બે માસ રાખી મુકવું પછી ગાળી ઉપયોગમાં લેવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૧ તોલો બાગકો માટે.

સમય—દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાત્ર—ધોણી પાણી સાથે.

ઉપયોગ—બાગકોના તમામ રોગ, નખગાંધ, મદદોષ, મંદામિ, ઈર્ષજન્ય વગેરે મટાટી તાકાત વધારે છે. અમિ પ્રદિત કરી શરીરને ધૃત બનાવે છે. આ દવા ખાસ બાગકો માટે છે.

૪૦૩ ચાલરોગાન્તકારિષ્ટ

વનાવટ—	જેડીમધ	તો. ૨૦	હરડે	તો. ૬
	સત્તાવરી	" ૨૦	આમળા	" ૨
	કાળીદાસ	" ૮૦	દંડુ	" ૧
	કરીઆનું	" ૧૦	મળો	" ૧
	કાકડાશીંગ	" ૧૦	નાગરમોથ	" ૧

આ સર્વ વસ્તુઓ ઉપર મુગળ સહ ભાડી કુટી લેવી

રીત—અધકચરેલી ઉપરની વસ્તુઓ સહ તેને પાણી તે બે હજારમાં નાખી ઉકાળો કરી ત્યારે બાકી તો. ૫૦૦ રહે ત ઉતારી કપડાથી ગાળી તેમાં મધ તો. ૧૦૦ તથા સાકર તો. ૧ નાખી તેને આઠ દિવસ ખુલ્લું બરણીમાં કપડું હાંકી રાખી મુખ ખમીર આવે ત્યારે ફરી કપડેથી ગાળી તેમાં નીચેની વસ્તુઓનું ચૂર્ણ કરી નાખી બરણી પેક કરી બે માસ રાખી મુખ પડી ગાળી બાદલીમાં ભરી રાખી ત્યારબાદ વાપરવું.

ચીન્નેનાં નામ—તજ	તો. ૨	તમાસપત્ર	તો. ૨
એસમી	" ૨	અતિવિંધ	" ૨
પીપર	" ૨	ફેસર	" ૦૧
મંકુરભરમ	" ૨	ધાવડીનાં ફુલ	" ૧૦
દાદમણાસ	" ૨		

પ્રમાણ—૧ થી ૧૨ મામ મુખીના માટે ૩૦ રીપાં, ૧ વર્ષ થી ૩ વર્ષ મુખીના માટે ૬૦ થી ૧૨૦ રીપાં

છાપરવાની રીત—દવાના મમલાને પાણી સહ તે સાથે મેળવી લેવું.

અવયવ—દિવસમાં બેથી ત્રણ વખત આપવું

ઉપયોગ—આગકેનોનાવ, ખાંસી, ઝાડા, ઉઘટી, શરદી, કબજાત, લોહીખિન્નાડ, નળગાઇ, મંદાગ્નિ, અપચો, આળશોપ વગેરે તમામ દરદોમાં વાપરી શકાય છે.

૪૦૪ મુંગરાજઆસવ

વનાવટ—લાંગરાનોરસ તો. ૧૦૦૦, ગોળ તો. ૫૦૦, હરડે-છાલનુંચૂર્ણ તો. ૩૨ તેને એકવાસણમાં નાખી ખમીર આંવે ત્યાંસુધી રાખી દેવું પછી તેને ગાળી તેમાં પીપર તો. ૧, જલપક્ષ તો. ૧, લવંગ તો. ૧, તજ તો. ૧, તમાકુપત્ર તો. ૧, એલચી તો. ૧, નાગકેશર તો. ૧ એનું ચૂર્ણ કરી નાખી બધ કરી એ માસ બરછી-માં ભરી રાખી તૈયાર થતાં ગાળીને વાપરવું.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૧ તોલા.

અનુપાત્ર—પાણી સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ એ વખત.

ઉપયોગ—ધાતુક્ષય, ખાંસી, નળગાઇ, નપુંસકતા અને વંધ્યત્વ માટે આ દવા વપરાય છે. પૌષ્ટિક છે.

૪૦૫ મૃતસંજીવનાસુરા

વનાવટ—પાણી શેર ૬૫ માં એળ શેર ૫ નાખી મેગવી દેવું તેમાં આદુ તો. ૮, બાવળનીછાલ તો. ૬૪, બોરડીનીછાલ તો. ૬૪, સોપારી તો. ૩૪, લોઘ તો. ૧૬ મેગવી એક વાસણમાં ભરી બધ કરી વીસ દિવસ રાખી મુકવું. ત્યારબાદ તેને ખોલી ચુલે ચડાવી તેને મરમ કરવું. અને તેમાં સોપારી, એળીઓ, દેવદાર, લવંગ, પદમક, વાળે, રત્નચંદન, વરિઆગી, વ્યઝમોદ, મરી, જીરું, કચુરો, જટામાત્સી, તજ, એલચી, જલપક્ષ, મોચ, શુંક, મેથી, મરડાચીંચ, ચંદન, મન્દી-ખર્જો એ દરેક ઓજ એ એ તોલા સર્થ ફરી મેગવી આપવી. પછી

વાવડોગ તો. ૧૬ પીપર તો. ૧૬
ત્રિક્ષા „ ૧૯૪

એને પાણી તો. ૪૦૦૦ માં નાખી ઉકાળી કરવો હ્યારે ૨૦૦૦ તોલા પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી બરણીમાં એમજ ભરી બંધ કરી મુકી દેવું અને આસનની રીતે બે માસ રાખી પંચી ગાળી લઈ બાઢવી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૧ તોલા. અનુપાન—પાણી સાથે.

સમય—૮/૯ પછી બે વખત.

ઉપયોગ—પાંકુરોગ, કૃમી, અશરોગ, કુષ્ઠરોગ, ખાંસી, શ્વાસ, સોજા, મંદામિ અને કફનારોગને મટાડી શક્તિ આપે છે.

૪૦૮ રક્તશોધકઅર્ક

યનાવટ—કરીઆતુ, ગજો, જવાસાનુમૂળ, મંછી, ચોપચીની, હરડે, પિત્તપાપડો (ખડસલીઆ), લીંબડાનીછાત્ર, સરપંખો, લાલ-ચંદન, વાળો, ગુલાબનાંફુલ, અનંતમૂળ, હરડે, બહેડાં, આમળાં એ દરેક ચીજ પાંચ પાંચ તોલા ભેરી.

રીત—ઉપરની દવાઓને અધકચરી કરી તેને પાણી શેર ૭માં (તો. ૪૮૦ માં) પચાળી એક દિવસ રાખી મુકેવું પંચી અર્ક ખેચવાના નલિકાવંતથી ૪ શેર અર્ક કાઢી બાઢવીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૧ તોલા દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—થોડું મધ સાથે નાખીને પીવું.

ઉપયોગ—રક્તવિકાર અને રક્ત બચવાથી થતા તમામ બાધિ મારે આ દવા ક્રેટ ઉપાય છે ખસ, ખુસ્તી, ખરજતું, ઉપદંશ અને મંધિરાને મટાડી લેઢી મુદ્દ કરે છે.

સૂચના—પ્રથમ જુલાન લઈ પછી આ દવા શરૂ કરે તરતમાં સારો ફાયદો થાય છે.

૪૦૯ રોહિતારિષ્ટ

ઘનાયટ—રમતરોહીડાની અંતરઘ્રજ, તો. ૨૦૦ અંક
લઈ તેમાં પાણી તો. ૨૦૦૦ નાખી ચતુર્થાંસ ક્વાથ બનાવી
લઈ તેમાં ગોળ તો. ૪૦૦ નાખી મેળવી દેવું અને ખમીર આ
મુધી રાખી પછી તેમાં ધાવડીનાંકુલ તો. ૩૨, પીપર, પીપ્પ
અવક, ચિત્રક, શુક, તગ, તમાલપત્ર, એલચી, હરડા, બહેડા, અ
એ દરેક બબ્બે તોલા લઈ કુટી જડી આળણીમાંથી આળી તેમાં
એક બરણીમાં ભરી બે માસ રાખી મુકવું. ત્યારબાદ ગાળી
ઉપયોગમાં લેવું.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૫ તોલા મુધી દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—પાણી સાથે મેળવીને લેવું.

ઉપયોગ—દરસ, મંદામિ, પાંકુરોગ, પ્લીહા, યકૃતરોગ, હૃદય
રોગ, અરૂચી વગેરે મટાડી દસ્ત સાફ લાવે છે.

૪૧૦ લ્વંગાસવ

ઘનાયટ— લવંગ તો. ૮ પીપર તો. ૮
મરી " ૮ ધર્દૂલા "

લઈ તેને પાણી તો. ૨૫૦ માં ૭/૮ ઉકાળી ઉનારી લેવું અને
તેમાં લોદાનરમ તો. ૧ નાખી, ગોળ તો. ૫૦ નાખવો. તથા તગ
તમાલપત્ર, એલચી, નામકિસ એ દરેક એકેક તોલા નાખી આમ
ની રીતે તેવાર દડી ખાટવી બગી રાખવી

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૫ તોલા

અનુપાન—પાણી માથે

સમય—સવાર સાંજ બે વખત જમ્યા પછી.

ઉપયોગ—અરૂચી, પાંડુરોગ, અંતઃકણ્ઠી, હૃદયરોગ, બરણ, ગુદ્મ-રોગ, ઉદરરોગ, કુષ્ઠ, સોજા, ક્ષય, કમળો, કૃમી, ચિત્રી, ગાંડ, અર્બુદ-રોગ, ખીણ મોઢાના, રાજ્યક્ષમા, જ્વર વગેરે મટે છે.

૪૧૧ લોઘાસન

ક્રમાંક—	લોઘર	તો. ૨૦	લાંગુલી	તો. ૧
	કન્યુરો	” ૧	કરિઆતું	” ૧
	પુષ્કરમૂળ	” ૧	કકુ	” ૧
	એલચી	” ૧	ભારંગી	” ૧
	ભોરવેલ	” ૧	તમરગઠોડા	” ૧
	વાવડીંગ	” ૧	ચિત્રક	” ૧
	હરડા	” ૧	પીપરીમૂળ	” ૧
	બહેડા	” ૧	કુષ્ઠ	” ૧
	આમળા	” ૧	અતિવિષ	” ૧
	અગ્રભોદ	” ૧	કાળીપાટ	” ૧
	ચવક	” ૧	ઈન્દ્રિય	” ૧
	ધર્દુલા	” ૧	નામકેશર	” ૧
	સોપારી	” ૧	વરિઆળી	” ૧
	નખલા	” ૧	તમાલપત્ર	” ૧
	મરી	” ૧	ચંદન	” ૧
	પાણી	” ૧૦૦	મધ	” ૨૦૦

સાથે મેગરી જરણીમાં જરી બે માસ રાખી પછી ગાળી લઈ વાપરવું.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૫ તોલા.

અનુપાત્ર—પાણી સાથે.

સમય—અચર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—પાંકુ, અરૂચી, અશ્વરોગ, મંત્રહણી, અને પિત્તે પ્રમેહ, કુષ્ઠ, વગેરેમાં સારો ફાયદો આપે છે તથા પ્રદર અને ક્રોધના માટે ઉત્તમ છે.

૪૧૨ લોહાસવ

વનાયટ—લોહભસ્મ તો. ૪, શુક્ર, મરી, પીપર, અને મેથા આમળાં, અમ્બોદ, વાવડીંગ, નાગરમેથ, ચિત્રકણ્ઠ એ દરેક ૨૨ ચાર તોલા લઈ તેનું ચૂર્ણ કરી તેમાં લોહભસ્મ તથા ત્રિફળા ૧૫ સાથે મેળવી ઘુંટી લઈ પછી ધાવડીનાંકુલ તો. ૨૦ નાખી પછી તે વાસણમાં નાખી તેમાં મધ તો. ૧૦૦ ગોળા તો. ૧૦૦ અને ૧૫ તો. ૫૦૦ મેળવી દક્ષાવી એક બરણીમાં ભરી પેક કરી બે મહિના રાખી મુકવું. ત્યારબાદ માળી લઈ ઉપયોગમાં લેવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨૫ તોલા સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાત્ર—પાણી સાથે મેળવીને પીવે.

ઉપયોગ—પાંકુ, સોજા, ગુફમ, અરૂચી, ઉદરરોગ હરમ, કેન પ્લીહા, ખુજલી, ખાંસી, શામ, ભગદર, મંત્રહણી, હૃદયરોગ વગેરેમાં વાપરવાથી ફાયદો આપે છે. બુના દરદો મટાડે છે.

૪૧૩ વાસાસવ

વનાયટ—અરૂચીનાં તાજા પાન તો. ૨૦૦ તેને અધકચારાં કરી તેમાં પાણી તો. ૧૬૦૦ નાખી ઉકાળે કરી ૫૦૦ તોલા બાકી રહે ત્યારે દિવાળી લઈ માળી લેવું અને તેમાં ગોળ તોલા ૨૫૦ નાખી મેળવી રેતુ પછી તેમાં ધાવડીનાંકુલ તો. ૩૨, નગ, તમાવડ, ક્રિયન્તી, નાચેલર ચતુષ્કાળ, મરી, ચણા દરેક તોલા ચાર ચાર લઈ તેનું ચૂર્ણ કરી તેમાં ૬૦ નાખીમાં ભરી મધનું બે મહિના રાખી પછી તેને ઉપયોગમાં લેવું.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૧ તોલા, દિવસમાં બે વખત.

અનુપાત્ર—સમભાગે પાણી મેળવીને પીવું.

ઉપયોગ—ઉંઘરસ, ક્ષય, ઉરઃક્ષત, જીર્ણીકર, સોજા વગેરેમાં સારો ફાયદો આપે છે. ખાંસી, શ્વાસ માટે સારો ઉપાય છે.

૪૧૪ વિપમુષ્ટ્યાસવ

ઘનાવટ— શુદ્ધઝેરકુચના તો. ૨ કરિઆતું તો. ૧
 મળે „ ૧ નાગરમોચ „ ૧
 કાક „ ૪ ગોળ „ ૩૦
 પાણી શેર ૨

રીત—બધી યીજને આસવની રીતે એક જરણી (કાચની) માં ભરી બંધ કરી એક-બે માસ રાખી પછી ગાળી લઈ વાપરવું જોઈએ.

પ્રમાણ—૫ થી ૧૫ ટીપાં.

ઉપયોગ—હૃદયને બળ આપનાર, નબળાઈ મટાડનાર, બૂખ લગાડનાર તથા શ્વેત્રમ સરદી, તાવ, સુસ્તી વગેરે મટાડી કુશીઆરી લાવે છે.

૪૧૫ વિહંગાસવ

ઘનાવટ— વાવડીંગ તો. ૨૦ કાકાચ તો. ૨૦
 પીપરીમૂળ „ ૨૦ દિવર „ ૨૦
 કાગીપાટ „ ૨૦ રાસ્ના „ ૨૦
 આમળા „ ૨૦ ભારંગી „ ૨૦
 ઘડુંલા „ ૨૦

એ દરેક યીજને પાણી તો. ૪૦૦૦ માં નાખી ઉકાતો કરવો. ત્યારે એક દળાર તોલા પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી માગી લેવું.

રીત—તેમાં મધ તો. ૪૦૦, ધાવડીનાંકુલ તો. ૮૦, દં
તો. ૧૦, પીપર તો. ૧૦, મરી તો. ૧૦, તજ તો. ૨, લઘુકર
તો. ૨, એલચી તો. ૨, નાગકેશર તો. ૨, ઉદુંબર તો. ૪, દં
દીનામૂળ તો. ૪, લોદર તો. ૪, લઘુ એનું ચૂર્ણ કરી તે ચૂર્ણ તથા
મધ ઉપરના કવાચમાં મેળવી આસવની રીતે એક વાસબુમાં ફો
રાખી તૈયાર કરવું. એ માસ પછી ગાળીને વાપરવું.

પ્રમાણ—૧૫ થી ૨૫ તોલાભાર.

અનુપાન—પાણી સાથે મેળવી લેવું.

સમય—સવાર, બપોર અને સાંજ.

ઉપયોગ—વાયુનોગોળો, અદિષ્ઠા અને પ્રત્યદિષ્ઠા નામની દં
ભગંદર, ઉદ્વેગલ, વાયુ, પથરી, પ્રમેહ, કંકમાળ, વિદ્રધિની
આમવાયુ, ગળાનું કઠાણ જતું એ સર્વ રોગ માટે સારે ફાટે
આપે છે.

૪૧૬ સારસ્વતારિષ્ટ

પનાવટ—ધાત્રી તો. ૮૦, ચનાવરી તો. ૨૦, વિહારીકા
તો. ૨૦, વારાહીકંદ તો. ૨૦, દરેડેજાત તો. ૨૦, વાળો તો. ૨૦,
આદુ તો. ૨૦, વરીઆળી તો. ૨૦, પાણી તો. ૨૦૦૦, મધ તે
૧૦૦, માકર તો. ૧૦૦ તથા ધાવડીનાંકુલ તો. ૨૦, રેણુકાદંડ,
પીપર, વજ, આમગંધ, ગળો, વાવડીંગ, નસોતર, લવંગ, કુષ્ઠ, બેંગ, એલચી,
તજ એ દરેક એકેક તોલો લેવાં. એનું ચૂર્ણ કરી જુદું રાખવું.

રીત—પ્રથમની આક દવાઓ અથકચરી બનાવી તેમાં પાણી
નાખી કવાચ બનાવી અનુચોમ આપી રહે ત્યારે ઉનારી ગાળી મધ
નેમ્ર મધ તથા માકર મેળવવું પછી તેમાં છેલ્લી તેજ દવાઓ નાખી
મેળવી ફોલી આ પ્રમાણે તૈયાર થતા જગજીમાં બની મોં પેક ફો
લે માસ પછી ગાળી મધનું આર નેત્રે મળી ઉપચોમમાં લેવું.

પ્રમાણ—૧૧ થી ૨૫ તોલા દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—સ્વચ્છ પાણી સમભાગે લઈ મેળવીને પીવું.

ઉપયોગ—મગજનાં તમામ દરદો, વાણીની અશુદ્ધતા, યાદ-શક્તિની ખામી, મંદબુદ્ધિ, માથાનું દરદ, વાઇ, હિસ્ટીરીઆ, વાયુ, જ્ઞાનતંતુઓની નબળાઈ વગેરે મટી જઈ યાદશક્તિ વધે તથા બુદ્ધિ સુધરે છે.

પ્રકરણ ૧૧ મું — અવલેહ-માજુન

૪૧૭ અષ્ટાંગવલેહ

ચનાપટ—કાચફળ, કુદ, કાકડાશીંગ, પીપર, મરી, ધમાસો, શાહજીરું, શુંક એ આઠ ઓજ સમભાગે લેવી અને તેમાં બેધનું મધ મેળવી ચાટણુ બનાવી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૫ તોલો.

અનુપાન—ગરમ પાણી કે દૂધ.

સમય—દર ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ—ભયંકર સનિપાન, ખાંસી, ગળાનો રોગ, કંઠના દરદો, તથા કશ્મીર બાટ બહુજ ઉત્તમ પ્રયોગ છે.

૪૧૮ અશ્વગંધાદિઅવલેહ

ચનાપટ—	આમરુંધ	તો. ૫	અવધન	તો. ૧
	સનાવરી	„ ૧	બલગીચ	„ ૧
	મમુન્ડાવના ખીચ	„ ૧	બરત્રી	„ ૧

એખરો	તો. ૧	તજ	ટે. ૧
શેખજાનુંમૂળ	" ૧	વંસલોચન	" ૧
એલચીખીજ	" ૧	જેડીમધ	" ૧
વિદારીકંઠ	" ૧	મોટાગોખર	" ૧
કૌચખીજ	" ૧	લવંગ	" ૧
નાગકેશર	" ૧	તમાકપત્ર	" ૧
ગળાસત્વ	" ૧	મોટી એલચી	" ૧
કેશર	" ૧		

રીત—અધી દવાઓ ખાંડી ખારીક ચૂર્ણ કરી તેમાં ૪૫
તો. ૮૦ નાખી મેળવી ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૧ તોલો.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

અનુપાન—દવા ખાઈ ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—મગજની નબળાઈ, કમરનો દુઃખાવો, વાયુ, નબળાઈ,
ધાતુક્ષીણતા, સ્વપ્નશ્વાસ, પ્રમેહ, નસોનીશીથીકના વગેરે મંદી દર્શિ
આપે છે

૪૧૧ અંતરનું ચાટણ

ચનાપટ—	માવજમાનનાકુટ તો. ૧	માવજમાન તો. ૧
ધાખા	" ૧	આખરેશમ " ૧
અદમન મરેદ	" ૧	ગુખમખંજા " ૧
ચદન મરેદ	" ૦.૫	હરીત્રેયુરક " ૧
અજખર	" ૧	વમરેચન " ૦.૫
ગુ. નજા	કે. ૨ ૧	કેશર " ૧
અ. નજ	તે. ૦.૫	

રીત—કેસર, વંસલોચન અને અંબર શિવાયની બાકીની ચીજોને કચરીને ગુલાબજળમાં એક રાત પલાળી મુકવી સવારે તેનો ઉકાળો કરવો જ્યારે ઉકાળતાં ૩૦ તોલા રહે ત્યારે તેને ઉનારી માળી લેવું અને તેમાં સાકર તો. ૫૦ નાખી ચામણી જલેથી જેવી કરી લેવી અને તેમાં કેસર, અંબર, વંસલોચન જુદા જુદા વાટી મેળવી દેવાં. તથા તેમાં સોનાનાંવરખ તો. ૦૧, ચાંદીનાવરખ તો. ૦૧ નાખી દેવા પછી માણેક, જહરમહોરાખતાર્ધ અને જમરૂંદ એ દરેક ૦૧, ૫૧ તોલો ગુલાબજળમાં અલગ અલગ વાટીને મેળવી દેવાં પછી તેને ખરસમાં વાટી મેળવી ચાટણુ કરી ખરણીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો.

અનુપાન—ગરમ દૂધ સાથે લેવું અથવા દવા ચાટી ઉપર દ્રાક્ષાસવ પીવો.

ઉપયોગ—હૃદયની નબળાઈ, મગજની કમજોરી, ક્ષયરોગની પ્રથમ અવસ્થા, શીરદર્દ ધાતુક્ષીણતા તથા નજગાઈમટાડે છે અને શરીરમાં પણુ તાકાત લાવી હૃદય, મગજને ક્ષાયદો પડેડાંચાડે છે.

૪૨૦ ફત્રીફલકસનીજી

વનાષટ—પીંગીદરડેની છાલ તો. ૧૧૧ દીમેન્દરડે તો. ૧૧૧
 કાજુલીદરડેની છાલ „ ૧૧૧ બદેઅંની છાલ „ ૧૧૧
 આમગાંનું ચૂર્ણ „ ૧૧૧ ધાણાનું ચૂર્ણ „ ૫
 જદામનું તેલ „ ૫ સાકર „ ૨૦
 મધ „ ૪૦

રીત—પ્રથમ દરેક ચીજનું જુદું જુદું ચૂર્ણ કરી તેમાં જદામનું તેલ મેળવી પછી મધ મેળવી દર્દ ચાટણુ ગળાવી ખરણી બરી રાખવી.

પ્રમાણ—૦૧૧ થી ૧ તોલો, સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાત્ર—દૂધ અથવા રહેજા ગરમ પાણી સાથે.

ઉપયોગ—મગજનોદુઃખાવો, કબજિયાત, નજલો, ખેડી-ગરમી, લોહીવિકાર, નેત્રરોગ, આંખની રોશનીમાં ખામી થવી, રત્ન-ધગાપણું, માથાનુંદર્દ વગેરે મટી પાચનશક્તિ સુધારે છે.

૪૨૧ કળાવલેહ

વનાઘટ—ગ્રીણી પીપર લઘ વાટી તેનું ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ—૨ થી ૮ વાલ સુધી. અનુપાત્ર—મધ સાથે.

સમય—દર ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ—ખાસ, ખાંસી, ખંડુરોગ, બરસ, ઉદરરોગ, વાયુ, અને અશુદ્ધિ તથા અશ્વત્થી અને જવરને મટાડે છે. ખાંસી, શ્વાસ માટે ઉત્તમ છે.

૪૨૨ કુટ્જાવલેહ

વનાઘટ—કુટ્જાખસ તો. ૪૦૦ લઘ ખાંડી તેનો પાણી તો. ૧૬૦૦ માં કઠાથ કરવો. એવા બામનું પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી કાઢી માગી તેમાં યોગ તો. ૨૦૦ નાખી અવસેદ બનાવવો અને તેમાં રસવંતી, મોચરસ, શુદ્ધ, પીપર, મરી, દરડે, બદેડાં, આમળા, રીમામળી, ચિત્રકમળ, પદ્મામળ, બીલીકમળ, હડપવ, વજા, શશિપામ, વાંચા, અનિષિ, વારડીમ એ દરેકનું ચૂર્ણ તેણા ચાર ચાર લઘ નાખવું પછી તેમાં મધ તો. ૩૨ નાખી બગાવર અવસેદ નૈપાક કરી મેંતો.

પ્રમાણ—૧ થી ૩ તેલા, મરાઠ મંજ બે વખત

અનુપાત્ર—૭૫ દૂધ, ૬૫, ૫૦, ૫૦, ૫૦ થી એ મર્ચમળી

યોગ્ય લાગે તે સાથે

ઉપયોગ—હરસ, અતિસાર, અરુચી, મંદાહણી, મરડો, પાંડુ, રક્તપિત્ત, કમળો, અમ્લપિત્ત, સોળ, કૃશતા ઇત્યાદિમાં સારો ફાયદો આપે છે.

૪૨૩ કુર્લીજનઅવલેહ

ઘનાવટ—કુલ્લીજન (પાનની જડ અથવા જેને કુર્લીજન કહે છે) તો. ૮૦ લાઇ ક્યરી તેને પાણી તો. ૬૦૦ માં ઉકાળી અર્ધું બાકી રહે ઉતારી ગાળી લેવું ફરી તેને ચુએ ચડાવી લાદું થાય ત્યારે ગોળ શેર ૧ નાખી પાક કરવો પછી તેમાં કાચફળ, પુષ્કરમૂળ, ભારંગી, શુંક, પીપર, ચવક, ચિત્રક, પીપરીમૂળ, મરી, હરડે, બહેડા, આમળા, વાવડીંગ, ધાણા, જીરું, શાદજીરું, કાંકડા, અધેડાનાખીજ, અરકુસીના-પાન એ દરેક વીજ અંકેકે તોલો લઇ તેનું ચૂર્ણ કરી લેવું અને મધ તો. ૮૦ લેવું તેમાંથી ગોળ ઉપરના ક્વાચમાં નાખી જાડો પાક કરવો ત્યારે ચાટણ જેવું થાય ત્યારે ઉપરની દવાઓનું ચૂર્ણ નાખી ઠંડું કરી તેમાં મધ મેળવી ચાટણ બનાવી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૧ તોલો.

સમય—દિવસમાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ—દરેક જાતની ખાંસી, દેડકી, સાદ બેસી જવો, મળાના દરદો, રોગેખમ અને ખાસ કરી અવાજ મુધારવા માટે ઉત્તમ છે. કષ્ઠમાં પણ વપરાય છે. જલગ્રામિ મુધારે છે.

૪૨૪ કુપ્પાંડઅવલેહ

ઘનાવટ—કેન ક્કોળું લાવી તેને હોલી તેની નાની ચીંગે બનાવી તેનું વજન તો. ૪૦૦ દોષ તો તેમાં પાણી તો. ૫૦૦ ના

થોડુંક આશી લેવું જરા નરમ પડે ઉતારી કપડામાં રાખી પછી નીતરી જાય ત્યારે સુકાયા જેવું કરી તેને એક ત્રાંખાની કાઢીવાળી કડાઈમાં ઘી તો. ૬૦ નાખી સેકા લેવું અને જ્યારે લાલ થાય ત્યારે ઉતારી લેવું પછી સાકર રોર જે ની આસણી કરી તેમાં એ રેફિયે કહોળાનો માવો નાખવો. પછી તેને બાફ આપી ઉતારી લેવો તેમાં પીપર તો. ૮, નાગકેશર તો. ૮, એલચી, તંજ, તમાકુપત્ર, ધણી, મરી એ દરેક જે જે નોશાનું ચૂર્ણ નાખવું અને અવશેદ જેવું થાય ત્યારે તેમાં ૪૦ તોલા મધ મેળવી ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૨ થી ૪ તોલા ખાઈ ઉપર દૂધ પીવું.

उपयोग—રક્તપિત્ત, ખાંસી, ક્ષય, દમ, શ્વાસ, તરસ, પિત્ત જ્વર, ફૂશના, શીષ અને સ્વરભંગ મટાડી ફેફસાં મજબુત બનાવે છે.

૪૨૫ કેશરાદિઅવલેહ

વનાયટ— કેશરનુંચૂર્ણ તો. ૫ કાનુરી તો. ૦૧
અમરમુખ „ ૦૧ કોદમમુખ „ ૦૧
સોનાનોવરખ „ ૦૧ ચંદીનોવરખ „ ૦૧
અબર „ ૦૧ બંગમુખ „ ૦૧

એ સર્વ ચીજોને ૪૦ તોલા મધમાં મેળવી પછી તેમાં જાંબનું ચૂર્ણ તો. ૫, માકનું ચૂર્ણ તો. ૨, વસેત્રિંચન, એલચીનીજ, તંજ, નાગકેશર, લવચ, પીપર, કાપેઅમર, મોરચાદન, જવપાંચ, જવચી, આમરધ ક્યાનચીની, ગોખર, વચ્ચાગનાઝીર, જવનીજ, રામરતોનુદ (મોચમ), કૌચર્ણજ, ચુકા, મરી, દરેક, નરેંડા, આમળા એ દરેક મોઝાનું ચૂર્ણ અર્ધ અર્ધ તેણે કાઢી ઉતારી ચાકવું તેની કાચનું. ૪૦૫૫. ૪૪ ૩, ૫૫

પ્રમાણ—૧૦ થી ૨૦ ગ્રામ.

અનુપાન—ગરમ દૂધ સાથે.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—અશક્તિ, નાભરદાર્ધ, છાતીનું દરદ, ખાંસી, પ્રમેહ, બદ્ધમૂત્રતા, ક્ષયરોગ, શ્વાસ, પાંડુરોગ, મંદામિ, અંબહણી વગેરેમાં લાભદાયક છે.

૪૨૬ કંટકાર્યાવલેહ

વનાવટ—ભોંરીગણીનું પંચાગ તો. ૪૦૦ લઈ સાધારણ કચરી તેમાં પાણી તોઘા ૧૦૦૦ નાખી ઉકાળો કરવો. ચોથા લાગ નેટલું બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું અને તેમાં સાકર તો. ૨૦૦ નાખી ચુલે ચડાવી પાક કરવો. જ્યારે અવલેહ જેવું થાય ત્યારે તેમાં ગળો, ચવક, ચિત્રક, મેથ, કાકડામીંગી, શુંક, મરી, પીપર, ધમાસો, રાસ્ના, ભારંગમૂળ, કચુરો એ દરેકનું ચૂર્ણ તોઘા બે બે લઈ નાખી બરાબર પાક થયે ઉતારી લેવું અને તેમાં મધ તો. ૩૨, વંસલોચન તો. ૧૬, પીપર તો. ૧૬ ચૂર્ણ કરી મેગવી બરણી બરી રાખી મુકવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ તોઘા.

અનુપાન—દૂધ સાથે સવાર સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—ક્ષય, ખાંસી, દમ, દેડકી, શ્વાસ, ફેફસાંનાં દરદો, વગેરેમાં મારો ફાયદો આપે છે.

૪૨૭ ગોક્ષુરાદિઅવલેહ

વનાવટ—ગોખર આમરોષ, સનાવરી, વિહારીકદ બજાબીજ, નેત્રીમધ, એખરો, કૌસ્ત્રીજ, ચેનમુલકી, વરધાગનાબીજ, લવંગ, મોટી-એલચી, જાવંચી, હેસર, જાવક, નજ, વંસલોચન, મલોચન, એલચી-બીજ, નાગેદર એ દરેક નીજ એક એક તોઘો લઈ ચૂર્ણ કરી

લેવું અને તેમાં મધ તો ૪૮ નાંખી મેળવી બરણીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ—ગા થી ૧ તોલો સવારે તથા રાત્રે બે વખત.

અનુપાત—ચાટણુ લઈ ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—ધાતુક્ષય, નપુસકતા, કમજોરી વગેરે મંદી રક્ષાપત્તિ ગુણ આપે છે અને બળ તથા આયુષ્યની વૃદ્ધિ કરે છે.

૪૨૮ વ્યવનપ્રાશાવલેહ

વનાવટ—દશમૂળની દસ ચીજો, પીપર, કાકડાશીંગ, કાકડા, ગળો, હરડેછાલ, બળદાળા, બોંઆમળાં, અરકુસી, મીઠીખરખોડી, કમુંગ, શતાવરી, આસમંધ વિહારીકંદ, વારાવીકંદ, મોચ, પુલ્કરમુળ, પીપુડી, સાટોડી, કમળકાકડી, જંમલીમગ, જંમલીઅડદ, એલચી, અગર, સુખડ એ ૩૪ ચીજ દરેક તોલા ચાર ચાર લઈ અધકમળાં કરી તેને પાણી તો. ૧૦૦૦ માં કવાથ કરવો. કવાથનું અર્ધું પાણી બળે ત્યારે તેમાં લીલા આમળાં મોટા નંગ ૫૦૦ નાખી દેવાં. ત્યારે કાકડા ૨૦૦ તોલા રહે ત્યારે ઉનારી કપડેથી આળી લઈ જુદો રાખવો અને આમળાં જુદાં લઈ તેને કસાવવામાં વામળામાં રાખી ખુદી લઈ જાડા કપડાથી ઢાળી માંચા કાઢી જુદો મુકવો. ત્યાગ્યાદ થી તોલા ૪૦ લઈ તેમાં આમળાંના માંચા બગાજર મીઠી લઈ સાત થાય ત્યારે ઉપરનો મેદુલ કવાથ લઈ તેમાં માકર તો. ૪૦૦ નાખી મીઠે તાપે પાકી આમળી કરી તેમાં માંચા નાખી બગાજર ચાટણુ જેટલુ થાય ત્યારે તેમાં પીપર તો. ૮, વમતોચન તો. ૧૬, લજ, લમ પ્રાંદર, નાંદીગર, એલચી એ દરેક તો. ૧૧૮ એ મેદુનું બારીક ચૂર્ણ કરેલું તો. ૧૦ તે ઉપર નાખી ચુરેથી ઉતારી કઠુ થાય ત્યારે તેમાં મધ તો. ૬૦ મે. (૧) મગ ૧ મળુમાં કરી રાખવું (મર્ચનના અન્તર ૧ મળા ૬ મળી ૧ મળુ, ૨ કરી ૩, ૪.)

પ્રમાણ—બૂખે પેટ ૨ થી ૪ તોલા, સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાત—તાજું કે ગરમ કરેલું દૂધ ૩થી પ્રમાણે પીવું.

ઉપયોગ—રૂષ, ધાતુક્ષીણતા, મંદાગ્નિ, નમજાઈ, માથાનું દરદ, ખાંસી, શ્વાસ, હૃદયરોગ, મૂત્રરોગ, નેત્રરોગ વગેરે મટી દૂધ પાચન થાય છે. અનેક જુના રોગો મટાડી પુષ્ટિ આપે છે. રસાયન અને પૌષ્ટિક છે.

૪૨૯ દ્રાક્ષાદિઅવલેહ

ઘનાવટ—કાળીદ્રાક્ષ, જરદાલુ, મરી, ત્રિધાતુલુ, શેકેલીભાંગ, છૂંદ, શુંડ, સંયગ લસણનીકળી એ દરેક અંકકે તોલો લેવાં. હઠીયા વિનાનો ખજુર તો. ૫, હોમિ તો. ૧, ગુલામનાં પુલ તો. ૧, પીપર તો. ૧, લીંબુનોરસ તો. ૨૦, ગોળ તો. ૨૦.

રીત—પ્રથમ સુખી દવાઓ ખાંડી જુદી રાખવી પછી દ્રાક્ષ, ખજુર, જરદાલુ વગેરેના કળીયા કાઢી નાખી માવાને વાટવું અને તેમાં ગોળ તથા લીંબુનોરસ નાંખી ભેંદા જેવું થાય ત્યારે ઉપરનું ચૂર્ણ તેમાં નાખી ચાટણુ જેવું બનાવી બરણી ભરી રાખવી.

સૂચના—આ દવા બનાવનાં વાસણ ચીનીનું લેવું, ધાતુપાત્રમાં કાટ લાગે છે જેથી તે લેવું નહિ.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૧ તોલો લેવાય.

ઉપયોગ—આ ચાટણુ બૂખ લગાડે, ૩થી પેદા કરે, દસ્તા સાફ લાવે તથા ખાધું પચાવે છે.

૪૩૦ નિમગુલકંદ

ઘનાવટ—	ત્રિધા	તો. ૨	ત્રિકટુ	તો. ૨
	સરખું ખાનુમજા	„ ૨	પિત્તપાપડા	„ ૨
	કુખનાપાન	„ ૨	લોહભરમ	„ ૨

સુવર્ણમાલિકાશસ્ત્રમ તો. ૨ શુદ્ધખાપરીધું તો. ૧
 ઉદ્રવાદ્ધુનીજડ „ ૨ સાકર „ ૧૧૦
 લીંગાના કુલનો મોર તો. ૨૦૦
 સોડાખાપકાર્ય „ ૫

રીત—અથા ઓસડીઆ વાટી ખારીક ભૂકા કરી લેવો લીંગાના
 કુલ સાફ કરી જુદાં રાખવા અને સાકરનું ચૂર્ણ કરી જુદું રાખવું. ૫ગી
 સાકર અને લીંગાના કુલને સાથે પુંદી મેળવી લેવું અને તેમાં
 ઉપરની દવાઓનું ચૂર્ણ તથા ભસ્મ મેળવી લેવું કરી મેળવું
 તેને બરણીમાં ભરી એક માસ તડકામાં રાખી મુકવું અને દરરોજ
 તેને લાકડી વડે દલાવી દેવું. તડકામાં રાખવાથી જલદી તૈયાર થશે.

પ્રમાણ—૦૧૧ તોલો. અનુપાત—પાણી અથવા દૂધ

પદ્ય—તેલ, લાલમરચાં, ખટાઇ અને ગરમચીજ ન ખાવી

ઉપયોગ—૨કા શુદ્ધ કરે છે, વાયુરોગ મટાડે છે, દરસવાદને
 માટે ઉત્તમ ઉપાય છે. ખમ, ખુજલી, દાદર, ઉપદંડ વગેરે માટે
 રામખાખ ઉપાય છે.

૪૩? પ્રદરારિઅવલેહ

ઘનાવટ— અગાકનીઝાલ તો. ૨ મોચરમ તો ૨
 ધારડીનાકુલ „ ૧ ઓખા રાના „ ૧

રીત—અંબ દરેક દવાઓને અપકચરી કરી તેમાં પાણી તો.
 ૮૦ નાખી ટીકે. ૩૨૫ જલકે તો ૭૦ નાખી અને ત્યારે ઉદરી
 માટે મેળવે ૫ગી ના નીચની દવાઓનું ચૂર્ણ નાખી મટવું જે
 કરી મેળવે

નાખવા તો ૫૧ દરરોજ ૨૦૦ ગ્રામ ને ૫૧
 ૨૦૦ ગ્રામ ૨૦૦ ગ્રામ ૫

નાખી મેળવી તૈયાર થાય ત્યારે તેમાં કપુર માસો ૧ મેળવી
ખી મુકવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૧ તોલો.

સમય—સવાર સાંજ.

અનુપાન—બકરીના દૂધ સાથે.

ઉપયોગ—દરેક જાતના પ્રદર માટે ઉત્તમ યોગ છે.

૪૩૨ પુનર્નવાહરિકીઅવલેહ

ચનાવટ— પુનર્નવા તો. ૬૪ ચિત્રક, તો. ૬૪
કાળીપાટ „ ૪૦ શુંક „ ૪૦
દંતીમૂળ „ ૪૦ હરડે(આખી)નંગ ૧૦૦
દસમૂળ „ ૨૦૦

એ દરેક ચીજ સાથે લાઘ તેને પાણી તો. ૪૦૦૦ માં ઉકાળા
ચોથા ભાગનું પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી દંડું કરી તેમાંથી હરડે
કાઢી તેનો માવો જુદા કપડેથી ઢાળીને રાખવો અને બાકીના ઢાળેલા
કવાથમાં ગોળ તો. ૪૦૦ નાખી પાક કરવો અને તેમાં હરડેનો માવો
નાખી દેવો, ત્યારે બરાબર અવલેહ થાય ત્યારે ઉતારી તેમાં નાગ-
ફેશર, શુંક, મરી, પીપર, તજ, તમાલપત્ર, એલચી એ દરેક બે બે
તોલા લઈ તેનું ચૂર્ણ કરી નાખવું અને મધ તો. ૩૨ નાખી મેળવી
બરણીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ તોલા.

અનુપાન—દૂધ સાથે.

સમય—સવાર અને સાંજ.

ઉપયોગ—સોજાનેરોગ, અર્ધરોગ, શુભરોગ વગેરે માટે
ઉત્તમ ઉપાય છે. પેટ મધ્ય કરે છે.

સૂચના—ફેલાક વૈદો, હરડે આખી રાખી માવો ન બના-
વતા તે બારેલી હરડે, અવલેહ નરમ હોય તેમાં નાખી આખી રહેવા
દે છે અને પછી એક એક હરડે રોજ ખાવા માટે આપે છે.

૪૩૩ પંચામૃતચાટણ

ચનાવટ—શુંક, મરી, પીપર, સિંધાશુલ્ક એ દરેક એકેકે તેણે તથા કાળાડાક બીજ કાઢી લીધેલ એણે મેંદા જેવો લોદો તે. ૪૭.

રીત—પ્રથમની ચાર વસ્તુઓનું ખારીક ચૂર્ણ કરી ૫થી કાળા દ્રાક્ષના લોંદાને ખરલમાં નાખી ઘુટવું. બાદ તેમાં ઉપરનું ચૂર્ણ મેળવી દર્ધ પહોળા મોંની એક નાની બરણીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૨ તોલા સુધી.

સમય—જરૂરત પ્રમાણે અથવા સવાર સાંજ.

અનુપાન—રૂચી પ્રમાણે ગમે તે અથવા કાંઈપણ ન રેલ તે પણ ચાલે.

ઉપયોગ—અરૂચી, વાયુ, કફ, મોઢાંનીપ્રીકાશ, મોળ, ઉત્તરી શરદી, તાવ, ખાંખી, મંદામિ, ઇન્દ્રિયએન્જા, ત્રિદોષ, તાવ, કબજિયાત, વાયુનીચૂંક વગેરેમાં હાવદાકારક છે. દરેક ફરીપાદને શાંત કરી પેટ સાફ કરે છે.

૪૩૪ વત્રીશું (કાટલું)

ચનાવટ—	શુંક	તેલ ૫	શુંકખાવળનો	તેલ ૨૦
મેથી	..	૧	ગવણ	.. ૦૧
ગવણી	..	૦૧	કનાવગી	.. ૦૧
ભજ	..	૦૧	ખમખમ	.. ૦૧
મીનેડ	..	૧	નામેરોર	.. ૦૧
પાંચગીવગ	..	૦૧	વગીઅન્ડ	.. ૧
ભમ.૧૫૪	..	૦૧	પાંચર	.. ૧
કુવ.૧.૫૫	..	૧	વ.૧.૧૫	.. ૦૧
કુવ.૧	..	૧	ક.૧.૧૫	.. ૧

મુચલીકાળીતો.	૧	મરી	તો.	૧
બલખીજ	„ ૨	કુલીજન	„	૦
વાપુંગા	„ ૧	છરૂં	„	૦
ધાણા	„ ૧	હળદર	„	૦
એખરો	„ ૧	કેપરૂં	„	૫
અશેરીઓ	„ ૧	પીસ્તા	„	૫
બદામખીજ	„ ૫	સેદમુચલી	„	૧

રીત—ઉપરની દવાઓ સાફ કરી ખાંડી રવાદાર ભડો બૂકો કરી લેવો અને તેને ઘી તો. ૧૦ માં બૂકો તો. ૪ નાખી તળી લાલ કરી તેમાં ગોળ તો. ૧૦ તથા ઘઉંના શેકેલો લોટ તો. ૬ નાખી કીટી બનાવી લઘ હંકું કરી ખાઈ જતી. આ કીટી દરરોજ સવારે ખાઈ ઉપર દૂધ પીવું અને પચે ત્યારે સાદો અને પૌષ્ટિક ખોરાક ખાવો.

ઉપયોગ—આ દવા સુવાવડી સ્ત્રીને માટે બહુજ અકસીર છે અને તેથી શરીર મજબુત થાય છે. નળજાઈ મટી જઠરાગ્નિ તેજ થાય છે. સિવાય વાયુ, શરદી મટે છે. નળજા માણુસો માટે પણ પૌષ્ટિક તરીકે સારી છે. આ દવા પાકના રૂપમાં બનાવીને પણ ખાઈ શકાય છે અને ખપે તો શુદ્ધ ખીજું વધારે નાખી બનાવાય છે.

૪૩૫ ચાલારોગ્યચાટુણ

ચનાચટ—	ગજોસત્વ	તો. ૨	મંકુરભસ્મ	તો. ૨
	અતિવિષ	„ ૧	અન્નકક્ષસ્મ	„ ૧
	પીપર	„ ૧	વંસલોચન	„ ૧
	કાશઝર્ચીંગ	„ ૧	જેડીમધ	„ ૨
	મરી	„ ૧	શુદ્ધ	„ ૧
	કાંચ	„ ૦	વાવડીંગ	„ ૧

રીત—દરેક વસ્તુનું બારીક ચૂર્ણ લઈ ખરતમાં ઘુંટી તેમાં મધ તો. ૩૦ નાખી ઘુંટી મેગવી આટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—એ આનીભાર અથવા ૧ થી ૪ વાત્ર મુધી.

સમય—સવાર સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—નખગાઈ, ખાંસી, શ્વેતજ્વર, રતવા, ઝાડા, મંદાગ્નિ, ઉલ્લસી, રક્તવિકાર, શીકાસ, પેટનું દરદ, સોજા, કૃમિજીવાન વગેરે બાળકોનાં દરદો મટાડે અને ખાસ કરી નખગાઈ મટાડી ધરીર રૂંધું પુષ્ટ બનાવે છે.

૪૩૬ વિમીતકઅવલેહ

ઘનાયટ—ગરદાની છાસનું ભાટું ચૂર્ણ તો. ૨૦ મધ તેને ૨૦ ગળા મૌમૂતમાં નાખી ઉકાળો કરી લેવો અને ૪ થા ભાગનો બાફી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી તેનો ફરી પાક કરવો. ઘાટું થાય ત્યારે તેમાં મધ તો. ૪૦ નાખી ઉતારી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧૧ તોલો.

સમય—મવાર, બપોર અને માંજ.

અનુવાન—૬ થા ચાટી ઉપર ૬ થા પીનું.

ઉપયોગ—ખ.મી, આમ, મોઝે અને મંદાગ્નિ મટાડે છે.

૪૩૭ માજુનેનાનસાહ

ઘનાયટ	અગ્નિ.૧	તો. ૩	માજુનેનાનસાહ તો. ૩
	રીઅ.૨	" ૩	અગ્નિ. ૩
	સુઅ. ૧	" ૩	૩૦ મંદાગ્નિ ૧૦
	૩૧	" ૧૦	૧૦

અક્ષતકરો	તો. ૦૮	જવંત્રી	તો. ૦૮
અગરખાન	વાલ ૫	કસ્તુરી	વાલ ૧
કેશર	„ ૬	સાકર	તો. ૪૦

રીત—સર્વ વસ્તુઓનું જારીક ચૂર્ણ કરી લેવું. તેમાં સાકરની મધ જેની ચાસણી કરી તેમાં દવાઓ નાખી મેળવી જરણીમાં ભરી રાખવું. ચાટણ જેવું થઈ જશે.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો.

સમય—સવાર સાંજ જમ્યા પહેલાં લેવું.

હવયોગ—મગજ અને હોઝરીને શક્તિ આપે છે, ખેરાક પચાવે છે, મુખને સુગંધયુક્ત બનાવી દાંતના મૂળને મજબુત બનાવે છે. મોળ, અંચી, પેટનાકી, વાયુ, ગુરદાનીખીમારી, ઇંદ્રિની શિથિલતા, મૂત્રકૃમ્મ વગેરે મટાડી શક્તિ આપે છે.

સૂચના—આ દવા ખાવામાં સ્વાદિષ્ટ હોવાથી તેનાપર અનુપાન તરીકે કાંઈપણ લેવાની જરૂર નથી.

૪૩૮ માજુનેલુકરાત

ઘનાયટ—	માજરનાંખીજ	તો. ૨૧	અનીમુન	તો. ૨૧
	સુઆદાણા	„ ૨૧	અન્નમોદ	„ ૨૧
	અક્ષતકરો	„ ૦૧	લવંગ	„ ૦૧
	ફીમસ્તકી	„ ૦૧	સાચોઅગર	„ ૦૧
	ગુલાબનાં પુલનાં તંતુ (ઝરવદ)	„ ૦૧		

રીત—એ સર્વેને ખાંડી જારીક જૂઠા કરી તેમાં મધ તો. ૨૫ નાખી મેળવી જરણી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો.

સમય—જામી પડી બે વખત દવા ખાધ પડી બે
દેખ તો પાન ખાવું.

ઉપયોગ—હીવરનીકમજોરી, આમાશવનીકમજોરી, કરમ
નમજાઇ, ચાદસાકિનીખામી, હલ્લનીનમજાઇને મટાડી ખેડાએ પડે
છે, કાચો કદ થનો અટકાવે છે અને સરીએ બળ આપે છે

૪૩૯ પૌષ્ટિકમાજુન

ચનાવટ—	નાનીએકચી	તો. ૩	જાદામાસી	૨ ૧/૨
	મોટીએકચી	" ૫	નાગરમોષ	" ૧
	તજ	" ૧૧	તમરમોઠિયા	" ૫
	નાગેશર	" ૧	મદમનસરો	" ૧
	જાપકળ	" ૧૧	તાલીમખ	" ૨
	જાવંત્રી	" ૧૧	કેસર	" ૧
	કપુરકાયલી	" ૧૧	મોરચાંદન	" ૧
	કેમીમસનકી	" ૧	આવજાનનાકુચ	" ૧
	મુલાબનાંકુચ	" ૩	વંસેકેચન	" ૧૧
	ચાંદીનાવરકે	" ૧	સોનાનાવરકે	" ૧૧
	તમાકુખ	" ૧૧	સાકર	" ૧
	આંમજાનો મુરખો	" ૪૦		

રીત—જામી દવાઓમાંથી સોનાના તથા ચાંદીના વગેરે, કેસર,
સાકર અને મુરખો એ સર્વ જુદા રાખી જામીની ચીજોની ૧૫૨
જાણ કરી લેવી, મુરખોમાંથી દવાઓ કાઢી માંદે બનતા રાખો
જાદ સાકરની ચાણણી કરી તેમાં માંદે (આંમજાનો મુરખો)
નાખી પાકે જોવું થાય ત્યારે તેમાં બીજી દવાઓ તથા પુરે ૧૦૦
તથા વરખ નાખી હજારી કંકુ કાઢી બાકી જોવી

પ્રમાણ—૧ તોલો દૂધ સાથે લેવાય.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—શક્તિ વધારનાર ઉત્તમ પ્રયોગ છે. ક્ષય, ખાંસી, ક્ષીયુતા, છર્ણુજ્વર, મંદાસિ વગેરે મટાડે છે.

૪૪૦ યવોનીકાઅવલેહ

ઘનાવટ— અગ્નિભો તો. ૩ ખીરદાઈઝ તો. ૦૮
ગાજરનાંબીજ „ ૩ મધ „ ૩૦
શુંક „ ૩ કેશર „ ૦૮
અગ્નિભોદનાંમૂળ તો. ૧૧

રીત—અધી ચીજોને ખાંડી બારીક કરી તેમાં મધ મેળવી બાટલી ભરી રાખવી અવલેહ જેવું ચાટણ થઈ જશે.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો.

સમય—જમ્યા પછી લેવું.

ઉપયોગ—હોઝરીને શક્તિ આપે છે, દીપન અને પાચન શુદ્ધ હોવાની સાથે મોઢામાંથી જલી લાગે અંધ કરી શુરદાને તથા મૂત્રપિંડને તાકાત આપે છે. ધાતુપુટ કરી શક્તિ આપે છે. મોગ, વાયુ, કમી વગેરે મટાડી બોરાક પચાવે છે.

૪૪૧ યાકુતી

ઘનાવટ—અંજનાપાન તો. ૪૦ લઈ તેની પોટલી આંધી પાણીમાં ખુબ પોષ લેવી પછી તેને ચણવું દૂધ તો. ૪૦૦ લઈ તેના નાખી ખૂબ ઉકાળવી પછી તે દૂધને જળાતી તેવું દહીં બનાવી તેમ થી માખણ દાડી તેવું થી બનાવી લેવું. ત્યારપાછ તેમ

સમય—જમ્યા પછી બે વખત દવા ખાધા પછી જરૂર હોય તો પાન ખાવું.

ઉપયોગ—હીવરનીકમળેરી, આમાશયનીકમળેરી, મગગલી નખગાઇ, યાદશક્તિનીખામી, હૃદયનીનખગાઇને મટાડી ખેરાકને પચાવે છે, કાચો રક્ત થતો અટકાવે છે અને શરીરને બળ આપે છે.

૪૩૯ પૌષ્ટિકમાજુન

ઘનાવટ—	નાનીએલચી	તો. ૩	જટામારડી	તો. ૧૪
	મોટીએલચી	" ૫	નાગરમોથ	" ૨
	તમર	" ૧૥	તમરગટિંગા	" ૧૩
	નાગરેશર	" ૧	બદમનમહેદ	" ૧૬
	જાયફળ	" ૧૥	તાલીમપત્ર	" ૨
	જાવત્રી	" ૧૥	કેશર	" ૧૧
	કપુરકાચણી	" ૧૥	મહેદમંદન	" ૧
	ફીમરુપી	" ૧	માવજમાનનાકુસ	" ૧
	શુભામનાકુસ	" ૩	વંસમોચન	" ૧૬
	અરીનાવરક	" ૧	મોનાનાવરક નમ	૨૫
	તમાષપત્ર	" ૧૥	ગાકર	૩, ૨ ૧
	અમળનો મુગળ્લા " ૪૦			

દીન—જાડી દવાઓનાંદી મેં નાના તથા અરીના વગેરે, કેટલે મગર અને મુગળ્લા એ મારું જુદા મળી જાડીની યોગદેવાગી ૩૫૦ જેમ કરી દેલી. મુગળ્લાઅંદી જમ્યા કરી ખોરા નવાડી મળેલી. જુદા મળેલી અમળ્લા કરી નમ. મળેલી (અમળના મુગળ્લા ૨.) નાંદી ૧.૩ જેમ ૬૫ જેમ નમ બીજા ૬૬ જે. તથા મુટેલી કેટલે નમ. ૧૧૫ નાંદી ૬૫. ૧. ૬૬ કરી જાડા અને કરી.

પ્રમાણ—૧ તોલો દૂધ સાથે લેવાય.

સમય—સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ—શક્તિ વધારનાર ઉત્તમ પ્રયોગ છે. ક્ષય, ખાંસી, ક્ષીણતા, છર્જાનવર, મંદાગ્નિ વગેરે મટાડે છે.

૪૪૦ યવાનીકાઅવલેહ

ચનાચટ— અજમો તો. ૩ બીરફાઇઝ તો. ૦૮
ગાજરનાંબીજ „ ૩ મધ „ ૩૦
ચુંક „ ૩ ફેશર „ ૦૮
અજમોદનાંમૂળ તો. ૧૮

રીત—અધી ચીન્નેને ખાંડી બારીક કરી તેમાં મધ મેળવી ખાટલી બરી રાખવી અવલેહ જેવું ચાટણુ થઇ જશે.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૮ તોલો.

સમય—જમ્યા પછી લેવું.

ઉપયોગ—દોઝરીને શક્તિ આપે છે, દીપન અને પાચન ગુણ હોવાની સાથે મોઢામાંથી જળી લાગ બધ કરી શુરદાને તથા મૂત્રપિંડને તાકાત આપે છે. ધાતુપુટ કરી શક્તિ આપે છે. મોળ, વાયુ, કમી વગેરે મટાડી ખોરાક પચાવે છે.

૪૪૧ યાકુતી

ચનાચટ—અંગનાપાન તો. ૪૦ લઈ તેની પોટલી ખાંધી પાણીમાં ખુબ ધીક લેવી. પછી નેને ગ્રાવનું દૂધ તો ૪૦૦ લઈ તેમાં નાખી ખૂબ ઉકાળવી. પછી તે દૂધને જમાવી તેનું રસો જમાવી તેમાંથી માખણ કાઢી તેનું ઘી જમાવી લેવું. ત્યારબાદ નેમા

૪૪૨ યોગરાજ

ઘનાઘટ—	ત્રીકલા	તો. ૧૨	ત્રીકટુ	તો. ૧૨
	ચિત્રક	” ૪	વાવડીંગ	” ૪
	શિલાજીત	” ૨૦	રૌપ્યમાસિકભસ્મ	” ૨૦
	સુવર્ણમાસિકભસ્મ	” ૨૦	લોહભસ્મ	” ૨૦
	સાકર	” ૩૨		

રીત—એ દરેકને ખરણમાં ઘુંટી તેમાં ચિલાજીત મેળવી ચૂર્ણ કરી લેવું અને તેમાં જોષ્ઠએ તેટલું મધ મેળવી ચાટણ જેવું કરી વાસણમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૦૧ થી ૦૧૧ તોલો.

અનુવાન—દૂધ સાથે.

સમય—સવાર સાંજ.

ઉપચોગ—પાંદુ, કમળો અને નળગાંધ માટે ઉત્તમ યોગ છે અને તેની પ્રશંસા ચરક મહિત્તમાં બહુજ કરેલી છે અને અનુભવમાં પણ ઉત્તમ જણાય છે.

૪૪૩ વાસાવલેહ

ઘનાઘટ—અરકુસીનાં લીસાંપાન તો. ૨૦૦ તથા પાણી તો. ૧૬૦૦ લઈ તેનો ઉકાળો કરવો ત્યારે ચતુર્ધાંશ પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉનારી કંકુ થયે ગાળી લેવું.

રીત—ઉકાળેલા દવાધના પાણીમાં સાકર તો. ૧૨૮, નાખી મંદ અગ્નિ વડે અવલેહ જેવો પાક તૈયાર કરવો. તૈયાર થાય ત્યારે પીપર તો. ૨, વંસલોચન તો. ૪, તજ, નમાલપત્ર, એલચી, નામકદાર એ ચારે મગી તોણા ત્રણ એ સર્વેનું ચૂર્ણ નાખી નીચે ઉનારી કંકુ થયે તેમાં મધ તો. ૨૦ નાખી ચીનીની અણીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ તોલા જરૂર જણાય ત્યારે દિવસમાં બે વખત.

અનુપાન—દવા ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—ખાંસી, ક્ષય, ઉરઃક્ષત, રક્તપિત્ત, સોડીરાગીખાંસી, ઇર્ષાજ્વર, કફ, હૃદયરોગ વગેરે મટાડે છે.

૪૪૪ સ્વાદિષ્ટસારેક

વનાઘટ— હુવારી ખારેક તો. ૪૦ પીપર તો. ૨૫
 શુક „ ૧ જાવંત્રી „ ૦૫
 વજનાગ „ ૦૫ મરી „ ૨૫
 તમ „ ૨૫ પીપરીમૂળ „ ૨૫
 મિંધાતુલુ „ ૧ મંચળ „ ૨
 લીંબુનો રસ જરૂરન પ્રમાણે.

રીત—પ્રથમ ખારેકના રંગીઆ કાઠી નાખી તેને સીંચુના પુરતા રસમાં પલાળી મુકવી, પછી ઉપરનાં બીજાં વસાખાનું ચૂર્ણ સર્થ માથે મેગવી બે ત્રણ દિવસ પલાળી ગાળી મુકાવ કે તેને ખાંડી રાખાડાર ચૂર્ણ બનાવી બાદલી ભરી ગાળવી.

પ્રમાણ—૧થી મુજબ અથવા ૦૫ થી ૧ તોલો.

અનુપાન—ગરુડાચૂર્ણ માથે.

જામણ જલ્લ: પદે: ૧ પછી, મવાર મંચ

ઉપયોગ—કર્મરૂપ રૂઝડ, વગુમટાકાનું તથા પચન અને કાનડા રૂઝડાનું નરિકે વગર, જે અવધાનું ચૂર્ણનું મરી થ.વ છે નહીં મુખ બાદલી પચાટાકા નરુન રૂઝ છે

૩૪૫. સાલમપાક

વનાઘટ— સાલમ	શેર ૦૧	ઘોળી મુશળી	તો. ૫
કાળી મુશળી	તો. ૫	એખરૈ	„ ૨૥
નરગંડી	„ ૨૥	પીપર	„ ૨૥
અક્કસકરૈ	„ ૨૥	બલદાણા	„ ૨૥
કૌચબીજ	„ ૧૦	ભવદ્વજ	„ ૨૥
ભવંત્રી	„ ૨૥	કેશર	„ ૨
તળ	„ ૨૥	તમાલપત્ર	„ ૨૥
શુંઠ	„ ૫	લવંગ	„ ૨૥
વંસલોચન	„ ૫	શીંગીડા	„ ૫
મીનીકબાલા	„ ૫	આસગંધ	„ ૫
મરી	„ ૨૥	એલચી	„ ૫
નાગકેશર	„ ૫	બીમસેનીકપુર	„ ૧૧
બદામબીજ	શેર ૦૧	પીસ્તા	શેર ૦૧
કસ્તુરી	તો. ૦૧	અંબર	તો. ૦૧
ઘી	શેર ૮	સાકર	શેર ૮
અડદનીદાગનોલોટ	„ ૧૧	બેશનુંદુધ	„ ૨૦

રીત—પ્રથમ દૂધમાં સાલમનો બૂકો નાખી માવો બનાવી તેની ઘીમાં કાટી કરી લેવી. પછી અડદની દાગનો લોટ લઈ તેની કાટી કરી લેવી. એ બંને ભુલ શાખી સાકરની ચામણી બનાવી તેમાં કાટી નાખી પાકની રીતે પાક બનાવવો કાટી નાખ્યા પછી ઉપરની સર્વ વસ્તુઓનું ચૂર્ણ નાખી મેગવી તેમાં બધું ઘી નાખી દહ તે ઉપર કેશર, બદામ, પીચાં, અંબર, કસ્તુરી વગેરે નાખી દેવાં અને ઈંચ દોષ તો ચંદોદય તો. ૧, લોદામરમ તો. ૨, પ્રવાહનરમ તો. ૨, બગનરમ તો. ૨ તથા અમ્લજનરમ તો. ૨ મેગવી નાખી દહ

જેડીમધ	તો. ૨.	હરકેકળી	તો. ૨
કમળનાકુલ	„ ૪	અગ્નિમોહ	„ ૨
શવંગ	„ ૨	અગ્નિમો	„ ૨
જાવંત્રી	„ ૨	ખડસલીઓ	„ ૪
દ્રાક્ષ	„ ૪	સરપુંખો	„ ૪
વાવડીંગ	„ ૪	શુકં	„ ૨
મજા	„ ૧૦	ઉશમો ધરાની	„ ૧૦
ગુલાબપુલ	„ ૧૦	મીઠીઆવળ	„ ૧૦
ત્રિક્ષા	„ ૧૦	નાગરમોધ	„ ૩
લીંબડનાપુલ	„ ૧૦	અખતુસજુરા	„ ૫

રીત—દરેક યીજ જાડી ખાંડી ક્વાથ કરી લેવો. દવાના વજનથી આઠગણું પાણી લેવું, અને જ્યારે યોથા સાગતું પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડું થયે આગી લેવું. પછી તેમાં સાકર શેર ૫ નાખીને શરબત કરી લેવું અથવા નળાકાષ્ટમાંથી આઠ જેથી પછી તેનું શરબત બનાવી લેવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ તોલા. અનુપાન—પાણી.

સમય—સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ—રક્તવિકારનાં તમામ દરદા મટાડી લોહી શુદ્ધ કરે છે તથા શરીરમાં રક્તિ લાવી નબળાઇ મટાડે છે. અત્યંત ઉત્તમ અને અનુભવી પ્રયોગ છે.

રાજોનું નિદાન તથા બીજી ઉપયોગી માહિતી જાણવા માટે વાંચો

વૈદક ચિકિત્સાપદ્ધતિ

દરેક માણસ માટે ઉપયોગી સરળ મન્ય. પાકું પુકું ૪૮૨૦૦ ફિ. રા. બે
આરોગ્યસિન્ધુ કાર્યાલય, દરાચી.

ખાવળી, ભારંગમળ, ગજખીપર, બલદાણાનાંમળ, પુષ્કરમળ એ
રેક આઠ આઠ તોણા લેવાં.

રીત—ઉપરની વસ્તુઓને અધકચરી કરી ખાંડી તેનાથી
ખાંડગણું પાણી નાખી ક્વાથ કરવો. ફક્ત દરડે ખાંડયા સિવાય આખી
નાખી દેવી. જ્યારે ચતુર્થાંશ પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું.
હઠી જે દરડે રહી હોય તેને ભાંગી માવો કાઢી લેવો અને હઠીયા ફેંકી
વાં. માવાને કપડામાંથી દાખી લઇ છાણી લેવું તેને ઘી તો. ૩૨
લઘ તેમાં સેકી લેવું અને ક્વાથમાં ગોળ તો. ૪૦૦ નાખી પાક કરવો
તેમાં ઉપરનો માવો નાખી દેવો, જ્યારે બરાબર અવલેહ થાય ત્યારે
તેમાં પીપર તો. ૧૬ નું ચૂર્ણ તથા મધ તો. ૫૦ નાખી ઠંડું થયે
ખરણી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ—૧ થી ૨૫ તોણા સવાર સાંજ બે વખત ચાટી
ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ—ક્ષય, ખાંસી, તાવ, દમ, હેડકી, હરસ, અરૂચી,
પીનસરોગ, સંઘડણી વગેરે મટે છે અને દસ્ત સાફ આવે છે.

પ્રકરણ ૧૨ મું — શરવત

૪૪૮ બ્રાહ્મીશરવત

બનાવટ—ખાંડીનાં મુકાંપાન તો. ૮૦ લઇ તેને સાફ કરી
લેવાં તેમજ સાકર શેર અડી (રનથ પાંચ) અને સ્વચ્છ પાણી તો. ૪.

રીત—૩૫૪ કરેલા એક મારા તપેશમાં પ્રથમ ખાંડીનાં
માફ કરેલાં પાન લઇ તેમાં પાણી શેર ચાર નાખી તેને ધીમી અગ્નિ

અને ચમત્કાર; જોઈ ખુશી થસો. ધોવા માટે અને તો લીંબડાનાં પાન-
વાળું ગરમ પાણી વાપરવું આઈ થશે.

૪૫૨ જસતનોમલમ

વનાવટ—જસતનીભરમ (ઝીન્કઝોક્સાઇડ) કે જે બજારમાં
મળે છે તે તો. ૨૧૧ તથા વેસેલાર્ધન તો. ૨૦.

રીત—પ્રથમ એક વાટકામાં વેસેલાર્ધન થોડું ગરમ કરી તેમાં
જસતની ભરમ મેળવી કંડું થાય ત્યારે બરાબર હલાવી ડબીમાં
ભરી રાખવું.

ઉપયોગ—ગરમીના દિવસોમાં અથવા ગરમીને લીધે છાશાં
અથવા ગુમડાં થાય છે તે ઉપર આ કંડો મધ્યમ બલુજ ઠીક બન્યાય
છે. દાઝ્યા પછી જે ચાંદા રહે છે તે માટે કંડો અને અને સારો
ઉપાય છે. મનઘમ કે રૂઝવાનું કામ ત્વરાથી કરે છે.

સૂચના—મધ્યમ હમાડયા બાદ ત્યારે સાફ કરવું હોય ત્યારે
બાવળનીઝાલના ઉકાલેલા પાણીથી ધોવું.

૪૫૩ દ્વુનાશકમલમ

વનાવટ—મેથક તો. ૫ કારબોલીક એસીડ તો. ૧૧
કપુર " ૨૧૧ ઝોઆ પાઉડર " ૫
વેસેલાર્ધન " ૮૦ બોરીક એસીડ " ૨૧૧
એસીડ સાલીસીડસ તો. ૨૧૧

રીત—પ્રથમ એક વાસણમાં વેસેલાર્ધન ગરમ કરી તેમાં
પ્રથમ કારબોલીક એસીડ નાખી નીચે ઉતારી લેવું. પછી તેમાં
બાકીની ચીજો એક એક ચૂર્ણ રૂપમાં હોય તે હળવે હળવે મેળવી
ખાપરી અને મધ્યમ જેવું બરા બાકું થાય કે તરત બાટલીઓમાં
ભરી રાખવું.

કર્પયોગ—જમે તેરી દરાજને માટે આ મલમ સમાપ્તી માલ કરી મરાડી આપે છે અને આમલી સાફ કરે છે. પેટનું તળી પૂનવા સાવક છે.

ગૂચના—દવાવાળા દાઢ સાબુથી બરાબર ધોઈ લેવા નેહમે કાઢે આ મલમ ઝેરી છે.

૪૫૪ દરાજનીદવા

વનાવટ—અંધક ૧ બામ, ફટકડી ૧ બામ, દંડબુખાર ૧ બામ.

રીત—જમે વગુઓનું ચૂર્ણ લઈ ખરલમાં બારીક વાડી લેખે માલિક સીંચુનોરમ નાંખી પુટવાથી એ રમ મલમ જેવો થઈ જમે.

કર્પયોગ—ત્યાં દરાજ દેવા ત્યાં સમાપ્તી.

શામલ—ગાનના દરાજ ઉપર દવા ચોળી મરાડે જરા મરમ પાળાવી કે માથુથી સાફ કરવું.

લાગણી—જમામ જાનની દરાજ જરૂરમાંથી મરી આમલી સાવક અને છે.

પાણી નાખવાનું ચાલુ રાખવાથી મધ્યમ જોવો ચીકાશદાર મોટો લોદો તૈયાર થશે છેવટે પાણી નાખતાં સફેદ રંગનું પાણી નીકળશે ત્યારે મધ્યમ તૈયાર થયો સમજવો. પ્રથમ તો લીલા રંગનુંજ પાણી નીકળશે તે સર્વ કાઢી દેવું અને મધ્યમ તૈયાર કરી પાણીથી નીતારી ખરણીમાં ભરી રાખવું.

ઉપયોગ—ખરજનું, સડતા ચાંદા, ધારાં, વણ, છુનાં અને ચેપી તેમજ બળી જવાથી થઈ પડેલાં તમામ વણ-જખમ સારા કરે છે. અને તાલું માંસ લાવી સંપૂર્ણ રૂઝાવે છે. બહુજ અકસીર છે.

૪૫૬ વ્રણનાશકમલમ

વનાવટ— કપુર તો. ૨ બોદારસીમ તો. ૧૪
સફેદો „ ૧૪ સફેદરાગ „ ૭
મીણુ સફેદ દેશી „ ૧૮ સિંદુર „ ૬
કારબોલીક એસીક „ ૨ લીંબડાનીધીખોડીનું
તેલ તો. ૪૦

રીત—પ્રથમ એક લોહાની કડાઈમાં તેલને ગરમ કરી તેમાં મીણુ મેગવી દેવું. બરાબર મીણુ જ્યારે અંદર બળી જાય ત્યારે નીચે ઉતારી ઉપરની દવાઓનું બારીક કપડાણ વડે કું ચૂર્ણ થોડું થોડું મેગવના જવું અને લાકડાના તલેથા વડે બરાબર દલાવના જવું અને જ્યારે તે બરાબર મળી જાય ત્યારે તેમાં કુકડાના ચાર ઇંડાનો રસ નાખી બરાબર મેગવી ડાબામાં ભરી રાખવું.

ઉપયોગ—વજૂને રૂઝાવવા, માંસ બરવા તથા આફ્ર કરવા માટે આ મધ્યમ અત્યંત ઉપયોગી છે. જખમ આફ્ર કરવા માટે પ્રથમ લીંબડાનાપાનનો દવાથ કરી તે વડે ઘિર્ત લેવું પછી આ મધ્યમની પડી દવાડી દેવી. નાડીવણમાં આ મધ્યમની વાટ બરવાથી સારો

ફાયદો થાય છે. ગાંધી, ધણુ અને ફોડા માટે તથા પ્લોગનીગાંધ માટે પણ ઉપયોગી છે.

४५७ हरसनोमलम (१)

बनायट—शुद्ध २५३५२ तो. १ वादी भूके हरी देवो.

એકસો વખત પાણીથી ધોએયું માખણ તે. ૪૦

રિત—જાણેને સાથે ધુંડી મઝમ જેતું હરી વાસજમાં ભરી મેતું.

ઉપયોગ—આ મલમ દરસની જગ્યાએ મસા ઉપર લગાડવાથી દરમ મુકાઈ જાય છે, અને ત્યાં થયેા દાદ, શ્વા તથા પીડા મટે જે.

મૂલના—આ મહત્ત્વ ઝેરી છે માટે જનાવનાં કે લગાડનાં વાણ
બરાબર પાઈ માણ કરવા જોઈએ.

४५८ हरसुनोमलम् (२)

પનાયટ — સીમિળાઓનું મમજ નો. ૩, કપુર નો. ૧, રમકંઠી
 નો. ૪ એ જનને માથે વાડી ખગલમા પુડી મલમ જેનું પનાય
 કમી જગી મલમી.

કાપાંગ - દરમયાન જતાને મનમ ભાગ્યદી રાખ ।
તથા મં જે મરી દરમયાન પામ' કાપે । ૩૨ ૭

[illegible]

પ્રકરણ ૧૪ મું — અંજન

૪૫૯ ચંદ્રોદયવર્તી

ચનાવટ—	હરડેછાલ	તો. ૧	વજ	તો. ૧
	કુટ	” ૧	પીપર	” ૧
	બહેડાનાકળીઆનીમીઝ	” ૧	મરી	” ૧
	શંખની નાભી	” ૧	શુદ્ધમનશીલ	” ૧

રીત—એ સર્વને લઈ ખારીક વારી ચૂર્ણ કરી તેને બકરીના દૂધમાં વાટી ગોળી અથવા વાટ બનાવી સુકવી રાખવી.

ઉપયોગ—આ ગોળીને ત્રાંખાના સાફ વાસણ પર જરા પાણી નાખી ધસીને આંખમાં આંજવાથી નવું અથવા લુનું કુલું, માંસની થલિ, રતાંધળાપણું વગેરે નેત્રરોગ મટી દ્રષ્ટિ સાફ થાય છે.

૪૬૦ નયનામૃતઅંજન

ચનાવટ—સીસું (નાચ) શેર ૧ લઈ તેને ગરમ રસ જેવો કરી ત્રિફલોનાકવાથ, ભાંગરાનોરસ, કમળનીડાંડીનો રસ, બકરીનું દૂધ, ગાયનું ઘી, એ પાંચ ચીજોમાં વારા ફરતી સાત સાત વખત શુદ્ધ કરી ભેતું. શુદ્ધ થયા બાદ જે સીસું રહે તેના સરખે વગ્ગને શુદ્ધ પારદ અને મેષક તથા તે સર્વના સરખે વગ્ગને શુદ્ધ કાલોસુરમો મેળવી એકદમ ખારીક વાટી તેમાં પારદનાં વગ્ગ પ્રમાણે બીમસેનીકપુર નાખી ખારીક ઘુંટી કપડાછાણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

ઉપયોગ—શુદ્ધ સીસાની સગી વડે આ અંજન આંખમાં આંજવાથી તમામ નેત્રરોગ મટી આંખની રોગની સાફ થાય છે. દરેક બંધિને માટે આ અંજન સારો ફાયદો આપે છે. બની શકે

તો ઉપર બનાવેલ-શુદ્ધ-સીંચાની-એક સળી-હોય તે વેળે એ અંગન આંગળું કે જેથી ગુણમાં બદલે દાયદો મરો.

૪૬૧ નેત્રવિન્દુ

બનાવટ—કુલાવેલ ટંકણખાર તો. ૦૧, અશીખ તો. ૦૧, કુલાવેલી ફટકડી તો. ૦૧, મોરચુધુ તો. ૦૧, વરીઆળી તો. ૦૧, સાકર તો. ૦૧, ગુલાબજળ તો. ૨૦.

રીત—પ્રથમ દરેક સુખી વસ્તુનું બારીક ચૂર્ણ લેવું અને અશીખને એક ચીનીના પ્યાલામાં કે ખરબમાં થોડા ગુલાબજળથી ઘુંટીને રસ બનાવી તેમાં ઉપરની વસ્તુઓનું ચૂર્ણ નાખી મારે અને લમાં ઘુંટી તેમાં થીમે થીમે ગુલાબજળ રેડવું. બાદ એક બાટલીમાં બરી ખૂબ દવાથી બાર ફક્ક રહેવા રેડવું. ત્યાર પછી ત્રણ દવાને કપડેથી ઢાળી લઈ એક કાચની બુચરાળી રવચ્છ મીઠીમાં બરી મળી

સમય—મગર, બપોર અને રાત્ર અથવા જરૂરના મુજબ.

મમાલ—જેથી થાડે રીપાં આંખમાં નાખવાં.

કારણ—અ.ખ અવધી, ગ્રાસ, હાડી, કૂચ, ખટો, ઝાલ, પેડાજી, તાંબુ, તાંબુ, પેડાજી, મીઠાકાથા, અ.ખ મુજબ જોયે વગેરે તેજસ્વિ અને અવધક કે પૂરે મરે નિર્ભયવત્તે નાખી દોરે.

૪૬૫ નેત્રાંજન

બનાવટ—અ.ખ અવધી, ગ્રાસ, હાડી, કૂચ, ખટો, ઝાલ, પેડાજી, તાંબુ, તાંબુ, પેડાજી, મીઠાકાથા, અ.ખ મુજબ જોયે વગેરે તેજસ્વિ અને અવધક કે પૂરે મરે નિર્ભયવત્તે નાખી દોરે.

રીત—પ્રથમ દરેક સુખી વસ્તુનું બારીક ચૂર્ણ લેવું અને અશીખને એક ચીનીના પ્યાલામાં કે ખરબમાં થોડા ગુલાબજળથી ઘુંટીને રસ બનાવી તેમાં ઉપરની વસ્તુઓનું ચૂર્ણ નાખી મારે અને લમાં ઘુંટી તેમાં થીમે થીમે ગુલાબજળ રેડવું. બાદ એક બાટલીમાં બરી ખૂબ દવાથી બાર ફક્ક રહેવા રેડવું. ત્યાર પછી ત્રણ દવાને કપડેથી ઢાળી લઈ એક કાચની બુચરાળી રવચ્છ મીઠીમાં બરી મળી

ઉકાળો કરવો. ત્યારે ફક્ત ૧૦ તોલા પાણીઆફી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડું થયે ગાળી લેવું અને તેને ફરી ધીમે તાપે ઉકાળી બહુ થાય ત્યારે ઉતારી લેવું. પછી તેમાં મધ તોલા ૪ નાખી ઘુંટી તેમાં બીમસેની-કપુર તો. ૦૧ નાખી દેવું અને મેગવી એક ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

ઉપયોગ—આ દવા કાંઈ જેવી પ્રવાહી અને ચીકાશવાળી થશે. તેની સળી ભરી આંખે સુરમાની માફક આંજવાથી અનેક ફાયદા થાય છે. રોશની વધે છે, ગરમી મટે છે, રતાશ મટે છે, કુદરત મટે છે, ખીલ થતા અટકી જાય છે, પાંપણનાં દરદો તથા પરવાળાં, ચીપડા, આંજણી, સોળે, રતાશ, વગેરે મટી સારો ફાયદો આપે છે.

સૂચના—આ દવા દંમેશાં સુરમાની માફક રાત્રે સુતી વખતે આંજવી જોઈએ. વળી ખાસ આંખનું દરદ હોય તો બપોરે પણ આંજી શકાય. નિરોગી માણસ પણ વાપરે તેમાં દરકત નથી. ખાત્રી લાયક અનુભવી પ્રયોગ છે.

૪૬૩ શ્વેતાંજન

ઘનાપટ— ઝીન્કસલફેટ વાલ ૨ બોરીકએસીડ વાલ ૫
બીમસેનીકપુર „ ૨ ચીનાઈસાફર „ ૫

રીત—ઉપરની દરેક ચીજ બોરીક વાટેલી લેવી. તેને ખરસ-માં મેગવી ઘુંટી શીશીમાં ભરી રાખવું.

ઉપયોગ—આંખનાં તમામ દરદો જેવાંકે આંખ આવરી, રતાશ, કુદરત, ખીલ, પડગ, પરવાળાં, આંખ, રતાંધળાપણું, વગેરેમાં આ અંજન ઇચ્છી ભરી આંજવાથી સારો ફાયદો આપે છે અને તાપોદીપાં વગેરે મટાડી દ્રષ્ટિ સાફ જનાવે છે

લીંબડાનાં પાનની ચટણી કરી નાખી તેલ તૈયાર થાય ત્યારે ઉતારી લેવું. ઠંડું થનાં કપડે ગાળી બાટલી ભરી રાખવી.

ઉપયોગ—કર્ણગ્રાવ, કર્ણનાદ, કર્ણશ્લેષ, કર્ણપ્રરજ વગેરે મટાડે છે. કાનનાં દરદોમાં આ તેલનાં ટીપાં નાખવાથી સત્વર શાયદો થાય છે.

૪૬૬ કાસીસાદિતેલ

ઘનાઘટ—હીરાકસી, લાગુલી, કુદ, ચુંક, મરી, પીપર, સિંધા-લુણ, મનરીસ, ક્યેરનામૂળનીછાસ, વાવડીંગ, ચિત્રકમૂળ, દંતીમૂળ, અરકુસીપાન, કડવીનદખાખીજ, દારૂડી, દરનાથ એ સર્વ સમભાગે લઈ પાણીમાં વાટી કઠક કરવો. તેમાં તણનું તેલ તો. ૧૪, ચોરનુંદૂધ તો. ૮, આકડાનુંદૂધ તો. ૮ અને ગૌમૂત્ર શેર ત્રણ એ બધાને એક કડાઈમાં નાખી ચુલે ચડાવી ગરમ થાય ત્યારે ઉતારી લેવું.

ઉપયોગ—દરસના મસા ઉપર આ તેલ લગાડવાથી મસા મટી જાય છે દરદ મટે છે અને મસા સુકાઈ જાય છે.

૪૬૭ કુમકુમાઘતેલ

ઘનાઘટ —	તણનું તેલ	શેર ૪	ધડુંલા	તો. ૨
	લાખનો કવાય	„ ૮	દારૂદગદર	„ ૨
	બકરીનું દૂધ	„ ૮	દગદર	„ ૨
	પલાચપુષ્પ	તો. ૨	ગૌરેચન	„ ૨
	લાખ	„ ૨	કમગદુધ	„ ૨
	મજ્જા	„ ૨	નીમેદાર	„ ૨
	અમર	„ ૨	મનચીસ	„ ૨
	પદમક	„ ૨	વિદારીકંદ	„ ૨
	ખીન્દેરનીલા	„ ૨	ચન્દાવરી	„ ૨

નાગકેશર	તો. ૨	આમુગધ	તો. ૨
ધાણા	„ ૨	વારાળીકંદ	„ ૨
જેડીમધ	„ ૨		

જાકું ચૂર્ણ કરી નેત્રે પાણીમાં વાટીને દફક બનાવી ઉપરની ત્રણે ચીજોને કાઢાઈમાં ચડાવી તેમાં દફક મેળવી ધીમે પાકે તેવ મિક કરવું. ત્યારે બરાબર તૈયાર થાય ત્યારે ઉતારી રાખવું.

ઉપયોગ—માથાનુંજાળ, મોઢાનીજાંખ, વધરાવળ, વગેરેમાં માલીમ દરવાથી માગે ફાપડો આવે છે. મજાજ માટે ઉત્તમ છે.

સૂચના—સાખ મેર ૨ પાળી મેર ૧૬ માં કવાય કરી અરુપ રહે ત્યારે ઉનાગી માગી લેનાં જે કવાય આડ મેર ચાપ તે આ તેપ માં નાખવાનું ઉપર જનાવેલ છે, તે અમજી લેવું.

૫૬૮ નારાયણતેલ

[illegible]

પ્રકરણ ૧૫મું — તેલ

ચાર ચાર તોલા લેવી, તેલનો પાક સિદ્ધ થાય ત્યારે ઉતારી ગાળી રાખવું. આ તેલને ગાળી સારા વાસણમાં ભરી રાખવું.

ઉપયોગ—આ તેલ લગાડવા, પીવા અને પીચકારીનાં કામ માટે અત્યુ વખણાય છે. સર્વ પ્રકારના વાતરોગ જેવાં કે:— પક્ષાઘાત, હનુસ્થંભ, ગળામ્હ, કુખપાણું, બ્હેરાપણું, કેડઝવાળી, ઉરસ્થંભ, શોષ, જ્વર, ક્ષય, વધરાવળ, પડખાનુંથળ, અપ્રસી, શુક્રક્ષય, વાથી ઝઘાઈ જવું એવા તમામ દરદોમાં માલીસ કરવાથી સારો ફાયદો આપે છે.

૪૬૧ પંચગુણતેલ

ચનાચટ—દરડેછાલ, બહેડાંછાલ, આમળાંનીછાલ, એ ત્રણે પાંચ પાંચ તોલા મળી કુદલે તોલા ૫૬૨ તથા લીંઝાનાંપાન તો. ૧૫, નગોડનાંપાન તો. ૧૫ લઈ તેનો પાણી તો. ૩૦૦ માં કવાથ કરવો. ત્યારે તેમાંથી પાણી તો. ૧૦૦ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું અને તેમાં નીચેની ચીજો નાખી ફરી પાક કરવો.

ગુગળ	તો. ૫	રાગ	તો. ૫
સેકારમ્	„ ૫	ચીલુદેથી	„ ૫
મંધમેરને	„ ૫	તલનુનિક	„ ૧૦

રીત—આ ચીજોમાંથી પ્રથમ તેલ નાખી મોટા વાસણમાં ધીમે તાપે પાક કરી પાણી બગી જાય, તેલ રહેલું દેખાય ત્યારે ખીછ ચીજો નાખરી મળી જાય ત્યારે આગી લેવું. પછી તેમાં કપુર તો. ૫ તથા કારમેલીકએસીડ તો. ૨૫ નાખી બાટલીમાં ભરી લેવું.

ઉપયોગ—કાનમાંથી રસી આવરી, દાઝવું, ત્રબ્બ, નાડીત્રબ્બ, પાઈ, પડરાગાંચાંણ, નાની નાની ફોડફોડો, ચેપવાગાં ગુમડાં, વગેરેમાં આ તેલ સારો અને સિદ્ધ ઉપાય છે. જરૂર મુજબ રીપાં નાખવાં અથવા વાટ ભરી નાખરી કે રત્ન પુષ્પકું લગાડવું જેથી ઉપર દેડેલાં

દરદો મટે છે. મણુ અથવા ડ્રેમીંગના કામ માટે સર્વોત્તમ ઉપાય છે. ખજેલા ભાગપર લગાડતાં હંડક આવે છે.

૪૭૦ ચિલ્વાદિતેલ

વનાવટ—ખીંડીનુંગરખ તો. ૨૫, લગનુનિલ તો. ૧૦ તથા ગૌમૂત તો. ૧૦.

પ્રથમ ખીંડીનુંગરખ લઈ તેમાં થોડું ગૌમૂત નાખી લુગદી બનાવી લેવી, તે લુગદીને એક જગ્યાપર મુખી ધીમા તાપ ઉપર મેક શેર તેલ માપ તેરા મોટા લોહનાં વાસણમાં તેલ મુખી તેમાં થોડું થોડું ગૌમૂત તથા લુગદી નાખી ધીમી આંચે પકાવડું, ગૌમૂત બગી જઈ લુગદી રાત્રી ર્ધ જલ ત્યારે ઉનારી લઈ હંડું થયે કપડે માળી ખાદસી બગી રાખવી.

વાવરો—કાનનુંચ્છા, બદેરાપાતું, રમીવંદેલી વગેરે કાનનાં દરદો મટે છે. દિવસમાં બે વખત કાનમાં દીપાં નાખવાં.

૪૭૧ ચાલીતેલ

વનાવટ—	જાંઘી	તો. ૨૦	નમં.નર	તો. ૨૫
	કાલીમૂળ	.. ૨૫	કમુદે	.. ૩૫
	વ.પ.	.. ૫	મરી	.. ૧
	કુરુચ્છા	.. ૦૫	વ.વ.દિવ	.. ૨૦
	ચાંદા	.. ૧	અલિ	.. ૨૫
	વ.ક.વ.	.. ૫	અ.ક.વ.	.. ૦૫
	વ.ક.વ.વ.	.. ૫	અ.ક.વ.વ.	.. ૦૫

તેલ નાખી તેમાં થોડું ગૌમૂત નાખી લુગદી બનાવી લેવી, તે લુગદીને એક જગ્યાપર મુખી ધીમા તાપ ઉપર મેક શેર તેલ માપ તેરા મોટા લોહનાં વાસણમાં તેલ મુખી તેમાં થોડું થોડું ગૌમૂત તથા લુગદી નાખી ધીમી આંચે પકાવડું, ગૌમૂત બગી જઈ લુગદી રાત્રી ર્ધ જલ ત્યારે ઉનારી લઈ હંડું થયે કપડે માળી ખાદસી બગી રાખવી.

લઈ તે પાણીમાં તેલ નાખી ધીમે તાપે પાક કરતાં પાણી બળી જાય ત્યારે ઉતારી ઠંડું થયે છાણી લઈ બાટલીઓ ભરી રાખવી. જરૂર હોય તો ઉપરથી મુગંધ નાખવી.

ઉપયોગ—માથાનીગરમી, અપરમાર, વાઇ, ઉન્માદ, યાદ-શક્તિનીખામી, દિસ્ટીરીયા, વાયુ, માથાનુંદરદ, વાળ ખરી જવા, ખેડો, થવો વગેરે મઠી વાળ વધારે છે અને શુદ્ધિની વૃદ્ધિ કરે છે.

૪૭૨ મરિચ્યાદિતેલ

વનાયટ—મરી, હરતાલ, નસોતર, રક્તચંદન, નાગરમેથ, મનસીલ, જટામાસી, હળદર, દેવદાર, દારૂદળદર, દિવ્યારણીનાંમૂળ, કજોરનાંમૂળ, કુષ્ઠ, આકાશનાંમૂળની છાલ એ દરેક એકેક તોલો તથા સરસવતું તેલ તો. ૮૦, ગૌમૂત્ર તો. ૮૦ તથા શુદ્ધવજનામ તો. ૨ લેવું.

રીત—મુકી વસ્તુઓને પાણીમાં વાડી કંક કરી તેને તેલ તથા ગૌમૂત્રમાં નાખી ધીમે તાપે પાક કરવો અને માત્ર તેલ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું.

ઉપયોગ—ધરીરે ચોગવાથી ચામડીનાં દરદો જેવાં કે ખમ્બ ખરજતું, કાઠ, ચળ, ચિત્રી, ત્રીણી ત્રીણી બરોડી, ચક્રમાં વગેરે મટે છે.

સૂચના—તેલ ચોખ્ખાબાદ હાથ સાથુથી ધોઈ લેવા.

૪૭૩ મહાસુગંધીતેલ

વનાયટ—રતાન્ગી, ચંદન, અમર, દેવદાર, પનંગ, પદ્મક, કપુર, હેલર, કમ્બુરી, જાલદળ, જાવંત્રી, ગુગળ, નામોકેશર, લવંગ, એલન્ડી, ચીનીકાલા, તન્ન, તમાલપત્ર, વાતેલ, હડીલો, દારૂદળદર, મેરવેલ, કમ્બુ, સિલાજન, નાગરમેથ, નમેડનાંકુલ, ઘટ્ટલા, સોજાન, ગુગળ, કાપોલાદો, નખલા, ધાન્ડીનંડુલ, પીપરીમૂળ, મજ્જા, નમર,

ઉપયોગ—વિષમજ્વર, શ્વાસ, કાસ, શ્લેષ્મ, કમર અને પીડનુંશ્ન, વાયુ, પિત્તનોકાપ, વાઇ, ઉન્માદ, ક્ષયરોગ, ભૂતબાધા, ખરજ, પક્ષીનાથી શરીરમાં વાસ નીકળવી, વગેરે દરદો આ તેલ શરીરે માલીશ કરવાથી મટે છે. ગર્ભિણીઓ ને આ તેલનું માલીશ કરે તો ગર્ભને પુષ્ટિ મળે છે અને બાળક નિરોગી અવતરે છે.

સૂચના—ક્ષયના તાવમાં આ તેલ સારો ફાયદો આપે છે, માટે થોડો વખત શ્રદ્ધા રાખી માલીસ કરાવવું.

૪૭૫ વાતનાશકતેલ

ઘનાવટ—	સરસડાનાંપાન તો. ૫	ધતુરાનાંપાન તો. ૫
	ચતાખનાંપાન „ ૨૥	અજમે „ ૨૥
	ખુરાસાણીવજ „ ૨૥	કપુર „ ૧
	વજનાગ „ ૧	સિંધાકુણ „ ૨૥
	શુંડ „ ૨૥	ઝેરકુચ „ ૧

કપુર ચિવાપ સર્વને સાથે ખાંડી વાટીને લુગદી બનાવી લેવી પડી તત્કાલુતેલ તો. ૮૦ લઈ તેને બરાબર ગરમ કરી તેમાં ઉપરની તૈયાર કરેલી લુગદી નાખી ધીમે તાપે પાચન કરવું. અને તેમાં બરાબર રંગ આવીને શીઘ્ર આવતું અટકે ત્યારે ઉનારી કપડાથી ગાળી કપુર મેળવી ઈંડું થયે બાદલી ભરી રાખવી.

વાપરવાની રીત—કુખની જગાને પ્રથમ સ્કેજ ગરમપાણીથી ધોઈ સાફ કરી તેનાપર તેલથી નરમ હાથે મારી રીતે માલીશ કરવું. ઉપર રોક કરવો.

ઉપયોગ—વાયુના વિદારથી થતું શ્ન, અંગે જઝાઈ જતું, લકરો, પક્ષાઘાત, ઉરથલ, કપવા, હાડકું કે માસ મુકાદને પીડા થતી, માર વાગવાને લીધે સોળે થઈ આવવા, પીડા થતી વગેરે

વ્યાધિમાં આ તેજ લગાડવાથી તરત સારો ફાયદો થાય છે

સૂચના—તેજ લગાડવા પછી તેજવાળા હાથ સાથુ વડે નહીં
અર ધોઈ સાફ કરવા કેમકે આ તેજ ખાવામાં ન વપરાય તેથી
ખનાવટનું છે.

૪૭૬ વિપગર્ભતેલ

યનાયક—વચ્ચનાગ, પુન્કરમુગ, કુટ, વગ, ભારંગી, દાદ-
વરી, શુંક, દગદર, લમબ, વાવડીંગ, દેવદાર, અમરંગી, અમરોલી,
મરી, પીપગમુગ, અપાટમુગ, રાસ્ના, પ્રમારળી, સરમવાનીલાવ, મેઝ,
ફરંગી, દગડેલાલ, પુનર્નવા, નગોડપાન, કાળીપાટ, કૌમળીજ, સુઆ,
અર્કમુગલાવ, દેડવારૂનીનીજડ, કાળીછરી એ દરેક ગ્રીજ ચાર મર
તોલા તથા દરમુગ ગ્રમ ૧ ભાગ કુટી પાણી મર ૧૫ માં ૧૧૫
કરી ભા બાકી ૫.ગ્રી મર ૪ રહે ગુદારી માળી ભેજું તેમાં તપન
તેવ મર ૫, વચ્ચાગ તો ૮, યુગનાપાનતો ૩૦ તો. ૪૦, કંદ-
ગનોગમ તો. ૩૦, આકાશનાપાન તો. ૩૦, દેડગનાપાન તો. ૧૦,
કાવગનાપાન તો. ૧૦, નિપપુનુ તો. ૧૦ નાખી પાક કરી તેવ મિઠ
કરી મર ૩.ખી ભેજું

ઉપયોગ—આ તૈલની મળીત કમળથી લેવાથી મળાદિ મર
૧૧૫, ૧૫૫૫૫ મળાદિ : ૧૧૫૫૫૫ મળાદિ મળાદિ મળાદિ મળાદિ

૪૭૭ મુગંધીતેલ

વચ્ચનાગ	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦
પુન્કરમુગ	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦
કુટ	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦
વગ	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦
ભારંગી	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦

તગર	„	૨૧	અગર	„	૫
ધાહી	„	૫	મોય	„	૧૦
ગુલાબનાંફુલ	„	૫	તજ	„	૨૧
તમાકુપત્ર	„	૨૧	તલનુતલ (શેર ૮)	„	૬૪૦

રીત—ઉપલાં વસાણા અધઃચર્યા ખાંડી તેમાં તેલ નાખી એક વાસણમાં આઠ દિવસ પલાળી મુકવું. પછી મેકાં આમળાં શેર ૧ (તોલા ૮૦) લઈ તેને પાણી શેર ૧૦ માં ઉકાળો કરી પાણી શેર ૫ રહે ત્યારે તેમાં ઉપલાં વસાણા તથા તેમાં નાખેલ તેલ એ મૂર્વે નાખી ચુલે ચડાવી ધીમે તાપે પકાવવું. પાણી જળી જાય ત્યારે તેમાં રંગ લાવવા માટે લીલાં આમળાંનાં પાનનું ચૂર્ણ તો. ૨૦ આમરે નાખવું. યાતો લાલ રંગ લાવવું હોય તો જામુંદી તો. ૫ તું ચૂર્ણ નાખી બરાબર પાક થાય ત્યારે ઉતારી લેવું. ધ્યાન રાખવું કે પાણી ને તેલ બંને સાથે પકાવવાના હોવાથી ઉભરે આવી બહાર ન નીકળી જાય માટે અગ્નિ ધીમે રાખવો, વાસણ ચારમણું મોટું હોવું જોઈએ એટલે હરકત ઘસે નહિ. બરાબર તૈયાર થાય ત્યારે ઉતારી લઈ ઠંડું થયે કપડા વડે એ વાર માળી બાટલીમાં ભરી લેવું.

ઉપયોગ—શરીરે ચોળવા, માથામાં નાખવા આ તેલ ઘણુંજ ઉત્તમ છે. સ્વચ્છ અને ચીકણા રહિત હોવા સાથે શુભ્રમાં ઠંડું, વાગ વધારનાર તથા વાગને કાગા અને મજબુત બનાવે છે. આ તેલ લાંબા વખત સુધી જામવું નથી કારણ કે તે પાકું થયેલું કહેવાય.

૪૭૮ સુવાંસુતેલ

વનાવટ—ટરપીટાઈનનું તેલ તો. ૫, કપુર તો. ૧, આઈસક્રે
વ્યુપુરી (એક્ઝીન તેલ) તો. ૩, આઈસક્રે ...

કુટ, શંખપુષ્પી, શતાવરી, જેડીમધ, દ્રાક્ષ, વિદારીકંદ, કમળનોકંદ, કેળનોકંદ, વાવડીંગ એ અગીઆર ચીજ એ એ તોણા તથા ત્રીકણા તો. ૨, ત્રીકડુ તો. ૨ એ બધાને પાણીમાં વાટી કરેલી તેવાર લુગદી એક વાસણમાં ગાયનું ઘી શેર ૩ તથા ગાયનું દૂધ શેર ૫ નાખી ચડાવેલું હોય તેમાં નાખી ધીમે તાપે પાચન કરવું. દૂધ બળી બાકી ઘી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૨ તોણા.

અનુપાન—દૂધ સાથે કે રૂચી થાય તે રીતે.

उपयोग—રમરણશક્તિ વધારે, બુદ્ધિ વધારે, સ્વર સુધારે, મગજશક્તિ ખીસવે, હિસ્ટીરીઆ, ઉન્માદ, મગજનોડુખાવો વગેરે મટાડી મગજની શક્તિ વધારે છે.

૪૮૧ ફલ્ગુધૃત

ચનાવટ—હરડા, બહેડા, આમળા, જેડીમધ, કુટ, હળદર, દારૂદગદર, કકે, વાવડીંગ, પીપર, નાગરમોચ, ઇંદ્રવારણી મોરીનાંમૂળ, કાયકળ, વજ, અર્નતમૂળ, કાળાઅર્નતમૂળ, ઘટુંસા, મુવા, હીંગ, રાસ્ના, મુખડ, રક્તચંદન, જાંબનાંફુલ, કમળફુલ, વંસમોચન, અજમોદ, દંતી-મૂળ, સાકર, શતાવરી, આસચંધ આ કુલે બત્રીસ ચીજ એકેક તોણો લેવી, એકજ રંગની ગાયનું દૂધ શેર ૪ એજ ગાયનું ઘી તો. ૬૪ લેવું.

રીત—પ્રથમની ચીજને બારીક વાટી તેની દૂધમાં ચટણી (કફક) કરી લેવી પછી એક માત્ર કલ્પદાર વાસણમાં દૂધ નાખી ગરમ થાય ત્યારે કફક નાખી ધીમે તાપે પાક કરવા. દૂધ બળી જઈ રહ્યું ઘી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું.

પ્રમાણ—૧ થી ૧ તોણો દૂધ સાથે દરરોજ એક વખત.

उपयोग—આ ઘી વાગવ-મનપસુદ અનુપાન સાથે લેવાથી

(આવાથી) સ્ત્રીઓનો વંધ્યત્વરોગ મટે છે. મર્મશય શુદ્ધ તથા ૪૫-
ધારણને સાચક અને છે. મંત્રાન નિરોગી તથા પુરા સમયે જન્મે છે.
પુરો પબ્ધ આ પુત્ર સેવન કરી કાયદો મેળવી શકે છે. તેથી ત્રિ-
વિકારનાં દરો મટે, વિષ્ણુ શુદ્ધ અને છે.

પ્રકરણ ૧૭મું — ક્ષાર

૪૮૨ અર્કલવણતાર

વનાયટ — આરુઢાના પાણી પીણા પાન નંબ ૧૦૦, મિષ્ટાન્ન
તે. ૨૦.

તિલ — ૨૫૫૫ મારીની એક નખી દાંડણી તા. ૧૧ તેનાં આઠઃ ૧
૫૧ ૫૫૧ તેના. ૫૨ મિષ્ટાન્ન પુણેઃ મોઠા પાણી ૩૧૧ ૫૫૧ તેના. ૫૨ ૫૧
૫૫૧ ૫૫૧ મિષ્ટાન્ન ૩૩૩ એ પ્રમાણે બધા પાન તેણી ૩૩
૬૬૬ તેના તેના તે ૫૫૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫
તેના ૫૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫

સમગ્ર ૧ ૧૧ ૧૦ ૩૩૩૩

— — — — —

૪૮૩ ઉલટીનાશકક્ષાર

ચનાવટ—ખાટાં લીંબુને ચીરી રસ કાઢવા પછી હાથે સુકવી લેવાં પછી તે મુકાથેલાં લીંબુને એક માટીના વાસણમાં કે સાફ પથરપર મુકી બાળી રાખ કરી લઈ કપડે ચાળી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ—૩ થી ૬ રતિભાર. **અનુપાત્ર**—મધ સાથે.

સમય—દર ત્રણ ત્રણ કલાકે અથવા જરૂરીઆત પ્રમાણે.

ઉપયોગ—ગમે તે પ્રકારની આવતી ઉલટી આ ક્ષારથી બધ થાય છે અને મોજા, વાયુ, ચૂંક, ઉખડા, ઉલટી એ દરેકને મટાડી ઉલટી બધ કરે છે.

સૂચના—આ દવા નાનાં બાળકોને માટે તથા ગર્ભિણી સ્ત્રીની ઉલટીને માટે વાપરતાં સારી ફાયદાકારક જણાઈ છે.

૪૮૪ કનકક્ષાર

ચનાવટ—ધતુરાનાંપાન તો. ૨૦ આકડાનાંપાન તો. ૨૦

અધાડાનુપેચામ „ ૨૦ અરુસીનાંપાન „ ૨૦

ભોંરીગણીનુપેચામ તો. ૨૦

રીત—ઉપરની દવાઓને લાવી મુકવી લેવી અને પછી તેને એક સાફ માટીના વાસણપર કે પથર ઉપર રાખી બાળીને તેના કામસા કરી લેવા ભરમ જેવું થઈ ન જાય તે ધ્યાનમાં રાખવું. આ કામસાને બારીક વાટી કપડાંજાલુ કરી છર્ધ તેનું વગ્ન ને તો. ૫ થાય તો તેમાં નીચેની ચીજો જોડવા વગ્નને છર્ધ મેગરી ચૂર્ણ કરી ખાટલીના ભરી દેવું કાકડાચીંગ, પીપર, કાચો, કાચગજાલ, ખટ્ટા-લાલ વરસાર જેડીમધ એ દરેકનું ચૂર્ણ મળ્યે તેવા લઈ ઉપરના

માટે લીંબડાનાં પાનનો ક્વાથ બનાવી તેના વડે ધોતું અને રૂઆવવા માટે સાદા મલમની પટ્ટી મારી સાફ થઈ જાય ત્યાં સુધી સ્વચ્છતાથી પાટો બરાબર બાંધવો.

૪૯૦ દશાંગલેપ

ઘનાઘટ્ટ—સરસડાની ઝાડ, તમર, જેડીમધ, રતાંજલી, જટા-માત્રી, હાળદ, દારૂહાળદ, કડ, વાળો, એકઘી એ દસ ચીજો સમ-ભાગે લઈ ચૂર્ણ કરી તેને જરા ઘીનો કરમો આપી ખાટલી ભરી રાખવી.

વાપરવાની રીત—એક પત્થર ઉપર લેપનો ભૂકો મુકી ગુલાબ જળ અગર પાણી વતી વાટી લેપ તૈયાર કરવો. જરૂર પ્રમાણે જાડો લેપ લગાડી ઉપર એકાદ પાન મુકી પાટો બાંધી દેવો.

ઉપયોગ—ગરમીથી થતા મગ્ગુમડ, સોજો, દાહ, રતવા, ઉદરવા, ઝેરી પ્રાણીઓનાં ડંખથી થતો સોજો, વનસ્પતિના ઝેરથી થતો સોજો તથા દાહ, બગતરા વગેરે મટી જાય છે. ખરજીતું પણ મટાડે છે. હંડા લેપ તરીકે ઉત્તમ ઉપાય છે.

૪૯૧ દોષવનલેપ

ઘનાઘટ્ટ—સરમવાની ઝાડ, શુંક, સરસવ, દેવદાર, સાટોડીનાં-મૂળ, એ સર્વ સમભાગે લઈ ચૂર્ણ કરી આળી લઈ ખાટલી ભરી રાખવી.

વાપરવાની રીત—ખાટી ઝાડમાં, પાણીમાં કે દહીંનાં પાણીમાં આ લેપને પત્થરપર વાટી જાડો લેપ લગાડી ઉપર ફાંછ પાન મુકી પાટો બાંધી દેવો.

ઉપયોગ—વાયુથી અને કફથી થતો ફાઇખજી જાતનો સોજો, મજુનો સોજો, માંદ, રસોળી, ગુમડાં વગેરેને પકડીને ફાડી નાખે છે અને સોજો દુનિયાર છે.

ઉપયોગ—દાંતનાં દરદો જેવાં કે ચળ, પદ્મ નીકળવું, રસી, દાંત દાલવા, મડો ચવો, દાંતકમી, પથરીઆઝરી વગેરે મટાડી દાંતને સ્વચ્છ અને મજબુત બનાવે છે.

વાપરવાની રીત—આ મંજન દાંતે ઘસી પછી પાણી વડે કોમળા કરવા જોઈએ.

પ્રકરણ ૨૦ મું — પેટન્ટદવાઓ

૪૯૪ આયુર્વેદિકચહા

ઘનાવટ—શુંક, મરી, પીપર, વરીઆળા, જેડીમધ, અક્કલ-કરો, તજ, લવંગ, એલચી, જવંત્રી, ચતાવરી, આસર્જંધ, અનનમૂળ, રોહીનજાત્ર, આમળાં, તુલસીનાંપાન, મુલાખનાંકુલ, ચોપચીની, નાગ-કેસર, નસોનર, વિદારીકંદ એ દરેક અકેક તોલો તથા દશમૂળની દશ ચીન્ને તો. ૩૦ લેવી.

રીત—ઉપરની એકત્રીસ ચીન્ને લઈ કૂટી જાડો જૂકા કરી રાખવો તેમાંથી ૧૦ તોલો જૂકા દૂધ તો. ૨૦ માં નાખી ઉકાળો કરવો ને તેમાં સાકર તોલો બે નાખી ઉઘરો આવે ઉતારી લઈ ૩૫ડે માગી હંકું ચમે પી જવું.

ઉપયોગ—શરીરમાં ગરમી લાવે, વાયુ મટાડે, શરદી મટાડી કમજીઆનને તોડે તથા દસ્ત સાફ લાવી જૂખ લગાડે છે. દરરોજ ચંદા તરીકે વાપરવાથી સારો ફાયદો આપે છે, દરેક બમ્બિ વાપરી શકે છે. ખપે તો અર્ધ પાણી અને અર્ધ દૂધ નાખી બનાવવી જોઈએ.

૪૯૫ અયુમિકશ્વર

ચનાષ્ટ—કીનાઈનસદ્ધ ઔસ ૧, એસીડનાઈટ્રોમ્યુડી
ડાઈમ્યુડ ઔસ ૧૧, સ્ત્રીમરાઈન ઔસ ૧૧, લાઈકર આરમેની ૧૧
ગ્રામ ૫, એમોનીઅમ ક્લોરાઈડ ઔસ ૨૧, ટીચર એડેન્સાઈડ ઔસ
૧૧, સરખન આર્ડુ ઔસ ૧૬.

રીત—પ્રથમ કાચના વામનમાં કીનાઈન મુખી તેમાં ઉપર
ધીમે ધીમે એમીડ નાઈટ્રોમ્યુ. નાખજું. પછી તે પીમળી જાય ત્યાં
તેમાં એક દવા નાખના જતું અને દવાની જગતર મેટલી રીં
દેવે સખન મેટલી ફાંટે ૨૪ ઔસ માપ કરી સર્ધ તેમાં તા
કેમ જાયતા માટે સખનમાં વધારા તેમાં મુખની કપર દસ રીં
નાખી દવાની કપડે મળી જાવડી બરી માખી.

સમાપ્ત—૩૦ થી ૬૦ રીંધાં મુખી વિષમમાં યત્ન વખત.

અનુવાદ—આપે મેં દેશે કે રમ ૫૫૦ ઔસ આ
કેવળને પે. જતું

કુલદોષ—૧ આદી ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧
૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧
૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧
૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧

સ્વચ્છ—૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧
૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧

૪૯૬ રાજીવંદુ

ચનાષ્ટ—૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧

૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧ ને ૧૧

રીત—સર્વને સાથે મેળવી દલાવી કરી બાટલીમાં ભરી
ખવું અને તેનાં દીપાં સવાર સાંજ કાનમાં નાખવાં.

ઉપયોગ—કાનનુંદા, ચસકો, રસીઆવવી, સોજો વગેરે મટી
મારામ આપે છે.

૪૯૭ કેશવર્ધકમસાલો

ઘનાવટ—તેજમાં તળેલા આંબળાનુંચૂર્ણ તો. ૮, ગોવાદટાપડું
તો. ૪, કપુરકાચલી, કચુરો, મોથ, વાળો, અગર, તગર, સુખડ, ગુલાબ-
નાંદુલ એ દરેક અંકકે તોલો. લઈ સર્વ કુટી તેનું ચૂર્ણ તૈયાર કરી
શખવું.

ઘાપરવાની રીત—આસરે બે તોલા બૂકો લઈ પત્થરપર
ગુલાબગળા અથવા પાણીમાં તેને વાટી લુગદી જેવું કરી માથાનાં
વાળમાં બૂંસી સારી પેઠે ચોળી લઈ અને ન્દાઈ લેવું એટલે તે
ઘોવાદને સાફ થઈ જાય. આ પ્રમાણે અડવાડીએ એકાદ વખત
કરવું જોઈએ.

ઉપયોગ—વાળ વધારી નરમ, સુંવાળા અને તેજસ્વી બનાવે
છે તેમજ શરીરે લગાડવાથી ખરાબવાસ મારતો પસીનો તથા ચામ-
દીના દોષ મટી સારી સુખે આવે છે.

૪૯૮ ફીવરમિક્શર

ઘનાવટ—કરીનાઇનસલ્ફ તો. ૫ લાઇકરઆરસેનિક તો. ૨
એસીડસલ્ફ્યુરિકડીઝ „ ૧૦ ડીસ્ટીલ્ડવોટર „ ૪૦૦
એસીડ એસેટીક „ ૫ મેગનેસીઆસલ્ફ „ ૧૦૦
એમોનીઆ ક્લોરાઇડ „ ૧૦

રીત—પ્રથમ કરીનાઇનમા એસીડ સલ્ફ્યુરિક ડીઝ મેળવી પત્રી એક

પીપરવું. એકદમ શરદીના ઉપદ્રવમાં આ દવા નાનાં બાળકોને ન આપવી જોઈએ.

૫૦૦ માથાનોમંલમ (વામ)

ચનાવટ—દાઘચીનીનુતેલ તોલા ૨૧, મુકેષ્ટીમુતેલ તો. ૨૧, એલચીનુતેલ તો. ૨૧, પીપરમેન્ટ તો. ૨૧, કપુર તો. ૨૧, અન-માનાંકુલ તો. ૨૧, ચાનુતેલ તો. ૨૧, ઓઈલમેથીલીમાલીસીકમ તો. ૨૧, વેસેલાઈન રતલ ૨. પેરાશીનકણુ તો. ૨૦.

રીત—પ્રથમ થોડી ગરમી ઉપર એક ચીનીના વાસણમાં વેસેલાઈન ગરમ કરી તેમાં પેરાશીન મેળવી પછી ઉપરનાં વસાણાં મેળવી દેવાં અને પછી કાચની પેચવાળી શીશીઓમાં તુરત ભરી લેવું.

ઉપયોગ—કેન લગાડવા માટેજ વપરાય છે.

ફાયદો—માંથાનુંદરદ, મંથિલા, શરદી, ખાંસીનુંદરદ, શ્વાસ, લયક, શળેખમ, પીડનુંદરદ, પાર્શ્વશ્વ, ઝેરી પ્રાણીઓનો ડંખ, વગેરે પર દવા પસવાથી આરામ થાય છે.

૫૦૧ સર્વવ્યાધિનાશકસ

ચનાવટ—કપુર તો. ૨૧, પીપરમેન્ટનાકુલ તો. ૨૧, અન-માનાંકુલ તો. ૨૧, એલચીનોઅર્ક તો. ૧૧ (દીયર કાર્ડામમોકા), લવેન્ટરનોઅર્ક તો. ૧૧ (દીયર લવેન્ડુલા).

રીત—પ્રથમ કપુરને ખરલમાં છુંદી લઈ એક કાચની પુચ-વાળી બાટલીમાં નાખી તેમાં બાટલીની ચીજો નાખી જરા હલાવી બાર કલાક એક જગ્યાએ બંધ બાટલીમાં રાખી મુકવાથી રાતારંગલું પ્રવાહી નૈવાર થશે તેને કપડે ગાળી મગજુન પુચવાળી (સ્ટોપર)

લીલી દવાઓ માટે ચારગણું પાણી નાખતું બરાબર દેખાય છે. ક્વાથ માટે વનસ્પતિ ૧ થી ૨ તોલા લેવાય, પ્રવાહી તૈયાર થએલા ક્વાથનું પ્રમાણ એક વખત માટે ૨ થી ૪ તોલા લેવાય.

ચૂર્ણ—મુખી દવાઓને સાફ કરી લખેલા વજન પ્રમાણે લઈ તેને જરા તડકે સુકવી બારીક ખાંડી ચાળણી કે કપડાથી ચાળી લેવું તેનું નામ ચૂર્ણ છે. તેની માત્રા ૦ થી ૦૫ તોલા મુખીની ગણાય છે.

ગોઠ્ઠી—ગોળાને ગુરી, વડી, વટક કે પીસ્ટ કહેવામાં આવે છે. બારીક કરેલા ચૂર્ણને પાણી સાથે, મધ સાથે, કાંઈ વનસ્પતિના સ્વરસ કે ક્વાથ સાથે ઘુંટી લઈ લખેલા પ્રમાણની ગોળી બનાવી છપિ સુકવી લેવી તેનું નામ ગોળી છે. જે બનાવટમાં ગુગળ આવે તેની પ્રથમ ગુગળનો ક્વાથ કરી તેમાં મુખી વસ્તુઓ નાખી લોંદા જેવું કરી પછી ગોળી વાળવા જેવું થનાં ઘીવાળા હાથ કરી ગોળી બનાવવી જોઈએ. કેટલીક જાતની ગોળી મુકવવા માટે ઉપર પાઉડર તરીકે ધાપાણ લસખનો જૂદા જાંટવામાં આવે છે.

અવલેહ-ચાટણ—લીલી કે સુકી વનસ્પતિને પાણીમાં નાખી ઉકાળો કરી અમૂક ભાગ બાકી રહે ઉતારી ગાળી તેને ફરી સુકા-પર મૂકી મંદામિ વડે પાક કરવો. તે વખતે તેમાં ગોળ કે સાકર નાખવાની હોય તે મેગલી આપવી અને પછી જાડું થાય ત્યારે તેમાં ઉપરથી નાખવાનું ચૂર્ણ બારીક કરેલું હોય તે મેગલી આપવું, હંડું થાય ત્યારે મધ મેગલવાનું હોય તે મેગલી આપો એટલે તે અવલેહ તૈયાર થયો કહેવાય. અવલેહ બરાબર ન થાય તો તે બગડી જાય છે માટે તેની પરિક્ષા કરવી કે “પાણીમાં તેને નાખતાં તળીએ બેસી જાય અને છુટું ન પડે તો સમજવું કે બરાબર છે”. કેટલીક વાર મધમાં મુખી દવાઓનું ચૂર્ણ મેગલીને પછા ચાટણ બનાવાય છે.

આસવ—મુખી લીલી દવાઓને ખાંડી જાડો જૂદો કરી તેમાં

લીલી દવાઓ માટે ચાગણું પાણી નાખવું જરાજર દેખાય છે. ક્વાથ માટે વનસ્પતિ ૧ થી ૨ તોલા લેવાય, પ્રવાહી તૈયાર થયેલા ક્વાથનું પ્રમાણ એક વખત માટે ૨ થી ૪ તોલા લેવાય.

ચૂર્ણ—સુકી દવાઓને સાફ કરી લખેલા વજન પ્રમાણે લઈ તેને જરા તડકે સુકવી બારીક ખાંડી ચાળણી કે કપડાથી ચાળી ભેળું તેનું નામ ચૂર્ણ છે. તેની માત્રા ૦ થી ૦૫ તોલા સુધીની ગણાય છે.

ગોઠી—ગોળાને ગુટી, વટી, વટક કે પીન્સ કહેવામાં આવે છે. બારીક કરેલા ચૂર્ણને પાણી સાથે, મધ સાથે, કાંઈ વનસ્પતિના સ્વરસ કે ક્વાથ સાથે ઘુંટી લઈ લખેલા પ્રમાણની ગોળી બનાવી છાંયે સુકવી લેવી તેનું નામ ગોળી છે. જે બનાવટમાં શુભાંગ આવે તેની પ્રથમ શુભાંગનો ક્વાથ કરી તેમાં સુકી વસ્તુઓ નાખી ભોંદા જેવું કરી પછી ગોળી વાળવા જેવું ચતાં ઘીવાળો હાથ કરી ગોળી બનાવવી જોઈએ. કેટલીક જાતની ગોળી મુકવવા માટે ઉપર પાઉકર તરીકે ધાપાણુ લગમનો બૂકો છાંટવામાં આવે છે.

અવલેહ-ચાટણ—લીલી કે સુકી વનસ્પતિને પાણીમાં નાખી ઉકાળો કરી અમૂક ભાગ બાકી રહે ઉતારી ગાળી તેને ફરી ચુલા પર મૂકી મંદાગ્નિ વડે પાક કરવો. તે વખતે તેમાં ગોળ કે સાકર નાખવાની હોય તે મેળવી આપવી અને પછી જાકું ચાથ ત્યારે તેમાં ઉપરથી નાખવાનું ચૂર્ણ બારીક કરેલું હોય તે મેળવી આપવું, કુંડ ચાથ ત્યારે મધ મેળવવાનું હોય તે મેળવી આપો એટલે તે અવલેહ તૈયાર થયો કહેવાય. અવલેહ જરાજર ન ચાથ તો તે જમડી જાય છે માટે તેની પરિક્ષા કરવી કે “પાણીમાં તેને નાખતાં તરડે એની જાય અને છુટ ન પડે તો સમજવું કે જગજર છે”. લીલી વાર મધમાં સુકી દવાઓનું ચૂર્ણ મેળવીને પત્ર ચણવું જોઈએ.

આસવ—સુકી લીલી દવાઓને ખાંડી ચાળી ભેળું તેને

તેલને બદલે ઘૂત વાપરવું જોઈએ.

ફાંટ—દવાના જાડા બૂકાને-ચૂર્ણને ચાર કે આડગણા ખળ-ખળતા ગરમ પાણીમાં નાખીને થોડીવાર પછી ઉતારી ઢાંકી લેવું અને પછી ઠંડુ થતાં ગાળીને પીવામાં વાપરવું એને ફાંટ કહે છે.

ઝર્ક—લીલી કે સુકી દવાઓ, તાજાં ફુલ વગેરેને નળાકા-યંત્રમાં આડગણા પાણીમાં ૨૪ કલાક પલાળી રાખી પછી યંત્રને બરાબર બંધ કરી ચૂક્ષા ઉપર ગોડવી ઝર્ક કાઢવામાં આવે છે. જે દવાઓમાં આકાશ કે વાયુ તત્વ હોય-તેલ દ્રવ્ય હોય તેનુંજ ઝર્ક બને છે. જેમકે શુક્રાબપુલ, સુવા, વરેચ્ચારી, અજમે વગેરે. આ દવાઓને સાફ કરી આડગણા પાણીમાં પલાળી લેવી. પછી તેમાંથી દસ શેર પાણી હોય તો છ શેર ઝર્ક કાઢવો તેમાં પૂર્ણ સત્વ આવશે. કેદ-લીકવાર દેશી ઉકાળા કે સુદરસન જેવી ચીજોને પણ ઝર્ક કાઢવામાં આવે છે. આ ઝર્ક ચુલ્હમાં મૂકુ તથા પીવામાં સ્વાદિષ્ટ હોવાથી સૌ વાપરી શકે છે.

પુટપાક—લીલી અથવા સુકી દવાને ખાંડી ચટણી જેવો લોહો કરી તેને બીના કપડામાં લપેટી ઉપર માટી ચોપડી ગાળા જેવું કરી સામાન્ય ઠરેલા તાપ વચ્ચે રાખી તે ગોળો લાલ થતાં કાઢી દવાની રમ કાઢી લેવો. આ રસમાં સમભાગે મધ મેળવી રાખી લેવું તેથી બગડશે નહિ. માત્ર ૦૫ થી ૧ તોલો.

રસધ્રિયા—ઝાઈપણુ લીલી કે સુકી વનસ્પતિનો ઉકાળો કરી પછી તેને ગાળા કરી તેને ફરી ધીમાતાપે સીરા જેવું માપ-અવલેદ જેવું જળાપ ત્યારે ઉતારી મુકવી લેવું તેનું નામ ધન કે રસધ્રિયા કહેવાય છે.

સ્વરસ—લીલી વનસ્પતિને લાવી વાટી ચટણી કરી લેવી. તેવીજ રીતે સુકી વનસ્પતિને ખાંડી પાણી નાખી ચટણી બનાવી

લેલી. ૫૬૧ી તેને દગ્ગાની રમ ઠાની લેલો મેનુ' નામ સરસ્વતી જે મેલી
માત્રા ૧૧ થી ૨૫ લોકાની ગણાવ છે.

હાલ—જ્ય, અપેક્ષા, વામાં વગેરે વતરપનિઓમાંથી હું
 કાઢવામાં આવે છે તેની રીત એવી છે કે પ્રથમ માનવજૂ વતરપનિ
 લાવી તેને કમરી મુકવી લેવી. મુકાઈ જાય ત્યારે તેને નિર્વાતમ્બ નામ
 બાળી રાખ કરી કાપમા જોડી કરી લેવી. પછી તે રાખને પાંચ-
 મજા પાંચીમાં નાખી ખૂબ દબાવવી. ત્યારે હવાનો ગ્રાહ પાંચીમાં
 બાળી જાય ત્યારે મુકી દેવું. અને પછી તેને કપડાંથી બરાબર કાપી
 લેવું. આ મોડેના પાંચીને ચૂંસે મુકી પીમા નામે કાપી કાઢે ત્યાર
 માં બાળવું ત્યારે તમામ પાંચી જાતે વસ્ત્ર નાંદીઓમાં મોડે પાંચ
 દેખાય ત્યારે તેને મુકી કરી પુનારી જાતે એક કમરી મોડે ત્યારે
 માં બરાબર નાંદી કરી મુકવું આ હું જાનવામાં મોડે ત્યારે
 જામ જામ કાપવામાં બાળી તેજા મોડે કરતે, હું જાનવામાં હું
 હાલ જામકાં તરીકે બાળી મુકવું કરે છે

[illegible]

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

[illegible][illegible]

આંજી શકાય છે.

નસ્ય—નાકમાં સુંઘવાની દવાને નસ્ય કહે છે, પછી તે ચૂર્ણ તેજ કે ઘી રૂપે ગમે તે હોય પણ નસ્ય કહેવાય છે.

પોટીશ—લોટ, ચૂર્ણ અથવા અલ્પશી જેવી ચીજના બાકા ભૂકાને ગરમ પાણીમાં મેળવી, બાષીને કે સુક્રીજ સેકાને પોટલી વચ્ચે રાખી દરદવાળી જગાએ રોક માટે વપરાય તેને પોટીશ કહે છે.

ધૂપ-ધૂમાડી—અગ્નિ એક વાસણમાં રાખી તેનાપર દવા નાખવી અને તેનો ધૂમાડો શરીરના કોઈ પણ ભાગમાં ત્યાં દરદ હોય ત્યાં આપવો અથવા રહેવાના મકાનમાં ધૂમાડો કરવો તેને ધૂપ કે ધૂમાડો કહે છે.

ધૂમ્રપાન—ખીડી કે હોડા રૂપે અથવા ચલમમાં દવા ભરીને ધૂમાડો પીવાના કામમાં વાપરવો અથવા અંગારાપર દવા છાંટી તેનો ધૂમાડો શ્વાસમાં લેવો તેને ધૂમ્રપાન કહે છે.

બંધારણ—શરીરના કોઈપણ ભાગને નરમ કરવા, રોક આપવા કોઈ દવા કે વસ્તુ બાંધવામાં આવે તેને બંધાણ-બંધારણ કહે છે.

વાટ—યોની અથવા ગુદાના ભાગમાં અથવા કોઈ મધુની જગામાં દવા મુકવી હોય ત્યારે દવાની વાટ કે રમાં પલાળીને તેની ફરેલી વાટ મુકવામાં આવે તેને વાટ કહે છે ખીમ્તું નામ ફલવર્તી કે સોમડી પણ કહેવાય છે.

કોગલ્લા—દવાના ચૂર્ણને પાણી સાથે મેળવી અથવા સુક્રા દવાનો કવાચ કરી તે દવા મોંમાં રાખી ફેંટી દેવામાં આવે તેને કોગળા-ચકુપ કહે છે.

વસ્તી-વીચકાસી—પીચકારીમાં પ્રવાહી દવા ભરી તેને મૂત્ર-માર્ગે કે ગુદા માર્ગે અંદર મુકવામાં આવે તેને એક પ્રકારની પીચકારી

કે બસતી કહે છે. યોની સાફ કરવા કે દસ્ત લાવવા મોટા કામ છે. દવા ભરી રાત્રીની નળી વડે એ પદાર્થ અંદર લેવામાં આવે તેને બસતી અથવા એનીમા કહે છે. કેટલીકવાર એ માટે પોપા ૧૫.૬. બોરાક રૂપે પણ અપાય છે.

સ્વેદ-ધારા—ઘરીરમાં કે તેના કોઈપણ ભાગમાં પડીને લાવવા કે દરદ ઓળું કરવા માટે વરાળ આપવામાં આવે તેને જ કહે છે. ખામ કરી લાવમાં પણ તેની ખાફ અપાય છે તેને તાપ કહે છે. ગાંધી પણ પમીનો લાવવા સ્વેદ અપાય છે.

કોષ્ઠ—અરમ કોષ્ઠ રેતી, ઉદ, અરમપણી તથા બસતો અંતરિક્ષ કે અરમ કોષ્ઠ દરદ-વગર ઓળો કરવા માટે અપાય છે. કેટલો વાર જૂમનો, મારિનો, નીમકનો કે પળીમાં પથોળ, કપડાનો પણ કોષ્ઠ અપવામાં આવે છે.

સાવના—દવાના ચૂર્ણને કે જામને ખરાબમાં કે બીજા વસ્તુમાં નખો તેમ જાડે. એ કે કાચ તાપ્તી રાત્રી રોજ કોષ્ઠ તેને જ દવા કે પદ અપાય કહેવાય છે.

સપ્ત—જે કુ કે કોઈક કુને કાઢ કરી તેને દવાના કાચ, પુટી મુઠા, કપડાંને, જાંઘ અથવા બીજા કોઈક વસ્તુને દવાને જામ કહે છે.

સપ્તકુદ—એક કુદ (૦૪.૫) થી ૫ કુદ એક કુદ ૦૪.૫ થી ૧૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૧૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૨૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૨૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૩૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૩૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૪૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૪૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૫૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૫૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૬૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૬૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૭૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૭૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૮૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૮૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૯૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૯૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૧૦૦.

સપ્તકુદ—એક કુદ (૦૪.૫) થી ૫ કુદ એક કુદ ૦૪.૫ થી ૧૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૧૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૨૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૨૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૩૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૩૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૪૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૪૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૫૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૫૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૬૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૬૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૭૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૭૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૮૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૮૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૯૦, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૯૫, એક કુદ ૦૪.૫ થી ૧૦૦.

કપડું અને માટી સાથે મેળવી તેનો લેપ એ અંપુટપર કરી સુકવી લટ્ટીમાં આંચ માટે તૈયાર કરવો તેનું નામ સરાવર્ગપુટ છે.

કપહમાટી—કાષ્ઠપિણ્ડ વાસણ, યંત્ર કે બાટલીને બ્યારે લટ્ટીમાં સુકવાની હોય ત્યારે તેને કપહમાટી કરવામાં આવે છે, કપ-હાના એક ટુકડાને લીલી નરમ માટીમાં ચોળીને સરખી કરી લગાડી સુકવી લેવું. કેટલીકવાર સાત કપહમાટી આવી રીતે કરવાની હોય છે તે એક પછી એક સુકવીને કરવી જોઈએ.

તોલમાપ—પાંડમાં લખ્યા પ્રમાણે દવાઓનું વજન લેવું. કોઈ કોઈ પાંડમાં વજન ન બતાવેલું હોય ત્યાં સમભાગે લેવાનું છે એમ સમજી લેવું.

લીલી કે સુકી—દવાઓ બનનાં લગી સુકી કે લીલી લખેલી હોય તે પ્રમાણે લેવી. કેટલીક જગ્યાએ ખાસ લીલી લખેલી હોય ત્યાં તેના વજન મુજબ લેવાની છે. સુકી દવાઓ હંમેશાં સારી અને નવી વાપરવી.

જુની દવાઓ—મધ, વાવડીંગ, પીપર, ગોળ વગેરે એક વર્ષનાં જુનાં લેવાય છે. પણ સક્રિયવર્ધક ઉપાયોમાં મધ નવું વાપરવું જોઈ શકે છે. ૬૩ ધટાડવા માટે મધ જુનું વપરાય છે.

ફેરી દવાઓ—સોમક, મનશીલ હરતાલ, વચ્છનાગ, ગંધક, ઝેરકુચકા, પારદ, લોગનો, રમકપુર, બીલામ, કળેર, આકડો, મોરચુથુ, ટકળ, નેપાળો, ચણાડી તથા ધાતુ કે ઉપધાતુ આ તમામ શોધન કરીને વપરાય છે. પાંડમાં ક્યાં આ દવાઓની આગળ શુદ્ધ શબ્દ ન લખેલ હોય છતાં શુદ્ધ સ્થાને વાપરવી.

ચનાચટ—દરેક દવાની સાથે તેની અનાચટ આપેલી છે, જ્યાં કોઈ પાંડમાં ન આવેલ હોય તો તેની રીત આ પ્રકરણમાં અસંખ્ય પ્રમાણે જોઈ તે પ્રમાણે અનાચટ લેવી.

વાપરવી ઉત્તમ છે.

દવાની યનાવટ—કોષપણુ દવા પોતાની મમલ બનાવવી, અને તેની મંભાગ રાખવી કે તેમાં બદલારતો કચરો ન પડે. દવા બનાવતી વખતે તેમાં દરેક ચીજ મંભાગપૂર્વક નાખી મેળવવી. જે દવામાં લીંણ કે ખાટા પદાર્થો વપરાય તેની બનાવટનાં વાસણ કલક કરેલાં કે ચીનીનાં વાપરવાં.

સંમાલ—દવા તૈયાર કર્યા પછી તેની બાટલીપર લેખક વગેરે ખરાખર લગાડવા, તેની બનાવટની પુરી નોંધ રાખવી, લેખકપર દવાનું નામ, નંબર, પાક, માત્રા, અનુપાત્ર વગેરે લખી રાખવું કે જોથી કદી બૂલ થવા ન પામે.

સ્વચ્છતા—દવા બનાવવાના ઓળરો હમેશા સાફ રાખવા, ને કોષપણુ દવા બની જાય કે તરતજ તેને સાફ કરી રાખવા જોઈએ અને બનાવતી વખતે ફરી સાફ કરી લેવા.

ફેરી દવા—ઝેરી દવાઓને હમેશાં સુરક્ષીત સ્થળે કબાટમાં રાખી તેને તાજું લગાડવું. કેમકે તે બાબતમાં બેદરકાર રહેવાથી ક્યારેક પરિણામ ખરાબ આવે તે આપણને સદન કરવું પડે છે.

ફર્પ-રંગ—કોષપણુ દવા તૈયાર થાય ત્યારે નેનો રૂપ, રંગ, સ્વાદ, વજન, વાસ ઇત્યાદિ ખરાખર જોઈ પરિક્ષા કરી લેવી. જો તેમાં બૂલ જેવું દોષ તો તેનું કારણ નપામી સુધારી લેવું, ને તેની નોંધ ફરી લેવી કે જોથી આગળપર સુધારી લેવાય. હમેશાં એક જ ધોરણની દવાઓ માલકોને અપાય તો માલકોના મનમાં વહેમ આવતો નથી.

ઘોરસાંદ્રવ્યો—માણખાગને બદલે મોઝખાવકાર્જ, નવસાગને બદલે એમાનીઆકોરાપડ, મુરખાગને બદલે પોટામનાઈટ્રા, આવી દવાઓ અંગ્રેજ કેમીસ્ટોને ત્યાં મ્વેન્ડ મળે છે ને વાપરવાથી દવાની અખર મરી થાય છે. દવા મ્વેન્ડ જતે છે.

દવાઓનું તોલ અને માપ.

૧ ઐન	આશરે	૧ ઘટુંભાર
૨ ઐન	”	૧ રતિભાર
૩ રતિ	...	૧ વાલ
૮ રતિ	...	૧ માસો
૧૨ રતિ	...	૦) જે આનીભાર (૪ વાલ)
૨૪ રતિ	...	૦૧ તોલો (૪૫ ઐન)
૪૮ રતિ	...	૦૧૧ તોલો (૬૦ ઐન)
૬૬ રતિ	...	૧ તોલો (૧૮૦ ઐન)
૧ ઔંસ	...	૨૧૧ તોલા આશરે
૧૬ ઔંસ	...	૧ રતલ (૩૬ તોલા આશરે)
૮૦ તોલા	...	૧ શેર (૫કિ)
૪૦ શેર	...	૧ મણ (બંગાલી)
૧ મીનીમ	...	૧ દીપું
૬૦ દીપાં	...	૧ ડ્રામ
૪ ડ્રામ	...	૦૧૧ ઔંસ (૧૧ તોલો)
૮ ડ્રામ	...	૧ ઔંસ (૨૧૧ તોલા)
૧૬ ઔંસ	...	૧ પૌંડ (૨૨૩)

ચણાડી એટલે રતી, ઐન એટલે ઘટુંભાર, તોલો એટલે રૂપીયાભાર. અમારા તરફથી પ્રગટ થના વૈષ્ણવ સાહિત્યમાં ધનું લાગે આ પ્રમાણેનું તોલ તથા માપનો દિસાવ રાખેલો છે. સામાન્ય રીતે આગળના તોલ માપનો આટલો ખુલાસો કોઈપણ સમજી શકે તે પ્રમાણે આપેલ છે

અથવા માયા કેટલી અપાય તેની સંમતીનું પત્ર.

[illegible]

[Faint handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

ધાતુ, ઉપધાતુ તથા વિપ, ઉપવિપનું શોધન.

હુલાસો—ફેટલીક દવાઓ તેમાંના દોષ દૂર કરવા માટે તથા ફેટલીક તેના ગુણમાં વૃદ્ધિ કરવા માટે શુદ્ધ કરવામાં આવે છે. અશુદ્ધ ઓળો હાની કરે છે માટે બરાબર શુદ્ધ કરીનેજ વાપરવી જોઈએ.

ધાતુ—આયુર્વેદના રસવૈષક વિભાગમાં સોનું, રૂપું, તાંબુ લોહ, જસત, નાગ, બંગ, કાંસું, પીત્તળ, મંકુર વગેરેને ધાતુઓ કહેવામાં આવે છે. એ ધાતુઓની ભરમ બનાવી વપરાય છે. ભરમ કરવા પહેલાં તેને શુદ્ધ કરવી પડે છે. શુદ્ધ કરેલ ધાતુ ભરમ બનાવવા માટે વાપરી શકાય છે. પ્રથમ ચોખી ધાતુ લાવી તેને જૂકા, પતરાં કે રસ બનાવી પછી તેલ, ઊસ, ગૌમૂત્ર, કાંછ (સુરકો ચાકે), કૃષ્ણી-નો ક્વાચ આ પાંચ ઓળોમાં ધાતુને તપાવી કે રસ કરી કાંચમાં આવે છે. દરેક પદાર્થમાં પાંચ કે સાત વખત ઠરવાનું હોય છે. તેમ કરવાથી ધાતુ શુદ્ધ થાય છે. તામ્ર જેવી સખ્ત ધાતુને એથી વધુ હીંજુના રસમાં ચોડાક વખત ઠાંધવાથી પૂર્ણ નિર્દોષ બને છે.

પારદ—ગજરમાં મળતો પારદ દવાના કામમાં વપરાતો નથી કેમકે તેમાં નાગ, બંગ, વગેરે મળેલો હોય છે. આ દોષ સાફ કરવા માટે પારદનું સામાન્ય શોધન અથવા તેના આક સંસ્કાર કરવા પડે છે. જેઓ તે ન કરી શકે એમ હોય તેમના માટે દેહી વૈષકમાં શુદ્ધ પારદ મેળવવા માટે એક સરલ માર્ગ બતાવેલ છે અને તે એ કે દ્વિગોહમાંથી પારદ કાઢી કપડે ગળી તે દવામાં વાપરવો તે ત્રિગોહાન્ય પારદ ગુણમાં સરસ અને શુદ્ધ થાય છે. બધા વૈદ્યો આ પ્રમાણે વાપરે છે. માટે જ્યાં શુદ્ધ પારદ વાપરવાનું હોય ત્યાં આ પ્રમાણે કાઢેલા પારદ લેવા જાનરમા મળતો સારો દ્વિગોહ લાવી તેને ખરસમાં બારીક વાડી હીંજુના રસમાં ઘુરી સુકવી લેવું. આ

લાવી તેનો જૂકો કરી જોને એક શેર હોય તો લોહાની કડાઈમાં ઘી શેર વા લઈ ગરમ કરી તેમાં થોડે થોડે ગંધકનો જૂકો નાખી દેવો. તાપ અત્યંત મંદ રાખવો થોડીવારમાં ગંધક રસ રૂપે થઈ જાય ત્યારે એક તપેલામાં દૂધ શેર ૪ રાખી તેનાપર કપડું બાંધી હોય તેમાં ઢાળી દેવું. બધો રસ તેમાં નાખી આપ્યા બાદ કપડું ખોલી દૂધમાં પડેલો ગંધક લઈ લેવો તેને ગરમપાણીથી બરાબર ધોઈ લેવું. પછી વાટી સુકવી દવાના કામમાં વાપરવું. **ખીરુ રીતઃ** ગંધકનો જૂકો કરી લેવો, એક તપેલાપર કપડું બાંધી તે તપેલામાં દૂધ રાખવું, અને કપડાપર ગંધકનો જૂકો પાચરી દેવો. તપેલાની કીનારીપર માટીની કીનારી કરી દેરી ને તેના પર લોહાના તવામાં જાણુનો અમિ રાખી તેને પંખાવડે ગરમ કરવો. જરાવારમાં ગંધક પીગળી ટીપાં ટીપાં થઈને નીચેના દૂધમાં પડશે એ ધોઈ વાટી દવામાં વાપરવો.

હિંગલો—બજારમાં મળતો રૂમી હિંગલો લાવી તેને ખરસમાં બારીક વાટી લીંબુના રસમાં સાત દહાડા ધુંટી સુકવી કપડાજી કરી રાખવું. આવી રીતે તૈયાર થએલ શુદ્ધ હિંગલો દવાના કામમાં વાપરવો.

મનહીલ—સારો ગ્વાથદાર રંગનો ખુદુ મનહીલ લાવી તેને બારીક વાટી આદુનારસમાં સાત દહાડા ધુંટવો અથવા ચૌદ દહાડા ધુંટવો (બાવના દેરી) સુકાયા પછી બારીક કપડે જાણી રાખવું અને દવાના કામમાં વાપરવું.

દરતાલ—હિતમ સોનાના પત્રા જેવી વરડી હરનાલ લાવી તેના નાના દુકડા કરી એક પોટલીમાં બાંધી સફેદ ક્લોથના રસમાં ડુબવી રહે તેવી રીતે ડોઝાવત્ર બનાવી તેમાં ટાંગીને ધીમે તાપે આર કડાક બાફવાથી શુદ્ધ થાય છે, પછી ગરમ પાણીથી ધોઈ સુકવી વાટી રાખવી અને દવાના કામમાં વાપરવી.

સોમલ—ડોઝાવંત્રમાં દૂધ ભરી તેમાં સોમવના નાના દુકડા

કરી તેની પોટલી જાણી દુધમાં જાર કયાક ધીમા તાપે જ.૨ અ.૫૦.
તેથી તે શુદ્ધ થાય છે. પછી વાટીને કામમાં લેજું.

રસકપુર—રસકપુરના નાના દુક્કા કરી તેને અગ્નિમાં કાપી
માં તથા આવના દુધમાં પોટલી જાણી ડાઘાવેલ વડે જાર ૧૧૧
અદુજ ધીમા તાપમાં જારી લેવાથી તે શુદ્ધ થાય છે, પછી તે ૧૧ ને
વાપરી રાશાય છે.

વલ્લનાગ—નાના દુક્કા કરી એક કપડાની પોટલીમાં જોડી
મૌખ તાલું લાવી તેમાં જુડી મદે તેની મીને એ પોટલી જ.૫૦
દરેકને મથાને મૌખ તાલુ આ પ્રમાણે રજુ કરાયા કરી ૫૦
તેને મુકી પછી કામમાં લેજુ રસજ્ઞાન થાય અને મનન થે
તેને વાપરેલા.

સ્વાદર્શીપુ—જ.૫૦૧૫ એટલે જામવન, એ જુના કાચ કે ઢિ
ને અન્ય રે જામવન એટલે જામવન, એ જુના કાચ કે ઢિ
એ તે તા એ છે તે તા એ મૌખ તાલુ એ ૧૧૧, પુરી મુકા
કા ૧૧૧ એટલે ૧૧૧૧ એ જ.૫૦૧૫ જામવન કાચ કે ઢિ
એ તે તા એ છે તે તા એ મૌખ તાલુ એ ૧૧૧, પુરી મુકા

સ્વાદર્શીપુ—જ.૫૦૧૫ એટલે જામવન, એ જુના કાચ કે ઢિ
ને અન્ય રે જામવન એટલે જામવન, એ જુના કાચ કે ઢિ
એ તે તા એ છે તે તા એ મૌખ તાલુ એ ૧૧૧, પુરી મુકા

સ્વાદર્શીપુ—જ.૫૦૧૫ એટલે જામવન, એ જુના કાચ કે ઢિ
ને અન્ય રે જામવન એટલે જામવન, એ જુના કાચ કે ઢિ
એ તે તા એ છે તે તા એ મૌખ તાલુ એ ૧૧૧, પુરી મુકા

લીંબુના રસમાં વાટી એક સાક્ર નવા માટીના તવાપર લગાડી સુકવી બાદ કામમાં લેવું. નેપાળો ઢેરી છે માટે શોધન બરાબર કરવું અને શોધન વખતે ઘીવાળા હાથ કરી લેવા, હાથ આંખે ન લાગે તેની સંભાળ રાખવી.

ઘતુરાનાં ઘીજ—ઘતુરાનાં ખીજ લાવી તેની ગૌમૂતમાં પોટલી બાંધી રાત્રે પલાળી રાખવા, સવારે ખીજનું ગૌમૂત નાંખી બાકી લેવા, તથા કસાક બાકી પછી ઉતારી પાણીથી ધોઈ સુકવી લેવા અને વાટીને દવાના કામમાં વાપરવું. ઉપરની છાત્ર બને ત્યાં સુધી હાથે મસળી ધોતી વખતે કાઢી નાખવી.

દેરકૂચલા—ગૌમૂતમાં ઝેરકુચલાને પલાળી રાખવા, દરરોજ ગૌમૂત નવું નાખવું, સાત દહાડા આ પ્રમાણે કરી પાણીથી ધોઈ પછી ચપુવતી ઉપરની છાત્ર કાઢી નાખવી, અને તેની બે દાડ કરી એથી છલ જેવું પડ હોય તે કાઢી નાખવું. બાકી બે પડ ચોખાં ધોઈ કડાઈમાં નાખી જરા ઘી વડે શેકી લેવાં, અને તરતજ વાટી ખાડી બૂકો કરી લેવો અને દવાના કામમાં વાપરવાં.

અકીળ—અરીસુને આદુના રસમાં પલાળી ગાળી કમુખા કરી ધીમે તાપે જાડો રસ કરી લેવો ને દવામાં વાપરવું.

શીલાજીત—ત્રિશલાના કવાચમા, ગૌમૂતમાં અને દૂધમાં ભાવના આપી પછી ગાળી લેવું એટલે શુદ્ધ થઈ જાય છે.

ટંકણ—ખમ્બરમા તેલીએા ટંકણખાર મળે છે તે લાવી તેનો માટીના તવામા કુંડાવી બારીક વાટી દવાના કામમાં વાપરવું.

મુરમો—મુરમાને બારીક વાટી ખરલમા નાખી લીંબુના રસમાં સુકવી લેવું.

તેરાવતી—લીંબુના રસમાં બે-ત્રણ દહાડા ધુતી સુકવી લેવું તે

લોકોપયોગી વૈદક પુસ્તકોનું સૂચીપત્ર

વૈદક ચિકિત્સાસાર

સરળ સુજ્ઞાતિ બાપામાં દેશી વૈદકની ચાહુ વપરાતી પ્રસિદ્ધ અને અનુભવસિદ્ધ ૫૦૧ દવાઓની બનાવટ, વાપરવાની રીત, અનુપાન, પ્રમાણ, પચાપચ, ઉપયોગીમુચના દવા બનાવવાની વિધી વગેરે બાબતો, શોધન, માણ, તોલમાપ, માત્રાની સમજણ તથા નરોપયોગી દરેક બાબતોની પૂર્ણ માહિતિ સાથે નવીન રીતીમાં લખાયેલો ઉત્તમ ગ્રંથ, એક એક પ્રયોગ સફળતાથી કામ આપે અને હજારોનો લાભ સાધારણ માણસ પણ સહેલાઈથી મેળવી શકે તેવા આ ગ્રંથ છે. ઉત્તમ છપાઈ, સુંદર કાગળ, પાકું બાઈન્ડીંગ, પુષ્કળ સુધારા વધારા સાથે બીજી આવૃત્તિ, મૂલ્ય રૂ. ત્રણ ચૌરસેન આના સાથ.

વૈદક ચિકિત્સાપદ્ધતિ

આ ગ્રંથમાં સરીર અને પ્રાણની સમજણ, દોષોનું વિજ્ઞાન, મૂત્ર-પરિણા, નાડીપરિણા, રોગવિજ્ઞાન, વનસ્પતિ અને ખનીજ વિજ્ઞાન તેમજ અનુભવી પ્રીતીપરાનો, નિદાન, પચ, ચિકિત્સા અને રોગ પરિચયની વ્યાખ્યાનું સચીત્તર વર્ણન લગભગ ચાહુ દરેક રોગ માટે આપી છેવટમાં વિષચિકિત્સાનું પ્રકાર આપી ગ્રંથને સર્વોપયોગી બનાવવામાં નરપણુ કયાસ રાખવામાં આવી નથી. ઉત્તમ કાગળ, સુંદર છપાઈ, પાકું બાઈન્ડીંગ એ સર્વ છતાં મૂલ્ય ફક્ત રૂપીયા બે, ચૌરસેન આના પાંચ વરુ. આ ગ્રંથ દરેક ધરમા હોવો જોઈએ કે જોથી એક સારા વૈદની સલાહ ધરે એ તે આપી શકશે.

ન્યાયવૈદક ઔર વિપતંત્ર

દિ હી બાપામાં આ વિષયનો આ એકલ અને સૌથી પહેલો ગ્રંથ છે. આપુર્વે વિદ્યાપીઠ તેમજ હાદોર, હરિદ્વાર, દીલ્હી, કલકત્તા, બનારસ, મુબઈ, પાટણ વગેરેની વૈદક કોલેજોમાં આ ગ્રંથ પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે

५पीपःवरसायन

આપુરેઈમાં કૃષીપદ્ધતિ સમાચરોની જવાબો પ્રનમ પ્રજાપતિ જે અત્યંત જવાબો લખાવવા માટે બહુની માનીતિ, સોના પાક તથા તેની અન્ય નુકસાન માનીતિ અને વાપરવાની વિનવ માટે બહુ દુષીકર આજના મેં જાણું જવાબોનો પુસ્તક સંપદ છે કે તેની મદદથી માતાજી સંવત ૧૯૫૦ જવાબો લખાવી રહે. મુદ્રણ કૃત્ય જે આના.

આભરાશિષ્ટવિજ્ઞાન

[illegible]

આપરિંદ્ર મીન્દાપરિન્દ

이러한 사실은, 이 시기에 대한 연구가 아직 미흡한 실정임을 보여 준다. 이 시기에 대한 연구는, 이 시기에 대한 연구가 아직 미흡한 실정임을 보여 준다. 이 시기에 대한 연구는, 이 시기에 대한 연구가 아직 미흡한 실정임을 보여 준다.

"*My little girl*"

[illegible]

